

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Toplumsal Hareketler

Kolektif Seferberliğin Yapısı

PAUL ALMEIDA

TOPLUMSAL HAREKETLER

KOLEKTİF SEFERBERLİĞİN YAPISI

FOL 292

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

SERTİFİKA NO: 44396

SOSYOLOJİ 13

ÇAĞDAŞ SOSYOLOJİ 12

TOPLUMSAL HAREKETLER – KOLEKTİF SEFERBERLİĞİN YAPISI–
PAUL ALMEIDA

ÇEVİREN: EBRU AÇIK TURGUTER - ABDULKADİR ÖNCEL

ÖZGÜN ADI: *SOCIAL MOVEMENTS: THE STRUCTURE
OF COLLECTIVE MOBILIZATION*

EDİSYON: (C) 2019 THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS

EDİTÖR: İSMAİL YILMAZ

REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ

GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-625-8242-88-1

BASKI: AYRINTI BASIM YAY. VE MAT. HİZ. SAN. TİC. A.Ş.

MATBAA SERTİFİKA NO: 49599

1. BASKI: EKİM 2023

İLETİŞİM ADRESLERİ

CİNNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4

06420 ÇANKAYA ANKARA

TEL.: 0312. 439 01 69

www.folkitap.com

bilgi@folkitap.com

siparis@folkitap.com

www.twitter.com/folkitap

TOPLUMSAL HAREKETLER

KOLEKTİF SEFERBERLİĞİN YAPISI

PAUL ALMEIDA

ÇEVİREN
EBRU AÇIK TURĞUTER
ABDULKADİR ÖNCEL

PAUL ALMEIDA

Sosyolog. Yüksek lisans derecesini New Mexico Üniversitesi'nden (1994), doktora derecesini Kaliforniya Üniversitesi'nden (2001) aldı. Merced'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü ve Küresel Çatışmalar ve İşbirliği Enstitüsü'nün (IGCC) yönetim kurulu üyesidir. Çalışmaları toplumsal ve siyasi yaşamın yerel, ulusal ve küresel düzeylerinde kolektif eylemin etkililiğine, iklim değişikliği, küreselleşme, çatışma ve toplumsal dayanışma konularına odaklanan Almeida, *American Journal of Sociology*, *Annual Review of Sociology*, *Social Forces*, *Social Problems* gibi dergilerde makaleler yayımlamakta olup şu anda Amerikan Sosyoloji Derneği Siyaset Sosyolojisi Bölümü Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Başlıca eserleri: *Collective Resistance to Neoliberalism* (2022; Amalia Pérez Martín'le), *Global Struggles and Social Change* (2020; Chris Chase-Dunn'la), *Mobilizing Democracy: Globalization and Citizen Protest* (2014), *Waves of Protest: Popular Struggle in El Salvador, 1925-2005* (2008), *Handbook of Social Movements across Latin America* (2015, ed. Allen Cordero'yla).

EBRU AÇIK TURĞUTER

Adana, Ceyhan'da doğdu (1980). Lisans eğitimini Uludağ Üniversitesi Sosyoloji bölümünde, lisansüstü eğitimlerini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji bölümünde yer alan yazarın edebiyat sosyolojisi, bilgi ve bilim sosyolojisi, kadın ve emek alanlarında eserlerinin yanında Vefa Saygın Öğütle ve Taylan Banguoğlu ile birlikte yazdığı 'Biyoloji Biliminden Toplumsal Dünyaya Bakmak' adlı bir de eseri bulunmaktadır.

Bazı çevirileri: Michael Mulkay, *Bilim ve Bilgi Sosyolojisi* (2023).

ABDULKADİR ÖNCEL

Üsküdar'da doğdu (1993). Lisansını sosyoloji alanında tamamladı. Yüksek lisansta yazdığı "Biyolojik İndirgemecilik ve Sosyal Bilimler: Sosyobiyojoloji Özelinde Bir Değerlendirme" başlıklı teziyle Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Doktorasını ise Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde sürdürmektedir. İlgi alanları bilgi ve bilim sosyolojisi, bilim felsefesi ve tarihi, tarihsel sosyoloji, sosyal teori, sosyal bilimlerde metodoloji ve sosyobiyojijidir.

Bazı çevirileri: Michael Mulkay, *Bilim ve Bilgi Sosyolojisi* (2023).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
1	
TOPLUMSAL HAREKETLER	13
2	
TOPLUMSAL HAREKETLER NASIL İNCELENİR?	39
3	
TOPLUMSAL HAREKET SEFERBERLİĞİ TEORİLERİ	75
4	
TOPLUMSAL HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI	102
5	
ÇERÇEVELEME SÜRECİ	126
6	
BİREYSEL KATILIM VE KATILIMCI TEMİNİ	153
7	
HAREKETLERİN SONUÇLARI	181
8	
SINIRLARI ZORLAMAK	217
SONUÇ	252
OKUMA ÖNERİLERİ	262
KAYNAKÇA	266
DİZİN	319

TEŞEKKÜR

Bu kitap 15 yıldır toplumsal hareketler hakkında yaptığım çalışmaların ve gerek lisans, gerekse lisansüstü düzeyde verdiğim derslerin bir ürünüdür. Bu süreçte benden desteğini esirgemeyen onlarca kişiye (ve sınıflarımı dolduran yüzlerce öğrencime) minnettarım. Teksas A&M Üniversitesi'nden Rogelio Saenz, Harland Prechel ve Sam Cohn, kariyerimin başlarında toplumsal hareketler dersi vermem konusunda beni teşvik ettiler. Merced'deki Kaliforniya Üniversitesi'nden Nella Van Dyke da aynısını yaptı. UC Merced'deki araştırma asistanlarımdan oluşan koca bir ordu da bu kitabın taslağının şekillenmesini mümkün kıldı. Bunlar arasında Anna Schoendorfer, Joselyn Delgado, Maria Mora, Miriam Camida, Sarai Velasquez, Carolina Molina, Valezka Murillo, Karen Gomez ve Rocio Murillo yer alıyor. Ayrıca Andrew Zumkehr ve Samuel Alvarez'in teknik uzmanlığından da çok faydalandım. Yurt dışında (Kosta Rika Üniversitesi'nde ve Honduras Ulusal Özerk Üniversitesi'nde) ortak ders verirken ve çalışmalarımı Orta Amerika'daki üniversitelerde sunarken toplumsal hareketin dinamikleri hakkında değerli geri bildirimler aldım. Yıllar boyunca röportaj yaptığım ve devlet baskısından özelleştirmeye, serbest ticaretten çevre kirliliğine kadar çeşitli konularda seferber olan aktivistlere de borcumu ödeyemem. 2008 ve 2015'te aldığım iki Fulbright Bursu bana uluslararası saha araştırmalarına katılmak ve toplumsal hareketlerle ilgili ortak dersler vermek için ihtiyaç duyduğum zamanı ve kaynağı sağladı.

Toplumsal hareketler hakkındaki düşüncelerim Mark Lichbach, Nella Van Dyke, Roxana Delgado, Allen Cordero, Chris Chase-Dunn, Eugenio Sosa, María Inclán, Maria Mora, Ale-

jandro Zermeño ve Rodolfo Rodriguez ile yaptığım işbirlikleri sayesinde gelişti. İlk çalışma arkadaşım ve akıl hocam Linda Stearns'e sonsuza dek minnettarım. Linda'nın rehberliği ve bana ayıracak vakti olmasaydı asla ilerleyemezdim. Laura Hamilton, Nella Van Dyke, Zulema Valdez, Sharla Alegria, Whitney Pirtle, Kyle Dodson, Tanya Golash Boza, Ed Flores, Irene Beattie, Charlie Eaton, Marjorie Zatz ve Elizabeth Whitt'in aralarında bulunduğu UC Merced'deki sosyoloji bölümümün sıcaklığını da her zaman takdir ediyorum. Kitabın taslağının bazı kısımlarını incelemek ve yeni içgörüler sunmak için harcadığı fazladan zaman için Ed Flores'e şükranlarımı sunuyorum.

University of California Press'in temsilcileri sağ olsunlar ilk günden itibaren bu kitap projesinde beni hep desteklediler. Seth Dobrin bana toplumsal hareketler üzerine kitap yazmamı önerdiğinde çok mutlu oldum. Maura Rausner, el yazmasına son hâlini verene dek beni hep teşvik etti. Sabrina Robleh, kitap yayına hazırlanırken bana sürekli teknik tavsiyelerde bulundu. Editörüm Jeff Wyneken, metni düzenledi düzeltmelerimi sabırla bekledi. Hiç kimsenin hiçbir şeye vakit bulamadığı bir dünyada el yazmasını sonuna kadar okuyup bana yapıcı eleştirileriyle yol gösteren 11 isimsiz hakeme de buradan teşekkür etmek isterim. Sosyolojide yapılan işin üzerine bu kadar fazla yapıcı yorum alma fırsatını bulmak nadirdir. Bunca çabanın ve geri bildirimin sonucunda ortaya şüphesiz çok daha iyi bir metin çıktı. Ayrıca, kitap boyunca başvurduğum ve atıfta bulunduğum yüzlerce toplumsal hareket uzmanına da büyük bir borcum var. Toplumsal hareketler alanına katkılarıyla engin ve zengin bir literatür oluşturan bu isimlerin çalışmaları olmasaydı bu konuya giriş kitabı yazmam da mümkün olmazdı. Kitapta başkalarının çalışmalarını yanlış yorumladıysam bunun sorumluluğu tamamen bana aittir.

Ve en önemlisi, sarsılmaz desteği ve sabrı için Andrea'ya teşekkür ediyorum.

I

TOPLUMSAL HAREKETLER KOLEKTİF EYLEMİN YAPISI

İnsanların gönüllü olarak ortak eylemde bir araya gelmeleri, insanlık tarihi boyunca toplumsal dönüşümün ana itici güçlerinden biri olmuştur. Kolektif seferberlik, büyük dünya dinlerinin yayılmasından köy düzeyinde engellenmesi zor, bulaşıcı hastalıkların azaltılmasına yönelik toplum liderliğindeki halk sağlığı kampanyalarına kadar çok çeşitli bağlamlarda ve toplumlarda derin değişikliklere yol açabilir. Tarihsel önem taşıyan anlarda, gruplar baskı ve tahakküm sistemlerini devirmek ve sökülüp atmak için mücadele etmek üzere bir araya gelmişlerdir. Bu durum, yerli halkların sömürgeciliğe karşı direnişlerinde ve köle nüfusların başlattığı isyanlarda gözlemlenmiştir. 21. yüzyılda, dünyanın dört bir yanında sıradan vatandaşların kolektif eylemi, küresel ısınmayı yavaşlatmada ve gezegenin hayatta kalmasını desteklemede belirleyici olabilir. Kısacası, insanların kolektif seferberliği, çeşitli amaçlar için kullanılabilecek güçlü bir insan kaynağı oluşturur. Bu kitapta belirli bir kolektif eylem türünü, yani toplumsal hareketleri keşfedeceğiz.

Toplumsal hareketlerin incelenmesi son 20 yılda belirgin bir biçimde arttı. Bu, büyük ölçüde sosyoloji ve ilgili alanlardaki teorik ve empirik ilerlemelerin yanı sıra ABD'deki ve dünya çapında kolektif eylemlerde yaşanan artışın bir sonucudur. Toplumsal hareket araştırmacıları tarafından incelenen seferberliklerin çeşitliliği, Asya, Afrika, Avrupa ve Latin Amerika'daki Trump karşıtı direnişten, neoliberalizm karşıtlığına ve kemer sıkma politikalarına yönelik protestolara kadar uzanıyor. 2011 yılına gelindiğinde, küresel protestolar o kadar yüksek bir seviyeye ulaşmıştı ki *Time* dergisi "Protestocu"yu "Yılın Kişisi" ilan etti. (Andersen 2011). Ardından vatandaşlar, 2017 ve 2018'deki

kadın yürüyüşleriyle, şaşırtıcı bir şekilde ABD tarihindeki en büyük eşzamanlı gösteri rekorunu kırdı. 21. yüzyılda meydana gelen bu kadar çok toplumsal hareket, bazı uzmanların tahminine göre bir “toplumsal hareketler toplumu”na (Meyer 2014) veya bir “toplumsal hareketler dünyası”na (Goldstone 2004) doğru ilerlediğimizi gösteriyor.

Küresel araştırmalar ve zaman içinde protesto etkinliklerini kapsayan “büyük veri” derlemelerinden elde edilen en iyi sistematik kanıtlar gösteriyor ki (Ward 2016) toplumsal hareket faaliyetleri çağdaş dönemde dünya çapında yüksek düzeylerde sürdürülmeye devam ediyor. (Dodson 2011; Karataslı, Kumral ve Silver 2018). Gerçekten de son 20 yılda toplumsal hareket faaliyetlerine katılan gruplar, seferberliklerinin ölçeği ve yoğunluğuyla etkileyici olduklarını kanıtlamakla kalmadılar, aynı zamanda ABD’de ve dünya genelinde toplumsal ve siyasi manzarayı da dönüştürdüler. Trump karşıtı direniş, göçmen hakları ve ekonomik adalet ve iklim adaleti hareketleri dâhil olmak üzere en büyük hareketlerden bazılarının kısa bir taslağı, bu iddialara örnek teşkil eder.

1.1. Kadın Yürüyüşü ve Trump Karşıtı Direniş

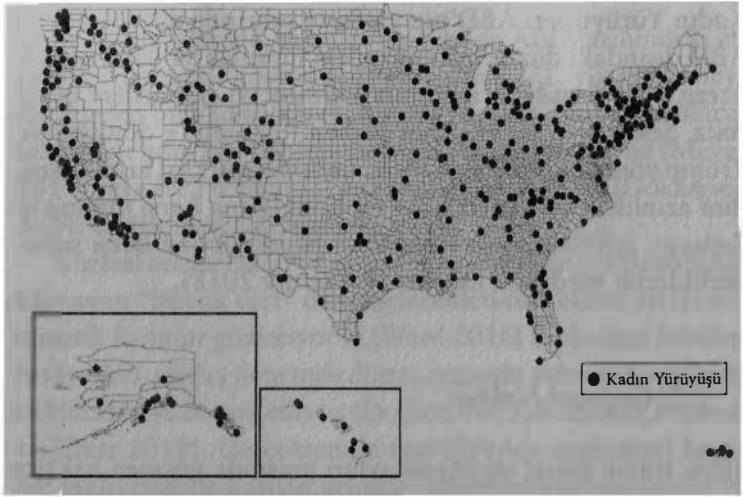
2017 yılının başlarında yeni göreve gelen Trump yönetimine karşı düzenlenen Kadın Yürüyüşü, ABD tarihinde gerçekleşmiş en büyük eşzamanlı kitlesel seferberliği temsil ediyordu ve bu eylemleri örgütleyenler, bildirgelerinin girişinde, bu eşi benzeri görülmemiş gösterilerin temel nedeninin hakların, sağlığın ve güvenliğin korunmasına yönelik bir tehdit olduğunu açıkça belirtmişlerdi.¹ Aktivistler, Ocak 2018’de eşit derecede etkileyici bir seferberlikle bu yürüyüşü tekrarladılar. Kitlesel eylemleri başlatanlar, kadınları ve ötekileri ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim çizgisindeki yapısal dışlamalara karşı birleştirecek kesişimsel bir strateji oluşturmak için çabaladılar.

¹ www.womensmarch.com/mission/
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

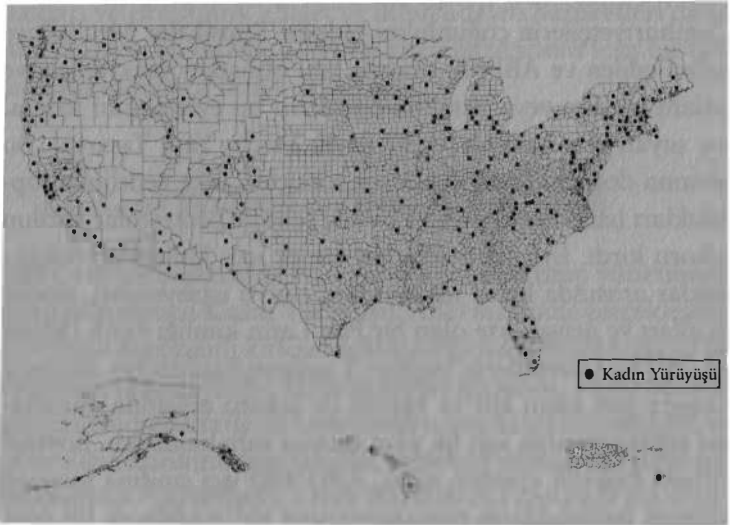
Kadın Yürüyüşleri ABD'nin yüzlerce şehrinde düzenlendi ve ABD dışındaki düzinelerce ülkedeki insanlar da dâhil olmak üzere 4 ila 5 milyon arasında katılımcıyı gösterilere çekti (bkz. Şekil 1 ve 2). Hareket hemen "Direniş"e dönüştü ve Trump yönetiminin göçmenlere, kadınlara, ırksal azınlıklara, dinî azınlıklara ve LGBTQİ+ topluluklarına karşı müteakip dışlayıcı politikalarına ve açıktan hareketlerine karşı seferberliklerini sürdürdü (Meyer ve Tarrow 2018).

1.2. Göçmen Hakları

2006 yılının Şubat ve Mayıs ayları arasında göçmen hakları hareketi, düzinelerce ABD eyaletinde büyük ve küçük şehirlerde kitlesel gösteriler ve mitinglerle çarpıcı bir şekilde kamusal alana çıktı (Bloemraad, Voss ve Lee 2011; Zepeda-Millán 2017). Katılımcıları sokağa çıkmaya kışkırtan gelişme, ABD'de Cumhuriyetçilerin çoğunlukta olduğu Temsilciler Meclisi'nce kabul edilen ve ABD'de oturma izni olmadan yaşayanları ve onlara yardım veya yataklık edenlerin bu eylemlerini federal suç sayan yeni yasaydı (4437 Sayılı Meclis Yasa Tasarısı). Bu yasanın doğurabileceği olumsuz sonuçlar, ülke genelinde toplulukları harekete geçirdi ve birkaç şehirde protestolar katılım rekoru kırdı. Eylemleri seferber etmek için kullanılan özkaynaklar arasında kilise toplantıları, radyo istasyonları, devlet okulları ve gelişmekte olan bir Pan-Latin kimliği vardı (Mora vd. 2018). Gösterilerin bazıları 1 milyon katılımcıya ulaştınca Kongre geri adım attı ve Meclis ile Senato arasında mutabakat sağlanamadığı için bu yasa tasarısı rafa kaldırıldı. Böylece kitlesel kolektif eylemin gücü, ABD'deki işçi sınıfına mensup göçmen toplulukların parçalanmasına yol açabilecek bir ceza yasasının yürürlüğe girmesini engellemiştir. Benzer bir kampanya, 2018 yazında ABD-Meksika sınırında iltica talebinde bulunan göçmenleri ailelerinden ayırma politikasına karşı ortaya çıkmış ve 700'den fazla şehirde protesto gösterileri düzenlenmiştir.

Şekil 1. Kadın Yürüyüşü 2017. Yazar tarafından Ocak 2017’de www.womensmarch.com/ adresinden derlenmiştir.

Şekil 2. Kadın Yürüyüşü 2018. Yazar tarafından Ocak 2018’de www.womensmarch.com/ adresinden derlenmiştir.

1.3. Ekonomik Adalet İçin Dünya Çapında Hareketler

2000 ve 2018 yılları arasında, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinden gelişmekte olan dünyanın geniş kesimlerine varasıya birçok ülkede vatandaşlar hükümetin ekonomik kesintilerine, sosyal hizmetlerin ve devlet altyapısının özelleştirilmesine veya ekonomistlerin ve sosyologların *neoliberalizmin* ekonomi politikaları dediği şeye karşı büyük kampanyalar başlattılar. Fransa'daki emek esnekliği, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'daki kemer sıkma politikaları ve Arjantin, Brezilya, Çin, Kosta Rika ve Hindistan'daki ekonomik reformlar, yüz binlerce insanı *sosyal vatandaşlık haklarının* –devlet tarafından sağlanan asgari ekonomik refah temel hakkının– korunması talebiyle halka açık meydanlara ve kitlesel gösterilere çekti (Somers 2008).

Küresel ekonomik adalet hareketi, 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başında zengin kapitalist ülkelerde Seattle, Prag, Davos, Doha, Cancun, Kebek Şehri ve Cenova'daki seçkin finans zirvelerinin dışındaki büyük protesto gösterileriyle başladı. Seferberlikler, Dünya Sosyal Forumu ağı aracılığıyla Küresel Güney'deki hareketlerle uyum sağlayarak hızını korudu. Temmuz 2017'de küresel ekonomik adalet hareketi, Almanya'nın Hamburg kentinde düzenlenen G20 ekonomik zirvesine karşı 100 binden fazla insanı harekete geçirdi. 2011'in sonları ile 2012'nin başları arasında ekonomik eşitsizliğin iyice artması nedeniyle ABD'de Wall Street'i İşgal Et hareketi² kapsamında şehir meydanlarının işgal edilmesiyle benzer türde sokak gösterileri ortaya çıktı. İçme suyunun özelleştirilmesi, halk sağlığı, telekomünikasyon ve enerji özelleştirmeleri, son 20 yılda Güney Amerika, Asya ve Afrika'daki

² Occupy Wall Street. Bu hareket, 2011 yılında, ABD'deki ekonomik eşitsizliği protesto etmek amacıyla başladı. Hareketin amacı, finansal sektörün ve zenginlerin (genellikle “%1” olarak adlandırılan) politika ve ekonomi üzerindeki aşırı etkisini sorgulamaktır. “We are the 99%” (“Biz %99’uz”) sloganı bu hareketle özdeşleşmiştir. (Çev.)

en büyük seferberliklerden bazılarını tetikledi. Birlikte ele alındığında, dünya çapında daha adil ekonomik küreselleşme biçimleri için mücadele eden hareketlerde yakın zamanda bir artış oldu (Almeida 2010a; Castells 2015; Almeida ve Chase-Dunn 2018). Siyasetin karanlık tarafında, aşırılık yanlılarının ve popülist demagogların ABD, Güney Amerika ve Avrupa'daki sağcı ve ırkçı hareketleri harekete geçirmek için ekonomik küreselleşme ve serbest ticaretle bağlantılı artan eşitsizlikleri kullandıklarına da şahit oluyoruz (Berezin 2009; Robinson 2014).³

1.4. İklim Adaleti İçin Ulusaşırı Hareket

2000 yılından bu yana küresel ısınmayı yavaşlatmak amacıyla dünya çapında bir hareket ivme kazandı. "İklim adaleti hareketi", karbon salımının derhâl ve etkili ölçüde azaltılması için dünya devletleri arasında küresel bir anlaşma arayışındadır. 2006 yılı itibarıyla iklim hareketleri her kıtada birden fazla ülkeye ulaşmıştır. İklim adaleti aktivistleri siber ağları ve sosyal medyayı kullanarak gezegenin dört bir yanındaki yüzlerce sivil toplum kuruluşu, ilgili vatandaşlarla, bilim

³ ABD'deki muhafazakâr hareketler, son 10 yılda gerçekleşen diğer önemli kolektif eylemlerdir. Çay Partisi hareketi, Barack Obama'nın başkanlık görevine gelmesinin hemen ardından 2009 yılının ilk aylarında hızla siyasi sahnede ortaya çıktı. İlk ulusal ölçekte koordineli eylemler 15 Nisan 2009'da (vergi günü) gerçekleşti ve Obama'nın yeni ulusal sağlık sigortası programının konuşulduğu kasaba toplantıları sırasında yaz aylarında saldırgan protestolara dönüştü (Van Dyke ve Meyer 2014). 2010 yılı sonlarına gelindiğinde, Çay Partisi hareketi vurgusunu seçim politikalarına kaydırmış ve yerel ve ulusal düzeyde önemli seçimleri kazanmıştır. Bu trend, sırasıyla 2012 ve 2014 yılındaki ulusal ve yerel seçimlerde de devam etmiştir (Vasi vd. 2014). 2016 yılına gelindiğinde, birkaç Çay Partisi adayı ABD başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi önseçimlerde yarıştı. Çay Partisi'nin seçim politikalarına yönelmesiyle, ABD'nin iki partili sistemini dönüştürerek Cumhuriyetçi Parti'yi bir kurumsal kanat ve bir liberal kanat olarak kutuplaştırdı. Ancak hareketin tabanını oluşturan beyaz çalışan sınıfı gruplar olsa da, büyük finansörleri bulunmakta ve ABD'deki en dışlanmış toplumsal grupları temsil etmemektedir.

insanları ve çevreci gruplarla koordinasyon sağlayarak sera gazlarının salımının azaltılması için hükümetlerin ve sanayi kuruluşlarının harekete geçmesini talep eden halka açık toplantılar ve gösteriler düzenlemektedirler. Küresel seferberlikler genellikle ulusal liderlere harekete geçmeleri için baskı yapmak amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) destekli yıllık iklim zirveleriyle birlikte gerçekleştirilmektedir (2014 yılında New York'ta düzenlenen ve 400.000 kişinin katıldığı dev sokak yürüyüşü de buna dâhildir). Yalnızca 2014 ile 2018 yılları arasında iklim adaleti hareketi, 175 ülkede birçok kez binlerce protesto gösterisini başarıyla harekete geçirdi ki bu, tarihteki en kapsamlı ulusaşırı hareketti.

Bu dört hareket, ilerleyen sayfalarda tartışılacak toplumsal hareketlerin çeşitli yönlerini sergilemektedir. Hepsi *seferberliği sürdürmek için kaynakları kullanarak sosyal değişim arayışında olan sürekli meydan okumaları* içermektedir. Dört hareket de ilk olarak *kendi çıkarlarına* yönelik gerçek ve algılanan *tehditlere* tepki olarak harekete geçmiştir. Son olarak ve belki de buradaki en önemli nokta, bu hareketlerin, içinde faaliyet gösterdikleri toplumlarda esaslı birtakım değişimlere yol açmış olmalarıdır. Kadın Yürüyüşleri, yeni iktidara gelen Trump yönetiminin toplumsal dışlamayı derinleştirmeye yönelik tüm girişimlerinin büyük bir direnişle karşılaşacağına dair güçlü bir mesaj vermiştir. Göçmen hakları hareketi, göçmen gençlerin eğitim ve istihdam hakkı gibi diğer göçmen haklarını savunan “DREAMers’ Hareketi”ne⁴- (Nicholls 2014) vatandaşlığa

⁴ DREAMers ise ABD'deki göç politikalarıyla ilgili bir terimdir. DREAMers, “Rüya” anlamına gelen “Development, Relief, and Education for Alien Minors” kelimelerinin kısaltmasıdır. Bu terim, Amerika’ya çocukken yasadışı olarak göç eden ve Amerika’da büyüyen genç göçmenleri ifade eder. DREAMers genellikle Amerika’da eğitim görmüş, yerel topluluklarda aktif olan ve Amerikan kültürüne entegre olmuş gençlerdir. Ancak yasadışı göç statüsü nedeniyle, bu gençler yasal olarak belirsiz bir durumda bulunurlar. DREAMers, çocukluklarını Amerika’da geçirdikleri ve Amerika’ya ait olduklarını düşündükleri için yasal bir statü talep ederler. DREAMers, 2012 yılında Başkan Barack Obama tarafından Deferred Action for Childhood Arrivals (DACA) politikasıyla tanındı. (Çev.)

giden bir yol sağlayan kapsamlı bir göç reformu yasası ve sığınmacıların ailelerinden ayrı tutulması politikasına son verilmesi gibi diğerk göçmen hakları sorunları için mücadele eden bir harekete dönüştüğü için göçmen karşıtı politikacıları yasalarından geri adım atmaya zorladı. Ekonomik kemer sıkma protestoları Güney Amerika ve Güney Avrupa’da birçok yeni sol siyasi partiyi yürütme erkine ve parlamentolara taşımıştır. İklim adaleti hareketi, 2015 Paris İklim Zirvesi’nin sonunda karbon salımları konusunda uzun zamandır beklenen küresel bir anlaşmayı zorunlu kıldı.

2. Toplumsal Hareketleri Tanımlamak

Yukarıda betimlediğimiz dört hareket, toplumsal hareket faaliyetinin özelliklerini açıkça sergilemektedir. Bu metin boyunca şu tanımla çalışacağız: *Bir toplumsal hareket, ekonomik ve siyasi elitlerle sürekli etkileşim halinde olan, toplumsal değişim arayan, dışlanmış bir kolektif topluluktur* (Tarrow 2011). Bu gibi durumlarda, sıradan insanlar ortak bir amaç için bir araya gelirler. Toplumsal hareketler genellikle amaçlarına ulaşmak için daha geleneksel stratejilerin (dilekçe, mektup yazma kampanyaları) yanı sıra geleneksel olmayan stratejiler (örneğin sokak yürüyüşleri, oturma eylemleri, çarpıcı medya haberleri) de kullanan kurumlaşmış iktidarın dışındaki gruplardan oluşurlar (Snow ve Soule 2009). Toplumsal hareketlerin dışlanmış statüsü ve geleneksel olmayan taktikleri onları lobi dernekleri, kâr amacı gütmeyen kuşuluşlar ve siyasi partiler gibi diğerk siyasi oluşumlardan ayırır. (Gerçi bu daha resmi kuruluşlar da toplumsal hareketlerden doğabilirler.) Çoğu insan, bu hareketlere gönüllü olarak katılır ve zamanını, becerilerini ve diğerk insan kaynaklarını, hareketin varlığını sürdürmesine ve amaçlarına ulaşmasına adar. Bu kitap boyunca, toplumsal grupların kurumsal, ekonomik ve siyasi güçten *dışlanması*

nın, toplumsal hareket eylemlerine katılmanın temel nedeni olduğunu vurgulayacağım.

Toplumsal hareketler, bölgesel çevre kirliliğiyle mücadele eden yerel topluluk temelli çevre hareketlerinden, kızların ve kadınların haklarını korumak ve genişletmek için ulusal hükümetler ve uluslararası kurumlar üzerinde baskı kurmaya çalışan ulusaşırı örgütlenmiş kadın hareketlerine kadar uzanmaktadır (Viterna ve Fallon 2008). Bir sonraki bölümde toplumsal hareket faaliyetinin bu farklı düzeylerini inceleyeceğiz. Modern toplumsal hareket biçimi, 19. yüzyılda parlamenter siyasi sistemlerin ve ulusal olarak bütünleşmiş kapitalist ekonomilerin yayılmasıyla ortaya çıkmıştır (Tilly ve Wood 2012). 19. yüzyıldan önce, kolektif eylem büyük ölçüde köy düzeyindeki yerel şikâyetlere dayanıyordu ve seferberlik daha kısa sürdürülüyordu (Tilly 1978). Bununla birlikte, insanlık tarihi boyunca önemli kolektif seferberlik biçimleri de gözlemliyoruz (Chase-Dunn 2016). Kendilerini *sosyal, siyasi, ekonomik ve çevresel zararlardan* korumaya çalışan *dışlanmış sosyal gruplar tarafından sürdürülen kolektif mücadelelerin* temel hareket unsurları, toplumsal hareketler tanımımızın temelini oluşturuyor ve 21. yüzyıldaki en büyük kolektif eylem kampanyalarını yönlendiriyor.

2.1. Hâreketin Temel Unsurları

Sürdürülebilir Kolektif Seferberlik. Toplumsal hareketler kolektiftir ve belirli bir süre boyunca devam ederler. Bu kitabın içeriğinin büyük bir kısmını bireylerin ortak amaçlar doğrultusunda nasıl ve neden bir araya geldikleri oluşturmaktadır. Kolektif eylemin boyutları ne kadar büyük olursa, “hareket” olarak kabul edilebilmesi için seferberliğin de o kadar uzun sürmesi gerekir. Yerel bölge ve topluluk hareketleri, civardaki bir tesisin yarattığı kirliliği önlemek veya gece güvenliği için sokak lambaları talep etmek gibi kısa vadeli ve belirli amaçlar

elde etmeye meyilli olduklarından yalnızca birkaç ay veya bir yıl sürebilirler. Ulusal düzeydeki daha büyük hareketlerin toplumsal hareket olarak değerlendirilebilmesi içinse en az bir yıl boyunca sürmeleri gerekir. Tek bir gösteri veya protesto ise bir toplumsal hareket oluşturmaz. Müşterek failer ivmeyi ve birliği korumanın yollarını bulmak zorundadırlar. Önceden var olan örgütler, arkadaşların sosyal ilişkileri, komşular, işyeri, okullar, etnik bağlar, kolektif kimlikler ve çeşitli kaynaklar seferberlik sürecinin uzamasına yardımcı olurlar (bkz. hareketin ortaya çıkışıyla ilgili Dördüncü Bölüm).

Dışlanan Sosyal Gruplar. Toplumsal hareketler çoğunlukla görece daha az siyasi ve ekonomik güce sahip gruplar tarafından oluşturulmaktadır. Bu grupların dışlanmışlık statüleri, onların toplumsal hareket biçimini almalarının gerekçesini oluşturur (Burawoy 2017; Mora vd. 2017). Dışlanmayan gruplar, seslerini duyurmak adına hükümete ve ekonomik elitlere daha rutin erişim yollarından faydalanırlar ve dilekçeler, seçimler, lobicilik ve yetkililerle toplantılar yoluyla şikâyetleri için olumlu çözümler alma olasılıkları nispeten daha yüksektir. Dışlanan gruplar (diğerlerinin yanı sıra ırksal, ekonomik, vatandaşlık ve toplumsal cinsiyet çizgileri boyunca) bu rutin erişimden yoksundurlar ve zaman zaman yetkililerin ve siyasi ağırlığı olan kişilerin dikkatini çekmek için daha az geleneksel nüfuz arama biçimlerine başvurabilirler.

Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Zararlar. Toplumsal hareket seferberliğinin temel güdülenimlerinden biri, gerçek ve algılanan zararlardır. Kritik bir kitlenin ayrımcılık, iş kaybı veya çevre sağlığı gibi belirli bir zararın tehdidi altına girmesi gerekir ki bu da onları, özellikle kurumsal kanallar söz konusu sorunu çözmede başarısız olduğunda, birleşmeye ve bir toplumsal hareket kampanyası başlatmaya motive etsin. Yıllarca süren ayrımcılık veya ekonomik sömürü gibi zararları azaltmak için fırsatlar da ortaya çıkabilir (Tarrow 2011). Toplumsal hareket seferberliğinin gerçekleşme olasılığı, çok sayıda insan benzer koşullarda yaşadıklarını ya da

benzer koşullardan mustarip olduklarını karşılıklı olarak hissettiklerinde çok daha yüksektir. Yukarıda tartışılan 2006 göçmen hakları protestoları için durum tam olarak böyleydi. Vatandaş olan ve olmayan milyonlarca kişi, yasadışı göçmenlere yardım ettikleri için aniden dayatılan cezai kovuşturma tehdidi altına girdi. Bu durum göçmen toplulukları arasında ortak bir farkındalığa ve hızlı bir seferberliğe yol açtı (Zepeda-Millán 2017).

Metin boyunca, (1) kolektif ve sürekli seferberlik, (2) sosyal dışlanma ve (3) tehditlerden oluşan bu üç temel hareket ögesini, toplumsal hareket faaliyetini karakterize etmede kilit boyutlar olarak vurgulayacağım.

3. Toplumsal Hareketlerin Temel Kavramları

Sosyolojinin ve sosyal bilimlerin çoğu alt alanında olduğu gibi, temel sosyal süreçleri ve terimleri tartışmak için ortak bir dile veya jargona başvurulur. Toplumsal hareketler alanı da bu konuda bir istisna değildir. Bu kitapta toplumsal hareketleri derinlemesine inceledikçe yeni terimleri tanıtır tanımlayacağız. Başlangıç olarak, toplumsal hareketleri tartışmak için kullanılan bazı temel kavramlara değinelim.

3.1. Şikâyetler ve Tehditler

Toplumsal bir hareketin başlangıç koşulu ortak şikâyetlerdir. Başka bir deyişle, insanlar ortak toplumsal hayatın bazı yönlerini bir sorun ve değiştirilmesi gereken bir şey olarak görürler (Simmons 2014). Polis tacizi, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı, ekonomik eşitsizlik ve çevre kirliliği gibi çok çeşitli şikâyetler, toplumsal hareket kampanyalarının fitilini ateşlemiştir. Zaman zaman, topluluklar “beklenmedik” ve nispeten kısa sürede harekete geçmeyi gerektiren mağduriyetler yaşarlar (Walsh vd.

1997). 2014 ve 2015 yılları arasında ABD’de polis şiddetine karşı yapılan gösterilerin ardında, mahkemenin sanıklar için verdiği beraat kararları veya sosyal medya ve internet üzerinde “virüs gibi” yayılan etkileyici videoların peşpeşe ortaya çıkardığı bu tür âni ve infial yaratıcı haksızlıklar yatıyordu. Bu olaylar Siyahların Hayatı Değerlidir⁵ hareketini doğurmuş ve ABD’de ırk adaleti mücadelesinde yeni bir döneme zemin hazırlamıştır (Taylor 2016).

Kendi kurumum olan Kaliforniya Üniversitesi, Merced’de birçok öğrenci, 2016 yılının Kasım ayında şaşkınlık yaratan devlet başkanlığı seçimi sonuçlarını beklenmedik bir mağduriyet olarak algıladı. Üniversitenin öğrencilerinin büyük çoğunluğunu göçmen ailelerden gelen, beyaz olmayan gençler oluşturuyor. Seçimin ertesi günü bir öğrenciden aldığım aşağıdaki e-posta, beklenmedik seçim sonuçlarının yeni kampüsün tarihindeki en büyük protestolardan bazılarına nasıl yol açtığını gösteriyor:

Günaydın Profesör Almeida,

Toplumsal Hareketler, Protestolar ve Kolektif Eylemler derisi profesörü olarak, dün gece kampüste gerçekleşen protesto hakkında sizleri bilgilendirmek istedim. Saat 11.00 sularında UC Merced’in Facebook’taki ilanlarında öğrenciler, başkanlık seçimlerinin sonuçlarına karşı seslerini duyurmak için örgütleneceklerini duyurdular. Üniversitenin ana girişinde bir araya gelmeye başlayan öğrenciler, diğer öğrencileri odalarından çıkmaya teşvik ederek yurtların bulunduğu

⁵ Black Lives Matter (BLM), ABD’de başlayan ve dünya genelinde büyüyen bir harekettir. BLM, siyah insanların yaşamlarının değerini vurgulayan ve siyahların polis şiddeti, ırkçılık ve sosyal adaletsizlikle mücadele etmeyi hedefleyen bir harekettir. BLM, 2013 yılında Trayvon Martin’in öldürülmesiyle birlikte sosyal medyada #BlackLivesMatter hashtag’iyle başladı. Hareket, siyah insanların polis şiddetine ve sistematik ırkçılığa maruz kalmasına karşı farkındalık yaratmayı ve değişim talep etmeyi amaçlar. BLM protestoları, siyah insanların polis şiddeti sonucu ölümleri ve adaletsizlikleri protesto etmek için düzenlenirken, aynı zamanda siyah toplumların haklarını savunmak ve ırkçılığa karşı mücadele etmek amacıyla sosyal reformları talep eder. (Çev.)

The Summits ve Sierra Terasları boyunca ilerlediler. Öğrenciler akademisyenler sokağında yürümeye devam ettiler ve sonunda New Beginnings heykelinin etrafında toplandılar. Eylemi düzenleyenler burada öğrencilere bugün saat 1.00’da kütüphanenin önünde bir protesto daha yapılacağı bilgisini verdi. Daha sonra öğrenciler slogan atarak yokuş aşağı geri yürüdüler. . Öğrencilerin ellerinde İspanyolca “la lucha sigue” (mücadele devam ediyor) ve “marcha” (yürüyüş/marş) gibi ifadelerin yer aldığı pankartlar da görüldü. Öğrenci kalabalığı, organizatörlerin bugün gerçekleşecek protestoyu yeniden duyurduğu ve öğrencilerin sloganlarına devam ettiği The Summits avlusunda bir kez daha toplandı. Protesto sırasında birkaç Trump destekçisi görüldü, ancak eylemi düzenleyenler öğrencilere “bunun barışçıl bir protesto olduğunu” hatırlattı. Protestonun tamamı yaklaşık iki saat sürdü.

Şikâyetlerin bireysel düzeyden grup düzeyine nasıl geçtiğini ilerleyen sayfalarda tartışacağız. Fakat bu kısa e-postada bile, Facebook ve sosyal medyanın rolü, yurtlar gibi gündelik örgütler ve daha fazla insanı gösterilere çekmek için kullanılan çağrılar dâhil olmak üzere, bu kitap boyunca tartışılacak kolektif eylem yapısının unsurlarını görebiliriz. Kitabın teori bölümünde (Üçüncü Bölüm), bu şikâyetlerle ilgili bir diğer önemli husus olan, insanların şikâyetlerin yoğunlaşmasına mı (*tehditler*) yoksa uzun süredir devam eden şikâyetleri azaltacak olanaklara mı (*fırsatlar*) tepki verdiği meselesini de ele alacağız.

3.2. Strateji

Taleplerin, amaçların, taktiklerin ve hedeflerin yanı sıra bunların zamanlamasının planlanması meselesi de genel bir toplumsal hareket stratejisinin parçasıdır (Mancy vd. 2012; Meyer ve Staggenborg 2012). Kolektif eylem süreci şikâyet

oluşturma aşamasından fiili seferberlik aşamasına geçtiğinde, toplumsal hareketler muhtemelen bir dizi *talep* dile getirmeye başlayacaklardır. Bu talepler, müzakere etmek ve özgün şikâyetleri ele almak ve azaltmak için bir araç olarak güç sahiplerine iletilirler. Akademisyenler ayrıca “hak iddiaları” terimini hareket talepleriyle dönüşümlü olarak da kullanırlar. Talepler veya iddialar genellikle müzakereler sırasında resmi mektuplar olarak yazılır, pankartlara asılır, protesto gösterilerinde hep bir ağızdan söylenir veya toplumsal hareketin liderleri tarafından düzenlenen basın toplantılarında kamuoyuna duyurulur. Toplumsal hareketler, taleplerini ve iddialarını dile getirmek için çeşitli sosyal medya platformlarını (örn. Facebook, WhatsApp, Twitter) giderek daha fazla kullanmaktadırlar. Talepler, ABD’deki son grev kampanyalarında gözlemlendiği gibi, fast-food işçilerinin maaşlarının sabit bir ücret miktarına (örneğin saat başına 15 dolar) yükseltilmesi gibi çok özel koşullar olarak da iletilebilir.

Amaçlar genellikle bir dizi talepten daha geniş şeyler olarak tasavvur edilir (çoğu zaman örtüşseler de); örneğin fast-food sanayisi çalışanları için “asgari ücret” ve “ekonomik adalet” gibi daha geniş amaçlarda olduğu gibi. Amaçlar ve talepler de reformcu olandan radikale doğru sınıflandırılır, bu da bir hükümet politikasının bir kısmını değiştirmekten, bir toplumun tamamen dönüştürülmesi çağrısında bulunmaya kadar uzanır. Bu ikincisi, devrimci toplumsal hareketlerin ortak amacıdır. Yedinci Bölümde amaçların, belirli hedeflere ulaşacak şekilde toplumu değiştirmede ne kadar başarılı olunduğunu ölçmenin bir yolunu sağladığını da göreceğiz.

Toplumsal hareketler aynı zamanda –uzun oturum ve eğitim atölyelerinden, örneğin basın toplantıları gibi medya etkinliklerine ve sokak gösterilerine kadar uzanan– bir dizi eylem dağarcığı gibi çeşitli *taktikler* de kullanırlar. Taktikler, dilekçeler ve mektup yazma kampanyaları gibi son derece geleneksel olanlardan, “yere yatarak protesto etme”, oturma eylemleri ve trafiği engelleme gibi son derece alışılmadık ve

düzen bozucu olan eylemlere kadar uzanır. Hatta zaman zaman bu taktikler ayaklanmalar, devrimler ve terörizmde olduğu gibi şiddet eylemleri düzeyine de tırmanabilir. Taktikleri *geleneksel*, *düzen bozucu* ve *şiddetli* olarak ayırmak, kullanışlı bir sınıflama sistemi sunar. Bu, insanları seferber etmek, kamuoyunu etkilemek ve başta belirlenen amaçlara ulaşmak için kullanılan taktiğin tipini ve etkililiğini belirleyerek koşullar hakkında ilginç sorular doğurur.

Toplumsal hareketler genel stratejilerinin bir başka bileşeni olarak, taleplerini sunmak için eninde sonunda kurumları *hedef* alırlar. Hedefler genellikle birden fazla sayıdadır ve çatışmanın nihai hakemleri olabilecek belediye meclisleri, okul yönetim kurulları, devlet kurumları, mahkemeler ve kongre ve parlamento organları gibi hükümetin bazı birimlerini içerirler. Hareketin doğasına bağlı olarak, kitle iletişim araçları ve diğer kurumlar (okullar, hastaneler, kiliseler, özel sektör) dâhil olmak üzere çeşitli hedefler kampanyanın içine çekilebilir.

3.3. Koalisyonlar

Kolektif failler, seferberliği toplumun diğer kesimlerine ve katmanlarına yaymak için genellikle diğer gruplarla bir araya gelirler. Bir kolektivite, kolektif eylemde bulunmak için en az bir başka grupta ittifak kurduğunda bir *koalisyon* oluşur. Bu toplumsal hareket koalisyonlarının oluşumu, koalisyonların bileşimi ve seferberlik üzerindeki sonuçlarıyla ilgili çarpıcı araştırma soruları doğurur (Van Dyke ve McCammon 2010; Van Dyke ve Amos 2017). İlk bakışta, birden fazla toplumsal grubun (örneğin öğrenciler, göçmen hakları örgütleri, kadın dernekleri, çevreciler) oluşturduğu koalisyonlar, toplumun çeşitli kesimlerinin polis şiddeti veya bir devletlerin sınırötesi harekât başlatırken izlediği dış politika gibi belirli şikâyet veya sorun konusunda birleştiğini kamuoyuna açıktan göstermek suretiyle seferberliğin düzeyini artırıyor ve boyutlarını

büyütüyor gibi görünmektedir. Büyük koalisyonlar özellikle otoriter rejimlerde verilen demokrasi ve insan hakları mücadelelerinde, özgürlükler ve sivil haklar konusundaki mevcut eksikliklere toplumun geniş kesimlerinin karşı çıktığını açıkça göstermek suretiyle etkili olabilir (Schock 2005; Almeida 2005; 2008a). Koalisyonlar taktikler, amaçlar ve hedefler üzerinden bir strateji birliği sağlama çabasıyla kolektif eylemin sürdürülmesini zorlaştıran yeni sorunlar da doğurabilirler. Bu durum hareketin iç çatışmalara girmesine ve seferberliğin hızla dağılmasına yol açabilir.

3.4. Çerçeveleme

Çerçeveleme süreci, kolektif eylemin birçok ideolojik ve bilişsel bileşenini barındırır (Snow vd. 2018). Elinizdeki kitabın Beşinci Bölümü, çerçeveleme sürecine ve kolektif eylem çerçevelerine ayrılmıştır. Hareketin liderlerinin, harekete daha fazla destek sağlamak ve hareketin katılımcılarının taahhütlerini yerine getirmek amacıyla şikâyetleri daha geniş kitlelere nasıl etkin şekilde ilettiklerini öğreneceğiz. Hareket kabiliyeti ve yaratıcılığı, aktivistlerin sosyal sorunları ifade etmek ve insanları harekete geçirmek için mevcut kültürel deyimleri ve simgeleri kullanma biçimlerinde sınıranır.

3.5. Devlet

Bu kitap boyunca devleti, yönetime atıfta bulunmak için kullanacağım. Devlet yönetimi yerel (örneğin belediye meclisi), bölgesel veya ulusal olabilir. Toplumsal hareketler devletler tarafından derinden şekillendirilirler ve zaman zaman da hareketler hükümet politikalarını ve önceliklerini değiştirmede derin bir etkiye sahiptirler. Farklı devlet türleri genellikle kolektif eylem olanaklarını ve bunların aldığı biçimleri belirler. Vatandaşların özerk örgütler oluşturmalarına veya kamusal alanda

toplamlarına izin vermeyen baskıcı hükümetler, grupların toplumsal hareket kampanyaları başlatmasına büyük engeller getirirler. Bazı durumlarda, hükümet baskısı grupları daha radikal taleplere ve seferberlik biçimlerine doğru iter. Daha demokratik devletlerse kitlesel muhalefeti kontrol etmeye ya da yatıştırmaya çalışırken toplumsal hareket seferberliklerine muhtemelen müsamaha gösterecek ve daha yumuşak baskı biçimleri (örneğin kitle iletişim araçlarını manipüle etmek, gösterilere izin vermemek gibi) kullanacaktır. ABD’de yerel düzeyde bile, şehir yönetimleri ile dışlanmış ve marjinalleştirilmiş nüfuslara tanınan siyasi alanın boyutları arasında geniş farklılıklar vardır.

3.6. *Toplumsal Hareket Örgütleri*

Toplumsal hareketlerin bir kere ortaya çıktıktan sonra daha fazla seferberliği destekleyen örgütler oluşturmaları muhtemeldir (McAdam 1999 [1982]). Bu tür birlikteliklere toplumsal hareket örgütleri (THÖ) adını veriyoruz (McCarthy ve Zald 1977; McAdam ve Scott 2005; Minkoff ve McCarthy 2005). THÖ kısaltması, toplumsal hareket çalışmalarında o kadar yaygınlaştı ki akademisyenler genellikle terimi tanımlamayı ihmal ediyor. THÖ’lere örnek olarak Hayvanlara Etik Muamele İçin Mücadele Edenler (PETA) ve uluslararası alanda etkin faaliyet gösteren çevre örgütü Greenpeace verilebilir. THÖ’ler 21. yüzyılda ulusal sınırların ötesinde de çoğalıyor gibi görünüyor (Smith ve Wiest 2012). Bu konuyu Sekizinci Bölümde inceleyeceğiz.

Elinizdeki kitap boyunca bu temel toplumsal hareket kavramlarına sık sık başvuracağız. Bu kavramları kullanmaya kısaca Kadın Yürüyüşü’ne dönerek ve aşağıdaki soruları ele alarak başlayabiliriz: ABD tarihindeki bu en büyük hareketliliğe yol açan şikâyetler nelerdi? Etkinliği düzenleyenlerin stratejisini nasıl tanımlarsınız? Yürüyüşlerin temel talepleri

ve amaçları nelerdi? Sokak yürüyüşünün temel taktiğini nasıl sınıflandırırsınız (geleneksel ya da yıkıcı)? Hareketi düzenleyenler, milyonları bu protestoya çekmek için çerçeveleme stratejilerinde hangi özellikleri kullandılar? Şekil 1 ve 2'deki haritalar, kadın yürüyüşlerinin ABD'nin 3.007 ilçesinde nelerde gerçekleştiğini göstermektedir. Neden bazı ilçelerde birden fazla kadın yürüyüşü düzenlenirken, diğer birçok ilçede tek bir etkinlik bile düzenlenemedi? Hareketlerin ortaya çıkışını ele alan Dördüncü Bölüm doğrudan doğruya bu soruya eğilmektedir.

4. Toplumsal Hareketlerin Yapısındaki Başlıca İzlekler

İlerleyen bölümlerde toplumsal hareketlerin çok yönlü doğasını, yani dışlanmanın üstesinden gelmek ve toplumsal değişim için sıradan insanların sürdürülebilir kampanyalar düzenlemek amacıyla kolektif olarak bir araya gelmelerini derinlemesine inceleyeceğiz. Toplumsal hareketlerin *yöntemleri ve teorik temellerinden*, kolektif seferberlik çalışmalarına rehberlik eden başlıca alt alanlara geçiyoruz. Bu izlekler arasında *toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı, kolektif eylem çerçeveleri, bireysel katılım ve temin edilme, toplumsal hareketlerin etkileri ve hareket faaliyetlerinin küresel yayılımı* yer almaktadır.

4.1. Yöntemler

Özetlenen kavramlar temelinde bir toplumsal hareketi tanımlamak oldukça basit görünse de sosyal bilim yöntemlerini kullanarak hareket dinamiklerini sistematik olarak incelemek zorlu bir süreçtir. İkinci Bölümün ilk kısmında, toplumsal hareket faaliyetlerinin düzeylerini, küçük tecrit edilmiş gruplardaki gündelik direniş biçimlerinin mikro ölçeğinden tüm toplumlara ve ülkelere yayılan makro ölçekteki seferberliğe

kadar sınıflandırıyorum. Daha sonra gözlem, mülakatlar, gazeteler, sosyal medya (Twitter, Facebook, WhatsApp vb.), anketler, arşivler ve resmi istatistikler de dâhil olmak üzere toplumsal hareket araştırmalarında kullanılan başlıca teknikleri tanıtacağım. Her yöntem, hareketin ortaya çıkışı ve harekete katılım gibi kolektif eylemin belirli alanları ve boyutlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Kolektif eylem araştırmasının nasıl yürütüleceğine ilişkin stratejilerle, özellikle de toplumsal hareket faaliyetinin belirli boyutları için veri toplamaya yönelik uygun teknikleri tanıtacağım.

4.2. Teori

Üçüncü Bölüm, toplumsal hareket dinamikleri için temel teorik açıklamaları ortaya koymaktadır. Teoriler, toplumsal dünyayı toplumsal hareket seferberliğini yönlendiren en önemli özelliklere indirgeyen kılavuzlar sağlar. Modern toplumlarda gücün ve kaynakların eşitsiz dağılımını açıklamakta başarısız olan erken toplumsal hareket modellerini gözden geçireceğiz. Rasyonel aktör, yeni toplumsal hareketler ve siyasi süreç çerçeveleri de dâhil olmak üzere çağdaş hareket teorilerinin evrenini inceleyeceğiz. Şu anda hâkim olan siyasi süreç yaklaşımı, daha geniş siyasi çevreye ve farklı şekilde yapılandırılmış siyasi bağlamların toplumsal hareketin ortaya çıkma olasılığını, seferberlik biçimlerini ve hareket sonuçlarını nasıl şekillendirdiğine odaklanmaktadır. 21. yüzyıldaki hareketler çevresel, siyasi, toplumsal ve ekonomik tehditlere giderek daha fazla yanıt verirken, siyasi süreç geleneği içinde, kolektif eylemi yönlendiren olumsuz koşullara özel bir önem verilmektedir. Toplumsal hareket teorileri ile birlikte okurlar, elitlerin ve kitlesel medyanın toplumda gerçekleşen anlık toplumsal hareketlerin kökenleri, güdülenimleri ve toplumu değiştirmenin sonuçları konusundaki anlatılarını

eleştirel bir gözle değerlendirmelerine izin verecek araçlara sahip olacaklar.

4.3. Hareketin Ortaya Çıkışı

Dördüncü Bölüm, toplumsal hareketlerin, belirli bir kolektivitte tehdit altında olduğunda ya da siyasi çevreden grupların harekete geçmeye karar vermesi hâlinde avantajlar elde edilebileceğine dair sinyaller aldığı anda ortaya çıkma olasılığının neden daha yüksek olduğunu ele almaktadır. Başka bir deyişle, “kötü haber” veya “iyi haber” kolektif eylemlilik dönemlerini güdüleyebilir (Meyer 2002). Kötü haberler veya tehdit edici koşullar altında, bir topluluk veya nüfus, harekete geçmezse durumunun daha da kötüleşeceğini ve kolektif kazanımları (örneğin toprak, haklar, istihdam) kaybedebileceğini algılar. İyi haber siyasi ortamında gruplar, birlikte hareket ederlerse yeni kolektif faydalar (örneğin yeni haklar, daha yüksek ücretler, daha yüksek çevresel kalite) elde edeceklerini hissederler. Genellikle, kötü haber ve iyi haber protesto kampanyaları, muhaliflere devletin söz konusu nüfus için en anlamlı konulara daha az veya daha fazla duyarlı hâle geldiğinin sinyalini veren hükümet politikaları tarafından tetiklenir.

Hareketin ortaya çıkması için bu güdülenimlerin yanı sıra çok sayıda insanı harekete geçirmek için bir tür örgütsel temelin var olması da gerekir (McCarthy 1996; McAdam 1999 [1982]; Andrews 2004). Bu örgütsel varlıklar köy, din, bölge veya etnik kimliklere dayalı dayanışmalar gibi geleneksel olabileceği gibi, işçi sendikaları, sosyal kulüpler, tarım kooperatifleri, eğitim kurumları ve daha resmi toplumsal hareket örgütleri gibi ikincil gruplara dayanan örgütsel varlıklar da olabilir (Oberschall 1973). Hâlihazırdaki resmi veya gayriresmi dayanışma bağları ve örgütsel bağlantılar olmadan, tehditlerin veya fırsatların toplumsal hareket kampanyalarına dönüşmesi olası değildir. Bu nedenle, toplumsal hareket araştırmacıları,

toplumsal hareketin ortaya çıkışının açıklanmasında yerelliklere ve zaman içinde örgütsel kaynaklardaki farklılıklara özel bir önem verirler (Edwards ve McCarthy 2004; Edwards ve diğerleri. 2018). Kaynak seferberliği alt alanındaki daha yeni çalışmalar, THÖ'ler, potansiyel katılımcılar ve sponsor kuruluşlar alanının yapısal olarak birbirine nasıl bağlandığına ve bu yapılardaki çeşitlenmelerin toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını nasıl etkilediğine dair karmaşık ağ analizlerini de kapsayacak şekilde genişlemiştir (Diani ve McAdam 2003; Diani 2015; Hadden 2015). ABD'de düşük ücretle çalışan fast-food işçilerinin ve öğrenci hareketinin silahlı şiddete karşı verdiği mücadeleler bu dinamiklerin örnekleridir.

4.4. Çerçeveleme

Beşinci Bölüm, çerçeveleme perspektifini ve bunun sosyolojideki yorumlayıcı gelenekten nasıl türediğini, aktivistlerin toplumsal şikâyetleri oluşturma becerisine odaklanarak ele almaktadır (Snow vd. 2014; Snow vd. 2018). Adaletsizliğin ve örgüt kaynaklarının tek başına toplumsal hareket seferberliğinin zamanlamasını ve yerini açıklamadığı artık büyük ölçüde anlaşılmıştır. Hareket liderleri ve aktivistler, norm ihlallerini, şikâyetleri ve baskı ve adaletsizlik deneyimlerini, hedef kitleleri kolektif eyleme katılmaya teşvik edecek, toplumsal açıdan anlamlı ve ikna edici şekillerde kurgulamalıdır (Snow vd. diğerleri 1986; Snow ve Benford 1988). Başka bir deyişle, toplumsal ve siyasi aktivistler toplumsal dünyayı, hareketin tabandaki destekçilerinin yanı sıra sempatizanları ve kararsızlar arasında da yankı uyandıracak şekilde “çerçevelemeli”dir. Hareketlerin, taraftarlarından ve potansiyel sempatizanlarından oluşan hedef kitlelerine ulaşmak adına popüler müzik gibi kültürel eserlerin kullanıldığı yaratıcı yöntemleri inceleyeceğiz. Çerçeveleme perspektifi, kolektif eylem sürecinin insan eylemliliği (faillik) bileşenlerini içermektedir.

4.5. Harekete Katılım

Toplumsal harekete katılım ve bireysel düzeyde dâhil oluş süreci, mikro düzeydeki kolektif eylem modellerine dayanır. Altıncı Bölüm bu bireysel düzeydeki dinamikleri ayrıntılı olarak ele almaktadır. Toplumsal hareketlerle ilgili ilk açıklamalar, kitlesel hareketlerin irrasyonel yönlerini vurgulamıştır. Siyasi hareketlerin katılımcıları için bu hareketler, hızla sanayileşen kentsel toplumlara içkin yabancılaşma duygusunu ve toplumsal gerilimleri yenmeye yardımcı olan bir tür terapi olarak görülüyordu (McAdam 1999 [1982]). 1970’lerin sonunda ve 1980’lerin başında akademisyenler harekete katılanların inançlarından ve psikolojik profillerinden daha fazlasına bakmaya başladılar. Seferberliğin mikro yapısal bağlamını, yani hareketlerin potansiyel katılımcılarının sosyal bağlarını ve ağlarını da incelediler (Snow vd. 1980; McAdam 1986). Kısa süre önce yapılmış bir araştırma, hareket katılımcılarının genellikle günlük yaşamlarına sosyal olarak oldukça entegre olduklarını ve toplumsal hareketlere katılmayanlara kıyasla sivil toplum derneklerine ve kulüplerine üye olma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bireylerin harekete sempati duyan örgüt ve bireylerle sürdürdükleri bağlantılar, onların protesto kampanyalarına katılma ihtimallerini artırırken, bu tür faaliyetlere karşı çıkan örgüt ve bireylerle bağlantı kuranların protesto kampanyalarına katılmama olasılığı çok daha yüksekti (McAdam 1986).

En son çalışmalar, sosyal ağların siyasi olaylarla şekillenen yeni siyasi kimliklerle nasıl etkileşime girdiğini de göstermektedir (Viterna 2013). Dahası, bütün gruplar ve örgütler, bireyleri tek tek örgütlemek yerine “blok hâlinde seferber etmek” diye adlandırılan bir süreçle toplu olarak örgütlediklerinde toplumsal hareket seferberliği daha hızlı şekilde sağlanmaktadır (Oberschall 1973). Okurlar, bireylerin toplumsal hareket kampanyalarına katılma tercihlerini etkileme olasılığı daha yüksek olan biyografi, ideoloji, ağlar, kimlikler

ve geçmiş kolektif eylem deneyimlerine dayalı bireysel bağlam türleri hakkında daha derinlikli bir anlayışa ulaşacaktır. Ayrıca, gerçek zamanlı protesto gösterilerinde katılımcıların güdülenimlerini toplamak için yapılan en son projeler de dâhil olmak üzere hareket katılımıyla ilgili mevcut veri kümeleri de sunulacaktır (Klandermans 2012).

4.6. Toplumsal Hareketin Sonuçları

Belki de en önemli toplumsal hareket alanı, Yedinci Bölümün de konusu olan hareketin etkileriyle ilgilidir. Siyasi ortamda ne tür değişiklikler bir toplumsal hareketin varlığına ve eylemlerine atfedilebilir? Toplumsal değişimin hangi yönleri bir hareketin faaliyetleriyle açıktan ilişkilendirilebilir? Toplumsal hareketler alanında çalışan araştırmacılar, toplumsal hareketin sonuçlarını çeşitli boyutlarıyla incelerler. Hareketlerle ilişkili kalıcı değişiklikler arasında hareketin her bir katılımcısının üzerindeki etkiler, siyasi kültürdeki değişiklikler, devlet politikaları üzerindeki etki ve diğer toplumsal hareketlere “sıçrama” yer alır (Meyer ve Whittier 1994; Whittier 2004). Hareketlerin ortaya çıkışına kıyasla, toplumsal hareketlerin sonuçları konusunda daha az bilimsel fikir birliği vardır (Jenkins ve Form 2005; Amenta vd. 2010). Hareket dışı etkileri kontrol etmeye çalışırken bir toplumsal hareketin belirli bir sonuca yaptığı özel katkıyı belirlemek çoğu zaman zordur. Bu bilimsel eksikliklere rağmen, ABD’de ve başka yerlerde dışlanmış sosyal gruplar, büyük hareketlerin durumlarını iyileştirmişlerdir. Kadın hareketi, Afrikalı-Amerikalı sivil haklar hareketi, Meksikalı-Amerikalı işçi ve sivil haklar hareketi ve LGBTQİ+ sivil haklar hareketi de dâhil olmak üzere çok sayıda insan toplumsal hareket mücadelelerine katıldığı için, bu tür hareketler tarafından temsil edilen bileşenler önemli politika değişiklikleri elde etmişlerdir.

4.7. Küresel Güney, Otoriter Rejimler ve Ulusaşırı Hareketler

Sekizinci Bölüm, Küresel Güney'deki hareketlere ve çokuluslu hareketlere –yani birden fazla ülkede faaliyet gösteren hareketlere– odaklanmaktadır. Toplumsal hareket çalışmalarının büyük çoğunluğu Küresel Kuzey'deki sanayileşmiş demokrasilerdeki hareketlere yoğunlaşır. Bununla birlikte, gelişmiş kapitalist devletlerin dışındaki siyasi bağlamlar üzerine giderek artan bir literatür de mevcuttur. Batı demokrasilerindeki daha istikrarlı hükümet yapıları, toplumsal hareket örgütlerinin daha iyi sürdürülebilmesine ve genellikle şiddetsiz kampanyaların başlatılabilmesine daha fazla alan sağlar. Örgütlenme özgürlüğünün yasaklandığı ve düzenli çok partili seçimlerin yapılmadığı demokratik olmayan veya yarı demokratik ülkelerde (örneğin monarşiler, diktatörlükler, askeri cuntalar, teokrasiler, otoriter popülizm), akademisyenler toplumsal hareketlerin ne zaman ortaya çıkacağını ve hangi biçimleri alacağını açıklamakta zorluklarla karşılaşır. Böyle bir durumda başvurulabilecek verimli yollardan biri, “sistemdeki çatlakları”, küçük siyasi açılımları veya demokrasi dışı ülkelerde siyaset özgürlüğü talebiyle ortaya çıkan daha büyük hareketleri araştırmaktır. Bu koşullar genellikle sivil toplumdaki birkaç aktivistin sivil birlikler kurmaya çalışması, hatta küçük reformlar için girişimde bulunması için elverişli bir ortam sağlar. Diğer hareketler, dinî kurumlar (camiler, dinî okullar, Katolik gençlik grupları vb.) ya da devletin yönetim aygıtı ve ordu tarafından tamamen kontrol edilmeyen uzak bölgeler gibi devlet kontrolü dışındaki kurumlarda başlatılabilir (Goodwin 2001). Yabancı hükümetler ve hareketler de demokratik olmayan bir bağlamda yeni başlayan bir hareketi destekleyebilirler.

Birden fazla ülkede var olan üyeleri ve örgütleri birbirine bağlayan ulusaşırı toplumsal hareketlerin yaygınlaşması, son 30 yılda küresel çapta görülen önemli bir eğilimdir (Smith ve

Wiest 2012). 21. yüzyılın başlarında dikkat çeken iki uluslararası hareket, uluslararası İslami dayanışma ve küresel ekonomik adalet hareketidir. Uluslararası bağlantıları bulunan İslami hareketler, Müslüman dünyasını ulusal sınırların ötesine bağlayan daha geniş bir inananlar topluluğu olan *ümme*t kavramından faydalanmaktadır (Lubeck ve Reifer 2004; Roy 2006). Küresel göç akımları ve yeni iletişim teknolojileri sayesinde İslami temelli toplumsal hareketler uluslararası alanda kolayca harekete geçebilmektedirler. Buna örnek olarak El Kaide veya Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi uluslararası örgütlenmiş isyanlar gösterilebilir. *Ümme*t kavramı aynı zamanda İslam dünyasında ve diasporasında savaş ve ayrımcılık karşıtı uluslararası şiddetsiz direniş hareketleri için de güçlü bir birleştirici görevi görmektedir ve 2011 yılında baskıcı hükümetlere karşı Arap Baharı ayaklanmalarının hızla yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Küresel ekonomik adalet hareketi (eleştirmenler tarafından bazen küreselleşme karşıtı hareket olarak da adlandırılmaktadır) 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bir diğer önemli uluslararası harekettir. Bu hareketin destekçileri, seçmenleri harekete geçirmek için küresel iletişim teknolojilerini kullanmaktadırlar. Küresel ekonomik adalet hareketi, 1990'ların ortası ile 2000'lerin başı arasında dünyada internet altyapısının genişlemesiyle neredeyse eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da ve Kanada'da aralarında Kanadalılar Konseyi, Jubile 2000, Halkların Küresel Eylemi ve ATTAC'ın da bulunduğu çeşitli örgütler, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB), Sekizler Grubu (G8) ve Avrupa Birliği (AB) gibi hem yeni ortaya hem de eskiden beri var olan uluslararası yönetim organları ve ekonomik kurumlar üzerinde baskı oluşturmak amacıyla gelişmekte olan dünyadaki sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışmaya başlamıştır.

Küresel adalet hareketinin talepleri çeşitlilik göstermekle birlikte, ekonomik adalet, çevrenin korunması ve yukarıda

adları anılan seçkin uluslararası ekonomik ve siyasi kurumlar arasında karar alma süreçlerinde daha fazla şeffaflık ihtiyacına odaklanmaya meyillidir. Hareket, 1990'ların sonlarında Avrupa'da DTÖ ve G8 toplantılarının yapıldığı mekânların dışında birkaç büyük protesto düzenlemiş olsa da 1999'da Washington eyaletinin Seattle şehrinde gerçekleştirilen DTÖ toplantılarında yapılan büyük bir gösteri, küresel adalet hareketi için bir dönüm noktası olmuştur. Bu, son birkaç onyıdır bir ABD şehrinde gerçekleştirilen en büyük protesto gösterisiydi (Almeida ve Lichbach 2003). Küresel adalet aktivistleri, ülkenin ve dünyanın dört bir yanından katılımcıların gelişini internet üzerinden eşgüdümlediler ve Seattle sokaklarındaki protestoları cep telefonlarıyla örgütlediler. Dünya genelinde onlarca ülkede de Seattle'daki eylemlerle dayanışma içinde çeşitli protesto gösterileri gerçekleştirildi. Seattle eylemlerinin başarısı, 21. yüzyılda, 2017 yılında Almanya'nın Hamburg şehrinde ve 2018 yılında Arjantin'in Buenos Aires şehrinde gerçekleştirilen G20 Zirveleri de dâhil olmak üzere büyük uluslararası finans konferansları, Dünya Sosyal Forumları, serbest ticaret toplantıları ve iklim değişikliği müzakereleri sırasında düzinelerce benzer küresel eylemin örgütlenmesi için bir şablon oluşturdu.

Kitabın Sonuç bölümü, toplumsal hareketlerin önceki bölümlerde ele aldığımız temel özelliklerini özetleyip kolektif seferberlik dinamikleri alanındaki uzun yolculuğumuzu sonlandırmaktadır. Önceki bölümlerde yöntem, teori, ortaya çıkış, çerçeveleme ve hareketin sonuçları hakkında biriktirdiğimiz kolektif bilgi, bu bölümde 2010'larda ortaya çıkan ve 2020'lerde ortaya çıkması muhtemel hareketlerin özel vaka çalışmalarına uygulanmaktadır. Sosyal medya teknolojisinin üye kazanma pratiklerinde kullanımındaki son küresel örüntüler ve iklim adaleti gibi uluslararası hareketler de dâhil olmak üzere, toplumsal hareket araştırmalarının yeni sınırları da sunulmaktadır.

Bir önceki bölümde toplumsal hareketleri temel hatlarıyla tanımlayıp tartıştık. Bu bölümde ise toplumsal hareketleri araştırma sürecini mercek altına alacağız. Bu itibarla, toplumsal hareket faaliyetlerini mikro düzeyden makro düzeye kadar sınıflandıran kısa ve öz bir sınıflandırma şemasıyla yola çıkacağız. Bu sınıflandırma sistemi gündelik direniş biçimlerinden devrimlere ve ulusaşırı hareketlere kadar uzanmaktadır. Bölümün ikinci yarısında ise sosyal bilimciler, antropologlar ve tarihçiler tarafından toplumsal hareketleri incelemek için kullanılan başlıca yöntem türlerin ele alacağız. Tarihsel arşivler, anketler, gözlem, mülakatlar ve içerik analizinin yanı sıra belge kodlamasını burada tanıtacağız. Her bir hareket faaliyeti kategorisi, farklı metodolojik araçlara karşılık gelmektedir. (Örneğin “gündelik direniş biçimleri” için gözlem, mülakat ve tarihsel yöntemler kullanılmaktadır.) Bu veri toplama teknikleri, çağdaş toplumsal hareket araştırmalarında kullanılan tekniklerin en yaygınlarından bazıları olduğundan, burada gazetelerin ve protesto gösterisi verilerinin içerik kodlamasına (güçlü yönler ve önyargılar dâhil) ve aktivist internet sitelerinde bildirilen protesto gösterilerine özel bir önem vereceğiz.

Toplumsal hareketleri araştıran araştırmacılar ve akademisyenler bir yandan önemli sosyal bilimsel keşifler yaparlar ama aynı zamanda tarihsel ve toplumsal değişimi de belgelerler. Bu gerçek, sistematik olarak toplanan bilgilerin diğer toplumsal hareketlere, tarihçilere ve genel olarak kamuoyuna da faydalı olabilmesi açısından toplumsal hareket araştırmalarına “özel bir görev” bileşeni ekler. Bu bölüm, bu özel

katkıları yapmak için kullanılan temel araçlara bir giriş olarak okunmalıdır. Özetle, bu bölümün sonunda okurlar toplumsal hareket çalışmalarında kullanılan başlıca sınıflandırmalar ve yöntemler hakkında bilgi sahibi olacaklardır.

1. Toplumsal Hareket Araştırmalarında Kolektif Eylemin Altı Düzeyi

Kavramsal açık seçiklik için uzmanlar genel hareket etkinliğinin farklı seviyelerini belirlemeyi faydalı bulurlar. Mevcut literatür, hareket eylemlerinin en az altı seviyesini veya türünü tanımlamaktadır. Bunlar, aşağıdan yukarıya doğru (1) gündelik direniş biçimleri, (2) yerel halk hareketleri, (3) ulusal toplumsal hareketler, (4) protesto dalgaları, (5) devrimci hareketler ve (6) uluslararası toplumsal hareketlerdir.

1.1. Gündelik Direniş Biçimleri

Günlük direniş biçimleri, bireylerin veya küçük grupların, yakın zamanda adaletsizliğe neden olan kaynaklara karşı itiraz ve itaatsizlik eylemlerini içerir. Bu düzeydeki mikro direniş “zayıfların silahı” olarak da adlandırılır (Scott 1985). Toplumsal hareket çalışmalarında genellikle yeterince vurgulanmadığı için bu mikro düzeydeki kolektif eyleme burada daha geniş yer vereceğiz. Bu tür eylemler çoğunlukla köleleştirme, baskıcı tarım sistemleri, askeri diktatörlükler, sömürge ve yabancı işgalleri ve toplama kampları gibi aşırı baskının konusu olduğu durumlarda ve yerlerde ortaya çıkarlar (Maher 2010; Einwohner ve Maher 2011). Şartlar öylesine ezici bir şekilde baskıcıdır ki bu ortamlarda örgütlü bir protesto veya grev gibi açıktan kolektif direniş biçimleri, direnişi başlatan gruba ölüm getirmese bile kısa sürede zarar verecektir. Bu, en küçük muhalif faaliyet düzeyidir. James Scott’ın (1985)

Malezya kırsalında yaptığı etnografik saha araştırması, bu “gündelik” direniş biçimlerini vurgulamış ve popüler hâle getirmiştir. Scott, daha önce toplumsal hareket literatüründe yeterince yer almayan bu protesto biçimlerine örnek olarak küçük hırsızlıkları, köy dedikodularını, iş yavaşlatmaları, itaatsizlikleri ve çiftlik teçhizatına zarar verilmesini belgelemiş ve bu tür örgütlenmelerin daha geleneksel siyasi örgütlenme biçimlerine kıyasla daha etkili ve pragmatik olduğunu ileri sürmüştür.

Scott “ekonomik ilişkilerin sıkıcı zorlaması” tartışmasında, alt grupların neden nadiren örgütlü siyasete katıldıklarına dair bir gerekçe de sunmaktadır. Marjinalleştirilmiş birçok grup için aşırı ekonomik engellerin, maruz kaldıkları baskıya açıkça karşı çıkmalarını engellediğini öne sürmektedir. Bu grupların ekonomik bağımlılığı o kadar fazladır ki açık bir direnişin onların hayatı üzerindeki olumsuz sonuçları muazzam olacaktır (örneğin ekonomik zorluklar, fiziksel cezalandırma, açlık). Ekonomik bağımlılığa odaklanmak, akademisyenlerin görece daha az baskıcı bağlamlarda gündelik isyan biçimlerini analiz etmelerine de olanak sağlamıştır. Olumsuz ekonomik yaptırımların yanı sıra madun sosyal gruplar siyasi ve askeri baskı gibi diğer zorlama biçimleriyle de karşı karşıya kalmaktadır. Genel olarak, marjinalleştirilmiş gruplar düşmanlarının misillemesinden kaçınmak için gizli ve anonim mikro meydan okuma eylemlerine katılırlar (Scott 1990).

Gündelik direniş biçimlerinin hedeflerine örnek olarak toprak ağaları, bölge şefleri, zengin köylüler, iş yerlerindeki istismarcı yöneticiler ve tehditkâr teknolojiler verilebilir. Scott ayrıca diğer madun sosyal sınıflara ve zamanlara da genellemektedir (örneğin 19. yüzyılın başlarındaki İngiliz işçi sınıfı, Meksika Devrimi). Kısacası Scott, mikro düzeydeki alt grupların, üstlerden gelen istismar oranını yavaşlatmak amacıyla sömürü ilişkilerinde artı değer çıkarılmasına her zaman direndiğini ve müzakere ettiğini iddia etmektedir. Bu,

alt sosyal grupların tahakküme karşı genellikle örtük yollarla nasıl direndiklerini anlamamıza hoş bir katkıdır.

Scott'ın vardığı sonuçlara başka bağlamlarda da destek bulunabilir. Hossfeld (1990) Silikon Vadisi'ndeki bilgisayar montaj fabrikalarında çalışan göçmen kadınların beyaz erkeklerin toplumsal cinsiyet ve ırk ideolojisini kendi lehlerine çevirerek daha uzun molalar, terfiler ve daha tehlikesiz çalışma koşulları elde ettiklerini göstermiştir. Burawoy (1979: 171), Chicago'daki bir makine atölyesinde yaptığı katılımcı gözlemde, işçilerin bir işten kazandıkları zamanı diğerine aktardıkları “yontma” uygulamasında bireysel direnç olduğunu bildirmiştir. Kuzey Meksika'da Peña (1997), bir makine fabrikasının kadın işçilerinin montaj fabrikalarında kötü niyetli fabrika yöneticilerine direnmek için iş yavaşlatma (*tortuosidad* veya kaplumbağa hızı) eylemlerine giriştiklerini gözlemlemiştir. Rollins (1985) de ayrıcalıklı işverenlerinin psikolojik sömürüsü ve tahakkümü bağlamında ekonomik olarak hayatta kalabilmek için ev işçilerinin başvurduğu bir dizi hürmet ritüelini göstermektedir. Hank Johnston (2005; 2011), Doğu Avrupa'da mikro direniş üzerine yaptığı çalışmada, gündelik meydan okuma biçimleriyle ilgili anlayışımıza “söz edimleri” kavramını da ekler. Johnston bu çerçevede bir dizi mikro direniş eylemi ortaya koyar. Küçük gruplar hâlinde baskıcı bir rejim hakkında şakalar yapmak, duvar yazıları yazmak ya da yasaklanmış şarkıları söylemek (hatta mırıldanmak) gibi söz edimlerinin daha büyük dayanışma biçimlerinin yeşereceği tohumları ekebileceğini gösterir.

Araştırmacılar Afrika'da da gündelik başkaldırı biçimlerinin kullanıldığını vurgulamaktadır. 20. yüzyılın başlarından ortalarına kadar Sahraaltı Afrika'da hüküm süren doğrudan ve sert sömürge yönetimleri nedeniyle, yabancıların yerlilere tarım ürünü yetiştirmeler konusunda yaptıkları dayatmalara karşı kırsal bölgelerde sergilenen başkaldırı eylemlerinin çoğu, köylülerin büyük ölçüde gizliden gizliye kolektif başkaldırı örnekleri sergilediği gündelik direniş biçimleri şeklini almıştır.

Yine bu bağlamlar, açıktan ve sürekli toplumsal hareket seferberliklerinin çok yüksek risk taşıdığı için madun grupların göze daha az batan ve daha az kamusal muhalefet biçimlerine başvurmak zorunda kaldıkları bağlamlardır. Allen Isaacman (1993: 237), Afrika'daki bu tür direniş örneklerini köylülerin “devletin veya mugassıp sınıfın iddialarını engelleme veya altını oyma” girişimleri olarak tanımlamaktadır. Bu günlük itaatsizlik biçimleri genellikle resmi kayıtlara geçmez. Bu tür isyankâr ve gizli kapaklı eylemler arasında Güney Afrika, Malavi, Tanzanya ve Zaire'de pamuk tohumlarının ekimden önce kaynatılması; Angola, Etiyopya, Mozambik ve Zimbabve'de vergi tahsildarlarının soyulması; Güney Afrika ve Kenya'da çiftlik teçhizatını sabote edilmesi; Gambiya'da ortakçılardan pirinç üretimlerinin bir kısmının alıkonması; Kamerun, Çad, Kenya, Malavi, Mozambik, Tanzanya ve Uganda'da geç ve yetersiz miktarda (geçimlik gıdalar ekilirken) ihracat mahsullerinin ekilmesi ve yerli Afrika topluluklarının (çeşitli bölgelerde) zorla çalıştırma veya vergilendirme tehdidi altına girdiğinde topluca kaçması gibi örnekleri verebiliriz (Isaacman 1993: 237-41).

21. yüzyılın ilk 20 yılında, kırsal bölgelerdeki küçük gruplar gününbirlik isyan biçimlerine katılmaya devam ediyorlar. Bu çağdaş eylemlerin büyük bir kısmı, Küresel Güney'de yeni doğal kaynakların çıkarılma girişimlerine ve toprak gaspı vakalarına karşı çıkmayı içeriyor. Örnekler arasında madencilığe karşı gerçekleştirilen küçük ölçekli kolektif eylemler, biyoyakıt ürünlerinin (örneğin şeker kamışı, palmiye, soya fasulyesi) üretilmesi, genetiği değiştirilmiş bitkilerin ve kauçuk ağaçlarının yerli topraklarda kitlesel ekimi de yer almaktadır.¹ Kentsel alanlarda vatandaşlar otoriter yönetime karşı direnişi mikro direniş eylemleriyle sürdürmektedirler. Honduras'ın şehirle-

¹ Bu örnekler için bakınız Alonso-Fradejas (2015); Fu (2016); Jenkins (2017); Lapegna (2016); McAllister (2015); Touch ve Neef (2015); ve Kenney-Lazar vd. (2018).

rinde 2017 yılında, seçim hilesi ve oy sayımında usulsüzlük iddialarına karşı düzenlenen geniş çaplı protestoların ardından hükümetin olağanüstü hâl ve sokağa çıkma yasağı ilan etmesine karşı sıradan vatandaşlar giderek daha baskıcı hâle gelen bir ortamda muhalefeti sürdürmek için karanlıkta pencerelerinin önünde tencerelere ve tavalara vurarak ses çıkarma eylemleri yaptılar. “Zayıfların silahları”tanımının sınırlarını zorlayan bazı akademisyenlerse 21. yüzyılda siyasi amaçlı internet ve sosyal medya korsanlığını veya “hacktivizm”i gündelik düzeni bozma girişimlerinin yeni bir biçimi olarak da kabul etmektedir (Edyvane ve Kulenovic 2017).

Gelgelelim, “gündelik direniş biçimleri/zayıfların silahları” yaklaşımı bize yalnızca çeşitli bağlamlardaki madun grupların kendilerine yapılan kötü muameleye her gün ellerindeki sınırlı araçlarla –genellikle üretim sahasında küçük gruplar hâlinde– direndikleri bilgisini verir. Johnston (2005; 2011), gündelik direnişin yerel taban hareketlerine nasıl dönüştüğünü anlamak için daha geniş bir mikro-makro bağlantının belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Scott (1985: 273) “Bu tür direniş biçimleri, zor koşullar altındaki madun kırsal sınıfların neredeyse kalıcı, sürekli günlük stratejileridir. Kriz ya da önemli siyasi değişim dönemlerinde, daha elverişli başka mücadele biçimleriyle takviye edilebilirler. . . . Bunlar, diğer direniş biçimlerinin üzerinde gelişebileceği sağlam zemindir” sözleriyle mikro-makro bağlantıyı işaret etmektedir. Gündelik direniş eylemlerinin nasıl daha büyük isyanlara dönüştüğü, geleceğin aktivistleri ve kolektif eylem araştırmacıları için açık bir araştırma sorusu olmaya devam etmektedir.

“Zayıfların silahları” tartışmasının en büyük getirisi, madun grupların ideolojik manipülasyona kolay gelmediklerine veya “yanlış bilinçten” mustarip olmadıklarına dair ikna edici kanıtlar sunmasıdır. Aksine, bu gruplar siyasi alanda mikro çatışma hâlindedirler. Madun grupların, elitlerin ege- men olduğu kamusal alandan uzaklaşıp “sahne arkasına” geçilince kolaylıkla görülebilen kendi normatif yapıları veya

direnış kültürleri vardır (Scott 1985; 1990). Özetle, gündelik direniş biçimleri, özellikle aşırı baskı ve sömürü durumlarında kolektif eylemin mikro düzeyde anlaşılmasını sağlar.

1.2. Yerel Taban Hareketleri

Yerel bir taban hareketi, belirli ve sınırlı amaçlar için ( rneğin yerel  evre kirliliği sorunu, tek bir işyerinin sendikalaşması) yerel veya bölgesel düzeyde mücadele eder ve genellikle örgüt içi kaynakları sınırlıdır. Bu tür hareketlenmeler, zaman içinde s rd r lmeleri itibarıyla gündelik direniş biçimlerine kıyasla Birinci Bölümde sunduğumuz toplumsal hareket tanımına daha yakın görünmektedir. Yerel hareketler desteklerinin çoğunu civar toplulukların gönüllü bireylerinden alırlar. Bu hareketlerin belirtilen hedeflere ulaşmadaki başarıları çoğu durumda büyük ölçüde diğer gruplarla, özellikle de daha büyük toplumsal hareketlerle ittifak kurma becerilerine dayanır (Almeida ve Stearns 1998). Daha sınırlı amaçlar da yerel hareketlere daha büyük başarı şansı verir. Kaliforniya'da, Yeni Kaliforniya İçin Topluluklar [Communities for a New California, CNC] ve Vadide İnanç [Faith in the Valley, FV] gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, eyalet genelinde yoksul ve göçmen mahallelerinde düzinelerce yerel mücadeleye girişmiştir. CNC, 2010 yılından bu yana düşük gelirli topluluklarla birlikte çalışarak kaldırım ve şehir parkları gibi temel mahalle imk nlarını talep etmektedir.² Kendi mahallelerine büyük mağazaların (Walmart gibi) açılması için mücadele veren mahalle sakinleri de yerel halk hareketlerinin bir başka örneğini sunmaktadır (Ingram vd. 2010; Halebsky 2009).

Son 30 yılda ABD'de karşımıza çıkan yerel taban hareketlerinin en yaygın biçimlerinden biri  evre adaleti hareketinde bulunabilir. Bu hareket, 1980'lerde ABD'deki birçok

² Yeni Kaliforniya İçin Topluluklar (CNC). 2018. "Mahallenizi Değiştirebilirsiniz",  zel Reklam Eki. Ocak ayı, CNC Eğitim Fonu. <https://rantey.org>

topluluğun, insanların ve ailelerin yaşadıkları, çalıştıkları ve oyun oynadıkları yerlerde çevre kirliliğine maruz kaldığının farkına varmasının ardından ortaya çıkmıştır (Bullard 2000; Szasz 1994). Yerel bir kirlilik sorunu veya çevresel tehdit, yerel toplulukları ve mahalleleri harekete geçirebilir (örneğin Flint, Michigan'daki kurşun zehirlenmesi; Dakota Erişim Boru Hattı ile ilgili riskler). Bazı durumlarda yerel seferberliği başlatan şey sınaî bir çöp yakma tesisi ya da tehlikeli atık sahası da olabilir. Diğer çevre adaleti mücadeleleri ise terk edilmiş zehirli depolama sahaları, hava kirliliği ya da böcek ilacı zehirlenmeleri tarafından tetiklenebilir (Bullard 2005; Taylor 2014). Bu yerel hareketler, petrol ve akaryakıt sanayisi ile hidrolik çatlatma ("hidrolik kırılma") üzerine topluluk mücadelelerinde olduğu gibi bugün de faal olmaya devam etmektedir (Vasi vd. 2015; Auyero vd. 2018). Bunların belirleyici özellikleri, *yerel meselelere* odaklanan *yerel mücadeleler* olmaları ve gönüllü üyelerinin çevredeki topluluklardan gelmesidir. Doğu Los Angeles Anneleri, Batı Bölgesi Zehirli Atıkları Koalisyonu ve Güney Orta Los Angeles'ın Kaygılı Vatandaşları'nda olduğu gibi, yerel taban hareketleri de kimliklerini bir yer duygusuna bağlayarak kendilerine genellikle bölgelerinin adını verirler.

1.3. Ulusal Toplumsal Hareketler

Ulusal toplumsal hareketler, resmi örgütleri veya gevşek bağlarla bağlı ağların federasyonlarını içeren (ulusal toprakların çoğunu kapsayan) geniş kapsamlı mücadeleleri temsil ederler (Tarrow 2011). Ulusal toplumsal hareketler, iç kaynaklara ve toplumsal ve siyasi reformla kamu tutumlarını değiştirmeye yönelik çok çeşitli hedeflere sahiptir. Tilly'ye (1984) göre ulusal toplumsal hareketler, 19. yüzyılın ortalarında Batı Avrupa'da temsilî siyasi sistemlerin genişlemesiyle eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Coğrafi genişleme ve artan idari görevler, devleti grupların taleplerini ve şikâyetlerini dile getirdikleri bir yer hâline getirmiştir.

Toplumsal hareket seferberliğinin doğum yeri büyük ölçüde demokratik yönetimlere sahip devletler olsa da ulusal toplumsal hareketler artık dünyanın dört bir yanında çeşitli siyasi ve ekonomik bağlamlarda ortaya çıkmaktadır. Sömürgeci yayılma ve sömürgecilik karşıtı direniş, basım ve iletişim ve ulus inşası yoluyla, siyasi etki yaratmanın ve hak talep etmenin modern ulusal toplumsal hareketler biçimi, dünyanın kapitalist büyükşehirlerinin dışında kalan bölgelerine de yayılmıştır (McAdam vd. 2001; Markoff 2015a).

Ulusal toplumsal hareketler, üzerinde çalışılan ve tartışılan en yaygın hareket biçimidir. Sivil haklar hareketini, kadın hareketini, çevre hareketini, LGBTQİ+ hareketini, işçi hareketini ve engelli hakları hareketini bu hareketlerin örnekleri arasında sayabiliriz. 21. yüzyılda göçmen hakları hareketi gibi başka ulusal toplumsal hareketlerin de yükselişine tanık oluyoruz. Ulusal toplumsal hareketler başarılı olduklarında ve temel hedeflerinden bazılarına ulaştıklarında, büyük toplumsal değişimler meydana gelir. Bu değişimlerin olumlu sonuçları arasında oy kullanma ve vatandaşlık haklarının genişletilmesi, sağlık hizmetlerine erişim, iş güvenliği ve savunmasız grupları koruyan yeni yasaların yapılması sayılabilir. Toplumsal hareketlerin sonuçlarına Yedinci Bölümde odaklanacağız.

Uzun soluklu ulusal toplumsal hareketler genellikle *kampanyalar* şeklinde harekete geçerler. Onyıllar, hatta yüzyıllar boyunca sürebilen büyük hareketler, faaliyetlerinin arttığı etkinlik dönemleri ile görece azaldığı durgunluk dönemleri arasında salınmaya meyillidirler. Sükûnet veya “durgunluk” dönemi, düşmanca ortamlarda hareketi yeniden inşa etmek ve bir sonraki seferberlik turuna hazırlanmak için önemli olabilir (Taylor 1989). Büyük ve uzun vadeli ulusal hareketler etkin hâle geldiklerindeyse eylemleri genellikle bir dizi meseleye veya hedefe odaklanan kampanya benzeri bir nitelik taşır. Örneğin son yıllarda işçi hareketi hizmet sektörü çalışanları için asgari ücret kampanyalarını desteklerken (15 Dolar Mücadelesi kampanyaları gibi), feminist hareket 2017 ve 2018’deki ta-

rihi Kadın Yürüyüşlerini eşgüdümlemek için diğer gruplarla birlikte kampanyaya öncülük etmiştir.

1.4. *Protesto Dalgaları*

Protesto dalgaları, *çoklu toplumsal hareketler* veya toplumsal gruplar tarafından zaman içinde kümelenmiş ve geniş bir coğrafyayı (örneğin ulusal ölçekte) kapsayan sürekli protesto-lara girildiğinde ortaya çıkar (Tarrow 1989; 2011; Almeida 2008a; Della Porta 2013). Protesto dalgalarına toplumun birçok kesimi (örneğin öğrenciler, kamu çalışanları, sanayi işçileri, çiftçiler) katılır ve bunlar giderek daha çatışmacı taktikler kullanır. Dolayısıyla bir protesto dalgası, toplumsal bir hareket eyleminin coğrafi ölçek, katılan toplumsal grupların çeşitliliği ve düzen bozucu faaliyetlerin miktarı bakımından hızla genişlemesidir. İlk kez Sidney Tarrow (1989) tarafından geliştirilen “protesto dalgası” terimi yerine kimi akademisyenler “protesto döngüleri” veya “protesto çevrimleri” deyimlerini de kullanabilmektedir. Dalgalar, gelişmiş ve sanayileşmiş kapitalist demokrasiler, baskıcı rejimler, az gelişmiş ülkeler ve daha önceki tarihsel ortamlar da dâhil olmak üzere çeşitli bağ-lamlarda incelenmektedir (Almeida 2014a). Protesto dalgası araştırmaları, dalgaların ortaya çıkışına, bir döngü içindeki iç dinamiklere ve yayılmaya ve bu tür büyük çaplı çatışmaların yol açtığı siyasi ve kültürel sonuçlara odaklanmaktadır.³

Bu tür döngülerin veya dalgaların örnekleri, 19. yüzyılın Asyası’ndaki köylü protestolarından (White 1995; Hung 2011) Japonya’da 1960’ların ve 1970’lerin başlarında protesto dalgalarına (Broadbent 1998), İtalya’ya (Tarrow 1989), ABD’ye (Perrow 1979), Doğu Avrupa’da 1980’lerin sonlarının otoriterlik karşıtı protestolara (Goodwin 2001) ve eski Sovyetler Birliği’ndeki milliyetçi muhalefete (Beissinger 2001)

³ Protesto dalgalarının kısaca gözden geçirilmesi için bkz. Tarrow (1989); Koopmans (2004); Della Porta (2013); and Almeida (2014a).

kadar uzanmaktadır. 2000 ile 2010 yılları arasında Latin Amerika’da özelleştirme, serbest ticaret, ekonomik kemer sıkma ve işgücü esnekliği gibi neoliberal politikalara karşı birkaç büyük protesto dalgası patlak vermiştir. Bu dönemde büyük protesto dalgalarının yaşandığı ülkeler arasında Arjantin, Bolivya, Kosta Rika, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Panama ve Paraguay bulunmaktadır (Silva 2009; Almeida 2014b).

Protesto döngülerinin en önde gelen teorisyeni Sidney Tarrow (1989; 2011), protesto dalgalarının içbükey bir modele sahip olduğunu varsaymaktadır. Yani siyasi kurumlar açılır ve kaynaklar, üniversitelerdeki öğrenci hareketleri gibi bir veya birkaç toplumsal hareket için protesto faaliyetlerinin artmasını teşvik edecek şekilde genişler ve daha sonra diğer gruplara (sanayi işçileri, kilise ve kamu çalışanları gibi) yeni eylem fırsatları sunup belirli devlet ve ekonomi kurumlarının kırılganlığını vurgulayarak hızla yayılır. Protestonun ölçeği yeni yorumlayıcı çerçeveler, taktiksel yenilikler ve yeni gruplara yayılmayla zirveye ulaşır. Protesto zaman içinde kurum-sallaşma, hükümet reformu, devlet baskısı ve katılımcıların tükenmesi gibi aşamalardan geçerek azalır. Bu aşamalar bir protesto dalgasının “döngüsünü” temsil eder.

Tarrow’un ters U şeklindeki protesto dalgası yörüngeleri hipotezi, ileri demokratik yönetimlerin deneyimleri içinde empirik desteğe sahiptir (örneğin Koopmans 1993; Kriesi vd. 1995) ama diğer siyasi ve ulusal bağlamlarda incelenmesi gerekmektedir (McAdam vd. 2001). Kolektif eylem araştırmacıları, çekişme döngülerinin izleyebileceği çoklu yolların farkına varmıştır. Bu yolların yönü, belirli siyasi bağlamlara (örneğin demokratikleşme düzeyi), hareketler ile devlet arasındaki etkileşime ve rakip hareketlere bağlıdır. Tarrow (2018) ABD’nin 2016 sonlarından itibaren Trumpçılığın yükselişi ve ülke çapında yaklaşık altı bin yerel şubesi bulunan Bölünemezler [Indivisibles] aktivist grubu da dâhil olmak üzere “direnişi” oluşturan çoklu hareketlerle birlikte bir çekişme döngüsüne (yani bir protesto dalgasına) girdiğini

düşünmektedir (Brooker 2018). Nitekim Kauffmann (2018), Crowd Counting Consortium verilerini kullanarak, Başkan Trump'ın Ocak 2017'de göreve gelmesinden bu yana 14 ila 21 milyon Amerikalının katıldığı yaklaşık 25 bin protestonun gerçekleştiğini bildirmektedir ki bu da 1960'ların sonlarındaki protestoların en yoğun olduğu dönemden daha fazla toplumsal hareket etkinliği olduğu anlamına geliyor.

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, protesto dalgalarının devlet baskısı (Brockett 2005; Chang 2015) veya aleyhte olan ekonomik politikalar (Auyero 2002) gibi olumsuz koşullar tarafından tetiklenebileceğini göstermektedir. Kolektif eylem araştırmacıları için ilgi çekici bir soru da bir protesto dalgasının –özel koşullar altında– devrimci bir harekete dönüşme veya radikalleşme olanağı hakkındadır (Brockett 2005; Almeida 2008a). Arap Baharı'nın yaşandığı Libya, Suriye ve Yemen'de radikalleşerek devrimci seferberliğe ve iç savaşa dönüşen protesto dalgalarının yakın zamandaki örnekleri de bu perspektifi desteklemektedir (Alimi 2016).

1.5. Devrimci Hareketler

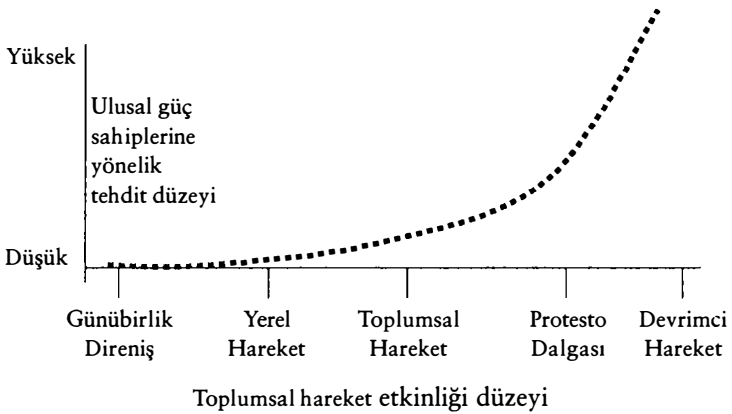
Devrimci hareketler birincil hedef olarak mevcut siyasi rejimi ve yönetim kurumlarını devirmeyi amaçlarlar (Goodwin 2001; Goldstone 2014). Böyle bir durumda hareketin katılımcıları artık yeni politikaları güvence altına almakla ve mevcut faydaları korumakla ilgilenmeyip yönetimi ve uygulamalarını tamamen değiştirmek istiyorlar demektir. Devrimci hareketler genellikle baskıcı ve hukuk dışı bir devletle yaşanan etkileşimden doğar (Goldstone 1998; Almeida 2003; 2007a). Bu dinamik etkileşim, sınıflararası isyancı koalisyonlarının oluşmasına yol açar (Foran 2005). 1950'ler ile 1980'ler arasında, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da devrimci hareketlenme, genellikle devletin zorlayıcı organlarına doğrudan saldırıları içeriyordu ki bu, Arjantinli devrimci Ernesto "Che" Guevara tarafından teşvik edilen türden bir stratejiydi. 20. yüzyılda

devrimci partiler, örgütler, geçici koalisyonlar ve “öncüler” genellikle siyasi iktidarı ele geçirmek isteyen hareketlere yardım etmiş ya da onları yönlendirmiştir.

Geçen yüzyılda ve giderek artan bir şekilde içinde bulunduğumuz dönemde devrimci hareketler zamana ve bölgelere göre kümelenmektedirler. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Afrika’da ve Asya’da bir dizi sömürgecilik karşıtı mücadelenin parçası olarak çok sayıda devrimci hareket ortaya çıkmıştır (Goodwin 2001). Devrimlerin bir başka kümelenmesi de başarıya ulaşan Küba Devrimi’nin ardından 1960’larda ve 1970’lerde Latin Amerika’da meydana gelmiştir (Wickham-Crowley 1992; 2014). Latin Amerika’daki devrimci yükseliş 1980’lerin başında El Salvador, Guatemala, Honduras’taki devrimci hareketlerin gruplaşması ve Nikaragua’daki Sandinista Devrimi’nin zaferi ile Orta Amerika’ya kadar uzanmıştır. Bu tür bir kümelenmeyi 20. yüzyılın sonlarında 1989 ile 1991 yılları arasında Doğu Avrupa devrimleriyle bir kez daha gözlemledik. Bu eğilim 2000’li yılların başında eski Komünist devletlerdeki “Renkli Devrimler” ve 2011’deki Arap Baharı ayaklanmalarıyla 21. yüzyılda da devam etmektedir.

1990’lardan önce, toplumsal hareketler ve devrimler ayrı siyasi süreçler olarak ele alınıyor ve uzmanlar bu alanlardan ya birine ya da diğerine odaklanıyorlardı (Goldstone 1998). Toplumsal hareketler ile devrimler üzerine yapılan çalışmalar arasındaki bu ayrım son yıllarda silikleşmiştir. Bir protesto dalgasının radikalleşerek devrimci bir harekete dönüşmesine ilişkin örneğimizin de telkin ettiği üzere, devrimci hareketin asli hedefi yönetimi devirmek olduğu için bu özelliğinin onu daha geleneksel hareketlerden ayırıp daha özel bir toplumsal hareket türü hâline getirdiğini düşünebiliriz (Goodwin 2001). Bazı bilginler devrimci bir hareketin iktidarı şiddet yoluyla ele geçirmesinin şart olmadığını iddia etmektedir ki bu da meseleyi daha karmaşık bir hâle getirmektedir. Nitekim bu bilginler “halkın iktidarı” hareketlerinin birçoğunu yönetimi kitlesel *şiddetsiz* direnişle devirdiğine dikkati çekmektedir ve 1980’lerde Filipinlerde Marcos ve Güney Afrika’da ırkçı

apartheid rejimine karşı verilen mücadeleleri; Doğu Avrupa’da Renkli Devrimleri; Mısır ve Tunus’ta Arap Baharı’nı bu duruma örnek göstermektedirler (Schock 2015b; Nepstad 2011; Chenoweth ve Stephan 2011). Böyle bir yola başvurulmasının nedeniyse çoğu devletin kendi topraklarını denetim altına alıp silahlı ayaklanmaları kolaylıkla bastırabilmesine izin verecek şekilde ülkenin altyapısı üzerinde tam bir hâkimiyete sahip olmasıdır (Goodwin 2001). Şiddetsiz eylemler sivil toplumun farklı kesimlerinin kitlesel gösterilere daha fazla katılmalarına olanak tanıyarak, otoriter yöneticileri devirme ihtimalini de artırmaktadır. (Schock 2005).

Şekil 3. Artan hareket etkinliği seviyeleri.

Üçüncü dünya devrimleri uzmanı John Foran (2005) bu tartışmayı bir adım ileri götürmektedir. Foran’a göre devrimler demokratik seçimler yoluyla bile gerçekleşebilir. Bir siyasi parti sandık yoluyla iktidara gelip toprağın yeniden dağıtımı, doğal kaynakların ve temel sanayilerin kamulaştırılması gibi radikal yapısal değişiklikleri derhal uygulamaya koyuyorsa Foran bu süreci bir devrim olarak sınıflandırmaktadır. Foran, 1970 yılında Şili’de Salvador Allende’nin ve 1999 yılında Venezuela’da Hugo Chavez’in yükselişini bu duruma örnek olarak gösterir. Bolivya’da 2006’da Evo Morales’in

ve Ekvador'da 2007'de Rafael Correa'nın seçim zaferleri de yaklaşık olarak onun modeline uymaktadır.

Yukarıda özetlenen beş toplumsal hareket faaliyeti düzeyi, en az yoğun olandan en yoğun olana doğru artan bir siyasi çatışmanın sürekliliği üzerine yerleştirilebilir (bkz. Şekil 3). Gündelik direniş biçimleri sadece aşırı baskının olduğu küçük ortamlardaki rutinleri bozar (ve bazen sadece simgesel olarak bozar). Yerel taban hareketleri kasaba, şehir ve ilçe düzeyindeki elitleri hedef alır. Yerel hareketler nadiren ulusal güç sahiplerinin dikkatini çeker. Ulusal toplumsal hareketler çok daha geniş bir ölçekte örgütlendikleri ve devleti ya da büyük kurumları hedef aldıkları için ulusal hükümetlerin dikkatini çekmeye başlarlar. İstikrarlı demokrasiler (düzenli olarak rekabetçi parti seçimlerinin yapıldığı demokrasiler) genellikle büyük bir siyasi kriz olmadan ulusal toplumsal hareket faaliyetlerine müsamaha gösterebilir. Demokratik olmayan rejimler büyük olasılıkla ulusal toplumsal hareketleri tehdit olarak algılayacak ve sert baskıdan işbirliğine kadar çeşitli stratejilerle bu hareketleri bastırmaya çalışacaktır.

Protesto dalgaları, bir ülkenin farklı sektörlerinde ve bölgelerinde çok sayıda grubu bir araya getirir. Bir protesto dalgasında çeşitli toplumsal hareketlerden kaynaklanan kitlesel hoşnutsuzluk hem demokratik hem de otoriter devletlerde ulusal hükümetlerin dikkatini çeker. Devrimci hareketler, tanımları gereği, mevcut hükümetlerin devrilmesini amaçlar ve iktidar sahiplerine yönelik en büyük tehdidi temsil ederler. Fakat devrimci hareketler tarihte nadirdir (Goldstone 2014) ve demokratik olmayan siyasi bağlamlarda ortaya çıkma olasılıkları çok daha yüksektir (Goodwin ve Rojas 2015).

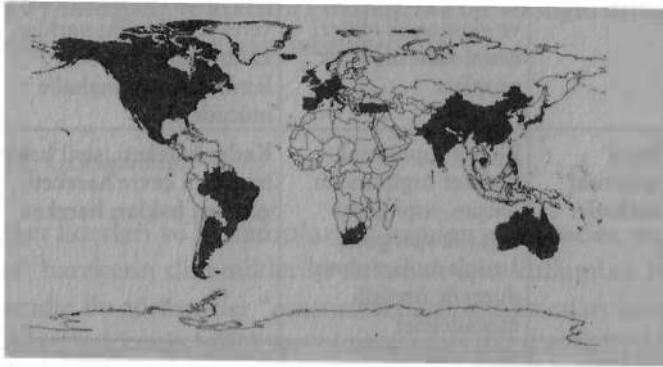
1.6. *Uluslararası Toplumsal Hareketler*

Toplumsal hareket faaliyetlerinin son bir sınıfı da uluslararası düzeyde faaliyet gösterir. Uluslararası toplumsal hareketler

en az iki ülkede ve genellikle düzinelerce daha fazla ülkede örgütlenirler. Devrimci hareketler en yoğun seferberlik biçimi olarak sınıflandırılabilirken, ulusaşırı hareketler en kapsamlı hareketlerdir. Ulusaşırı hareketlerin izleri Avrupa ve Atlantik genelinde ulusal anayasalar ve demokrasi talep eden siyasi hareketlerde en azından 18. yüzyıla kadar sürülebilir (Markoff 2015a). 19. yüzyılda bu hareketler köleliğe karşı ve kadınlara oy hakkı için birden fazla ülkede harekete geçerken, işçi hareketleri de ulusal sınırları aşan bağlar kurmuştur (Keck ve Sikkink 1998). 20. yüzyılın sonlarında, yeni küresel bilgi iletişim teknolojileri (BİT) ve insan hakları, ekonomik adalet ve küresel ısınma gibi dünya çapında etkileri olan toplumsal sorunlara yönelik ilginin artmasıyla birlikte, ulusaşırı hareketlerde keskin bir artış gözlemledik (Castells 2015; Bennett ve Segerberg 2013; Smith ve Wiest 2012). BİT'lerin kullanımı nedeniyle, ulusaşırı hareketler arasındaki çeşitlilik büyüktür. Gerçekten de çeşitlilik, Irak-Şam İslam Devleti gibi savaşı hareketlerden iklim adaletini sağlamayı hedefleyen büyük ölçüde barışçıl harekete kadar uzanan en büyük çağdaş ulusaşırı hareketlerin bazıları üzerinden gözlemlenebilir.

Küresel ekonomik adalet için yola çıkmış ilk ulusaşırı kampanyalardan biri olan ve 1999'un sonlarında Seattle'da düzenlenen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Bakanlar Konferansı'nda gerçekleştirilen ulusaşırı protestoların haritası Şekil 4'te görülebilir. Aktivistler, çevre korumasından çalışma standartlarının zayıflamasına kadar uzanan kaygılarla serbest ticaretin küreselleşmesine karşı bir hafta süren protestolar için Seattle'da bir araya geldiler (Smith 2001). Aynı zamanda dünyanın dört bir yanında (haritada gölgeli ülkelerle temsil edilen) dayanışma protestoları ve gösterileri düzenlendi (Almeida ve Lichbach 2003). Bu, 21. yüzyılda küresel ekonomik adalet için eşzamanlı ulusaşırı protestoların yanı sıra yabancı askeri müdahaleye karşı ve iklim adaleti için ulusaşırı kampanyaların harekete geçirilmesi için bir model hâline gelecekti. Şekil 4 aynı zamanda toplumsal hareket araştırmacıları için birçok

kafa karıştırıcı araştırma sorusu da doğurmaktadır. Burada en temel soru, neden bazı ülkelerde DTÖ'ye karşı protestolar ya da gösteriler kaydedilirken birçoğunda kaydedilmediğidir. Protesto eden ve etmeyen ülkeler arasında ne gibi örüntüler ortaya çıkmaktadır? Bu bölümün sonunda okurlar, bu sorunun çeşitli araştırma yöntemleriyle nasıl araştırılabileceği konusunda daha fazla fikre sahip olacaklar ve Sekizinci Bölümün sonuna geldiklerinde ulusaşırı hareketler üzerine bir araştırma projesi yürütmek için gereken teorileri ve yöntemleri birleştiren bir çalışma tasarlayabilecek hâle geleceklerdir.

Şekil 4. Dünya Ticaret Örgütü Protestoları, 1999 (Almeida ve Lichbach 2003).

Toplumsal hareket faaliyetinin seviyelerini belirlemek, kolektif eylemin dinamiklerini ve olası sonuçlarını anlamada bir başlangıç noktası sağlar. Toplumsal hareket faaliyetinin değişen seviyelerini kavramak için özel yöntemler ve araştırma stratejileri de kullanılmaktadır. Tablo 1, kolektif seferberliğin adım adım artan biçimlerini özetlemektedir. Bu sınıflandırma şeması sayesinde, toplumsal hareketleri inceleyen araştırmacılar kolektif eylemin hangi türünü gözlemlediklerini daha iyi saptayıp seferberliğin seviyesi, mücadelenin bağlamı ve sonuçlarının olası çeşitliliği hakkında beklentiler oluşturabilirler.

Tablo 1. Toplumsal hareket etkinlik düzeyleri

<i>Hareket etkinliği seviyesi</i>	<i>Temel özellikler</i>	<i>Örnekler</i>
Gündelik direniş biçimleri	Son derece baskıcı koşullar altında küçük gruplar tarafından gerçekleştirilen küçük direniş eylemleri	Plantasyon sistemlerinde iş yavaşlatma (örn. ayak sürüme); yabancı askeri işgal altındayken milli marşı mırıldanma
Yerel taban hareketleri	Yerel bir sorun üzerinde mücadele eden ve yerel siyasi ve ekonomik elitleri hedef alan topluluk grupları	Çöp sahaları, yakma fırınları, domuz çiftlikleri gibi kirletici tesislere karşı yerel seferberlik; parklar, kaldırımlar ve sokak lambaları için mahalle mücadeleleri
Ulusal toplumsal hareketler	Birçok toplumsal hareket örgütünden oluşan, toplumsal değişim için geniş amaçları olan ulusal düzeyde örgütlü mücadeleler	Kadın hareketi, sivil haklar hareketi, çevre hareketi, göçmen hakları hareketi
Protesto dalgaları	Birden fazla toplumsal hareket ve grup, ulusal topraklarda yüksek düzeyde protesto ile zaman içinde birbirine yakın hareket eder	1960'larda ve 1970'lerin başında ABD'deki protestolar, 2017-18; Arjantin 1997-2002; Bolivya 2000-2005; Honduras 2009-11; Suriye 2011-12; İspanya 2011-14; Yunanistan 2010-14
Devrimci hareketler	Hükümetin devrilmesini ve devlet iktidarının ele geçirilmesini birincil amaç olarak benimseyen hareketler	Fransız, Rus, Çin, Mozambik, Sandinista ve İran Devrimlerinin yönetimlerinin devrilmesi, Arap Baharı
Uluslararası toplumsal hareketler	Birden fazla ülkede örgütlenen ve eylemlerini koordine eden hareketler	İnsan hakları hareketi, iklim adaleti hareketi, uluslararası terör ağları.

2. Araştırma Yöntemleri Ve Teknikleri

Toplumsal hareketleri inceleyen araştırmacılar, sosyolojinin ve genel olarak sosyal bilimlerin diğer alt alanlarıyla aynı geleneksel yöntemleri kullanmaktadırlar. Buna ek olarak, beşeri bilimlerin tarih, etnik çalışmalar ve sosyal antropoloji gibi çeşitli disiplinlerindeki araştırmacılar da toplumsal hareketleri incelemekte ve gözlem, mülakat, sözlü tarih ve tarihsel arşivler gibi benzer araştırma tekniklerini kullanmaktadırlar. Bu bölümde toplumsal hareketleri anlamak için kullanılan başlıca yöntemleri ve kolektif eylemin, her bir tekniğin ortaya çıkardığı belirli boyutlarını inceleyeceğiz.

2.1. Görüşmeler

Hareket liderleri ve katılımcılarıyla yapılan görüşmeler, toplumsal hareketin dinamiklerini anlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu görüşmeler “araştırmacıların katılımcıları kendi yaşamları hakkında bilfiil veri oluşturmaya dâhil etmelerinin başlıca yollarından birini” sağlar (Blee ve Taylor 2002: 92). Hareket liderleriyle yapılan görüşmeler, hareketlerin taktikleri, hedefleri ve amaçları açısından nasıl strateji geliştirdikleri konusunda özellikle aydınlatıcı olabilir. Hareket liderleri aynı zamanda hareketin tarihi hakkında vazgeçilmez bilgiler de sunabilirler ve araştırmacıyı hareketin diğer kilit katılımcılarına yönlendirebilirler (örn. “kartopu örnekleme”). Toplumsal hareketlerin liderleriyle görüşmek genellikle hareketin katılımcılarını ya da araştırmacıya kefil olabilecek kritik “eşik bekçilerini” tanımayı gerektirir. Çünkü hareketler faaliyete geçtiklerinde liderler katılımcılarla röportaj yapmaya çalışan gazetecilere ve akademisyenlere şüpheyle yaklaşabilirler.⁴

Görüşmeler, hareket arşivleri ve bir kampanyaya katı-

⁴ Dünya genelinde, ekonomik ve siyasi güç dağılımını değiştirmeyi amaçlayan hareket kampanyalarında sıklıkla hareketin içine sızmalar gerçekleşir (Cunningham 2004).

lan diğer ilgili kuruluşlar da dâhil olmak üzere başka bilgi kaynaklarına da ulaştırabilir. Belirli türden hareketler haber bültenlerinde yer almadıklarında ya da tarih arşivlerinde belgelenmediklerinde, olup bitenin temel unsurlarını ortaya çıkarmanın tek yolu bizzat mücadelenin içinde ve yakınında bulunmuş kişileri sistematik olarak sorgulamaktan geçebilir (Della Porta 2014). Bu durum, yukarıda tartışılan “zayıfların silahları” türünde direnişler için (ve ayrıca yerel halk hareketleri için) kesinlikle geçerli olacaktır. Sadece aşırı boyun eğdirme eylemlerine maruz kalan topluluklar ve hayatta kalanlarla görüşerek bile kullanılan itaatsizliğin bazı mikro biçimlerini belgelemek mümkün olabilir. Nitekim geçmişte kırsal kesimlerde yaşanan toplumsal hareketlerin birçoğu zapta geçirilmemiştir. Bu sınırlamaların birçoğunu bir araya getiren bir örnek, Jeffrey Gould ve Aldo Lauria-Santiago (2008) tarafından El Salvador’da 1932 işçi-köylü isyanı ve ardından yaşanan katliam üzerine yapılan çalışmadır. Bu iki sosyal tarihçi, El Salvador’un batısında katliamdan kurtulanlar ve aileleriyle –aralarında yaşlılar ve kurbanların çocukları da vardı– 1990’ların sonu ve 2000’lerin başında 200’den fazla sözlü tarih görüşmesi gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerden elde ettikleri veriler, ayaklanmadan önce şehir ve kırsal kesim işçileri arasındaki sosyal etkileşimin nasıl gerçekleştiğini ve hükümet çok daha baskıcı hale geldiğinde kitlesel isyanı nasıl mümkün kıldığını ortaya çıkarmıştır. Kısacası, Gould ve Lauria-Santiago, görüşme süreci (arşiv malzemesiyle birlikte) aracılığıyla, Latin Amerika’daki Büyük Buhran döneminde gerçekleşen ve 20. yüzyılda Batı Yarıküre’de yerli halklara karşı gerçekleştirilen hükümetin en büyük etnik soykırım eylemlerinden biri olan halk isyanını yeniden inşa ettiler.

Görüşmeler genellikle otuz dakika ile birkaç saat arasında değişir. Araştırmacılar genellikle önceden düşünülmüş bir dizi soruya (görüşme protokolü) sahiptir ve bu soruları hareketin birden fazla katılımcısına ve hareketin çevresindekilere sorarlar (Blee ve Taylor 2002). Görüşme protokolü, araştırmacının hareket hakkındaki anlayışının yanı sıra ilgi

alanına ilişkin nedensel açıklamalara rehberlik eden yaygın toplumsal hareket teorilerine dayanır. Görüşme yapmak bir beceridir. En iyi görüşmelerden bazıları, özneye biraz esneklik tanınması ve hareket dinamikleri hakkında başlangıçta bilinmeyen ilgi çekici yanıtların takip edilmesiyle ortaya çıkar. Araştırmacıların görüşülen kişinin araştırmanın ilgi alanına girmeyen uzun yanıtlar vererek görüşmeyi yönlendirmesini önleyecek tekniklerle donatılması da gerekir. Dahlerus ve Davenport (1999), 1960'ların sonu ile 1970'lerin başında Kara Panter Partisi'nin mücadelesinin yeniden inşası üzerine yaptıkları mükemmel araştırmada, eski toplumsal hareket katılımcılarıyla görüşürken karşılaşılan endişelerin çoğunu ayrıntılı olarak belgelemiştir.

2.2. Gözlem

Bir diğer önemli araştırma stratejisi de toplumsal hareketlerin sahada gözlemlenmesidir. James Scott'ın Güneydoğu Asya'daki gündelik direniş biçimlerini ortaya çıkarmak için kullandığı yöntem tam olarak budur (Scott 1985; 1990). Kolektif eylem araştırmalarında bu yöntem genellikle *katılımlı gözlemi* içerir ve araştırmacı da incelenen hareketin içinde "hareket gerçekleşirken" bilfiil yer alır (Lichterhan 2002: 120). Araştırmacılar bir veya birden fazla sahada, birkaç ay, hatta yıllar boyunca yaptıkları gözlemlerden kapsamlı saha notları derleyerek veri toplarlar. Alan, belirli bir toplumsal hareket örgütü (THÖ), işçi sendikası veya kolektif eylemin ortaya çıktığı veya devam ettiği başka bir yer de olabilir. Bu tür bir araştırma yöntemi, araştırmacı ile hareket katılımcıları arasında yüksek düzeyde güven gerektirir. Katılımlı gözlemi, toplumsal hareketlerdeki stratejileri, ideolojileri ve duyguları ortaya çıkarmada özellikle yararlıdır. Hareketlerin bu temel unsurlarının diğer yöntemlerle tespit edilmesi ya da ortaya çıkarılması ise genellikle zordur. Katılımlı gözlem ve toplumsal hareket dinamiklerinin etnografyaları, daha sık

incelenen protesto olaylarında gözlemlenmeyen “seferberliğin perde arkası” hakkında da hayati bilgiler sağlar (Balsiger ve Lambelet 2014).

ABD’nin Batı Kıyıları’ndaki tarım işçilerinin seferberliği üzerine yapılmış en iyi çalışmalardan bazıları katılımcılardan ve eylemi düzenleyenlerden gelmektedir (Ganz 2009; Pawel 2010; Bardacke 2012; Sifuentez 2016). Örneğin Marshall Ganz, 16 yılı aşkın bir süre boyunca (1965-81) Birleşik Tarım İşçileri için örgütleyici olarak çalışmıştır. Derlediği saha notları ve diğer belgesel kanıtlar aracılığıyla, harekete geçirmeye çalıştıkları topluluklardan gelen liderlik ekipleri tarafından başarılı örgütsel stratejinin bileşenleri üzerine çığır açan bir kitap çıkarmıştır (Ganz 2009). Yerel mücadeleler veya daha büyük hareketlerin yerel uzantıları, örneğin Wall Street’i İşgal Et hareketinin belediye düzeyindeki veçheleri, katılımcı gözleme kolektif eylemin daha makro seviyelerinden daha uygundur (King 2017). Nitekim yerel çevre adaleti mücadeleleri hakkında içerden edindiğimiz bilgilerin çoğunu da katılımlı gözlem tekniklerine borçluyuz (Lichterman 2002; Shriver vd. 2008). Flores (2018), eski mahkûmların iş bulma fırsatlarını ortadan kaldıran ceza yasalarına karşı mücadele eden yerel hareketlere katılımın gücünü göstermek için katılımcı gözlem tekniklerini kullanır.

Hatta araştırmacılar, saha araştırmalarında mülakat ile doğrudan gözlem tekniklerini birleştirerek, ciddi şikâyet ve tehditlerin varlığında dahi *seferber olmama* meselesine bir açıklama getirmektedirler. Auyero ve Swistun (2009), Buenos Aires’te çevre kirliliğine maruz kalman yoksul bir dış mahallenin sakinlerinin neden seferber olamadıklarını anlamak için etnografik teknikler kullanmıştır. Yazarlar “kübist” etnografik yöntemleriyle (çoklu bakış açılarını vurgulayarak), mahalle sakinlerinden hekimlere, avukatlara, halk sağlığı yöneticilerine, hükümet yetkililerine ve bölgeyi kirlüten sanayi tesislerinin temsilcilerine kadar çeşitli ilgili yerel aktörlerle görüşüp onları gözlemlemişlerdir. Çalışma boyunca araştırmacılar, gecekondü mahallesinde kafa karışıklığı ve belirsizlik duyularının nasıl

hâkim olduğunu, bunun da yetersiz kolektif eylem ve sonuçta sıkıntıların devam etmesiyle sonuçlandığını göstermişlerdir.

2.3. Anketler

Anketler, sosyal bilimlerdeki nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan standartlaştırılmış bir dizi soru sağlar. Hareketleri çalışan akademisyenler, hareket dinamikleri hakkında sistematik bilgi toplamak için toplumsal hareket örgütleri veya eylemciler arasında anket yapabilir. Örneğin Andrews ve diğerleri (2010), toplumsal hareketlerdeki liderlik süreçlerini ortaya koymak amacıyla Sierra Club şubelerinden bir örneklem üzerinde anket yapmışlardır. Anketler çoğunlukla bireyler düzeyinde yapılır. Anketlerin en yaygın kullanım alanlarından biri, insanlara toplumsal hareket faaliyetlerine ne düzeyde katıldıkları hakkında sorular sormaktır.

Araştırmacılar toplumsal hareketlerle ilgili anketleri genellikle iki şekilde uygularlar: genel nüfus anketleri ve belirli toplumsal hareketlere yönelik anketler. Genel nüfus anketleri bir ülkenin veya bölgenin tüm nüfusundan rastgele bir örneklem seçer ve katılımcılara biyografik ve demografik arka planla (yaş, eğitim, cinsiyet, istihdam, vb.) ilgili daha birçok sorunun yanı sıra siyasete olan ilgileri hakkında da bir dizi soru sorar. Genellikle sorulardan birkaçı, son bir yıl içinde ne tür siyasi eylemlerde bulunduklarını öğrenmeyi amaçlar (oy verme, dilekçe imzalama, bir siyasetçiyle temas kurma ve protesto etme). ABD’deki Genel Toplumsal Anket, geçtiğimiz yıl protestolara katılım hakkında bilgi almak için bu şekilde oluşturulmuştur.⁵ Çoğu yılda, ABD nüfusunun yaklaşık %5’i bir protesto gösterisine katıldığını bildirmektedir. Diğer ABD’li akademisyenler, Amerikan Vatandaş Katılım Çalışması gibi sivil katılımı ilgili ulusal anketleri kullanmışlardır (Schussman

⁵ Genel Toplumsal Anket’e şu adresten erişilebilir: <https://gss.norc.org/>.

ve Soule 2005; Lim 2008).⁶ Sosyal bilimciler, zaman içindeki eğilimleri gözlemlemek için bu tür genel anketleri diğer dünya bölgelerinde de tekrarlayarak yapmışlardır. Bu bölgesel anketler arasında Latin Amerika Nüfus Projesi, Latin Amerika Barometresi, Avrupa Barometresi ve Afrika Barometresi yer almaktadır (Pilati 2011). Küresel ölçekte ise öğrenciler ve araştırmacılar, her kıtadaki düzinelerce ülkede aynı standartlaştırılmış anketi ve tasarımı kullanan Dünya Değerler Araştırması ile toplumsal hareketleri incelemişlerdir. Dünya Değerler Araştırması, akademisyenlerin dünya genelinde bireylerin katıldıkları protestoların uzun vadeli eğilimlerini değerlendirmelerine olanak tanımaktadır (Dodson 2011). Birçok öğrenci ve öğretim üyesi, üniversite abonelikleri veya çevrimiçi açık erişim yoluyla bu veri kümelerine erişebilmektedir.

Ulusal düzeydeki anketlerse genel olarak protesto davranışında bireyler arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak için mükemmel araçlar sunmaktadır. ABD’de Cumhuriyetçilere oy verenler Demokratlara oy verenlerden daha mı fazla protesto eylemine katılırlar? Hâlihazırda işsiz olanların protestolara katılma olasılığı, düzenli bir işe sahip olanlarınkine göre daha mı yüksektir? Fakat ulusal düzeydeki anketlerin de sınırları vardır. Ulusal anketler genellikle protesto ve sivil katılımı ilgili birkaç soru için ayrılmış sadece bir modül içerirler. Genel toplumsal anketler çoğu zaman kişinin katıldığı hareketin türü veya protesto edilen spesifik konu hakkında soru sormazlar. Dolayısıyla, toplumsal hareketler üzerine çalışan birçok akademisyenin anlamaya çalıştığı belirli hareket ve protesto türleri (örneğin işçi grevleri, göçmen hakları gösterileri, Çay Partisi eylemleri) gibi bağlamsal bilgilerden yoksundurlar. Bu tür bağlamsal bilgileri ortaya çıkarmak için akademisyenler belirli toplumsal hareketlere yönelik başka bir anket türü uygularlar.

⁶ Amerikan Vatandaş Katılımı Çalışmasına şu adresten erişilebilir: www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/6635

Toplumsal hareketlerle ilgili anket araştırmalarının çoğu, çevreci gruplar, kadın hareketi ve göçmen hakları hareketi gibi belirli hareket türlerine odaklanmak üzere tasarlanmıştır. Belirli bir harekete odaklanarak, araştırmacılar belirli bir mücadele etrafındaki en önemli koşulları hesaba katan araştırmalar tasarlayabilirler. En yaygın araştırma tasarımlarından biri, belirli bir toplumsal harekete katılan bireyler ile evde kalan bireyler arasındaki farkları anlamaya odaklanır. Araştırmacılar, hareketin sempatizanlarından oluşan bir ilgili ağı belirleyerek işe başlarlar. Bu noktadan itibaren sempati duyan nüfusu örnekleyerek harekete katılanlar ile katılmayanlar hakkında veriler elde ederler. Anket protokolü, ideolojik inançlar ve sivil örgütlere üyelikten arkadaşlık ağlarına kadar, katılımın olası bağlaşıkları hakkında bir dizi soru içerir. (Bireylerin oluşturduğu hareketlere katılım konusunun ele alındığı Altıncı Bölümde bu konular ayrıntılarıyla irdelenmektedir.)

2.4. Arşivler ve İkincil Veriler

Toplumsal hareket araştırmacıları, toplumsal hareketleri analiz etmek için tarihsel arşivleri ve ikincil verileri de kullanmaktadır. Tarihsel arşivler –önceki onyıllardan önceki yüzyıllara kadar– geçmişteki hareketleri yeniden inşa etmek için kullanılabilirler (Markoff 2015b). Ho-fung Hung (2011), Çin’de protesto biçimlerinin bir hanedan döneminden diğerine nasıl değiştiğini göstermek için yüzyıllık Çin arşivlerini kullanmış ve protestoların doğrudan yerel yöneticileri hedef almaktan, bölge başkentlerine gidilerek maruzat bildirimi şeklini aldığını göstermiştir. Tarihsel arşivler, polis kayıtları, haber kupürleri, hareketin propaganda malzemeleri ve haber bültenleri ya da hareket liderlerinin ve katılımcılarının günlüklerinden yol çıkılarak hareketin faaliyetlerinin yazılı kayıtlarını da sağlayabilir. Örneğin 1960’larda ve 1970’lerde Cesar Chavez ve Dolores Huerta liderliğindeki Birleşik Tarım

İşçileri hareketinin izini sürmek isteyen akademisyenler için sendikanın bülteni *Malcriado* en değerli ve belgelerden biri hâline gelmiştir.⁷ Bu tür kaynaklar, tarihçiler, tarihsel sosyologlar ve karşılaştırmalı sosyologlar gibi nitel araştırmacılar tarafından kullanılabilirdiği gibi, ilgili protesto eylemlerini sistemli bir şekilde kodlamak için yeterli bilgi varsa nicel araştırmacılar tarafından da kullanılabilirler.

İkincil veriler, genellikle toplumsal hareketleri incelemekten başka bir amaçla başka bir araştırmacı veya kurum tarafından toplanmış bilgiler anlamına gelir. Bu bakımdan nüfus sayımı gibi devlet kayıtları ikincil veri kaynaklarından birini teşkil eder. Nüfus sayımı bize coğrafi birimler arasında nüfus farkı hane geliri, istihdam ve toplulukların etnik yapısı hakkında birtakım temel bilgileri sağlar. Tarım bakanlığı veya çalışma bakanlığı tarafından başka veriler de derlenmiş olabilir. Örneğin yıllık işçi grevlerinin sayısı ve hangi sektörlerde gerçekleştiği, bunlardan biridir (Cohn 1993). İkincil veriler özellikle bölgelerarası ya da zaman içindeki hareketliliği analiz eden nicel çalışmalar için faydalı olabilirler.

2.5. *Protesto Olayı Analizi*

Toplumsal hareket çalışmalarında öne çıkan yöntemlerden biri protesto olayı analizidir (POA). Bu teknik, protesto olaylarını ve bunların biçimlerini (örneğin geleneksel, düzen bozucu veya şiddet içeren şekilde) sistematik olarak saymayı içerir. POA, içerik analizi metodolojisinin bir türevidir (Rucht vd. 1999; Koopmans 2002); metinlerin içerik analizidir (Hutter 2014) ve “çatışmacı, düzen bozucu yöntemler, hatta şiddet araçları kullanarak açık bir hedef güden ayrık kolektif eylemler” hakkında bize bilgi sağlar (Rucht

⁷ Bu bülten şu anda San Diego’daki Kaliforniya Üniversitesi’nde Tarım İşçisi Hareketi Belgeleme Projesi kapsamında arşivlenmektedir.

ve Ohlemacher 1992: 77). Protesto olayı analizi yapanlar bu süreci iki aşamaya ayırırlar. İlk aşama, bir gazeteden ya da LexisNexis Academic Universe ve NewsBank'ta⁸ dijital olarak arşivlenen haberler gibi, birden fazla haber kaynağından makalelerin seçilmesini içerir. İkinci aşama, seçilen gazete makalelerinin önceden tasarlanmış bir protokole göre kodlanmasını ve içerik analizinin yapılmasını gerektirir. Kodlama protokolü, zaman içinde değişen protesto türlerini, bunların sıklığını, bunlara katılan grupları, iddia nesnelerini (yani hedeflerini) ve coğrafi konumu ayırt eder.

Tablo 2 bir kodlama protokolü örneği sunmaktadır.⁹ Araştırmacılar buradan hareketle protestolardaki zamansal ve mekânsal eğilimleri ve bunların aldığı biçimleri tespit etmektedirler. Kolektif eylem araştırmacıları böyle bir kodlama şeması kullanarak belirli bir harekete (göçmen hakları) veya bütün bir protestolar dalgasına odaklanabilirler. Tablo 2'deki kodlama protokolü, 1962 ile 1981 yılları arasında El Salvador'da protesto olaylarını kodlamak için günlük bir gazeteyi kullanılmıştır. Proje kapsamında 4.151 protesto olayı tespit edilmiş ve El Salvador'daki iki protesto dalgasını göstermek için kullanılmıştır. Araştırmacı (Almeida 2003; 2008a) bu stratejiyi kullanarak hükümetin protesto dalgalarını şiddet kullanarak bastırmaya çalışması nedeniyle toplumsal

⁸ LexisNexis ve NewsBank, yüzlerce gazete, haber kanalı ve diğer haber kaynaklarını dijital olarak depolayan gazete verisi depolama şirketleridir. Birçok üniversitenin öğrencilerin, personelin ve öğretim üyelerinin kullanımı için bu hizmete ücretli aboneliği vardır. Ayrıca, Hutter (2014: 340) tarafından yayımlanan dokuz kamuoyuna açık protesto etkinliği veritabanı listesine bakabilirsiniz. Diğer protesto etkinliği veritabanları arasında Arthur Banks'ın Cross National Time Series Data (www.cntsdata.com/), Erica Chenoweth'in Nonviolent and Violent Campaigns and Outcomes (NAVCO) Data Project (www.du.edu/korbel/sie/research/chenow_navco_data.html) ve J. Craig Jenkins'in The World Handbook of Political Indicators (<https://mershoncenter.osu.edu/research/2010-2011/world-handbook-of-political-indicators-iv.html>) bulunur.

⁹ Almeida (2008a) tarafından El Salvador'daki protesto dalgalarını kodlamak için kullanılan bu protokol, Tarrow'un (1989) İtalya'daki protesto dalgaları için kodlama şemasının değiştirilmiş hâlidir.

protestoların şiddetsiz gösterilerden devrimci bir harekete nasıl dönüştüğünü göstermiştir.

ABD’de protesto olaylarının analizini kullanan bir diğer önemli girişim de Stanford Üniversitesi’nde yürütülen Kolektif Eylemin Dinamikleri [Dynamics of Collective Action] projesidir. Araştırma ekibi 1960 ile 1990 yılları arasında *New York Times*’ın günlük baskılarını kodlayarak 20.000’den fazla protesto olayı toplamıştır.¹⁰ Bu protesto olayı verileri en az bir düzine çığır açan çalışmanın yapılmasına izin vermiştir.¹¹ Olay verilerinden elde edilen yayınlar, protestoların kongre oylamaları ve yasama üzerindeki etkisini (McAdam ve Su 2002; King vd. 2007; Olzak vd. 2016) ve hisse senedi fiyat dalgalanmalarını (King ve Soule 2007) ve Afrikalı-Amerikalıların gösterilerinde polisin orantısız kullanımını (Davenport vd. 2011) göstermektedir. Bu tür kodlama şemaları, protestoların şehirler, ilçeler, hatta uluslar gibi siyasi birimler arasındaki coğrafi dağılımını göstermek için de kullanılabilir (Auyero 2007; Almeida 2014b; Biggs ve Andrews 2015).

Tablo 2. Protesto olayı verileri için kodlama kuralları

Protesto olayı: Belirli bir zamanda hükümet dışında üç veya daha fazla kişiden oluşan bir grup tarafından ekonomik ve/veya siyasi elitlere ve kurumlara karşı yapılan eylem veya talep.

Zaman

Olay Tarihi: Olayın meydana geldiği bildirilen gün (gün, ay, yıl). Ayrıca olayın basında rapor edildiği tarihi, sayfa numarasını ve gazete.

¹⁰ <https://web.stanford.edu/group/collectiveaction/cgi-bin/drupal/>. Projenin kısa poster açıklaması için bkz. www.unc.edu/~fbaum/papers/August_2007_Conference/dynamics_of_collective_protest.ppt.

¹¹ Dynamics of Collective Protest projesinin yayın listesi için, şu adrese bakınız: www.theguardian.com/news/datablog/interactive/2012/sep/17/occupy-map-of-the-world ve [https://directory.occupy.net/search?f\[0\]=field_occupation_address%253Acountry%3AU](https://directory.occupy.net/search?f[0]=field_occupation_address%253Acountry%3AU)

Coğrafya

Konum: Olayın meydana geldiği şehir, eyalet ve ilçe. Ülke çapındaki grevler gibi ulusal olaylar “ulusal” olarak kodlanır.

Sayılar

Katılımcı Sayısı: Açıkça belirtilmişse tam sayıyı kaydedin. “Çok”, “sayısız” vb. sıfatları çıkarınız.

Gruplar

Sorumlu Taraf: Kişilerin protesto etkinliğine katıldıkları organizasyon veya hareketin adı.

Katılan Sosyal Sektör: Protesto etkinliğine katılan öğrencileri, öğretmenleri, şehir işçilerini, köylüleri, pazarcıları, hizmet sektörü çalışanlarını, kamu çalışanlarını, profesyonelleri, kilise gruplarını veya diğerlerini kaydedin.

Şiddetsiz protesto

Grev: Çiftliklerde, fabrikalarda, hizmet sektöründe veya devlette çalışanlar tarafından yapılan tüm iş bırakma eylemleri. Okula gitmeyi reddeden öğrencileri de içerir. Grev, endüstri düzeyinde değil fabrika düzeyindedir.

Yürüyüş/Gösteri: Bir grubun kamuya açık bir alanda genellikle bir hat şeklinde hareket etmesini ve yakındaki bir hedef üzerinde hak iddia etmesini içeren protesto etkinliği.

Dilekçe/Delegasyon: Siyasi taleplerin yazılı bir şekilde veya yetkililerle bir grup toplantısı yoluyla sunulması.

Miting/Halk Toplantısı: Bir grubun kamuya açık bir yerde toplanması, tek bir fiziksel alanda siyasi taleplerde bulunması veya bunları tartışması.

Kamuoyu Açıklaması: Bir gazete, basın toplantısı veya diğer kitle iletişim araçları aracılığıyla siyasi bir talepte bulunma.

Propaganda: El ilanları, bültenler veya yayınlanmış mesajlar gibi siyasi literatürün dağıtımı.

Sprey Boya: Halka açık yerlerde siyasi sembol ve sloganların sprej boya ile boyanması.

Düzen bozucu protesto

Oturma eylemi: Siyasi veya ekonomik taleplerde bulunan bir grubun kamusal alanı fiziksel olarak işgal etmesi.

Barikatlar: Trafiği veya güvenlik güçlerinin müdahalesini engellemek için bazı nesnelerin kullanılması.

Kilise İşgali: Bir kilisenin veya kilise tarafından işletilen bir tesisin bir grup insan tarafından ele geçirilmesi.

İşyeri işgali: Bir işyerinin çalışanlar tarafından ele geçirilmesi.

Hükümet Binasının İşgali: Bir hükümet yönetim binasının bir grup kişi tarafından ele geçirilmesi.

Pazarın İşgali: Bir grup tarafından bir pazar binasının/yerinin fiziksel olarak ele geçirilmesi.

Yabancı Elçilik/Bina İşgali: Yabancı bir elçilik veya binanın bir protesto grubu tarafından ele geçirilmesi.

Araziye El Koyma: Bir grup tarafından arazinin işgal edilmesi.

Okul İşgali: Bir eğitim kurumunun öğrenciler, öğretmenler veya veliler tarafından ele geçirilmesi. Ayrıca, bir üniversite içindeki bireysel akademik bölümlerin işgali.

Elektriğin Kesilmesi: Elektrik enerjisinin hükümete bağlı elektrik çalışanları tarafından kesilmesi.

Şiddet içeren protesto biçimleri

Silahlı Saldırı: Güvenlik güçlerine saldırılar ve siyasi suikastlar gibi siyasi bir olayda silahların ateşlenmesi.

Kundaklama/Vandalizm/Sabotaj: Siyasallaşmış gruplar tarafından devlet ve özel mülkiyetin yakılması veya tahrip edilmesi (örn. otobüslerin yakılması, elektrik hatlarının tahrip edilmesi).

Radyo/TV İşgali: Siyasi veya ekonomik bir iddiayı yayınlamak için bir radyo veya TV istasyonunun zorla ele geçirilmesi.

Adam kaçırma: Bir kişinin politik bir grup tarafından evinden, işinden veya başka bir yerden zorla alınması.

Bomba: Siyasallaşmış gruplar tarafından patlayıcıların patlatılması.

Kasabanın İşgali: Politikleşmiş bir grup tarafından bir kasabanın veya merkezi meydanın/ belediye binasının zorla ele geçirilmesi.

İki Yönlü Çatışma: Sadece hükümet tarafından başlatıldığında veya saldırıyı kimin başlattığı belli olmadığında, siyasallaşmış gruplar ile güvenlik güçleri arasında ateş açılması.

Talep oluşturma

Talep Türü: E = talep sahiplerine mevcut maddi faydaları genişleten veya savunan ekonomik talepler. P = sosyal değerlerin ve kaynakların çıkarılması ve dağıtılması ile ilgili karar alma yetkisini içeren siyasi talepler. O = diğer, ekonomik olmayan veya siyasi olmayan talepler.

Protesto Hedefi: Pr = cumhurbaşkanı; Pa = parlamento/yasama meclisi; G = ulusal hükümet bakanlığı, ofisi veya kişisel temsilcisi; L = yerel hükümet; C = kapitalist, özel parti/çiftlik sahibi, özel işletme; M = özel firma veya kamu kurumu yöneticisi; S = polis, ordu, ulusal muhafız ve diğer kanun ve düzen birimleri gibi güvenlik güçleri; O = diğer. Birden fazla hedef kaydedin.

Şiddetli/Şiddetsiz Protesto: Şiddet içeren eylemlerde mala zarar verme veya kişileri yaralama niyeti vardır. Şiddet içermeyen olaylarda mala zarar verme veya kişilere zarar verme niyeti yoktur. Şiddet = silahlı saldırı, iki yönlü çatışma, şehri işgal, radyoyu işgal, bomba, soygun, kundaklama/vandalizm, adam kaçıрма.

Kaynak: Bu protokol, Almeida (2008a) tarafından El Salvador'daki protesto dalgaları üzerine yapılan araştırmada kullanılan protokolün değiştirilmiş bir versiyonudur: Tarrow'un (1989) İtalya'daki protesto dalgalarına ilişkin kodlama şeması temel alınarak modellenmiştir.

Protesto olaylarının analizi için kullanılan en yaygın bilgi kaynaklarından biri gazetelerdir. Gazeteleri toplumsal hareket araştırmacıları için özellikle cazip kılan üç özellikleri vardır: (1) süreklilik, (2) kapsam ve (3) güvenilirlik (Koopmans 1999). Gazetelerin *sürekliliği*, uzun zaman dilimleri boyunca yaptıkları yayınlarla ilgilidir. Gazeteye bağlı olarak bu, birkaç onyılı, hatta *New York Times* ve *London Times* gibi yayın organları için bir yüzyılı ya da daha fazlasını da kapsayabilir. Bu, protesto olaylarının sayısını ve boyutunu sayarak bir toplumsal hareketin zaman içindeki yükselişini ve düşüşünü belgeleyebileceğimiz anlamına gelir. Gazetelerin geniş *kapsama alanının* sağladığı avantaj, kadın hareketi, LGBTQİ+ hareketleri, sivil haklar, gençlik hareketleri ve çok çeşitli grupların protestoları dâhil olmak üzere her türlü toplumsal hareket faaliyetinin yakalanmasına olanak tanır. Süreklilik özelliklerini kapsama alanıyla birleştiren bir toplumsal hareketler araştırmacısı, birden fazla grubun katılımıyla artan bir toplumsal hareket faaliyeti dönemini belgeleyerek bir protesto dalgasının patlak verdiğini gösterebilir. Son olarak, gazeteler belirli bir *güvenilirlik* ve standardizasyon düzeyine sahiptir çünkü aynı türden hikâyeler ve olaylar aynı şekilde tekrar haberleştirilirler. Gazeteler tüm eksikliklerine rağmen, çoğu alternatiflerine kıyasla, uzun vadeli ve birden fazla coğrafi bölgede cereyan eden protestoları incelemek için en güvenilir, uzun ömürlü ve tutarlı kaynaklar olmaya devam etmektedirler.

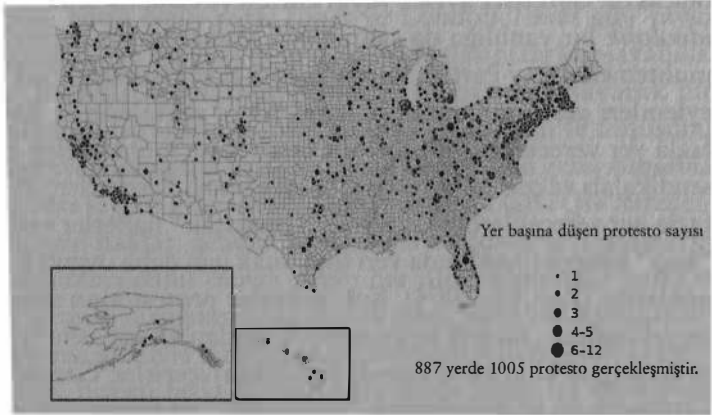
Ayrıca, gazetelerde araştırmacıların etkisiz hâle getirmesi gereken üç büyük yanlışlık vardır. Bunlar (1) yoğunluk, (2) yakınlık ve (3) ideoloji yanlışlığıdır (Koopmans 1999). *Yoğunluk* yanlışlığı bir protesto olayının büyüklüğüyle ilgilidir. Gazeteler ve muhabirler büyük, şiddet içeren, yıkıcı ya da polisin karıştığı ve tutuklamaların olduğu protesto olaylarını daha fazla haberleştirmektedirler. *Yakınlık*, coğrafi olarak büyük bir gazeteye veya bir gazetecinin gönderildiği yere yakın olan protestolarla ilgilidir. Bu da şehirlerdeki toplumsal hareketlerin kırsal bölgelerdeki hareketlere kıyasla daha fazla yer

bulduğu anlamına gelir. Eğer bir araştırmacı belirli bir bölgede faal olan belirli bir hareketi incelemeye karar verirse, en iyisi o bölgenin gazetelerini kullanmasıdır. Örneğin Batı Kıyısı'ndaki toplumsal hareketler hakkında veri toplamak için *New York Times* yerine *Los Angeles Times*'a başvurmak daha sağlıklı olacaktır. Gazeteler ayrıca yayın kurulu ve sahiplik temelinde *ideolojik* bir yanlılığa da sahiptirler. Muhafazakâr gazeteler muhtemelen Çay Partisi, kürtaj karşıtlığı ve Hristiyan Sağ'ın eylemleri gibi muhafazakâr hareketlere sayfalarında daha fazla yer vereceklerdir. Liberal gazeteler ise muhtemelen işçi sendikaları ve çevre aktivizmi gibi sol eğilimli hareketlere daha fazla yer vereceklerdir. Gazeteler “yumuşak” haberler yerine “katı” haberler hakkında veri toplamak için daha uygun kaynaklardır (Earl vd. 2004). Katı haberler protestonun nerede gerçekleştiğini, türünü ve protestoya katılan kişi sayısını (yani protestonun kim, ne ve nerede olduğunu) içerirler. Gazeteler, katılımcıların güdülenimleri, “çerçeveleri” ve ideolojileri gibi hareketlerin “yumuşak” yönlerini bildirme konusunda zayıf kalmaya meyillidirler. İşte burası görüşmelerin ve gözlemin gazetelerden elde edilen bilgileri tamamladığı noktadır ve buna “üçgenleme” [*triangulation*] stratejisi denir.

21. yüzyılda yavaş yavaş kendini göstermeye başlayan bir mesele de da aktivist web siteleri, Twitter akışları, Facebook gönderileri ve diğer sosyal medya platformlarının verilerinin nasıl kullanılacağıdır (Almeida ve Lichbach 2003; Earl ve Kimport 2011; Gaby ve Caren 2012; Bennett ve Segerberg 2013; Carty 2015). Birinci Bölümdeki 2017 ve 2018 Kadın Yürüyüşleri örneğimizde, akademisyenler çevrimiçi gazeteleri, Twitter akışlarını ve Facebook gönderilerini kullanarak her sokak yürüyüşünün büyüklüğüne dair tahminlerde bulunmuşlardı (Berry ve Chenoweth 2018).¹² Toplumsal hareketler

¹² Erica Chenoweth ve Jeremy Pressman'ın 2018 tarihli “January's Women's March Brought Out More Than a Million People—And Many More Protested during the Month” başlıklı makalesine *Washington Post*'un 26 Şubat tarihli sayısından ulaşabilirsiniz.

üzerine çalışanlar BİT ve yeni sosyal medyanın yükselişiyle birlikte muazzam bir bilgi yığınıyla karşı karşıya kaldılar. Şekil 5, birkaç web sayfasından yakalayabileceğimiz ya da “kazıyabileceğimiz” veri türünü ve 2011’in sonlarında Wall Street’i İşgal Et hareketinin eylemlerini göstermektedir.

Şekil 5. Wall Street’i İşgal Et Protestoları 2011. Yazar tarafından www.theguardian.com/news/datablog/interactive/2012/sep/17/occupy-map-of-the-world ve <http://directory.occupy.net/> adreslerindeki kamuya açık verilerden oluşturulmuştur.

Protesto olayı analizi sayesinde araştırmacılar, sadece iki web sitesindeki verileri kullanarak ABD’de gerçekleştirilmiş bu İşgal hareketinin tüm hareketliliğini haritalandırabiliyorlar! İlerici aktivist web siteleri (countlove.org gibi) artık web tabanlı protesto etkinliği verilerinin en büyük eksikliğini, her etkinlik için bağlantılı haberler sunarak aşıyor ve etkinliğin gerçekten ortaya çıktığını empirik olarak belgeliyor. Bu internet tabanlı veriler çeşitli araştırma sorularına yol açmaktadır: İşgal hareketinde protestolar neden bazı şehirlerde ve ilçelerde gerçekleşirken diğerlerinde gerçekleşmedi? Hiçbir gösterinin gerçekleşmediği şehirlere kıyasla İşgal protestoları-

nın gerçekleştiği şehir ve ilçelerin özellikleri nelerdir? Sıradaki bölümler bu zorlayıcı konuları ele alıyor.

2.6. Karma Yöntemler

Yukarıdaki bölüm toplumsal hareket çalışmalarında kullanılan en yaygın yöntemlerden bazılarını sunarken, tezler, kitap taslakları veya çoklu yayınlar gibi daha büyük araştırma projelerinde kolektif eylem araştırmacıları genellikle birden fazla yöntem veya “karma yöntemler” kullanırlar. Uygulayıcılar bu yaklaşımı “üçgenleme” olarak adlandırmaktadırlar (Snow ve Trom 2002). Ayoub ve diğerleri (2014: 71), “üçgenlemenin, farklı yöntemlerin mantığının birbirinin yerine geçmek yerine birbirini tamamladığının anlaşılması açısından hayati önemi haiz faydaları olduğunu” iddia etmektedirler. Dolayısıyla sosyal dinamikleri birden fazla boyutuyla (örneğin şikâyetlerin türü ve seferberliğin büyüklüğü bakımından) daha iyi anlamak için, araştırmacılar aynı çalışmada birden fazla yöntem kullanabilirler, örneğin mülakatları protesto olayı analiziyle birleştirebilirler (Almeida 2008a; 2014b). Ayoub’un (2016) Avrupa’daki ulusaşırı LGBTQİ+ hareketi üzerine yaptığı çalışmada ilgili yasama ve THÖ veri kümelerinin yanı sıra katılımcı gözlem, anketler ve yarı yapılandırılmış görüşmeler de kullanılmıştır. Armbruster-Sandoval (2017), Kaliforniya’daki birçok kampüste etnik çalışmalar programlarının kapatılmasını engellemek için 1990’ların başında öğrencilerin yaptıkları açlık grevlerini yeniden yapılandırırken, o protestolara bilfiil katılmış açlık grevcileriyle yapılan derinlemesine mülakatları, protesto eylemleri hakkında gazetelerde yapılmış haberleri, arşiv verilerini, katılımcıların kendi arşivlerini ve aktivistlerin bültenlerini (örneğin MEChA¹³ gibi süreli yayınları) kullanmıştır.

¹³ MEChA (Movimiento Estudiantil Chicano de Aztlán), ABD’deki üniversite ve

3. Sonuç

Bu bölümde toplumsal hareketlerin incelenmesinde yöntemsel meseleleri ele aldık. Günlük direniş biçimlerinden devrimlere ve ulusaşırı hareketlere kadar, insanların ve grupların ortak eylemi eşgüdümlediği toplumsal ve siyasi yaşamın farklı düzeylerini anlamak için bir hareket faaliyeti sınıflandırma şeması sunduk. Bölümün ikinci yarısı okurları kolektif eylem çalışmalarında kullanılan çeşitli yöntemlerle tanıştırdı ve birçok projede kullanılan yöntemlerin üçgenleştirilmesiyle son buldu. Bir sonraki bölümde, toplumsal hareket faaliyetlerinin yükselişini açıklamak için kullanılan teorik yaklaşımlara geçeceğiz.

Kolektif eylemin incelenmesi, insanların toplumsal değişim için nasıl bir araya geldiklerinin dinamikleri konusunda sosyal bilime katkı sağlamanın yanı sıra insani amaçlara da hizmet edebilir. Günümüzün ve geleceğin aktivistleri geçmiş araştırmalardan elde ettikleri bilgileri sadece etkili kampanyalar için strateji oluşturmak amacıyla değil, aynı zamanda yeni halk hareketlerini motive etmek üzere daha önceki mücadelelerden ilham almak amacıyla da kullanabilirler. Bu, kolektif eylem araştırmacılarının çalışmalarını yürütürken akıllarında tutmaları gereken özel bir görev ya da sorumluluktur.

kolejlerde aktif olan bir öğrenci hareketidir. MEChA'nın hedefi, Chicano/Meksika kökenli öğrencilerin sosyal, eğitimsel ve politik haklarını savunmak, kültürel farkındalığı artırmak ve topluluklarına hizmet etmektir. MEChA, 1960'ların sonlarında, Chicano hareketinin bir parçası olarak Kaliforniya Üniversitesi, Santa Barbara'da kurulmuştur. İsim, "Aztlán'ın Chicanx Öğrenci Hareketi" anlamına gelir ve Aztlán, Chicano hareketinde bir sembolik kavramdır. Aztlán, efsanevi olarak Chicano halkının kökeninin olduğu yer olarak kabul edilir ve Chicano hareketinin birleştirici bir simgesidir. MEChA, öğrencilerin eğitimde eşitlik, sosyal adalet, kültürel koruma ve toplum hizmeti gibi konularda çalışmalar yapmalarını teşvik eder. MEChA bölgesel ve ulusal düzeyde örgütlenir ve çeşitli etkinlikler, konferanslar, kültürel etkinlikler ve toplum hizmeti projeleri düzenler. Hareket, Chicano/Meksika kökenli öğrencilerin güçlenmesini ve kolektif olarak seslerini duyurmasını sağlamayı amaçlar. (Çev.)

Bir önceki bölümde toplumsal hareket araştırmalarının yöntemlerine odaklanmıştık. Farklı kolektif eylem düzeylerinin nasıl sınıflandırılacağını ve hareket faaliyetlerinin çoklu boyutları hakkında sistematik bilgi toplamaya yönelik çeşitli yaklaşımları incelemiştik. Bu bölümde ise toplumsal hareketleri gözlemek için kullanılan somut araçlardan, hareketlerin kökenlerini ve gidişatlarını açıklayan daha soyut teorilere geçiyoruz. Teoriler, karşı karşıya kaldığımız empirik örüntüleri ve sonuçları açıklamak üzere toplumsal dünyayı en önemli nedensel boyutlarına indirger. Uzmanlar toplumsal değişimin dinamiklerine ilişkin açıklamalarında sadeliğe ulaşmak için çabalarlar. Toplumsal hareketlerde, hareketin ortaya çıkışı, ideoloji, üye kazanma ağları ve hareketin sonuçları gibi belirli alt alanları anlamak için kavramsal çerçeveler kullanırız; bunları sonraki bölümlerde detaylandıracağım. Aynı zamanda, toplumsal hareketler çalışmaları içerisinde tüm alanın parametrelerini belirleyen teorik perspektifler de bulunmaktadır.

Bu bölüm, seferberlik sürecinin belirli bileşenlerini açıklamak için farklı teori ve model türlerinin nasıl kullanıldığına dair kısa bir tartışmayla başlayacak. Paradigmatik toplumsal hareket çerçevelerinin evrimini kısaca sunduktan sonra çağdaş toplumsal hareket araştırmalarının tartışmasız en baskın modeli olan *siyasi süreç modeline* odaklanıp onun üzerinden ilerleyeceğiz. Siyasi süreç teorisinin hem siyasi fırsat (“iyi haber”) hem de tehdit (“kötü haber”) çeşitlemelerine (Meyer 2002; 2004) ve seferberlik için örgütsel altyapıların önemine (McCarthy 1996; Andrews 2004; Edwards vd. 2018) genel

bir bakış atacağız. Duyguları inceleyen yaklaşımlardan, ulusaşırı çoklu kurumları inceleyen yaklaşımlara, kesişimsellik konusuna, hatta sağcı hareketlere (örneğin yeni sağ [*alt-right*] gibi) ilişkin yeni teorik perspektiflerle bölümü sonlandıracağız.

1. Genel Sosyolojinin İlk Teorisyenleri

Erken dönem klasik sosyoloji düşünürleri, büyük ölçekli dönüşümleri ve kolektif eylemi yönlendiren toplumsal bölünmeleri anlamamızı sağlayan ilk içgörülerini sunmuşlardır. Karl Marx ve Friedrich Engels (1978 [1848]), kapitalizmin sınaî biçimlerinin yayılmasının emekçi sınıfların sömürüye ve toplumsal artığın dağıtımına karşı kolektif direniş biçimleri başlatması için işçi yoğunluğunda benzeri görülmemiş bir demografik değişim yaratmak olarak görmüştür. Émile Durkheim (1984), yeni başlayan bir sanayi toplumunun artan kurumsal farklılaşmasının, yalnızca sosyal bütünleşme amaçlarına hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda işçi sendikaları gibi meslek gruplarının iç dayanışmasına da katkıda bulunacak türden derneklere ihtiyaç duyduğunu gözlemlemiştir (Emirbayer 1996). Durkheim ayrıca yüz yüze karşılaşmalarda kolektif eylemi sürdürebilecek karşılıklı farkındalığın ve duygusal enerji üretiminin altını çizmiştir (Collins 2004). Max Weber (1978) ortak toplumsal eylemleri motive eden gerekçe türleri ve bağlayıcı toplumsal bağların yanı sıra kolektif seferberliği bürokratik hatlar boyunca yapılandırmanın avantajları hakkında değerli bilgiler sağlamıştır (Gamson 1990 [1975]). Yine de Connell'in (2007) genel olarak sosyoloji için işaret ettiği gibi, bu "kurucu babalar" özellikle Küresel Güney'de, Marx ve yenimarksizmin çeşitlemeleri dışında, genellikle çağdaş toplumsal hareket araştırmalarına doğrudan dâhil edilmezler.

W.E.B. Du Bois, ABD'deki en önemli toplumsal hareket örgütlerinden biri olan NAACP'nin kurucularından biriydi.

Ayrıca “renk çizgisi”, ırkçı baskı ve sömürgeleşme mücadelelerinin 20. yüzyıl ve sonrasındaki toplumsal hareket mücadelelerinin eksenlerini oluşturacağını da öngörmüştü (Morris 2015). Charlotte Perkins Gilman’ın 1910’larda kadınların emeğinin karşılığını alamaması üzerine yazdığı sosyolojik yazılar, karşılaştırılabilir değer meseleleri ve cinsiyetçi istihdam pratikleri üzerinden ikinci dalga feminizm için zemin hazırlamıştır (Finlay 2007). Önemli sosyolojik düşünürlerin bu erken dönem açıklamaları, toplumsal hareket seferberliğinin genel parametrelerini göz önünde bulundurmak adına bir kılavuz sağlar.

Günümüzde toplumsal hareketler alt disiplini, ilk etkili sosyoloji teorisyenleri Du Bois, Durkheim, Marx ve Engels, Perkins Gilman ve Weber tarafından anlaşıldığı hâlden çok daha uzmanlaşmıştır. Toplumsal hareketler araştırmacıları, farklı analiz düzeyleri ve seferberlik sürecinin farklı bileşenleri için açıklayıcı şemalar geliştirmektedirler. Örneğin bireylerin toplumsal hareketlere neden katıldığını mikro düzeyde anlamak için toplumsal ağ, çerçeveleme, örgütsel ve kolektif kimlik teorilerini kullanırız (bkz. Altıncı Bölüm). Akademisyenler hareketin ideolojik itirazları için çerçeveleme teorilerini (Beşinci Bölüm) ve hareketin ortaya çıkışı ve yayılması için örgütsel perspektifleri (Dördüncü Bölüm) kullanmaktadırlar. Toplumsal hareketlerin sonuçlarını –yani bir hareketin başarılı olup olmadığını– incelerken, kolektif eylem araştırmacıları koalisyonlar, stratejiler ve siyasi ortamın doğası hakkındaki teorileri kullanırlar (Yedinci Bölüm). Protesto dalgaları veya devrimler gibi büyük ölçekli toplumsal değişimler içinse elitler arasındaki büyük toplumsal çatışmalar, ekonomik kriz, devlet baskısı ve değişen devlet politikası ve siyasi yönetim biçimleri hakkında makro teoriler geliştirilmektedir (Sekizinci Bölüm). Toplumsal hareketlerin belirli alt alanlarını anlamak için farklı teori türleri kullansak da en etkili yaklaşımlardan bazıları kolektif eylemin birden fazla düzeyini açıklayan yaklaşımlardır.

2. Toplumsal Hareketler Teorisinin Evrimi

Toplumsal hareketlere ilişkin ilk teoriler büyük ölçüde kolektif eylemin ortaya çıkışını açıklamak için geliştirilmişlerdir. Bu önde gelen teoriler üç geleneğe ayrılırlar: klasik teori, kaynak seferberliği ve siyasi süreç çerçeveleri (McAdam 1999 [1982]). *Klasik teoriler* 19. yüzyılın sonlarından 1960'lara kadar toplumsal hareketlerle ilgili çalışmalara hâkim olmuştur.¹ *Kaynak seferberliği* perspektifi 1970'lerde ve 1980'lerde yükselişe geçmiş ve günümüze kadar akademik çalışmaları etkilemeye devam eden *siyasi süreç teorisine* dönüşmüştür.

2.1. Klasik Teoriler

Klasik teorilerin unsurları kolektif davranışı araştırma geleneğinde, özellikle de hevesler, panikler ve felaketlere ve insanların terörist saldırılara verdikleri tepkilerin incelenmesinde hâlâ bir miktar yankı bulsa da (Aguirre vd. 1998), daha siyasi yönelimli hareketlerin incelenmesinde artık gözden düşmüşlerdir. Yine de klasik geleneğin bazı unsurları kitlesel seferberliğin doğasına ilişkin güncel düşünceleri etkilemeye devam etmektedir. McAdam (1999 [1982]) ve Buechler (2011) toplumsal hareketler araştırmalarında klasik geleneğin en iyi özetlerinden bazılarını sunmaktadırlar. Klasik teoriler, psikolojik sıkıntıya yol açan ve toplumsal hareketlerle sonuçlanan sistem gerginliklerine veya toplumdaki bozulmalara odaklanmaktadırlar (Smelser 1962; Buechler 2004). Klasik teorisinin kitle toplumu teorisi, statü tutarsızlığı, kolektif davranış ve

¹ Bu bölümde, genel sosyolojik teorisyenlerden başlangıçta bahsettiğim bölümden klasik toplumsal hareket teorilerini ayırt ediyorum, böylece “klasik sosyolojik teori” ile “klasik toplumsal hareket teorisi”ni hatalı biçimde karıştırmaktan kaçınıyorum. Bununla birlikte, erken dönem klasik toplumsal hareket teorileri muhtemelen diğer erken teorisyenler arasından en çok Durkheim'den etkilendiği.

görelî yoksunluk gibi çeşitlemeleri vardır (bu perspektiflere genel bir bakış için bkz. McAdam [1999 (1982)]).

Klasik teorisyenlerin (Gustave Le Bon, Robert Park ve Herbert Blumer gibi) ilgi alanlarından biri, kalabalığın dinamikleridir (Buechler 2011). Dolayısıyla bu gelenekteki ilk düşünürler, kalabalıkların davranışını, özellikle de bireyleri belirli şekillerde davranmaya iten normları ve toplumsal baskıları inceleyerek kolektif eylem çerçeveleri geliştirmişlerdir; bu da büyük gruplar kamusal alanda bir araya geldiklerinde (bir rock konseri ya da spor müsabakası sırasında konserin ya da maçın yapılacağı alanın dışında toplanmak gibi) ortaya çıkmaktadır. Klasik teorinin diğer versiyonları, hızla sanayileşen ve kentleşen toplumlarla ilişkili yabancılaştırıcı unsurlara daha fazla odaklanmaktadır. Bu bakış açısına göre, modernleşen toplumlarda, akrabalık ve köy gibi geleneksel topluluk bağları aşılırken, halk kitleleri ekonomik ve teknolojik değişimin müzmin krizleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu hızlı değişimler ve topluluk kaybı, bireyleri maruz kaldıkları çoklu sosyal ve psikolojik baskıları telafi etmek için kitle hareketlerine katılmaya itmektedir (McAdam 1999 [1982]).

Klasik teorilerin birleştirici izleklerinden biri, siyasi sistemin çoğulcu olduğu, gücün toplum genelinde geniş bir şekilde dağıldığı ve kurumlara erişebilecek birden fazla noktanın var olduğu görüşüne odaklanır (Lukes 2005). Klasik bilim insanları toplumsal hareketler seferberliğini irrasyonel olarak nitelemişlerdir çünkü modern siyasi sistemler şikâyetleri karara bağlamaya açıktırlar (McAdam 1999 [1982]). Vatandaşlar dilekçe verebilirler, oy kullanabilirler veya topluluk içindeki sorunlarını çözmek için yetkililerle görüşebilirler. Klasik teorisyenlere göre, kitlesel yürüyüşler ve diğer kurumsal olmayan taktiklerle sokaklara çıkmak, duyarlı bir yönetimin yapısı altında beyhude ve gereksiz görünmektedir. Bu nedenle bu teorisyenler modern toplumlarda toplumsal ve siyasi dışlanma diye bir şeyin var olduğunu –ki bu kitapta toplumsal hareket-

lerin temel tanımlayıcı özelliği olduğunu ifade etmiştik– pek kabul etmezler. Nitekim popüler kitle iletişim araçlarının ve elitlerin protesto eylemleri hakkındaki tasvirleri de genellikle klasik teorinin perspektiflerini kullanarak toplumsal hareketleri irrasyonel ve meşru talepleri olmayan hareketler olarak damgalamaktadır (Marx Ferree 2005).

2.2. Kaynak Seferberliği ve Kaynak Altyapıları

Yeni nesil araştırmacılar, 1960’larda ve 1970’lerin başında patlak veren küresel protesto dalgasını gözlemleyerek toplumsal hareket teorisini daha da geliştirdiler. Bu protestolar sivil hak taleplerini, savaş karşıtlığını, ırkçılık karşıtlığını, feminizmi, eşcinsel haklarını, engelli haklarını, sömürgecilik karşıtlığını ve çevreci mücadeleleri içeriyordu. Klasik teorilerin aksine, gelişmekte olan akademik çalışmalar toplumsal hareketleri giderek daha fazla *rasyonel aktörler* olarak görür ve siyasi gücün ekonomik ve siyasi elitlerin elinde toplandığını iddia eder. Kurumsal güç merkezlerinden dışlanan sıradan insanlardan oluşan gruplar, toplumsal değişim için elitlere baskı yapacak ve büyük toplumsal şikâyetleri ele alacak bir mekanizmanın tesis edilmesini arzulamaktadırlar. Uzmanlar, sokak gösterileri, mitingler, boykotlar ve grevler gibi daha güçsüz grupların geleneksel olmayan stratejiler kullanmalarını, güç sahipleri ve hükümet üzerinde etki oluşturmak için başvurdukları rasyonel bir yol olarak görmeye başlamışlardır. 1960’lardaki ve 1970’lerdeki hareketler, kadınlar ve engelliler için oy hakkı ve eşit haklar için ve yasallaştırılmış ırkçılığa, yasallaştırılmış ayrımcılığa ve Küresel Güney’deki ülkelere dış güçlerin askeri müdahalelerine karşı mücadele etmişlerdir. Bu mücadeleleri, dışlanmış toplumsal grupların güçlü çıkarlarına karşı seferberliği sürdürme girişimlerinde bir araya getirebilecekleri kaynaklara odaklanarak analiz eden düşünce okulu, kaynak seferberliği teorisi olarak anılmaya

başlamıştır (Jenkins 1983; McCarthy ve Zald 2002; Edwards ve Kane 2014).

Kaynak seferberliği perspektifleri toplumsal hareketler teorisine çeşitli katkılarda bulunmuştur. Kaynak seferberliğinin ilk örnekleri hem THÖ'lerin profesyonelleşmesini hem de daha ayrıcalıklı gruplar tarafından harekete meydan okuyanlara sağlanan dış kaynakları vurgulamıştır (McCarthy ve Zald 1977). Kaynak seferberliği teorisi aynı zamanda akademisyenlerin dikkatini hareketin “vicdan bileşenlerine” ya da bir toplumsal hareketin başarısından doğrudan maddi fayda sağlamadıkları hâlde o hareketi destekleyebilecek gruplara ve bireylere yöneltmiştir (McCarthy ve Zald 1977). Bu anlayış, Küresel Kuzey’den Küresel Güney’deki ulusaşırı hareketlere sivil toplum desteği de dâhil olmak üzere, toplumsal hareket kampanyalarındaki müttefiklik ve dayanışma anlayışlarını geliştirmektedir. Kaynak seferberliği perspektifi son yıllarda gelişmiştir. Uzmanlar artık bir toplumsal hareketin ortaya çıkma olasılığını artıran yerli örgütlerin ve kaynak altyapısının diğer parçalarının rolünü de vurgulamaktadırlar (Edwards vd. 2018).

Uzmanlar uzun zamandır kolektif eylemin büyük olasılıkla önceden kurulmuş kurumlardan ve örgütlerden çıktığını tespit etmişlerdir (McAdam 1999 [1982]; Morris 1984; McAdam 2003). Peki, bu durum neden böyledir? Kolektif bir süreç olarak toplumsal hareketler, birlikte hareket edebilmek ve seferberliği sürdürebilmek için katılımcılar arasında belli bir düzeyde güven ve dayanışma gerektirirler. Modern toplumlar- sa yüksek düzeyde bireycilikle ve derin topluluk ilişkilerinin yokluğuyla karakterize olurlar. Önceden beri var olan örgüt- lerse günümüz dünyasında parçalanmanın bazı eksikliklerini kısmen aşabilirler. Okul aile birlikleri, bahçecilik grupları, eğlence amaçlı futbol ve softbol takımları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, cemaat koroları, çocuk bakım merkezleri, öğrenci toplulukları ve dinî kuruluşlar sosyal etkileşim, dayanışma ve karşılıklı destek duyguları için ortak mekânlar sağlarlar

(Small 2009). Bu tür gruplar içindeki kesimler ya da hizipler bir toplumsal harekette ilk harekete geçenler olabilir çünkü toplumsal bağları zaten sağlamdır. Ayrıca bunların genellikle siyasi olmayan, günlük yaşamla ilişkili dernekler ve gruplar oldukları, açıktan toplumsal hareketlerin seferber edilmesi için kurulmadıkları da akıldan çıkarılmamalıdır (McCarthy 1996; Gould 2005). Kendi çalışma grubunuzdaki diğer öğrencileri ya da futbol takımınızdaki takım arkadaşlarınızı bir protesto mitingine katılmaya ikna etmenin, sakinlerini çok az tanıdığınız ya da hiç tanımadığınız çeşitli mahallelerde kapı kapı dolaşıp insanları ikna etmekten ne kadar kolay olacağını bir düşünün. Bu tür bir bilgidен hareketle toplumsal hareket araştırmacıları, seferberliğin neden örgütsel ve kamusal olarak güçlü olmayan bölgelere kıyasla birçok örgütün ve toplumsal kurumun hâlihazırda var olduğu bölgelerde (mahallelerde, şehirlerde, eyaletlerde, ülkelerde) gerçekleşmesini beklediğimizi anlamaya başlayabilir. Bu önceden var olan gruplar perspektifinde, köy, akrabalık, etnik veya dinî bağlar gibi toplumsal hatlar boyunca kurulmuş geleneksel birliktelikler de seferberliğin boyutlarını artırabilirler (Oberschall 1973).

Diğer kaynaklar arasında toplumsal hareketleri örgütlemeye çalışanların insan sermayeleri de yer almaktadır. Marshall Ganz (2009) toplum liderlerinin örtük örgütsel becerilerini “stratejik kapasite” olarak adlandırmıştır. İçsel güdülenime sahip liderler farklı bir ekiple çalıştıklarında, hizmet ettikleri topluluklarda daha önce örgütlenme deneyimine sahip olduklarında ve çevreden gelen yeni bilgilere uyum sağladıklarında toplumsal hareketleri harekete geçirme girişimlerinin başarılı olma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu kaynak temelli bakış açısını Kaliforniya’nın Central Valley bölgesinde tarım işçileri ile 16 yılı aşkın bir süre örgütlü olarak çalıştıktan sonra geliştirmiştir. Başka araştırmacılar da daha önce örgütlenme deneyimi olanların bir hareket kampanyasının başlatılmasına önemli bir destek sağlayabileceğini doğrulamıştır (Van Dyke ve Dixon 2013; Rodriguez 2017).

Bir başka kaynak da dış gruplarla kurulan ittifaklardan gelebilir. Bunlar, başka bir grubun örgütleriyle bir koalisyon veya ortaklık kurmak şeklinde olabilir. Örneğin düşük gelirli bir toplulukta tarım ilacı zehirlenmesinin ya da kimyasal maddelerle içme suyu kaynaklarının kirletilmesinin yol açtığı bir kriz, harekete geçmek için özel yardım gerektirebilir. Kirlenmeden etkilenen topluluk, kadrosunda avukatlar ve bilim insanları bulunduran bir çevre koruma örgütüyle ittifak kurarsa, kirliliği sağlık sonuçlarıyla ilişkilendirip tazminat için hukuki işlemler de başlatarak daha etkili bir seferberlik sağlayabilir. Hareketin ortaya çıkışının anlatıldığı Dördüncü Bölümde kaynak altyapısı daha ayrıntılı biçimde ortaya konmaktadır.

2.3. Toplumsal İnşa ve Kolektif Eylem Çerçevesi

Kaynaklar ve örgütsel altyapılar toplumsal hareket faaliyetlerini sürdürmek için tek başına yeterli değildir. Hareket liderleri, potansiyel destekçileri kolektif eylem kampanyalarına katılmaları için ikna edici bir şekilde yönlendirmeli ve güdülemelidirler. Şikâyetleri uygun bir kültürel bağlama yerleştirmelidirler. Bu toplumsal inşa süreci *çerçeveleme* olarak adlandırılır (Snow vd. 1986). Hareket liderlerinin üç temel ideolojik görevi, teşhis edici, öngörücü ve güdüleyici çerçevelemeyi sağlamaktır (Snow ve Benford 1988). *Teşhis edici çerçeveleme*, aktivist adaylarının toplumsal sorunları tanımlama ve kabahatliyi belirleme becerisini ifade eder (Snow ve Corrigall-Brown 2005). Liderlerin ayrıca bir eylem planı veya strateji oluşturarak *öngörücü çerçeveleme* yapmaları gerekir. Son olarak, *güdüleyici çerçeveleme*, kolektif eylem için hedeflenen nüfusların kültürel çevrelerinde yankı uyandıran harekete geçirme çağrılarını yapmayı içerir. Toplumsal değişim için işbirliği ve ortak eylemin ortaya çıkmasını sağlamak amacıyla örgütleyicilerin üç temel çerçeveleme görevini de etkili bir şekilde aktarması ve yerine getirmesi gerekir. Ekonomik

adalet aktivistleri, Wall Street'i İşgal Et hareketinde “%1”e (örn. ekonomik elit) karşı “%99”u (örn. sıradan insanlar) kullanarak güçlü bir çerçeveleme stratejisinin yakın tarihteki bir örneğini sunmaktadırlar. Beşinci Bölüm, çeşitli kültürel kaynaklardan kolektif eylem çerçevelerinin kullanımına ilişkin örnekler de dâhil olmak üzere, bu düşünsel süreçleri daha ayrıntılı olarak tartışmaktadır.

2.4. Siyasi Süreç Teorisi

Siyasi süreç teorisi, son 30 yılda toplumsal hareket dinamiklerini açıklamada en etkili perspektif olarak hizmet etmiştir. Siyasi süreç perspektifi, kaynak altyapılarını ve çerçeveleme süreçlerini analitik çerçevesine kısmen dâhil ederek yükselişe geçmiştir. Gerçekten de bazıları bu teoriyi, toplumsal hareket seferberliğine yönelik potansiyel açıklamaların nedensel evrenini emen bir “sünger” olarak tanımlamaktadır (Gamson ve Meyer 1996). Siyasi süreç teorisinin etkisi, bu bölümde ona geniş yer vermemizin de gerekçesini oluşturmaktadır. Kaynaklar ve çerçevelemenin ötesinde, çevredeki siyasi ve ekonomik ortam, siyasi süreç teorisinin çekirdeğini oluşturur. Kolektif eylem potansiyelini şekillendiren bu daha geniş çevre, David Meyer tarafından özetlendiği gibi iki şekilde ortaya çıkmaya meyillidir: (1) siyasi fırsatlarla karakterize olan iyi haberler ve (2) tehditlerle karakterize olan kötü haberler (Meyer 2002).

2.5. İyi Haber “Fırsat Modeli”

İyi haberler ortamı, olası rakiplere kelimenin tam anlamıyla olumlu ipuçları verir. İnsanlar hemen örgütlenip harekete geçerlerse, yeni faydalar ve avantajlar kazanma şanslarını artırırlar (McAdam 1999 [1982]; Goldstone ve Tilly 2001). Bu iyi haberler, toplumsal hareketler çalışmalarında “fırsatlar” veya

“siyasi fırsatlar” olarak adlandırılırlar (Tarrow 2011). Beş fırsatın toplumsal hareketleri teşvik etmede özellikle önemli olduğu tespit edilmiştir (McAdam ve Tarrow 2018):

1. Kurumların erişilebilir hâle gelmesi
2. Elitlerin kendi aralarında çatışmaları
3. Siyasi hizalanmaların değişmesi ve seçimler
4. Hükümetin baskısında azalma
5. Rejim içinde birden fazla güç odağının ortaya çıkışı

Kurumlara erişim, siyasi sistemde toplumun dışlanmış kesimlerinin fayda sağlayabileceği bir açılım anlamına gelir. Kurumlara erişim simgesel olabileceği gibi önemli politika değişikliklerini de içerebilir. Hükümet liderleri zaman zaman güçsüz grupları harekete geçmeye teşvik eden kamuoyu açıklamaları yaparlar. Bir ülkenin cumhurbaşkanı, işçilerin ve çalışanların geçimlerini sağlayacak bir ücret, bir kişinin veya ailenin gıda, barınma, eğitim ve sağlık gibi en temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek bir maaş alma hakkı gibi toplumsal yaşamın belirli bir alanında değişime açık olduğunu belirten bir konuşma yapabilir. Konuşma, düşük gelirli çalışanlara umut verebilir ve onları kendi şehirlerinde, ilçelerinde veya eyaletlerinde bir asgari ücret yasası çıkarmaları için hükümeti ve politika yapıcıları zorlamak üzere harekete geçmeye teşvik edebilir. Kurumlara erişmeye yardımcı olan bir devlet politikasına örnek olarak, nüfusun önemli bir yüzdesinin geçimini topraktan sağladığı bir ülkede toprak reformunu başlatan bir hükümet kararnamesi verilebilir. Genellikle topraklar, ihracat pazarları için tarımsal ürünler (kahve, pamuk, şeker kamışı, muz vb.) üreten küçük ve ayrıcalıklı bir toprak sahibi sınıfının elinde toplanmıştır (Edelman vd. 2016). Hükümetler tarım reformu yaparak yoksul çiftçilere yardım etmeye karar verdiklerinde, köylüler ve topraksız gruplar harekete geçerek boş toprakları işgal etmeye başlarlar (Enríquez 1991; Wolford 2010). Kısacası, kurumlara erişim, hükümetler ve politika yapıcılar simgesel jestler yapmaya veya marjinalleştirilmiş nüfusları potansiyel olarak destekleyen kararnameler çıkarmaya

başladığında ortaya çıkar ve böylece grupların harekete geçip yeni avantajlar elde etmeye çalışması için bir açılım sağlar.

Dışlanan toplumsal gruplar için bir başka “iyi haber” de siyasi ve ekonomik *elitler birbiriyle çatıştığında* ortaya çıkabilir. Bu durum siyasi sistemde genel istikrarsızlık ve kırılganlıklar yaratarak grupların harekete geçmesine olanak tanır (Almeida ve Stearns 1998). Elit gruplar birbiriyle çatıştığında, bu gruplardan biri toplumsal hareketlerle ittifak kurabilir. 1960’larda Kaliforniya’da tarım sektörünün elitleri (büyük ticari çiftlik sahipleri), Meksikalı-Amerikalı ve Filipinli-Amerikalı çiftlik işçilerini tarlalarda sömürücü ve tehlikeli koşullardan koruyacak yeni yasaların çıkarılması konusunda hükümetin elitleriyle çatışmışlardır. ABD’li senatör Robert Kennedy’nin 1966 yılında Kaliforniya’nın Central Valley bölgesindeki tarım işçilerini ziyaret ederek onlar için daha iyi yaşam ve çalışma koşullarını savunması, kırsal toplulukları çabalarını iki katına çıkarma konusunda cesaretlendirmiş ve bu durum bölgede uzun süredir siyaseti kontrol eden toprak sahiplerini çileden çıkarmıştır.²

Özellikle siyasi partiler ve onların seçmenleri arasında *değişen siyasi hizalanmalar* da toplumsal hareketleri destekleyebilir. Son yıllarda Demokrat Parti, seçmen kitlesini artırmak için göçmen hakları ve vatandaşlık hakkı konusunda nispeten olumlu bir tutum sergilemiştir. Bu eylemler, 2007-2016 yılları arasında, özellikle Obama yönetiminin Çocukken Ülkeye Gelen Kaçak Göçmenlere Yapılan İşlemin Geriye Bırakılması (DACA) kararnamesi ve Kaliforniya DREAM Yasası’nın kabulünden sonra, 2006’daki kitlesel protesto olaylarından sonra göçmen hakları hareketlerinin seferber olması için nispeten daha elverişli bir siyasi fırsat sağlamıştır

² Senatör Kennedy’nin tarım işçilerin savunuculuğu, Public Broadcasting Corporation belgeseli Chicano! The History of the Mexican American Civil Rights Movement (1996) ile hayat bulur. “Tarlalarda Mücadele”adlı bölümün 2. kısmında, Senatör Kennedy’nin Delano, Kaliforniya’daki görüntüleri izlenebilir. www.youtube.com/watch?v=iUkb3rCfvvQ

(Zatz ve Rodriguez 2015).³ Trump yönetiminin göçmen karşıtı politikalarının yükselişi ise göçmenlik politikasını ters yöne itmiştir. Rekabetçi seçimler bile dışlanmış toplumsal grupların harekete geçmesi için fırsatlar sunmaktadır. Seçim kampanyaları sırasında politikacılar ve siyasi partiler halktan gelen taleplere karşı daha hassastırlar ve seçilmek için bu talepleri parti programlarına dâhil etmeleri gerekebilir. Yerel düzeyde, toplumsal hareketlerin zaman zaman kendi adaylarını görev getirmek ve küçük ve orta ölçekli kasabalarda seçimleri kazanmak için birkaç bin kişiyi harekete geçirmeleri yeterli olabilmektedir.

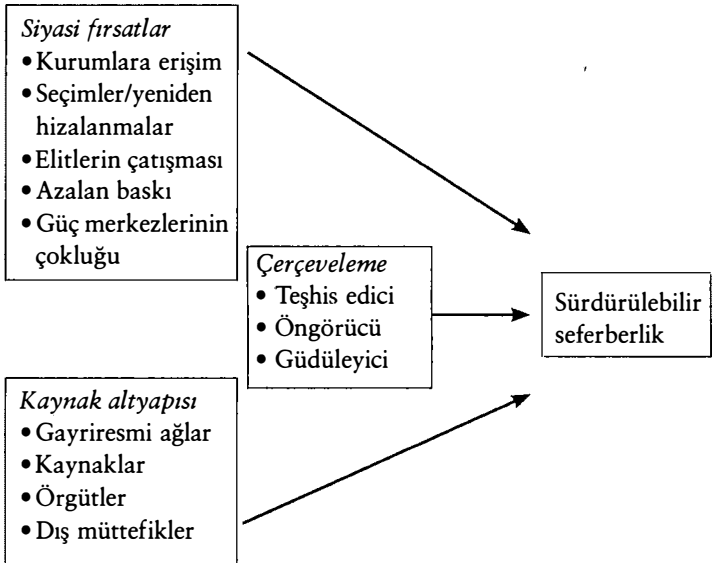
Bir diğer siyasi fırsat da *hükümetin sivil topluma yönelik baskıyı azaltması*dır (McAdam 1996; Tarrow 2011). ABD federal hükümeti ve Yüksek Mahkemesi 1950’lerin sonlarında ABD’nin güneyinde yasal ırk ayrımını ortadan kaldırmaya yönelik kararlar almaya başladığında, Afrikalı-Amerikalıların yerel düzeydeki beyaz gerici şiddet karşısında bile oy hakkı da dâhil olmak üzere, daha fazla değişiklik için kolektif olarak harekete geçmelerine izin veren nispeten daha fazla alan sağlamıştır (Andrews 2004). 1960’ların ortalarında Kaliforniya’daki göçmen tarım işçilerini hedef alan toplu sınır dışı etme tehdidi, Bracero programının sona ermesi ve işgücü açığının ortaya çıkmasıyla azalmıştır. Tarım işçileri, daha önce görüşmemiş bir süratle, baskıdaki bu gevşemeyi harekete geçmek için kullandılar ve 1970’lerin ortalarında 100.000’den fazla üyesi olan bir kırsal işçi sendikasına hâline geldiler (Ganz 2009). Otoriter ve askeri hükümetlerin olduğu ülkelerde, hükümetin daha fazla özgürlüğe izin verdiği siyasi özgürleşme dönemleri de genellikle sivil toplumu örgütleme girişimlerine yol açmaktadır (Almeida 2008a).

Son bir fırsat da toplum içinde *birden fazla güç odağının*

³ “Nispeten daha elverişli” ifadesini kullanmamın nedeni, kaçak göçmenlerin kitleler hâlinde sınır dışı edilmelerinin aslında Obama yönetimi altında arttığını vurgulamaktır (Golash-Boza 2015).

bulunmasıdır. Bunlar, dışlanan grupların kolektif kaldırıcı nereye uygulayacakları konusunda daha fazla seçeneğe sahip olmaları nedeniyle harekete geçmek için birden fazla fırsat sağlarlar (McAdam ve Tarrow 2018). Yasama organı bir hareketin mağduriyetlerin giderilmesine yönelik girişimlerini geri çevirirse, hareket mücadeleyi mahkemelere taşıyabilir.

Bu beş “iyi haber” fırsatının hepsi aynı anda ortaya çıktığında, özellikle kuvvetli bir seferberlik bekleriz, hatta belki de bir protesto dalgasına ulaşırız. Fakat bir ya da iki fırsat bile toplumsal hareket faaliyetlerini canlandırmak için yeterlidir. Şekil 6, iyi haber modelinde siyasi fırsatların, kaynak altyapılarının ve çerçeveleme ile toplumsal hareket seferberliklerinin sürekliliği arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Özetle, fırsat perspektifi, siyasi ortamın grupları harekete geçmeye ve yeni avantajlar elde etmeye teşvik eden olumlu bir şekilde açıldığı bir çerçeve sunmaktadır.

Şekil 6. Kolektif eylemin iyi haber “fırsat” modeli.

2.6. Kötü Haber “Tehdit Modeli”

Bir başka siyasi ortam türü de kolektif seferberlik girişimleri üretir. Kötü haber ortamı, kolektif eylemi teşvik eden olumsuz koşullarla karakterize olur. Eğer harekete geçilmezse, söz konusu topluluk için koşullar daha da kötüleşecektir. Toplumsal hareketleri çalışan akademisyenler bu olumsuz koşulları “tehditler” olarak adlandırırlar (Tilly 1978; Jasper 1997; Goldstone ve Tilly 2001). Tehditler hâlihazırda var olan şikâyetleri artırmaya ve etkilenen topluluklar için yenilerini yaratmaya meyillidir (Pinard 2011). Nasıl ki iyi haber modelinde belirli siyasi fırsatlar toplumsal hareket seferberliğini teşvik ediyorsa, kötü haber modelinde de seferberlikleri tehditler teşvik eder. Sürekli olarak savunmacı kolektif eylemi teşvik eden dört yapısal tehdit vardır (Almeida 2018):

1. Ekonomik sorunlar
2. Çevre/kamu sağlığına yönelik tehditler
3. Hakların aşınması
4. Devlet baskısı

Ekonomik Sorunlar: Toplumsal hareket faaliyetlerine yol açan başlıca güçlerden biri, maddi yaşam koşullarının kötüleşmesidir. Çeşitli ekonomik sorunlar, grupları kolektif eylem kampanyalarına teşvik etme potansiyeline sahiptir. En güçlü ekonomik sorunlardan bazıları kitlesel işsizlik/genel ekonomik krizler, hükümetin kemer sıkma politikaları ve geçim kaynaklarına ve kırsal geçim kaynaklarına yönelik tehditlerdir (Reese 2011; Caren vd. 2017). Son yıllarda ABD, ekonomik sorunlarla ilgili ulusal düzeyde birçok protestoya sahne olmuştur. Bunlar arasında Wall Street’i İşgal Et hareketi, asgari ücret hareketleri, Yoksul Halk kampanyası ve küreselleşme karşıtı eylemler yer almaktadır. Asya, Afrika, Avrupa ve Latin Amerika gibi başka yerlerdeyse süreklilik arz eden kitlesel protesto kampanyaları ekonomik kemer sıkma (yani hükümet

bütçe kesintileri), yapısal uyum, özelleştirme politikaları ve serbest ticaret konularına odaklanmıştır (Almeida ve Chase-Dunn 2018). Bu ekonomik önlemler birlikte ele alındığında neoliberal politikaları temsil etmektedirler. Bazı durumlarda neoliberal ekonomi politikaları Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvador, Kosta Rika, Nikaragua, Panama, Paraguay, El Salvador, Hindistan, Nijerya, Bulgaristan, Meksika, Çin, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da olduğu gibi son onyılların en büyük toplumsal hareket faaliyetlerine yol açmıştır.

Dünyanın kırsal bölgelerinde ekonomik sorunlar geçim sıkıntısı şeklinde ortaya çıkmaktadır (Scott 1976). Kırsal kesimdeki aileler ve topluluklar, ticari tarım ve çiftçilik nedeniyle topraklarını kaybettiklerinde, geçimlik toprak talep eden köylü ve kooperatif hareketleri şeklinde örgütlenerek savunmacı kolektif eylemlere itilebilirler. 21. yüzyılda, kırsal toplulukları kolektif eyleme iten yeni bir küresel "toprak gaspı" yaşanıyor (Edelman vd. 2016).

Çevre ve Halk Sağlığı Tehditleri: Çevre ve halk sağlığı tehditleri de çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Çöp toplama sahalarından, sanayi kuruluşlarından veya tarım ilaçlarından kaynaklanan kirlilik, vatandaşların yerel çevrenin kalitesini iyileştirmek üzere harekete geçmelerini sağlayabilir (Cordero Ulate 2009). Bu tür bir çevre kirliliği halk sağlığı için de bir tehdittir. İkinci Bölümde tartışıldığı üzere, ABD'de 1980'ler ile 2010'lar arasında kurşun zehirlenmesi, tehlikeli atık depolama sahaları, hava kirliliği ve düzinelerce diğer çevresel tehlikeyle mücadele etmek için yerel halk hareketleri mantar gibi çoğalmıştır (Bullard 2005; Szasz 1994). Bu mücadeleler büyük ölçüde belediyeler düzeyinde yürütülmüş ve çevre adaleti hareketi olarak bilinmeye başlanmıştır (Edwards 1995). Bu hareketler genellikle beyaz olmayan işçi sınıfı topluluklarında ortaya çıkmış ve bu topluluklar orantısız miktarda kirlilikle karşı karşıya kaldıkları için mücadele aynı zamanda çevre ırkçılığıyla da yüzleşmiştir (Taylor 2014; Pellow 2017). HIV/AIDS gibi diğer halk sağlığı tehditleri, 1980'lerin sonun-

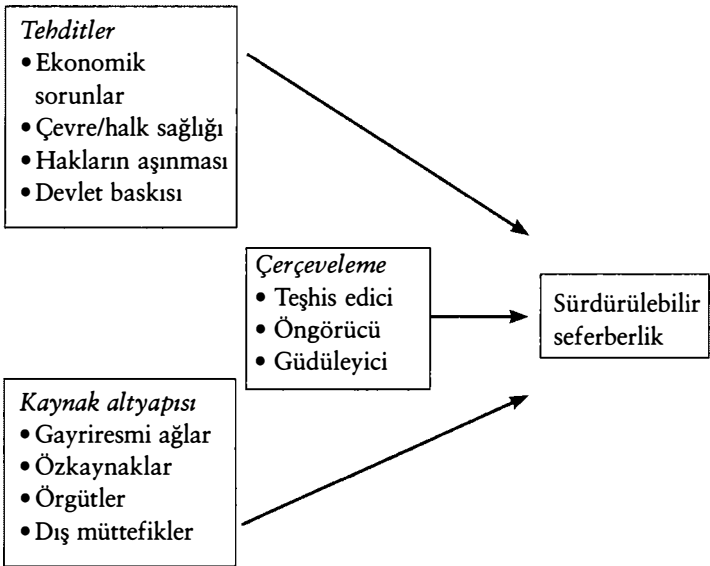
da ABD’de en dikkat çekici ulusal toplumsal hareketlerden birini yaratmış, ACT UP gibi gruplar, hükümetin ve tıp yetkililerinin salgını ve salgının kurbanlarını ele almak için ortak bir eylemde bulunmasını sağlamak amacıyla “ölü taklidi” eylemlerine ve olağan düzeni bozan diğer kışkırtıcı taktiklere başvurmuşlardır (Gould 2009).

Grupları dünya çapında örgütlenmeye iten bir diğer büyük çevre sağlığı tehdidi ise küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle ilgilidir. Gezegenin canlı çevresinin artık hayatta kalamayacak kadar ısınması tehdidi, karbon ve diğer sera gazlarının salımını azaltmaları için hükümetlere baskı yapmak üzere seferber olan uluslararası bir hareket yaratmıştır. İklim değişikliği aktivistleri 2000’li yılların ortalarından bu yana tüm kıtalara yayılan küresel vatandaş eylem günlerini ve Eylül 2014’te New York’ta ve Nisan 2017’de ABD’nin başkenti Washington DC’de olduğu gibi 400.000 katılımcıya ulaşan kitlesel yürüyüşleri bir araya getirdiler. İklim değişikliği kuşkusuz gezegendeki yaşamı tehlikeye sokan en geniş kapsamlı çevre tehlikesidir. Madencilik ve doğal kaynakların çıkarılmasına yönelik olumsuz toplumsal tepkiler ya da hidroelektrik santalleri, uluslararası turizm bölgeleri ve diğer dev kalkınma girişimleri gibi ekonomik altyapı projeleri gibi yerel düzeydeki diğer birçok çevresel tehdit de kolektif eylem girişimlerini harekete geçirebilir (McAdam vd. 2010). 21. yüzyıla girerken, çevre ve halk sağlığına yönelik tehditler toplumsal hareket faaliyetlerini giderek daha fazla tetiklemektedir.⁴

Hakların Aşınması: Kolektif eylemi güdüleyen bir başka olumsuz durum da nüfusun önemli bir alt kümesinin vatandaş olarak sahip olduğu haklarda bir kayıp algıladığında ortaya çıkar. Mevcut haklara karşı en güçlü tehditlerden biri, hükümetlerin seçimleri iptal ederek veya seçime hile karıştırarak

⁴ ABD’de lise öğrencileri arasında silah reformu için yapılan hareket, okullarda devam eden kitlesel silahlı saldırı olayları sonrasında askeri sınıf saldırı tüfeklerinin yasallaştırılmasını bir halk sağlığı sorunu olarak nitelendiriyor.

bireylerin ellerinden demokratik haklarını almasıdır. Devletin bu tür eylemleri toplumun geniş kesimlerinin seçme ve seçilme haklarını anında ellerinden alır ve bu durum genellikle anayasal düzenin yeniden tesis edilmesini talep eden büyük gösterilere yol açar. Sadece kitlelerin seçimin usulsüz olduğu algısına kapılması bile –2006 Meksika başkanlık seçimleri ve 2009 İran ulusal seçimlerinde olduğu gibi– kitlesel seferberliklere yol açma potansiyeline sahiptir. 2017’nin sonlarında Honduras başkanlık seçimlerindeki usulsüzlükler ülke çapında büyük protesto yürüyüşlerine ve yollara barikatların kurulmasına yol açmıştır (Sosa 2018).

Şekil 7. Kolektif eylemin kötü haber “tehdit” modeli.

Haklardaki diğer türden kötüleşmeler de protesto kampanyalarına yol açabilir. Özellikle belirli grupların haklarını azalttığı düşünülen politika değişiklikleri kitlesel hoşnutsuzluk yaratmada etkilidir. Ateşli silahlar, kürtaj yasaları ve sosyal yardımlarla ilgili bekleyen yasa tasarıları, söz konusu tedbiri önlemek veya kabul etmek için toplumsal hareket seferber-

liğine teşvik oluşturan politikaların sadece birkaç örneğidir. Hakların aşındırılmasını engellemeye yönelik seferberlik, nüfusun birkaç onyıl veya daha uzun bir süre boyunca bu haklara alıştığı ve aniden bu hakların kaybedilmesiyle karşı karşıya kaldığı durumlarda çok daha olası görünmektedir. Nitekim 2017 ve 2018'deki tarihsel Kadın Yürüyüşleri (Birinci Bölümde ele alınmıştır) büyük ölçüde yeni gelen Trump yönetiminde hakların kaybedilmesi tehdidiyle hareketlenmiştir.

Devlet Baskısı: Hükümetler (ordu, polis, güvenlik güçleri veya diğer devlet destekli failler aracılığıyla) vatandaşları şiddet ve sindirme yoluyla baskı altına aldığı anda, kolektif karşı koyma girişimlerinin yaşanması olasıdır. En uç durumlarda hükümetin vatandaşlarına yönelik katliamları ya kendi topluluklarında ya da gerçek barışçıl halk gösterileri sırasında “ters tepki” yaratır ve bu sayede aşırı devlet şiddeti, daha kararlı bir halk hareketinin başlamasına sebep olur (Francisco 2005). Bu tür bir devlet baskısı istikrarlı şekilde devam ederse, bu baskıcı tehdit kolektif eylemin kendisini daha radikal ya da devrimci bir güzergâha yönlendirebilir; çünkü harekete geçen sivil toplum, şiddeti ve insan hakları ihlallerini sona erdirmek için etkili tek stratejinin hükümeti devirmek olduğunu fark eder. Başka bir deyişle devlet baskısı, kolektif eylemin bir protesto dalgasından devrimci bir harekete dönüşmesine katkıda bulunabilir.

Polis tacizleri, ırksal fişleme ve “durdur ve ara” politikaları gibi diğer baskıcı tehdit biçimleri de toplulukları savunmacı kolektif eylem kampanyalarına yönlendirmektedir. Bu tür tehdit biçimleri ABD’de Siyahların Hayatı Değerlidir hareketinde ve diğer topluluk kampanyalarında (Taylor 2016) ve ABD, Fransa ve İngiltere’deki etnik temelli ayaklanmalarda belirleyici bir rol oynamıştır. Şekil 7, “kötü haber” veya tehdide dayalı sürekli seferberlik modelini özetlemektedir.

Seferberlikle ilgili kötü haber modelindeki son bir husus, söz konusu tehdidin daha kesin bir şekilde tanımlanmasına odaklanmaktadır. Bu gelenekten gelen uzmanlar tehdidin *şid-*

deti, uzunluğu ve inandırıcılığı gibi konuların da ele alınması gerektiğini belirtmektedirler. Ekonomik, çevresel, siyasi ve baskıcı tehditler şiddetli, sürekli ve inandırıcı olduklarında kolektif eylemlerin ortaya çıkması da daha olasıdır (Einwohner ve Maher 2011). Buna ek olarak, diğer araştırmacılar, tehditlerin *kapsamı, görünürlüğü, kaynağı ve zamanlamasına* da vurgu yapmışlardır. Bu bakış açısına göre, tehdit geniş kapsamlı olduğunda (birden fazla grubu veya çok sayıda insanı etkilediğinde), görünürlüğü yüksek olduğunda, suçlamanın yöneltilebileceği tek bir kaynaktan çıktığında ve direnişin örgütlenmesine yetecek süreyi sağlayacak şekilde zamana yayıldığında, olumsuz koşullar kolektif protestoya neden olur (Zepeda-Millán 2017).

2.7. Melez Ortamlar: Fırsatlar ile Tehditlerin Birlikteliği

Yukarıdaki senaryolarda iyi haber ve kötü haber ortamlarının yalın modellerini sunduk. Diğer birçok siyasi ve ekonomik durumda, tehditler ve fırsatlar aynı anda etkili olabilir. Örneğin bir eyalet veya şehir bir yandan ciddi hava kirliliğiyle karşı karşıya kalıp diğer yandan hava kirliliğini azaltmak üzere kurulmuş yeni bir devlet dairesinden faydalanabilir. Bu varsayımsal durumda, hava kirliliğinden mustarip bir topluluk hem bir çevre tehdidi (kötü haber) hem de kurumlara erişim olanağı (iyi haber) nedeniyle harekete geçmek için teşviklere sahiptir. Bir başka melez ortam senaryosu da kitlesel işsizliğin baş gösterip elitlerin çatışmasıyla ortaya çıkabilir. İşsiz kalan emekçiler bir yandan ekonomik tehdit nedeniyle harekete geçip diğer yandan taleplerinin karşılanması için siyasi elitler ile ekonomik elitler arasındaki çatışmadan faydalanabilirler. Dolayısıyla, dışlanmış grupların günlük olarak karşı karşıya kaldıkları gerçek siyaset dünyasında bir dizi fırsat, tehdit, kaynak altyapısı ve çerçeveleme stratejisinin birlikteliğini dikkate almak gerekir.

2.8. Tamamlayıcı ve İlgili Teorik Perspektifler

Toplumsal hareketler araştırmacıları, toplumsal hareket seferberliğini kavramak için başka teorik perspektifler de kullanmaktadır. Bu alternatifler arasında (1) rasyonel seçim, (2) çoklu kurumlar, (3) yeni toplumsal hareketler, (4) duygular, (5) kesişimsellik ve (6) sağcı seferberliği açıklayıcı şemalar bulunmaktadır.

Rasyonel Seçim: Rasyonel seçim teorileri, hareket dinamiklerine mikro bir bakış açısı sağlayarak kolektif eylemin bireysel düzeyine odaklanırlar. Mikroekonomiden ilkeler ödünç alan rasyonel aktör modelleri, kolektif protesto eylemlerine bireysel katılımı öngörürler. Bu bakış açısı, teşviklere dayalı ayrıntılı bir nedensel şema oluşturur. Bireyler, katılımlarının kendi şartlarını iyileştireceğine inanırlarsa bir toplumsal harekete katılırlar. Bunun için katkılarının bir fark yaratacağına inanmaları ve elde edilecek faydalara yüksek değer vermeleri gerekir. Örneğin bir işçi, grevin başarılı olup işçi ücretlerinin artırılabileceğinden eminse işçi grevine katılacaktır. Fakat rasyonel seçim uzmanları, kolektif eyleme yukarıdaki katılımı “bedavacılık”⁵ sorununa bağlamaktadırlar (Olson 1965). Bireyler harekete katılmadan da fayda elde edeceklerse, onları bir harekete katılmaya nasıl ikna edebileceğinizi sorarlar (Lichbach 1995). Cevap, katılımı teşvik etmek ve maliyetleri düşürmek için bir dizi seçici ekonomik teşvikten gelir (Olson 1965). Rasyonel seçim perspektifini eleştirenler, katı maddi faydaların ve yaptırımların yanı sıra katılım için başka teşviklerin de olduğunu işaret ederler. Bu alternatifler arasında kolektif mücadele veren grup üyeleri arasında dayanışma, karşılıklı bağımlılık, verimlilik ve kolektif kimlik duyguları yer alır (Opp 2009). Diğer eleştirmenler ise bir kişinin, başarı olasılığından bağımsız olarak, gruba sadakat duyduğu için de bir toplumsal harekete katılabileceğini belirtir.

⁵ Bedel ödmeden faydalanmak isteyen. (Çev.)

Çokkurumlu Teoriler: Çokkurumlu teoriler, toplumsal hareketlerin devletin ötesinde kalan diğer kurumları da hedef aldığını kabul ederler (Armstrong ve Bernstein 2008). Güç birden fazla kurum arasında dağılmıştır. Siyasi süreç teorisi büyük ölçüde hareket taleplerinin ana hedefi veya hakemi olarak hükümete odaklanır. Son zamanlarda yapılan çalışmalar, toplumsal hareketlerin şirketler, eğitim sistemi, dinî kurumlar, sağlık kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar gibi toplumdaki diğer büyük kurum ve kuruluşları hedef almasına odaklanmıştır (Van Dyke vd. 2004; Walker vd. 2008; Soule 2009; Bartley 2018).

1990’larda ABD’de ortaya çıkan en büyük öğrenci hareketlerinden biri, öğrencilerin büyük ölçüde *Gap* gibi büyük kurumsal şirketleri ve üniversiteleri hedef aldığı eceltezgahlarına karşıydı (Einwohner ve Spencer 2005). Üniversite öğrencileri kurumsal şirketlere Karayipler, Latin Amerika ve Asya’daki ihracat işleme bölgelerindeki düşük ücretli işçilerin çalışma koşullarını iyileştirmeleri için baskı yaptılar (Armbruster-Sandoval 2005). Alışveriş merkezlerindeki perakende mağazalarının önünde protestolar düzenlediler, boykotlar yaptılar ve hissedar toplantılarını bastılar. Kampüste, üniversite giysilerinin Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından işçi haklarına sahip bir fabrikada üretildiğinin onaylanması için çalıştılar. Devlet dışındaki diğer mücadeleler arasında kadınların Katolik Kilisesi gibi dinî kurumlardaki liderlik makamları için verdikleri mücadele de yer almaktadır (Katzenstein 1998).

Yeni Toplumsal Hareketler ve Kolektif Kimlikler: 1980’lere gelindiğinde, çeşitli toplumsal kesimler ve gruplar tarafından yeniden gelişen halk hareketleri “yeni toplumsal hareketler” olarak adlandırılmaya başlandı. Bu hareketler çevrecilik, LGBTQİ+ hakları, feminizm, engelli hakları, etnik ve kültürel kimlik mücadelelerini içeriyordu. Akademisyenler, büyük ölçüde ekonomik ve maddi çıkarlar için mücadele eden geleneksel toplumsal hareketler tanımına uymadıkları için bu hareketleri “yeni” olarak nitelendirdiler. Yeni toplumsal

hareketler teorisinin bazı versiyonları bu yenilikçi grupları, toplumsal çatışmanın değerler, inançlar ve kimlikler alanına taşındığı postmateryalist toplumun (Ingelhart 1977) bir sonucu olarak görmüştür. Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralya ve Japonya'nın ileri kapitalist ülkelerdeki sanayileşme, hareketlerin geleneksel sınıf ve parti ayrımı yapıları etrafında daha az harekete geçtiği ve barış, nükleer silahsızlanma ve göçmenlerin korunması gibi daha yeni konulara odaklandığı bir gelişme ve istikrar aşamasına ulaşmıştır (Kriesi vd. 1995).

Daha yakın tarihli yeni toplumsal hareket çalışmaları, postmateryalist unsurları daha az vurgulamakta ve bunun yerine LGBTQİ+ hareketleri, çevreci hareketler ve çeşitli gençlik hareketleri ve altkültürler gibi belirli kolektivitelerin şikâyetlerine ve sorunlarına odaklanmaktadır. Bu perspektifin önemli bir katkısı, 1970'lerden bu yana dünya çapında çok çeşitli toplumsal hareketin ortaya çıktığı kabul ettirmiş olmasıdır. Bu yeni toplumsal hareketler de çeşitli bağlamlarda ve kurumlarda toplumdan dışlanmayla karşı karşıya kalmakta ve bu da onları toplumsal hareket seferberliğine itmektedir.

Kolektif kimliklere odaklanma, yeni toplumsal hareketlerin bir başka büyüleyici boyutunu da ortaya koymaktadır. Toplumsal faaliyetlere katılım, bireylerin kendi bireysel kimliklerini benzer düşünen bir grup insanla paylaşarak kolektif bir kimlik oluşturmalarına da olanak sağlamaktadır. Bu grup hareket seferberliğine katıldığında, kolektif kimliği aktivist bir kimliğe dönüşebilir (Jasper 1997). Pan-etnik kolektif kimlikler, ırksal ve etnik azınlık gruplarının daha büyük koalisyonlarda ittifak kurmalarında özellikle etkili olabilir. Okamoto (2014), mesleki ayrıştırma ve ayrımcılığa tepki olarak 1970'lerde ve 1980'lerde pan-Asyalı-Amerikalı aktivizmdeki yükselişi belgelemektedir. Kolektif kimliklerin rolü, hareketlerin ortaya çıkışının ele alındığı Dördüncü Bölümde ve hareketlerin toplanmasının ele alındığı Altıncı Bölümde de irdelenmektedir.

Duygular: Mikro düzeyde iş gören yeni bir teorik perspek-

tif, duygular ve toplumsal hareket seferberliğini içermektedir (Goodwin vd. 2001; Jasper 2018). Bilimi insanları 1970'lerde klasik teorilerin çöküşünde duyguların oynadığı rolü birkaç on yıl boyunca küçümsediler. Daha önceki teoriler, duyguları kolektif eylemi irrasyonelliğe iten unsurlar olarak görüp olumsuz bir çerçeve içinde ele almışlardı. 1990'ların sonu ve 2000'lerin başındaysa bilim insanları, siyasi süreç modelinde tartışılan diğer yapısal boyutlarla birlikte duyguların kolektif eylemi teşvik etmedeki rolünü teoriye giderek daha fazla dâhil etmeye başladılar. Bu çalışmalar, bir duygu tipolojisi geliştirmekten, duyguların bireyleri harekete geçmeye nasıl yönlendirdiğine dair müteakip tahminlere kadar uzanmaktadır (Jasper 2018). Bu perspektif aynı zamanda hareket liderlerinin taraftarlar, izleyiciler ve daha geniş halk kitleleri arasında seferberliği sağlamak veya sürdürmek için belirli duygulardan yararlanmaya çalışmasını da incelemektedir. Nitekim Jasper (1998), toplumsal hareket seferberliğini şekillendiren 17 duygunun bir listesini sunmaktadır: düşmanlık, sevgi, dayanışma, şüphe, güven, sinir, keder, öfke, utanç, şefkat, kinizm, meydan okuma, coşku, kıskançlık, korku, neşe ve pes etme. Bu duygular ya toplumsal harekete katılımı ateşlemek (özellikle öfke, sinir, kızgınlık ve yılgınlık duyguları yaratan ahlaki şoklar) ya da bir hareket içinde uzun vadede seferberliği sürdürmek (özellikle sevgi, sadakat, saygı ve güven havası yaratan duygular) için kullanılabilir. Randall Collins (2001) de duygusal enerjinin dayanışmacı duyguların varlığını sürdürmesine yardımcı olarak kolektif olaylarda oynadığı olumlu rolleri teorileştirmiştir.

Kesişimsellik Teorisi: 2010'larda toplumsal hareketlerle ilgili olarak ortaya çıkan bir çerçeve ise insanların çoklu kimlikler ve baskı sistemleri üzerinden harekete geçirilmesine odaklanmaktadır (Terriquez 2015a; Terriquez vd. 2018; Collins ve Bilge 2016; Rojas 2017; Chun vd. 2013). Toplumsal hareketlere yeni yeni uygulanmaya başlayan bu teori, insanların çoklu eşitsizlik biçimlerinden etkilenen koalisyonlarda

nasıl bir araya geldiklerini ele almaktadır. Tarihe mal olan 2017 ve 2018 Kadın Yürüyüşleri, çok sayıda grubu kitlesel seferberliklere dahiletmek için kesişimsellik çerçevesini açıkça kullanmış, özellikle seferberlik çağrılarında ve örgütleyicilerin misyon beyanlarında toplumsal cinsiyet, ırk ve cinselliği vurgulamıştır (Fisher vd. 2017; Berry ve Chenoweth 2018). Kesişimsellik, çoklu sosyal boyutlar boyunca tabakalaşmış eşitsiz toplumlarda güçlü bir direniş aracı işlevi görür (Valdez 2011). Luna (2016), farklı ırksal ve etnik kökenlerden gelen beyaz olmayan kadınlar arasında farklı koalisyon kurma stratejilerini gözlemleyerek böyle bir yaklaşım benimsemiştir. Kesişimsellik ittifaklarının son derece karmaşık ve etkileşimli olduğunu, benzerliklere dayalı dayanışma kurma ve sürdürme ihtiyacının devam ettiğini ve aynı zamanda her grubun yaşadığı deneyimleri müzakere ettiğini tespit etmiştir. Maddi dünyadaki olaylar ve ırk/etniklik üzerine çalışan uzmanlar, aktivistleri ve toplumsal hareket araştırmacılarını insanları muhalif kolektif eylemlerde bir araya getiren koşulları ve ilişkileri yeniden düşünmeye ittikçe, kesişimsel ittifaklar üzerine yeni bir araştırmanın eşiğinde olmamız muhtemeldir (Bracey 2016; Pulido ve Lara 2018).

Gücün Değersizleşmesi Teorisi ve Sağcı Hareketler: Daha ilerici hareketlere kıyasla sağ kanat seferberliği hakkında yapılan teorik araştırmaların sayısı çok daha azdır. Hareket düşünürleri sağ kanat seferberliğini açıklamak için teorik perspektifler geliştirmişlerdir. Gücün değersizleşmesi modeli buna bir örnektir. McVeigh (2009) tarafından 1920'lerdeki Ku Klux Klan hareketini açıklamak için geliştirilen gücün değersizleşmesi perspektifi, daha önce toplumsal ve ekonomik ayrıcalıklara sahip olan grupların statülerinde bir düşüş algıladıklarında veya yaşadıklarında, milliyetçilik, vatanseverlik ve dışlama etrafında kolektif olarak seferber olduklarını iddia etmektedir. McVeigh (2009: 39) açıkça, sağcı seferberliği harekete geçirmede üç alanda güç kaybının etkili olduğunu belirtir: (1) ekonomik güçte değer kaybı, (2) siyasi güçte de-

ğer kaybı ve (3) sosyal statüde değer kaybı. Bu üç koşul, 21. yüzyılda giderek artan bir şekilde sosyal medya aracılığıyla seferberlik çağrılarında ırk üstünlüğü söylemini ve göçmen karşıtı propagandayı kullanan sağcı çerçeveleme girişimlerine yol açmaktadır (Caren ve vd. 2012). Van Dyke ve Soule (2002), 1990'larda ABD'de sağcı milis grupların nasıl büyüdüğünü göstermek için benzer bir perspektif kullanmaktadır. Milis hareketlerinin yüksek işsizliğin, sanayisizleşmenin ve ataerkil statünün kaybedilme riski olan bölgelerde bulunma olasılığının daha yüksek olduğunu ilçe ve eyalet düzeyinde ince analizlerle ortaya koymuştur. Ön çalışmalara göre, bunlar 2015-2016 yılları arasında Trump'ın başkanlık kampanyasını harekete geçiren koşulların aynısıdır (Autor vd. 2016; Monnat 2016; Gest 2016; Bobo 2017). Dolayısıyla bu durum, toplumsal hareket seferberliği ile seçim seferberliği arasındaki ilişkiye dair ilgi çekici bir teorik sorgulama hattı sunmaktadır. Martin (2013) de en zengin ekonomik sektörlerin ilerici vergilendirme biçimlerini kendi çıkarlarına yönelik politika tehdidi olarak algılandıklarında bunlara karşı protesto kampanyaları düzenlediklerini tespit etmiştir.

3. Özet

Toplumsal hareket teorileri, kolektif eylemi yönlendiren nedensel evrendeki en ilgili faktörleri vurgulayarak toplumsal hareketlerin genel dinamiklerine ilişkin çalışmalara rehberlik eder. Du Bois, Durkheim, Marx, Perkins Gilman ve Weber gibi erken dönem sosyolojik sosyoloji düşünürlerinden, teoriler evrim geçirmiş ve seferberlik sürecinin belirli yönlerini ele alacak şekilde inceltirilmiştir. Kolektif eylemi dışlanmış grupların rasyonel eylemleri olarak gören yeni bir anlayış, 20. yüzyılın ortalarından itibaren klasik hareket teorilerinin yerini almıştır. Çağdaş toplumsal hareket teorileri fırsatlar, tehditler, kaynak altyapıları ve çerçeveleme stratejileri üzerinde dur-

maktadır. Toplumsal hareket teorisindeki yeni sınırlar, eşitsiz toplumlarda heterojen nüfusları harekete geçirmede kolektif kimlikler, özellikle de kesişimsel kimlikler hakkında sorular sormaktadır. Yenilikçi çerçeveler aynı zamanda duyguların rolünü ve devletin ötesindeki kurumların hedef alınmasını da içermektedir. Sağcı hareketleri inceleyen araştırmacılar, ilerici sosyal değişimi engellemeye ve savunmasız gruplara zarar veren politikaları desteklemeye çalışan muhafazakâr tepki hareketlerini açıklamak için toplumsal hareket teorisinin çeşitlerini kullanmaktadır.

Hareket teorilerine ilişkin bir önceki bölümde kolektif eylem dinamiklerini açıklayan temel çerçevelere ilişkin soyut modeller sunduk. Bu bölümdeyse kolektif seferberliğin en çok araştırılan boyutunu inceleyeceğiz: toplumsal hareketlerin ortaya çıkma olasılığının en fazla olduğu yerler ve zamanlar. Bölümün ilk kısımlar toplumsal hareketlerin oluşumunu şekillendiren üç alana odaklanacak: ortak çıkarlar, örgütsel yapıtaşları ve grup kimlikleri. Bu bölümse bir hareketin kendini kamuoyunda kabul ettirmeye başladıktan sonraki yayılma süreçlerini tartışarak sona erecek. Başka bir deyişle, protesto kampanyalarının şehirler, eyaletler, hatta uluslar arasında nasıl yayıldığını ve çoğaldığını ele alacağız. ABD’deki fast-food işçilerinin mücadelesi, hareketin ortaya çıkış dinamiklerini göstermesi açısından ikna edici bir vaka olarak bölümü tamamlıyor.

Bir önceki bölümde tartışılan klasik teoriler, hareketlerin ortaya çıkışını açıklamaya yönelik ilk girişimlerden bazılarını sunmuştu. Klasik teorilerin büyük ölçüde, kolektif eylemle sonuçlanan çeşitli sosyal psikolojik gerilim biçimleri yaratan bir dizi belirsiz sistem gerginliğine odaklandığını hatırlayın (Buechler 2004). Bu teori grubu, bireysel psikolojik stresin nasıl kolektif protestoya dönüştüğüne dair empirik kanıtlardan yoksundu ki bu da açıklanması gereken büyük bir boşluktu (McAdam 1999 [1982]). Neyse ki toplumsal hareketlerin yükselişini ve yayılmasını inceleyen alternatif çerçeveler son yıllarda zengin bir literatür oluşturmuştur. Hareketlerin ortaya

çıkışına dair anlayışı geliştiren çığır açıcı araştırmalardan biri Piven ve Cloward'ın (1979) *Yoksul Halk Hareketleri* başlıklı çalışmalarıdır. Araştırmaları, klasik teorinin bazı unsurlarını korurken, aynı zamanda hareketlerin rasyonel ve hedef odaklı olduğunu ve kurumsal olmayan harekete geçirme stratejileri kullandığını ileri sürerek anlayışımızı geliştirmiştir.

Piven ve Cloward'ın temel savı, dışlanmış toplumsal grupların, durumlarını iyileştirmek için nadiren harekete geçme fırsatına sahip olduklarıdır (bu önerme şu an epey tartışmalıdır). Buradan hareketle, marjinalleştirilmiş topluluklar tarafından kolektif seferberliğin ortaya çıkması için gerekli temel koşulların ana hatlarını çizmektedirler. Çoğu zaman ve yerde daha az güçlü insanlar kendilerini, hâkim yönetim yapılarının değerlerine, inançlarına ve ritüellerine sadakati içeren bir tür siyasi ve ekonomik tahakküm altında –ya da İtalyan sosyalist Antonio Gramsci'nin (1971) ifadesiyle *hegemonya* altında– bulurlar. Bu gündelik tahakküm sistemi altında, dışlanan gruplar kendilerini gündelik rutinlerine ve alışkanlıklarına gömülmüş olarak bulurlar ve koşullarının iyileşeceğine dair çok az umutları vardır, bu da kadercilik duygusunun ortaya çıkmasına neden olur.¹ Dahası, Morris ve Braine (2001: 22) “bu tabiyet kültürlerinin, ezilen toplulukların düzenli olarak karşılaştıkları olumsuz toplumsal koşullarla başa çıkmalarını sağlayan hayatta kalma stratejileri geliştirmeleri nedeniyle ortaya çıktığını” belirtmektedir. Bu engellere rağmen, ciddi bir ekonomik durgunluk, hızlı teknolojik veya büyük demografik değişim gibi büyük toplumsal krizler ortaya çıktığında, toplumsal kontrol sistemi genellikle kötüleşir. Bu koşullar altında sıradan insanlar alışageldikleri rutinlerinden uzaklaşırlar ve yetkililerin meşruluğunu sorgulamaya başlarlar.

¹ İkinci Bölümdeki günlük direniş biçimleri tartışmasından hatırlayın. James Scott'ın (1985) baskı altında olan insanların sürekli olarak küçük itiraz ve sabotaj eylemleri aracılığıyla baskıcı otoriteyi zayıflattığı gözlemine dikkat çekmiştir. Bu nedenle, günlük direniş biçimleri, Piven ve Cloward'ın perspektifine alternatif bir bakış açısı sunarlar.

Günlük yaşamın ve gündelik rutinlerin –işsizlik, ekonomik sıkıntı ve belirsizlik yoluyla– bozulması benzer durumdaki grupları kolektif bir bilinç edinmeye iter (Snow vd. 1998). Toplulukta meydana gelen kolektif inançlardaki bu değişim, insanların bir etkinlik duygusu edinmesine ve sürekli protesto seferberliği kampanyaları yoluyla mevcut koşulları iyileştirme becerisine odaklanır. Başka bir deyişle, insanlar kitlesel protesto eylemleri yoluyla değişimin mümkün olduğuna inanmaya başlarlar. Piven ve Cloward (1979: 12) kolektif inançlardaki bu değişikliği “değer değiştirme” olarak adlandırırken McAdam (1999 [1982]: 48-50) benzer bir süreci “bilişsel özgürleşme” olarak adlandırmaktadır. Bu kitlesel protesto kampanyaları ekonomik ve siyasi elitlerin statükosunu bozar ve dışlanmış grupların taleplerini ileri sürmeleri için kaldıraç görevi görür. Piven ve Cloward, 1930’lardaki işsiz ve sanayi işçileri ile 1960’lardaki ve 1970’lerin başındaki sivil haklar ve sosyal yardım hakları hareketlerini tarihsel vaka çalışmaları olarak incelemişlerdir. ABD’de 2008-9 Büyük Durgunluk bağlamında ve sonrasında göçmen hakları hareketleri, Siyahların Hayatı Değerlidir, Wall Street’i İşgal Et, asgari ücret kampanyaları ve Trump karşıtı yürüyüşlerle toplumsal hareketlerde benzer bir yükseliş gözlemlemek ilginçtir (Milkman 2017).

Aşağıdaki şemada görüldüğü üzere, Piven ve Cloward modeli klasik teorinin bileşenlerinin yanı sıra siyasi süreç teorisinin unsurlarını da içermektedir. Bu, klasik teorilerden, dışlanmış grupların ortak hedeflere ulaşmak için düzen bozucu eylemleri kullanmadaki rasyonel çıkarlarına odaklanan çağdaş ortaya çıkış teorilerine geçişi işaret eden (toplumsal çöküş ve sistem gerginliğine vurgu yapan) melez bir hareket ortaya çıkışı teorisidir. Bu teorik ilerleme, sonraki yıllarda kolektif bilinç, ekonomik tehditler ve düzen bozucu protestoların kullanımı konusunda yeni nesil araştırmacıları etkilemiştir. Bu ilerlemeler birtakım eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Örneğin Piven ve Cloward’ın hareketlerin ortaya çıkışı modeli, sadece resmi örgütlerin kolektif eylemdeki rolünü

küçümsemekle kalmaz, aynı zamanda örgütlerin toplumsal hareketleri *seferber olmaktan alıkoyduğunu* da iddia eder. Aşağıda toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının temel yapıtaşlarını ele alan çağdaş perspektiflere bakacağız. Bir önceki bölümde tanıtılan kavramların birçoğunu kullanıp (1) ortak çıkarlar, (2) örgütsel yapıtaşları ve (3) grup kimliklerine özel olarak odaklanarak, zaman içinde ve coğrafi mekânda toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasını sağlayan koşulları ayrıntılandıracağız.

Piven ve Cloward Hareketlerin Ortaya Çıkış Modeli

Sistem Krizi → Rutinlerin Bozulması → Kolektif Bilinç →
Düzen Bozucu Protesto

1. Ortak Çıkarlar

Bireysel şikâyetleri kolektif eyleme dönüştürmek için ortak çıkarlar duygusunun oluşturulması gerekir. Hareketin ortaya çıkışına ilişkin ilk teorilerin çoğu, bireysel düzeydeki yoksunlukları ve sıkıntıları daha büyük grup süreçlerine bağlamakta başarısız olmuştur. Üçüncü Bölümde tartışıldığı gibi, siyasi süreç çerçevesi, bir iyi haber ya da kötü haber ortamının bir protesto kampanyası başlatmak için teşvik edici olabileceğini belirtir (Meyer 2002). İyi haber ortamı, siyasi fırsatlar temel kavramıyla başlar. Siyasi fırsatların kurumlara erişim, elitlerin çatışması, değişen siyasi hizalanmalar, baskının azalması ve bir rejimde birden fazla güç merkezi içerdiğini hatırlayın (McAdam ve Tarrow 2018). Buradaki ana nokta, bir topluluk ya da grup siyasi çevrelerinde ilgilendikleri konu ya da talepleri destekleyen olumlu bir değişiklik (yani iyi haber) algılandığında, üyelerin yeni faydalar ya da avantajlar elde etmek için kolektif bir eylem kampanyası başlatabilmesidir. Örneğin 2014 yılında Kaliforniya Meclisi ve Senatosu'nda

Demokratların neredeyse büyük çoğunluğa ulaşması üzerine, eyalet genelindeki devlet okulu bölgelerinde lise sınıflarında etnik çalışmalar müfredatı oluşturulması için (“Etnik Çalışmalar, Hemen, Şimdi” adı verilen) bir hareket kampanyası başlatıldı. Yasa 2016 yılında eyalet yasama meclisi tarafından kabul edildi.

Kötü haber bağlamı da kolektif eylemi uyaran olumsuz teşvikler (tehditler) kümesini sağlar. Dört temel tehdit arasında ekonomik sorunlar, çevre/kamu sağlığı krizleri, hakların aşınması ve devlet baskısı yer almaktadır (Almeida 2018). İçme suyu kirliliğinin halkı hasta etmesi gibi yeni veya artan bir tehdit, yerel bir toplumsal hareket seferberliği girişimini tetikleyebilir. Özetle, ortak çıkarlar artan fırsatların iyi haberleriyle ya da artan tehditlerin kötü haberleriyle güçlenebilir.

Bununla birlikte, *ortak çıkarların* yaratılması için olumlu ya da olumsuz teşviklerin kolektif olarak deneyimlenmesi gerekir. Benzer toplumsal koşullar altında yaşayan bireyler ve gruplar, fırsatların veya tehditlerin benzer şekillerde anlaşılma olasılığını artırır. Benzer durumda olan gruplar iyi veya kötü haberle karşılaştıklarında, insanlar zaten örgütler ve topluluklar içinde bulunuyorsa, ortak çıkarların potansiyeli ve ölçeği büyür, dayanışma artar ve iletişim hızlı bir şekilde sağlanır (Gould 1995). Bu nedenle, olası toplumsal hareketler, ortak çıkarları doğrultusunda hareket etmek için diğer kaynak türlerinden faydalanırlar.

2. Örgüt ve Kaynak Altyapıları

2.1. Örgütler

Örgütler bir kez kurulup çalışmaya başladıktan sonra, uzun ömürlü olmaya ve dirençli kalmaya meyillidirler. Onlar, belki de müşterek failer için en değerli kaynağı sunarlar. Toplumsal hareketlerin mevcut örgütlerden ve kurumlardan ortaya çıkma olasılığı daha yüksektir. McAdam’ın (2003: 285)

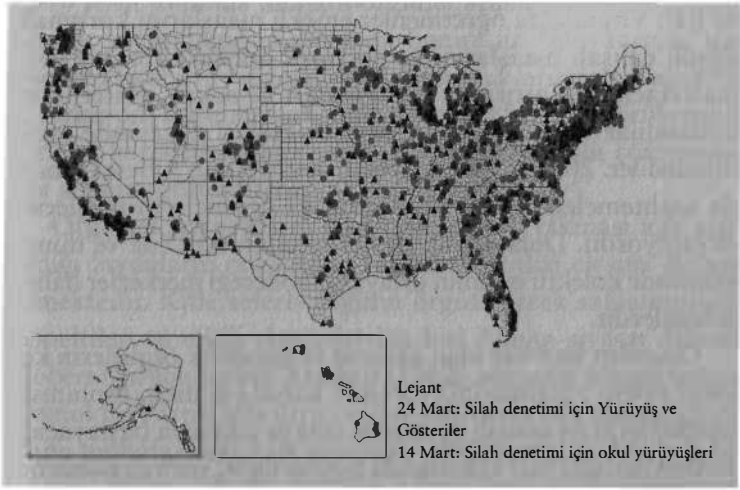
belirttiği gibi, “Çoğu toplumsal hareket yerleşik toplumsal ortamlarda gelişir . . . yerleşik toplumsal ortamlar isyancılara kolektif eylemi başlatmak ve sürdürmek için gereken çeşitli kaynakları (örneğin tanınmış liderler, iletişim kanalları, güven ağları vb.) sağlar.” Bu unsurların her biri seferberliğin başlatılmasında hayati önem taşır. Liderlik ekipleri, geçmiş kolektif eylemlerden edinilmiş belirgin bilgileri ve deneyimleri sağlar. Maddi kazançlar yerine manevi olarak güdülenmiş liderlerin daha etkili örgütleyiciler oldukları görülmüştür (Ganz 2009). Örgütler ve önceden beri var olan gruplar ayrıca iletişim kurmak ve muhalif bir bilinç oluşturmak için sınırları olan bir ortam da sağlarlar (Morris ve Braine 2001). Örgüt ortamında kader birliği yapılarak ortak bir hedefe çok daha kolay ulaşılır (Gould 1995).

Sivil toplumda farklı amaçlara sahip çok çeşitli örgütlenme biçimleri mevcuttur (Clemens 1997; Clemens ve Min-koff 2004). İki tür örgütlenme, toplumsal hareketleri ortaya çıkaran kaynakları sağlamada özellikle yararlıdır: *aktivist örgütler* ve başlangıçta kolektif eylem için kurulmamış *günübirlik örgütler*. Liderler toplumsal hareket kampanyalarını eşgüdümlemek amacıyla aktivist örgütler kurarlar. Aktivist örgütler arasında Greenpeace, Hayvanlara Etik Muamele İçin Mücadele Edenler [People for the Ethical Treatment of Animals], Birleşik Tarım İşçileri [United Farm Workers], Uluslararası Hizmet Çalışanları Sendikası [Service Employees International Union] ve MEChA (Movimiento Estudiantil Chicanx de Aztlán) gibi gruplar sayılabilir. Bu THÖ'lerin birçoğu daha önceki mücadelelerden doğmuş ve varlığını uzun süreler boyunca devam ettirmiştir. THÖ'ler yeni bir seferberlik başlatmak için yararlanılabilecek bir örgütler alanı oluşturmaktadırlar. İşçilerin zaman zaman süratle grev kampanyaları başlatabilmeleri ya da kadın hakları gruplarının yeni olumsuz politikaların tehdidi altında eşzamanlı olarak harekete geçmeleri işte bu şekilde gerçekleşir. Hâlihazırda var olan toplumsal hareket sendikaları (Martin 2008) ve femi-

nist gruplar (Van Dyke 2017), kolektif eylemde bu tür hızlı ortaya çıkışlara olanak tanımaktadırlar. Önceden kurulmuş THÖ'lerin olmadığı yeni protesto kampanyalarında, uzun vadede seferberliği sürdürmek adına, aktivistler mücadelenin sıcak zamanlarında daha açıktan toplumsal hareket örgütleri kurabilirler (McAdam 1999 [1982]).

Günübirlik örgütler açıkça kolektif eylem dışındaki amaçları karşılamak için kurulurlar (Gould 2005). Bu tür örgütler arasında kâr amacı gütmeyen sosyal hizmet kuruluşları, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), dinî kurumlar, eğitim kurumları (liseler ve üniversiteler), tarım kooperatifleri, mahalle komiteleri, rekreasyonel spor-eğlence kulüpleri² ve aktivist olmayan diğer pek çok sıradan örgüt yer almaktadır. Belirli zamanlarda ve yerlerde, bu ortak örgütler, özellikle çok sayıda aktivist örgütün bulunmadığı bölgelerde veya siyasi ortamda yeni bir hareket türünün ortaya çıktığı tarihteki noktalarda, ortaya çıkan bir toplumsal hareket için kitle tabanı sağlayabilirler. Örneğin 2000'li yılların başında Latin Amerika'da serbest piyasa reformlarına karşı protestoların en yoğun olduğu dönemde Bolivya, El Salvador, Guatemala ve Nikaragua'da STK'ların daha yoğun olduğu yerel bölgelerde daha fazla protesto etkinliği kaydedilmiştir (Boulding 2014; Almeida 2012; 2014b). Bu kuruluşlar, hükümet de dâhil olmak üzere diğer kuruluşlar tarafından kaderine terk edilmiş, marjinalleşmiş kentsel ve kırsal topluluklardaki insanları seferber etmişlerdir. STK'lar genellikle protesto eylemleri için insanları seferber etmekle zaman harcamazlar. Bunun yerine, yetersiz hizmet alan topluluklara hizmet ve kaynak (sağlık hizmetleri, eğitim, danışmanlık gibi) sağlarlar. Yine de özel koşullar altında, insanları toplumsal değişim kampanyaları için seferber ederler.

² Örneğin Zepeda-Millán (2017), Güney Florida'da 2006 yılında göçmen hakları protestolarını harekete geçirmede bölgesel bir futbol liginin önemli bir rol oynadığını bulmuştur.

Şekil 8. Silah Denetim Protestoları, 2018. Countlove.org ve www.womensmarch.com/ adreslerinden derlenmiştir.

Günübirlik örgütlerin seferber edici potansiyeline bir başka örnek de devlet okulu sisteminden geliyor. Askeri saldırı silahlarının satın alınmasının yasaklanmasına yönelik kampanya, 2018 yılında Florida'daki Marjory Stoneman Douglas Lisesi'nde yaşanan katliamın ardından muazzam bir ivme kazandı. Lisedeki öğrenci liderleri vakit kaybetmeden sosyal medyayı kullanarak ABD genelindeki binlerce lise ve ortaokulla bağlantı kurdu. Katliamdan bir ay sonra, silah denetiminin sıkılaştırılması hedefiyle üç binden fazla öğrenci yürüyüşü ve sekiz yüzden fazla kitlesel yürüyüş başlatmak için devlet okullarının günlük örgütlenmelerini etkili bir şekilde kullandılar (bkz. Şekil 8). Şekil 8'deki görsel örüntüye dayanarak, 14 Mart'taki okul yürüyüşleri muhtemelen 10 gün sonra 24 Mart 2018'de gerçekleşen sokak yürüyüşleri ve gösterilerin şehirdeki konumunu açıklamaktadır. Devlet okullarının gündelik örgütlenmeleri olmasaydı, silah reformu hareketinin kitlesel seferberlik ve kamuoyunda baskı oluşturma gücü zayıf kalırdı. Ayrıca son yıllarda ABD'de Arizona, Colorado, Illinois, Kentucky, Kuzey Carolina, Oklahoma

ve Batı Virginia’da öğretmenler emekli maaşlarını korumak, düşük çalışan maaşlarını ve personel ödeneklerini (ve okul malzemelerini) artırmak için grevleri ve sokak gösterilerini kullandılar ve bu eylemleri devlet okulları düzeyinde eşgüdümlediler. 2006 göçmen hakları hareketinin kitlesel tabanı da muhtemelen devlet okullarındaki öğrenci yürüyüşlerine dayanıyordu. Dolayısıyla, devlet okulları ABD’de ve dünya genelinde kolektif eylemin ortaya çıkabileceği merkezler hâline gelmişlerdir.

Önceden beri var olan aktivist ve gündelik örgütlerin kolektif eylem yaratmadaki rolünün kabul edilmesi, toplumsal hareketlerin ne zaman ve nerede ortaya çıkmaya başlayacağı ve seferberliğin hızı konusunda birçok ilginç soruyu gündeme getirmektedir. Toplumsal hareket uzmanları, kolektif eylemin ilk olarak mevcut örgütlerin –hem aktivist hem de gündelik örgütlerin– bulunduğu veya nüfusun büyük bir bölümünün sivil toplum örgütlerine bilfiil katıldığı bölgelerde ortaya çıkacağına inanmaya meyillidirler. Önceden kurulmuş örgütler ve kurumlar “blok oluşturmak” için fırsat yaratırlar ve bu sayede örgütün tüm kesimleri yeni başlayan bir toplumsal hareket kampanyasına çekilebilir (Oberschall 1973; McAdam 1999 [1982]). Üçüncü Bölümde de belirttiğimiz gibi, bu örgütsel mekanizma bireyleri tek tek harekete dâhil etmeye çalışmakla vakit kaybetmediği için seferberlik hızını artırır.

Hareketin ortaya çıkışıyla ilgili diğer örgütsel dinamikler, birimler arasındaki ağ ilişkilerini içerir. Örgütler örtüşen üyelikler, daha büyük şemsiye gruplara üyelikler ya da koalisyonlara katılım yoluyla zaten birbirine bağlıysa, bilgi hızla yayılabilir ve mevcut yükümlülükler kaynaklara katkıda bulunmak için örgütlerarası dayanışmayı harekete geçirebilir (Van Dyke ve Amos 2017). Günübirlik ve aktivist örgütler arasındaki ağ bağlantılarının basitçe sayısını hesaplayabiliyor olmak, seferberlik olasılığını ve gücünü tahmin edilebilir kılar. Nitekim Osa (2003), Polonya’da 1960’larda ve 1970’lerin başında otoriter rejime karşı zayıf hareketlenmelerin ardından,

1970'lerin sonunda muhalif örgütler arasındaki ağ bağlantılarının yoğunluğunun arttığını, bunun da “Dayanışma”nın (işçi sendikaları ve diğer sivil toplum gruplarından oluşan bir federasyon) kurulmasına, ulusal ölçekte benzeri görülmemiş kitlesel hareketlenmelere ve nihayetinde rejimin çökmesine yol açtığını göstermiştir.

Örgütsel kaynakların hareketin ortaya çıkması için sağladığı faydaların çokluğuna rağmen, bir dizi eleştiri devam etmektedir. Kitle seferberliğinin örgütlenerek sağlanmasına yöneltilen en etkili eleştirilerden biri Alman siyaset bilimci Robert Michels’e aittir. Michels (1962), sosyalist Alman Sosyal Demokrat Partisi gibi ilerici siyasi örgütlerin bile zaman içinde daha muhafazakâr hâle geleceğini düşünmüştür. Michels bu süreci, birkaç liderin örgütün kontrolünü ele geçirmesi ve hayatta kalma güvencesi sağlamak için hareketin seferberliği yoluyla kitlelerin güçlendirilmesi yerine örgütü kendi amaçları doğrultusunda kullanması olarak nitelendirmiştir. Piven ve Cloward (1979) da hareket liderlerinin STK'lara, hükümet organlarına, siyasi partilere ve lobi kuruluşlarına dâhil olmaları sonucunda hareketin tasfiye olmasına yol açtığını düşünmektedir. Daha yatay, gayriresmi ve katılımcı eşgüdümleme biçimlerini tercih eden yeni toplumsal hareketlerin seferberliği de dâhil olmak üzere, resmi ve hiyerarşik örgütlere duyulan derin güvensizlik 21. yüzyılda da devam etmektedir (Clemens ve Minkoff 2004). Bu tür hareketler feminist okuma çevrelerinde, Arjantin'deki yatay mahalle komitelerinde ve kurtarılmış fabrikalarda, ABD'deki İşgal hareketinde, İspanya'daki Indignado gençliğinde (2011-2012 İspanya protestoları) ve Kara Blok [Black Bloc] ve Antifa gibi çeşitli çağdaş anarşizm biçimlerinde gözlemlenebilir (Mason 2013; Wood 2015). Bazı müşterek failerin esnek ve yatay ağları sürdürme arzusu göz önüne alındığında bile, hareketler zaman içinde kendilerini sürdürebilmek için bir dereceye kadar örgütlenmeye ve eşgüdümüne ihtiyaç duymaktadırlar (Snow ve Soule 2009).

2.2. Kaynak Altyapısının Diğer Bileşenleri

Örgütlerin ötesinde, başka kaynaklar da toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını teşvik edebilir. Kolektif eylemi teşvik etmek için potansiyel olarak faydalı varlıkların listesi sonsuz olsa da önceki çalışmalar en önemli kaynaklardan bazılarını vurgulamaktadır. Gerçekten de Edwards ve Kane (2014) sürekli seferberliğe katkıda bulunan maddi, sosyal, kültürel, sosyo-örgütsel ve ahlaki kaynaklardan bahsetmektedir. Bu gruplandırmayı, kültürel sermaye, sosyal sermaye ve simgesel sermayeyi içeren, örgütsel olmayan üç ana kaynağa indirebiliriz. Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün (1986) izinden gidip “sermaye”yi beşeri, toplumsal ve stratejik olmak üzere üç boyutlu bir olgu olarak düşünebiliriz.³

Beşeri sermaye, nüfusun seferber edilmeye müsait kısmının becerilerini içerir. Topluluk önünde konuşma yeteneğinden iletişim teknolojisine kadar çeşitli insani beceriler, bu yeteneklerden yoksun topluluklara karşı harekete geçmede avantajlar sağlarlar. Bu tür beceriler de kısmen bağlama özgüdür. Topluluk liderlerinin, seferber etmeye çalıştıkları dışlanmış grupları hangi söylevlerle ikna edebileceklerini bilmeleri gerekir. Örneğin “[hareketin] potansiyel katılımcılarının mevcut inançlarına, empirik güvenilirlik duygularına, kendi yaşam deneyimlerine ve yaşamlarını tanımlamak için kullandıkları anlatılara uyan çerçeveleri kabul etme olasılıkları daha yüksektir” (Jasper 1997: 75). Yetenekli ve ikna edici konuşmacılar bu seferberlik çağrılarını etkili bir şekilde gerçekleştirerek yardımcı olurlar (Beşinci Bölümün konusu). Sosyal medya uzmanlarının toplumdaki teknoloji düzeyini anlamaları ve kilit kişi ve kuruluşlara yönelik “adrese teslim” mesajlar vermeleri gerekir. Çevre kirliliğine

³ İngilizce metinde bu sermaye biçimleri *beşeri* [human], *toplumsal* [social] ve *stratejik* [strategic] olarak sıralanmakla birlikte, yazarın da belirttiği gibi, bunların Bourdieucü sosyolojide kültürel, toplumsal ve simgesel sermaye arasında yapılan ayırmadan esinlendiği ve türetildiği burada gözden kaçırılmamalıdır. (Çev.)

karşı örgütlenmeye çalışan hareketlerde bilim insanları ve avukatlar gibi diğer birçok insanın becerisi de hareketin başarısına katkıda bulunabilir (Almeida ve Stearns 1998; Brown vd. 2012).

Toplumsal sermaye, topluluklar içindeki güven ve bağlılık seviyeleri olarak tanımlanmıştır. Birbirini tanıyan insanların yaşadığı ve sık sık topluluk etkinliklerinin düzenlendiği mahalleler birbirine karşı daha sorumlu olmaya meyillidirler (Putnam 2000). İnsanların daha sık etkileşimde olduğu yerlerde, başka türlü kolay kolay erişilemeyecek önemli bilgiler paylaşılır (Small 2009). Hindistan, Çin ve Sahraaltı Afrika'daki kırsal nüfuslarla ilgili son çalışmalar, akrabalık ve köy hatları boyunca uzanan gayriresmi güven ağlarının, daha resmi örgütlere kıyasla kolektif eylemle daha fazla ilişkili olduğunu sıklıkla bildirmektedir. (Krishna 2002; Bratton 2008; Lu ve Tao 2017) Bu nedenlerle, toplumsal sermaye seviyesinin daha yüksek olduğu bölgelerde daha fazla toplumsal hareket faaliyetinin ortaya çıkması beklenebilir. Oberschall (1973) bu tür topluluk gruplarının kolektif eylemde belirleyici bir rol oynadığını vurgulamıştır.

Örgütlerin ötesinde bir diğer önemli kaynak da *stratejik sermaye*dir. Bilginler stratejik sermayeyi bir topluluğun kolektif eylem deneyimi olarak tanımlamaktadır. Yakın geçmişte örgütlenmiş olan grupların bugün ve gelecekte seferber olma kabiliyetleri de yüksek olacaktır. Aldon Morris'in (1984: x) Afrikalı-Amerikalıların kolektif mücadelelerine atıfta bulunarak kısa ve öz bir şekilde ifade ettiği gibi, "Protesto geleneği yaşlı akrabalar, siyah eğitim kurumları, kiliseler ve protesto örgütleri tarafından nesiller boyunca aktarılır. Toplumsal değişimle ilgilenen siyahlar kaçınılmaz olarak karmaşık bir soruna çözüm bulmayı umdukları bu 'protesto topluluğuna' yönelirler. Temas kurulduktan sonra yeni gelen kişi geleneğin bir halkası hâline gelir. Böylece gelenek, aldığı taze kanla sürekli genç kalır."

Aktivistler ve topluluklar, deneyimlerine dayanarak nüfusu

nerede ve nasıl harekete geçireceklerini bilirler. Gerçekten de ABD’de 2006 yılında gerçekleşen büyük göçmen hakları hareketi ilk başta vatandaş olmayanların yasal statüsünü tehdit eden Kongre yasa tasarısına (HR 4437) kendiliğinden bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Daha yeni yapılan araştırmalar, birçok yerde protestolardan önce 2003 yılında işçi ve göçmen hakları örgütleri tarafından yönetilen bir “Göçmen Özgürlük Yürüyüşü”⁴ kampanyasının yapıldığını göstermiştir (Bloemraad ve diğerleri, 2011). Okamoto (2003) da Asyalı-Amerikalıların kolektif eylemlerinin sürdürülmesinde daha önce yapılan protesto faaliyetlerinin bir kaynak görevi gördüğünü göstermiştir. Almeida (2014b), topluluk hareketinin bilgi ve deneyiminin gücüne dair bir başka örnekte, Orta Amerika’daki neoliberalizme (özelleştirme, serbest ticaret ve kemer sıkmaya) karşı en büyük kampanyalardan bazılarının, yine yakın geçmişte ekonomik reformlara karşı seferber olmuş yerel bölgelerde kendilerini daha fazla protestoyla gösterdiğini ifade etmiştir. Yerli halkların Meksika’daki seferberliğini, zaman içinde ve ulusal toprakların büyük bir bölümündeki protesto olaylarının veri kümeleriyle inceleyen uzmanlar, hakları için seferber olma konusunda geçmiş deneyimlere sahip köylerin, daha az mücadele geçmişi olan topluluklara göre yeni kolektif direniş safhaları başlatma olasılığının daha yüksek olduğunu iddia etmektedir (Inclán 2008; Trejo 2012).

Stratejik sermaye, başarılı örgütlenme şablonlarını korurken, başarısız olan taktik ve stratejileri bir kenara bırakarak öğrenme ve uyum sağlama yoluyla da gelişir. Buna koalisyon stratejileri de dâhildir. Engin toplumsal hareketler literatürü, büyük koalisyonlar eşgüdümlendiğinde sayıların güçlü olduğunu ayan beyan sergilese de (Van Dyke ve Amos 2017), hareket liderleri genellikle bu işi tek bir sektörde tek bir grup

⁴ “Immigrant Freedom Ride” : 2003 yılında gerçekleşen bu kampanya, “Freedom Ride” terimi ile Amerika’da 1960’larda yapılan yine bir tür protesto ve aktivizm etkinliği olan “Freedom Rides”tan esinlenmiştir. (Çev.)

tarafından bir protesto hareketi kampanyası başlatmaya çalışırken zor yoldan öğrenirler. Deneme yanılma yoluyla koalisyon stratejilerinin daha etkili olduğunu keşfedip sonraki seferberlik turlarında diğer gruplara da ulaşmaya çalışırlar (Almeida 2008b).

Her üç kaynak sermayesi türü de (beşeri, toplumsal ve stratejik) yeniden kullanılabilir, yani bunlar birden fazla amaç için kullanılabilirler (Almeida 2003: 350; Edwards ve Kane 2014). Bu da beşeri, toplumsal ve stratejik sermayeyi, toplumsal hareket seferberliklerinde örgütlenmek isteyen kişiler ve topluluklar için özellikle değerli hâle getirmektedir. Bu tür kaynaklar, halk sağlığı kampanyaları, afet yardımları ve uluslararası göç (örneğin göçmen karavanları) gibi diğer kolektif eylem biçimlerini de kapsayacak şekilde genişletilebilir.

3. Kolektif Kimlikler

Toplumsal hareketlerin temel bir özelliği, grupların birliktelik ya da “biz-lik” ve “bir-lik” duygusuna odaklanmasıdır (Snow ve McAdam 2000). Toplumsal hareketlerin ortaya çıkışına bu katkıyı büyük ölçüde yeni toplumsal hareketlerin teorisyenleri yapmıştır (Melucci 1988; Touraine 1985). Bu sürecin gerçekleşmesinin bir yolu da kişisel ve kolektif kimliklerden geçer. Kişisel kimlikler kişinin benlik duygusunu içerirler. Kolektif kimlikler ise grup aidiyeti duygusunu sağlarlar. Kolektif kimlikler özellikle bireysel kimliklerle uyumlu olduklarında kuvvetli olabilirler (Jasper 1997). Taylor ve Whittier (1992: 105) “Kolektif kimlik, üyelerin ortak çıkarlarından, deneyimlerinden ve dayanışmasından kaynaklanan bir grubun paylaşılan tanımıdır” diyerek bize kesin bir tanım sunmaktadırlar. Kolektif kimlikler etnik köken, bölge, mahalle, vatandaşlık statüsü, sınıf, cinsiyet, din, cinsel yönelim veya diğer birçok özelliğe dayalı sınırları koruyabilirler. Kolektif aidiyet duygusu, söz konusu grup yeni faydalar ararken veya kendini artan

tehditlerden korunurken dayanışma duygularını güçlendirir. Kolektif kimlikler aynı zamanda grup üyeleri tarafından durumun ortak tanımı üzerine inşa edilirler (Johnston vd. 1994).

Verta Taylor ve Nancy Whittier (1992: 111) ayrıca “herhangi bir madun grup için olumlu bir kimlik inşasının hem baskın, zorba toplumun değerlerinden ve yapılarından uzaklaşmayı hem de kendini onaylayan yeni değerlerin ve yapıların yaratılmasını gerektirdiğini” belirtmektedir. Bu özel bakış açısı, toplulukların yukarıda Piven ve Cloward tarafından tanımlanan zorlu tahakküm biçimlerinin üstesinden nasıl gelebileceklerine dair güçlü bir içgörü sunmaktadır. Başka bir deyişle, yaygın hegemonya biçimlerine ve dışlama sistemlerine karşı bir eylemlilik ve aktif direniş yolu sunmaktadır. Diğer zamanlarda, okul saldırıları, çevre felaketleri veya hükümet baskısı gibi ani olaylar kimliklerde hızlı değişimlere neden olabilirler. Örneğin Jocelyn Viterna (2013), 1980’lerin başında El Salvador’da ordunun yoğun insan hakları ihlallerine imza attığı köylerde yaşayan taşralı kadınların, ailelerinin öldürülmesine destek olan hükümeti devirmek için isyancı güçlere katıldıkça kimliklerini çalışan anneler ve kızlardan devrimcilere doğru kaydardıklarını tespit etmiştir. Kolektif kimlikler siyasallaşp topluluk kolektif bir eyleme giriştiğinde, kolektif kimlik gelecekteki seferberlik turlarını teşvik eden aktivist bir kimliğe dönüşebilir (Jasper 1997; Horowitz 2017).

Kimlik inşası çabalarının çoğu, kamuoyunun ve toplumsal hareket uzmanlarının gözlerinin önünde gerçekleşir. Toplantılarda, mahalle buluşmalarında, törenlerde ve diğer iç etkinliklerde, topluluklar ve gruplar deneyimlerini paylaşarak, birlikte şarkılar söyleyerek ve genel olarak ortak noktaları vurgulayıp dostluğu geliştirerek kolektif bir kimlik inşa ederler (Zermeño 2017). İyi eğitilmiş topluluk örgütleyicileri bu süreci “kapasite geliştirme” olarak tanımlarlar ve bu süreç birkaç ay veya yıl boyunca devam eder (Wood ve Fulton 2015). Collins (2004) bu tür toplantıları, derin dayanışma

bağlarının kurulduğu ve katılımcı bireylerin duygusal enerjiyle dolduğu çok önemli “etkileşim ritüelleri” olarak görmektedir. Bu kolektif kimlik inşa süreçleri en iyi şekilde İkinci Bölümde ele aldığımız etnografik saha araştırması teknikleriyle incelenebilir. Kolektif kimlik ifadeleri zaman zaman 1 Mayıs gösterileri, Cesar Chavez ve Martin Luther King Jr. Günü kutlamaları, Uluslararası Kadınlar Günü yürüyüşleri, eşcinsel onur yürüyüşleri ve diğer anma etkinlikleri gibi yıllık kolektif eylemler aracılığıyla kamusal alana çıkmaktadır (Armstrong 2002; Inclán ve Almeida 2017). Liderlerin, aktivistlerin ve sanatçıların en önemli katkılarından biri, kolektif kimlikleri pekiştiren ve kardeşlik bağlarını güçlendiren güçlü simgeler üretme becerilerinde yatmaktadır. Kolektif aidiyet duygusu, bir hareket kampanyasının başlatılması ve büyütülmesi için elzemdir.

4. Yayılma: Toplumsal Hareketler Nasıl Yayılır?

Hareketler bir kez ortaya çıktıklarında, bu meseleyle yakından ilişkili olarak ortaya çıkan bir soru da bölgeler arasında, mahalleler, şehirler, eyaletler ve ülkeler dâhil olmak üzere nasıl yayıldığıdır. Bu, toplumsal hareket seferberliğinin *yayılma* alanıdır. Araştırmacılar yayılma sürecinin izini sürmek için genellikle ortak bir taktiği, kolektif eylem çerçevesini ya da hedefi belgelemektedirler. Bunlar arasında bir grev dalgası, birden fazla şehre yayılan ayaklanmalar, öğrenci yürüyüşleri ya da geçimlik ücret talebiyle başlatılan bir kampanya sayılabilir. Toplumsal hareketlerin yayılmasını kolaylaştıran temel unsurlardan biri, birden fazla yerde benzer koşulların varlığıdır. Örgütlerin, ağların ve toplumsal hareketlerin araştırmacıları, bu sürece “yapısal eşdeğerlik” (Strang ve Soule 1998) adını vermektedirler. ABD’de bu konuda yakın tarihli bir örnek Wall Street’i İşgal Et seferberliklerinde bulunabilir. Eylül 2011 ile Şubat 2012 arasında, öğrenciler ve aktivistler ABD’deki şehirlerde

yüzlerce protesto gösterisi düzenleyerek hızlı bir yayılma örneği sergilemişlerdir (Gould-Wartofsky 2015). Ortak talep Büyük Durgunluk döneminde gelir eşitsizliğinin azaltılmasına odaklandığı için protestolar hızla yayılmıştı (bkz. İkinci Bölümün sonundaki Şekil 5). Çoğu yerde hareket, “%1”e karşı “%99” kolektif eylem çerçevesini, ülkede son yıllarda yoğunlaşan servet dağılımındaki eşitsizliği ele almak için dramatik bir çağrı olarak kullanmıştır (Piketty 2014). Araştırmalar, Wall Street’i İşgal Et hareketinin üniversiteler gibi geleneksel örgütsel hatların yanı sıra sosyal medya kanalları, özellikle de Facebook sayfaları aracılığıyla yayılma olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Vasi ve Suh 2016). Farklı bölgelerdeki benzer koşulların (ya da yapısal eşdeğerliğin) hareketin yayılmasını teşvik ettiği fikri, toplumsal hareket çalışmaları için ilgi çekici araştırma alanları sunmaktadır. Örneğin insanlar henüz kendi bölgelerine ulaşmamış toplumsal hareket kampanyalarından nasıl haberdar olurlar? Bu soruyu yanıtlamak için kolektif eylemin yayılmasını sağlayan daha kesin mekanizmaları ve kanalları araştırıyoruz.

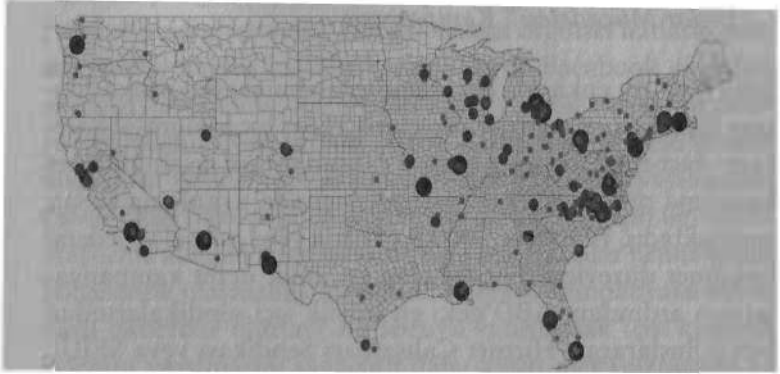
Toplumsal hareket etkinliğinin çoğalmasını sağlayan başlıca üç mekanizma *doğrudan, dolaylı ve aracılı yayılma* şeklindedir (Kolins Givan ve diğerleri, 2010). *Doğrudan yayılma* örgütler, liderler ve gayriresmi gruplar arasındaki bağlar aracılığıyla gerçekleşir. Bu, örtüşen üyelikler, daha büyük örgüt federasyonlarına katılım veya ana ticaret ve ulaşım yollarına yakınlık sayesinde gerçekleşir. *Dolaylı yayılma*, toplumsal hareket faaliyetlerinin paylaşılan kültürel anlayışlar ve yapısal eşdeğerlik yoluyla yayılmasından kaynaklanır. Kitle iletişim araçları ve sosyal medya, birbiriyle bağlantısı olmayan grupların birbirinden haberdar olmasını sağlar ve hareket taktiklerinin daha önce bu taktiklerden haberdar olmayan benzer konumdaki gruplar tarafından taklit edilmesi için gerekli koşulları hazırlar. Örneğin analistler, Wall Street’i İşgal Et kamplarının ilk dönemlerinde katılımcılara yönelik baskıcı tutuklama tehdidinin sosyal medyada özellikle Twitter ve Facebook’ta daha fazla ilgi ve öfke yarattığını, bunun da

İşgal protesto etkinliklerinin yeni şehirlere mekânsal olarak yayılmasını kolaylaştırdığını tespit etmiştir (Suh vd. 2017). Son mekanizma olan *aracılı yayılmada* yayılma, aksi hâlde birbirinden kopuk olacak örgütleri ve bireyleri birleştiren bir aracı yoluyla gerçekleşir (Vasi 2011).

5. Hareketi Ortaya Çıkaran Araçların Kullanılışı: “15 Dolar Mücadelesi” Kampanyası

Şekil 9 ve 10, yukarıda detaylandırılan hareketin ortaya çıkışına ilişkin kavramları ve süreçleri çağdaş bir toplumsal harekete –fast-food ve diğer hizmet çalışanlarının geçimlik ücret kazanma mücadelesine– sistemli biçimde uygulama fırsatı sunmaktadır. 1990’lı ve 2000’li yıllarda yerel, ulusal ve federal hükümet düzeylerini hedef alan geçimlik ücret kampanyalarının ardından, ABD’deki en büyük işçi sendikalarından biri (Uluslararası Hizmet Çalışanları Sendikası veya SEIU), fast-food restoran çalışanlarının maaşlarına odaklanan bir kampanya başlatmaya karar verdi. Kampanyanın SEIU’nun, “Adil Ekonomi için Mücadele Kampanyası”, Change to Win (Kazanmak için Değişim) emek koalisyonunun çabaları, Wall Street’i İşgal Et hareketleri ve Los Angeles County bölgesinde on yılı aşkın süredir devam eden yenilikçi hizmet sektörü sendika örgütlenmesi gibi öncelleri vardı. Kampanya Kasım 2012’de New York’ta birkaç düzine fast-food çalışanının mesai saatleri içinde greve gitmesiyle başladı. Hareket 2013 yılında muazzam bir ivme kazandı ve yıl sonuna kadar ABD’de 100’den fazla şehirde gösterileri, yürüyüşleri ve protestoları seferber etti. Kolektif eylemler, “Adalet yoksa yağ da yok” gibi sloganlarla “15 Dolar Mücadelesi” olarak tanındı. Temel talep 15 dolarlık saatlik ücrete odaklanmıştı. 2014 ve 2015 yıllarında 15 Dolar Mücadelesi kampanyası yüzlerce kasaba ve şehre ulaştı. Hareket, stratejik tarihler seçerek ve tüm protesto etkinliklerini aynı gün içinde eşzamanlı olarak eşgüdümleyerek örgütlendi. 2016 ve 2017 yıllarında ülke çapında

daha da fazla yeri kapsayan eş zamanlı tek günlük eylemlerle enerjisini sürdürdü. 2018 yılına gelindiğinde ekonomik adalet için yeni Yoksul Halk Kampanyası ile eşgüdümledi. 21. yüzyılın ikinci onyılında Siyahların Hayatı Değerlidir, göçmen hakları hareketi, Wall Street'i İşgal Et, Trump karşıtı direniş, saldırı silahlarına karşı gençlik ve iklim adaleti ile birlikte ABD'deki en büyük toplumsal hareketlerden biri hâline geldi.

Grev/protesto sayısı

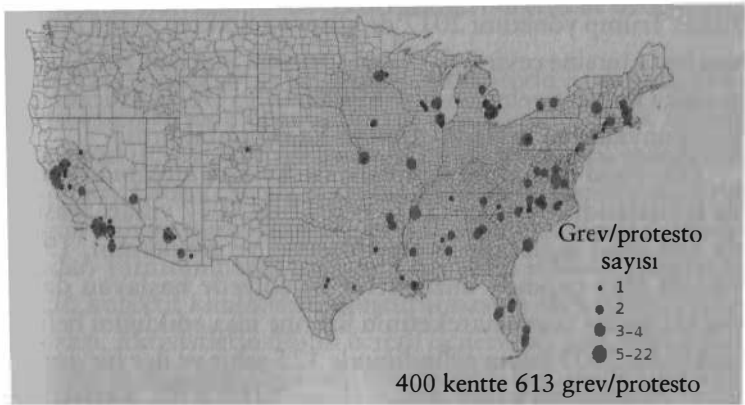
326 kentte 451 grev/protesto

Şekil 9. Fast-Food Çalışanlarının Protestoları, 2013-2015. Yazar tarafından www.ibtimes.com/fast-food-workerstrikes-these-are-100-cities-where-fast-food-workers-will-walkjob-1495758 <http://fightfor15.org> ve <http://thinkprogress.org/economy/2014/05/15/3438218/mapfast-food-strikes-may/> adreslerinden oluşturulmuştur.

Fast-food sektöründe ücretlerin düşük ve ikramiyelerin az olması nedeniyle, ulusal protesto kampanyaları günleri, ABD genelinde hızla yayıldı ve ortak talep, saatlik ücretin çalışanların temel günlük ihtiyaçlarını ve harcamalarını karşılayabilecekleri bir seviyeye yükseltilmesine odaklandı. Protestolar McDonald's'tan Wendy's'e, KFC'den Burger King ve Taco

Bell'e kadar tüm tanidik zincirlere yayıldı. Üniformalı işçiler ve müttefikleri, restoranların önlerinde gösteriler düzenlediler, büyükşehirlerin caddelerinde yürüdüler, uluslararası havaalanlarında gösteriler yaptılar, hatta zaman zaman yolları kapattılar. Ulusal eylem günleri büyük ölçüde şiddetsiz geçse de zaman zaman kolluk kuvvetlerinin müdahalesi nedeniyle düzen bozulup çatışmalar da yaşandı. Örneğin 29 Kasım 2016 tarihinde yapılan eylemlerde birçok şehirde yüzlerce kişi tutuklanmıştır.

Şekil 9 ve 10, en büyük eylemlerin gerçekleştiği bazı günlerde (5 Aralık 2013, 15 Mayıs 2014, 10 Kasım 2015, 4 Nisan 2016 ve düşük ücretli fast-food işçileri ile müttefiklerinin ulusal grev, protesto ve miting günü başlattığı 4 Eylül 2017)⁵ fast-food protestolarının nerede gerçekleştiğine dair coğrafi bilgiler sunmaktadır. Haritalar, fast-food protestolarının ABD'deki 3.007 ilçeye yayıldığını göstermektedir. Peki, bu protesto kampanyaları bize hareketin ortaya çıkışı ile yayılışı hakkında ne söylüyor? Bu soruyu ortak çıkarlar, kaynak altyapıları ve kolektif kimliklere ilişkin anlayışımızla ele alabiliriz.

Şekil 10. Fast-Food Çalışanlarının Protestoları, 2016-2017. <http://fightfor15.org> adresinden oluşturulmuştur.

Bu tarihler, 2013 ile 2017 arasındaki ulusal seferberlik günlerini tam olarak kapsamamaktadır; protestolar başka günlerde de gerçekleşmiştir.

Konuyu tartışmaya *ortak çıkarlar*la başlayabiliriz. ABD’de reel ücretler onyıllardır enflasyon oranına ayak uyduramamış, bu da düşük ücretli çalışanlar ve aileleri için hayatı özellikle zorlaştırmıştır (Rolf 2016). Fast-food sanayisi, düşük ücret sorununun kriz noktasına ulaştığı sektörlerden biridir. Bu sektörde çalışanların, evlerinin geçimini sağlamak için ücretlerini artırmaktan doğrudan ve ortak bir maddi çıkarı vardır. Fast-food sektörü çalışanları benzer ücretler almaktadır ve muhtemelen karşılaştırılabilir koşullara sahiptir. Bu durum, Portland, Maine’den San Diego, Kaliforniya’ya kadar benzer ekonomik durumdaki işçilerle sektör genelinde yapısal eşdeğerlik koşulları yaratmaktadır. Ücretler durgun kalırken hayat pahalılığının artması gibi uzun vadeli ekonomik tehditler, örgütlenmeyi güdüleyen olumsuz koşulları sağlamıştır. Gıda hizmeti çalışanları şu anda örgütlenmeyi başaramazlarsa muhtemelen yaşam standartlarında sürekli bir düşüşe tanık olacaklardır. Kampanyanın başlangıcındaki makro düzeydeki siyasi fırsatlardan biri de Beyaz Saray’da harekete sempati duyduğunu gösteren Demokrat bir başkanın bulunmasıydı. Fakat Trump yönetimi 2017’de göreve geldikten sonra bu fırsatı hızla tersine çevirerek Ulusal Çalışma İlişkileri Kurulu’na sendika karşıtı üyeler atadı ve SEIU’nun 15 Dolar Mücadelesi kampanyalarına sağladığı fonları kestğini bildirdi.⁶

Fast-food işçilerinin kampanyası *kaynak altyapılarından* da faydalanmıştır. Luce (2017), 2012 ile 2017 yılları arasında fast-food işçilerinin protestolarının ve grevlerinin, 1994 yılında ülke çapında düzinelerce belediyede başlayan daha önceki geçim ücreti hareketinin üzerine inşa edildiğini belirtmektedir. 2009 yılına gelindiğinde 125 şehir ve ilçe bir asgari ücret yönetmeliği kabul etmişti (Luce 2017: 870). Aktivistler bu yerel düzeydeki kampanyaları, işçi sendikaları, topluluk temelli örgütler (örneğin ACORN), inanç temelli örgütler,

⁶ Bkz. Dave Jamieson. 2018. “15 Dolarlık Mücadelenin Arkasındaki Sendika, Fast-Food Kampanyası.” *Huffington Post*, 31 Mart.

öğrenciler ve din adamlarından oluşan çeşitli koalisyonları bir araya getirerek eşgüdümlediler. Önceki seferberlik deneyimlerinden elde edilen bu *stratejik sermaye* 2010'lardaki fast-food seferberliklerini desteklemek için kullanılacaktı. İki şekildeki haritalardan, daha önce yaşam ücreti kampanyası yürütülen il ve bölgelerde daha fazla fast-food işçisi seferberliği gerçekleştiği varsayılabilir.

Ayrıca, kaynak altyapısı ile doğrudan ilişkili bir diğer unsur fast-food işçilerinin grev kampanyasını başlatan SEIU sendikasıdır. SEIU sendikası düzinelerce şehre işçi aktivistleri göndermiştir. Diğer şehirlerde fast-food sanayisi dışındaki diğer hizmet sektörlerinde (örneğin sağlık hizmetleri, emlak hizmetleri/bakım, kamu hizmetleri) SEIU'nin faal şubeleri bulunmaktadır. Bu örgütsel bakış açısına göre, fast-food protesto faaliyetlerinin örüntüsü SEIU emek örgütünün coğrafi olarak nerede var olduğu ile ilişkilendirilmelidir. Siyahların Hayatı Değerlidir dâhil olmak üzere, daha yeni toplumsal hareketler fast-food işçilerinin mücadelesine destek sunmuştur. Bu nedenle, fast-food grev faaliyetlerinin Siyahların Hayatı Değerlidir hareketinin en etkin olduğu bölgelerde ortaya çıkmasını bekleriz.

Ortak kimlikler de muhtemelen fast-food işçilerinin protesto eylemlerinde önemli bir rol oynamıştır. Düşük ücretli fast-food işçileri için yukarıda bahsedilen yapısal eşdeğerlik koşulları, Latinx, Siyah, Asyalı-Amerikalı ve göçmen işçilerin yoğun olduğu topluluklarda etnik ve etnikliklerarası dayanışmadan yararlanmanın yanı sıra istihdam statüsü çizgisinde güçlü kolektif kimliklerin oluşturulmasına da katkıda bulunacaktı. Aktivistlerin düşük ücretli işçileri ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve cinsellik çizgisinde birleştirerek kesişimsel kimlikler oluşturabildikleri bölgelerde (Chun vd. 2013), işten çıkarılma karşısında katılımı riske atacak daha güçlü dayanışmalar geliştirmiş olabilirler. Nitekim 4 Nisan 2017'de, 15 Dolar Mücadelesi hareketi, Rahip Martin Luther King Jr. Suikastının 49. yıldönümünde Siyahların Hayatı Değerlidir hareketiyle

güçlerini birleştirdi. İki grup, ırkçılık ve ekonomik sömürüyle eşzamanlı olarak mücadele etmek için 30'dan fazla şehirde protesto gösterileri düzenledi. Kolektif eylem araştırmacıları, 15 Dolar Mücadelesi kampanyasının arifesinde önceden var olan çok ırklı ve kesişimsel koalisyonları araştırarak bu koşulların bazı bölgelerde harekete geçme olasılığını diğerlerine kıyasla artırıp artırmadığını sorgulamak isteyecektir.

15 Dolar Mücadelesi de *hızla yayıldı* ve 2014 ve 2015 yılına kadar yüzlerce şehre ulaştı. Protestoların yayılması muhtemelen SEIU ve Siyahların Hayatı Değerlidir gibi sahadaki örgütlerin ve hareketlerin aktivizmini de takip etti. Kampanya başlar başlamaz, Chicago ve diğer şehirlerde ulusal eşgüdüm toplantıları düzenlendi. Ulusal eşgüdüm toplantılarında temsilcileri bulunan şehirler de hareketin doğrudan yayılmasının muhtemel bir kaynağıydı. Yapısal eşdeğerlik ve 2013'te ilk ulusal protesto günlerini gerçekleştirme başarısı, protestoların henüz ulaşmadığı şehirlerde de taklit edilebilecek etkili bir model sağladı. Eşzamanlı eylemler, 15 Dolar Mücadelesi hareketinin resmî Twitter ve Facebook hesaplarından anı anına duyuruldu ve böylece, harekete geçmemiş yüz binlerce fast-food çalışanına ulaşıldı. Seferber olmamış 3 milyondan fazla fast-food çalışanının küçük bir kısmına sosyal medya aracılığıyla ilham vermek bile sonraki ulusal protesto günlerinde büyük bir fark yaratabilir.

Çıkarların, kaynak altyapılarının ve kimliklerin hareketin temel ortaya çıkış boyutlarının ötesinde, fast-food çalışanları hareketinin coğrafi dağılımını anlamak için diğer ilgili koşullar da dikkate alınmalıdır. Bunlar arasında nüfus büyüklüğü ve bir şehir ya da ilçedeki fast-food işletmelerinin sayısı gibi demografik unsurlar yer almaktadır. Bir bölgede ne kadar çok fast-food çalışanı varsa, bazılarının 15 dolarlık saat ücreti için mücadeleye katılmaya karar verme olasılığı o kadar yüksektir. Bölgesel işgücü geçmişlerinin de dikkate alınması gerekecekti. “Çalışma hakkı” eyaletlerinde ve işçi sendikalarına karşı başka düşmanca politikaların uygulandığı bölgelerde emek temelli seferberlik çok daha zor olacaktı (Dixon 2008).

6. Özet

Bu bölümde toplumsal hareketin ortaya çıkış ve yayılış süreçlerini ele aldık. İnsan failliği ve kararlılığı, kolektif bir eylem kampanyası başlatmak için ilk adımları sağlarken, ortak çıkarlar, örgütsel ve kaynak altyapıları ve kolektif kimlikler seferberliği sürdürme olasılıklarını şekillendirirler. Bu boyutlar, coğrafi alan ve zamana eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır. Eylemlerin düzenleyicileri, ortak çıkarların ve kimliklerin yanı sıra uygun kaynak altyapıları oluşturarak bu eşitsiz dağılımların üstesinden gelmek için bilfiil çalışabilirler. Aktivistler, statükoyu tercih eden yapısal ekonomik ve siyasi iktidara karşı çıkan kampanyaları sürdürmek için bu faillik araçlarını bir araya getirebilirler. Asgari ücret hareketi ve 15 Dolar Mücadelesi ulusal eylem günleri, kolektif seferberliğin ve modern toplumlarda bir hareketi yayarak ve sürdürerek ekonomik dışlanmanın muazzam engellerini aşmaya çalışmanın nasıl mümkün olduğuna dair güncel örnekler sunmaktadır.

Bir önceki bölümde hareketin ortaya çıkışı ve yayılışıyla ilgili temel koşulları ele aldık. Muhalif bilinç ve kolektif kimliklere verilen kısa önemin yanı sıra Dördüncü Bölümde büyük ölçüde çıkarlar, örgütler ve kaynak altyapıları gibi yapısal ve maddi unsurları vurguladık. Bu bölümdeyse toplumsal hareketlerin seferber edilmesinde bilişsel dinamiklere (insanların aklında ne olduğuna) odaklanan çerçeveleme sürecini mercek altına alacağız.

Çerçeveleme tartışması, toplumsal hareket seferberliğinin ideolojik bileşenlerini incelememize izin veren analitik bir araç sağlar. Çerçeveleme, fikirler üzerinde yapılan savaşı içerir. Dışlanmış toplumsal grupların ideolojik arenada örgütlenme çabası içindeyken kamusal alanın –hatta insanların zihinlerinin– bireyciliği, tüketiciliği ve kayıtsızlığı vurgulayan küreselleşen bir kültür yoluyla sömürgeleştirilmesinin üstesinden gelmek için karşılaştıkları çetin mücadeleyi hayal edin (Habermas 1989; Castells 2013). Teorik yaklaşımları ele alan Üçüncü Bölümden, fırsatların, tehditlerin ve kaynak altyapılarının toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı için tek başına yeterli olmadıklarını, insanların inançlarının da aynı derecede önemli olduğunu hatırlayın. Toplumsal hareket araştırmacıları, kendi söylemlerini ve anlatılarını kontrol etmeye çalışan müşterek faille faillik kazandırmak adına genellikle “çerçeveleme” fiilini kullanırlar (Snow ve Soule 2009). Çerçeveleme çalışması, şikâyetlerin taraftarlar, izleyiciler, genel kamuoyu, hedefler ve hasımlar dâhil olmak üzere daha geniş kitleler için bilfiil yorumlanmasını içerir (Snow 2004). Uzmanlar farklı hareketlerle ilişkili belirli çerçeveleri veya zaman içindeki değişimleri göstermek için “ko-

lektifeylem çerçevesi” terimini de isim olarak kullanmaktadır. Toplumsal hareketler içinde çerçeveleme kavramı büyük ölçüde David Snow, Robert Benford ve meslektaşları (Snow vd. 1986; Snow ve Benford 1988; Benford ve Snow 2000; Snow 2004; Snow vd. 2014) tarafından Erving Goffman’ın mikro düzey kişilerarası etkileşimlerde çerçeve analizi üzerine çalışmasına dayanılarak geliştirilmiştir (Goffman 1974).

Uzmanlar “çerçeve” terimini kullandıklarında, mecazi olarak, hareketlerin kamuoyunun dikkatini bir resim çerçevesinin içine odaklamaya ve ilgili olanı ilgisiz olandan ayırmaya çalıştıklarını kastetmektedirler (Snow 2004). Bu, aktivistlerin izleyicileri toplumsal hareketin içinde bulunduğu olumsuz duruma ve şikâyetlere odaklarken bu şikâyetlerle ilgili olmayan diğer dikkat dağıtıcı unsurlardan kaçınmasını gerektirir. Aktivistlerin, insanları harekete geçirmek ve izledikleri stratejileri haklı çıkarmak için bir toplumun karşı karşıya olduğu yapısal koşulları ve tehditleri anlamlı bir şekilde yorumlamaları gerekir. Kolektif eylemi teşvik etmek ve yönlendirmek için iyi haberleri ve kötü haberleri çerçevelere dönüştürme süreçleri hafife alınmaz. Çoğu zaman aktivistler mevcut koşulları seferberlik için uygun modellere dönüştürme kapasitesinden yoksundurlar ve hareket faaliyetlerini başlatmakta (Snow ve Corrigall-Brown 2005) ya da etkili müttefikleri kendilerine çekmekte başarısız olurlar (Bob 2005). İkna edici olabilmek için, çerçeveler ve ideolojik çağrışımlar yerel kültürel inançlar, simgeler ve normlarla uyumlu olmalıdır. Bu bölümde aktivistlerin mücadelelerini nasıl çerçeveledikleri konusunu ele alacağız. Bu, hareket liderlerinin ve kültürel aktivistlerin birkaç temel çerçeveleme görevini kapsar. Bu tür tartışmalar, toplumsal hareketlerin ideolojik bileşenlerini anlayıp etkinliklerini değerlendirmemize yarayan bir araç sağlar. Bu tür alıştırmalar aynı zamanda genel kamuoyu ve hareketlerin potansiyel sempatizanları gibi çeşitli kitlelerin seferberlik mesajlarını nasıl aldıklarını da değerlendirir. Çerçeveleme sadece hareketin ortaya çıkışını değil aynı zamanda hareketin sonuçlarını da şekillendirir (bkz. Yedinci Bölüm). Aşağıda, temel çerçeveleme bileşenlerini tanımladıktan sonra, hareket çerçevelerinin oluşturulması ve yayılması için

bir bağlantı örneği olarak protest müzik konusuna geniş bir yer verilmektedir.

1. Çerçevelerin Tanımlanması

Kolektif eylem çerçevesi, “kişinin şu anki veya geçmiş çevresindeki nesneleri, durumları, olayları, deneyimleri ve eylem dizilerini seçici bir şekilde noktalayıp kodlayarak ‘dış dünyayı’ basitleştiren ve yoğunlaştıran” yorumlayıcı bir şemadır (Snow ve Benford 1992: 137). Antonio Gramsci ve Erving Goffman’ın (Snow vd. 1986) çalışmalarına dayanan bu kavram, toplumsal dünyanın harekete katılımı teşvik edecek ve sürdüreceği şekilde inşa edilmesini ve şekillendirilmesini içerir. Bir hareketin güçlü olabilmesi için uygulanabilir bir kolektif eylem çerçevesine sahip olması gerekir. Toplumsal hareketler, aktif direnişi başlatmak ve sürdürmek amacıyla yaygın kültürel inançlarla tutarlı bir şekilde paylaşılan adaletsizlikleri vurgulayan ve baskı deneyimlerinin altını çizen fikirler öne sürerler (Tarrow 2011). Bu aktif yorumlama, hâlihazırda harekete bağlı üyeler arasında inançları, kolektif kimliği ve dayanışmayı güçlendirir, potansiyel destekçilerde sempati uyandırır ve daha geniş bir nüfusun dikkatini adaletsiz ve değişime ihtiyaç duyan bir duruma çeker (Klandermans 1988). Çerçeveleme perspektifinde hareketlere atfedilen eylemlilik, bu uzmanlık alanını Üçüncü Bölümde bahsedilen klasik ve kolektif davranış teorilerinden uzaklaştırmaktadır; bu teorilerde analistler, kaygılarına hitap eden bir toplumsal hareketin cazibesine kapılmayı bekleyen bireylerin psikolojik eğilimlerine vurgularlar (Snow 2004). Çerçeveleme sürecinde, toplumsal gerçekliğin inşasına ilişkin çalışmaların çoğu, harekete katılım ve sempati için hedeflenen bireylerin aksine hareket aktivistlerinden ve liderlerinden kaynaklanmaktadır.

Kolektif eylem çerçevelerine örnek olarak 1983 yılında Şili’de Pinochet rejimine karşı Protesto Günleri sırasında ortaya çıkan “demokrasiye dönüş” çerçevesi (Noonan 1995) ve 1965-1975 yılları arasında İtalya’yı sarsan öğrenci ve işçi militanlığı dalga-

sındaki “özerklik” ve “işçilik” çerçevesi verilebilir (Tarrow 1989). ABD’deki büyük tarihsel ve toplumsal hareketleri düşündüğümüzde, 1950’lerin sonları ve 1960’larda siyah özgürlük mücadelesi için “sivil haklar” ve Wall Street’i İşgal Et hareketi için “%1’e karşı “Biz %99’uz”, hemen akla gelen tanımlayıcı kolektif eylem çerçevelerinden bazılarıdır. Bazı çerçeveler o kadar etkili ve modüler hâle gelir ki birden fazla hareket bunları benimser. “Sivil haklar” çerçevesi için durum tam olarak buydu çünkü 1960’ların sonu ile 1970’lerin başında ikinci dalga feminizm, engelli hakları, LGBTQİ+ hakları, Asyalı-Amerikalı hakları, Latin hakları, hatta çevre hakları dâhil olmak üzere birçok başka hareket de benzer bir çerçeve kullandı. Snow ve Benford, geniş çapta uygulanabilen bu çerçevelere, özellikle de bütün bir protesto dalgasına ideolojik tutarlılık sağladıklarında “ana çerçeveler” adını verirler (Snow ve Benford 1992; Tarrow 2011). Çağdaş dönemde, göçmen temelli hareketler de “haklar” ana çerçevesini benimsemiştir (Bloemraad vd. 2016).

Bir hareket, kolektif eylem çerçevesi geliştirirken tarihsel açıdan önemli olayları, ortak deneyimleri ve hareketin şehitlerini anar ve baskıcı hedef grupları ve toplumsal yapıları kınar. Kolektif eylem çerçevelerinin varlığını sürdürebilmesi ve yeniden üretilebilmesi için hareketlerin bilfiil çalışması ve esnek olması gerekir. Araştırmacılar harekete dair belgeleri, basını, halk gösterilerini, liderlerin açıklamalarını ve kitlesel medya sunumlarını kolektif eylem çerçevesinin daha geniş bir kitleye aktarıldığı yollar olarak görmeye meyillidirler (McCammon 2012; Rohlinger 2015). Bununla birlikte, çerçeveleme literatürünün çoğu teorik temelli olup son 20 yılı saymazsak bu konuda nispeten az sayıda empirik araştırma yapılmıştır (Klandermans 1988; McAdam vd. 1996: 6). 2000’lerin başında Snow (2004) çerçeveleme süreçlerini incelemek için empirik veriler kullanan 17 önemli yayını belgelemiştir. Twitter akışları ve Facebook gibi kolayca ulaşılabilen ve herkese açık olan ve çağdaş toplumsal hareketler tarafından kullanılan sosyal medya unsurları da çerçeveleme stratejileri üzerine giderek daha umut verici bir empirik araştırma hattı sunmaktadır (Earl ve Garrett 2017; Abul-Fottouh ve Fetner 2018).

2. Çerçeve Hizalama Stratejileri ve Temel Çerçeveleme Görevleri

Uzmanlar karmaşık çerçeveleme sürecini incelemek için bir dizi terim kullanmaktadırlar. İlk bakışta soyut gibi görünse de ideolojik itirazları analitik olarak değerlendirmek, örgütleyicilere şikâyetlerin nasıl ilgi çekici hikayelere dönüştürüleceği ve potansiyel katılımcıların ve halkın bir hareketle neden empati kurması gerektiğine dair anlatılar hakkında önemli bilgiler sunar. Çerçeveleme perspektifinin ilk detaylandırmalarında David Snow ve meslektaşları, bireysel inançları bir toplumsal hareketle uyumlu hâle getiren dört çerçeve hizalama sürecine odaklanmıştır (Snow vd. 1986). Tablo 3, bu dört uyumlama sürecini listelemektedir.

Temel çerçeve hizalama süreçleri, aktivistlerin çok sayıda insana ulaşmak için üstlenmeleri gereken işleri ve bu süreçte karşılaştıkları zorlukları göstermektedir. Toplumsal hareket liderlerinin, çerçevelerini geniş coğrafi alanlarda, mağduriyetler açısından benzer konumda (yani yapısal eşdeğerliğe sahip) birden fazla grup arasında köprü kurmaları veya bağlamaları gerekir. Kültürel aktivistler aynı zamanda, mesajlarının hedef kitleleri duygusal olarak etkileyecek uygun kültürel parametreler içinde belirli şikâyetlere ve olaylara odaklanmak için çerçeveyi netleştirmeleri gerekmektedir. Birden fazla grubu daha geniş koalisyonlara dâhil etmek için, 2017 ve 2018’de ABD’deki tarihsel Kadın Yürüyüşlerinde görüldüğü gibi, odak hareketin çerçevesine başka unsurları da dâhil etmesi gerekebilir.

Son olarak, toplumsal hareketler doğaları gereği muhalif olduklarından, hâkim kültürel koşullar çerçeveleme stratejilerinin fazla ilgi çekmesine izin vermeyebilir. Bu tür durumlar, çerçeve dönüşümünün göz korkutucu bir görev olmasına yol açabilir. Bu tür nadir tarihsel olaylar dış kaynaklı bile olabilir. 1960’ların başında Katolik Kilisesi’nin İkinci Vatikan Konsili’ni takiben dünyanın dört bir yanındaki düzinelerce ülke için durum tam olarak buydu. Kilise, öğretisini yoksullara odakladı ve kiliseden olmayan sıradan kişilerin de

ritüellere katılmasına izin verecek şekilde elit dinî uygulamaları değiştirdi. Latin Amerika’da İkinci Vatikan Konsili radikalleşerek bir “kurtuluş teolojisi” çerçevesine dönüşmüş, yerel cemaatler 1960’ların sonunda ve 1970’lerde Tanrı’nın Kilise’den bölgedeki yoksullara ayrıcalıklı muamele etmesini talep ettiği düşüncesiyle çok sayıda toplumsal hareket örgütlemişti (Gutierrez 1973; Smith 1991).¹

Tablo 3: Çerçeve uyumlama stratejileri

<i>Çerçeve uyumlama stratejileri</i>	<i>İşlev</i>
Çerçeve köprüleme	Daha önce birbiriyle bağlantısı olmayan duygu havuzları kapsayıcı bir çerçeve altında birbiriyle etkileşime sokmak (hareketin, yayılma sürecine benzer, ancak kültürel düzeyde, benzer konumdaki grupları bir araya getirmek)
Çerçeve büyütme	Belirli bir konu, sorun veya olaylar dizisine ilişkin yorumlayıcı bir çerçevenin netleşmesi ve canlandırılması (kültürel değerleri ve güçlü duygusal tepkileri ortaya çıkarmak için belirli şikayetlerin vurgulanması)
Çerçeve uzatma	Diğer Grupların sorunlarını da dahil etmek için bir çerçevenin sınırlarını genişletmek (hareket koalisyonları oluştururken genellikle gereklidir.)
Çerçeve dönüşümü	Yeni değerlerin ekilmesi ve beslenmesi, eski anlamların ve anlayışların terk edilmesi ve yanlış inançlar veya ‘hatalı çerçevelendirmeler’ yenisinden çerçelendirilmesi gerekebilir. (s.473) (Örneğin günümüzde toplumsal değişime ulaşmak için aktif hareket katılımını teşvik etmek amacıyla kadercilik vurgusuyla kökten değişen dini uygulamalar ve ritüeller)

KAYNAK: Snow vd. (1986).

¹ Sekizinci Bölüm, kurtuluş teolojisinin Küresel Güney’deki toplumsal hareketlere olan örgütsel katkılarını ele almaktadır.

Snow ve Benford (1988: 199), Wilson (1973) ve Klandermans'tan (1988) yararlanarak, çerçeveleme sürecini üç temel çerçeveleme görevini tanımlayarak daha ayrıntılı olarak belirlemişlerdir: (1) teşhis edici, (2) öngörücü ve (3) güdüleyici. Çağdaş çalışmaların çoğu, çeşitli hareketlerde çerçeveleme sürecinin etkinliğini değerlendirmek için bu kategorileri kullanır. Şikâyetleri ve toplumsal sorunları başarılı bir şekilde kolektif eyleme dönüştürmek için bu üç temel çerçeveleme görevinin yerine getirilmesi gerekir.

Teşhis edici çerçeveleme, bazı olayların veya toplumsal yaşamın bir yönünün sorunlu ve değiştirilmeye muhtaç olduğunu teşhis etmeyi içerir. Aktivistler, toplumsal sorunları teşhis etmenin ve onları doğru bir şekilde tanımlamanın yanı sıra soruna neden olan faillere ikna edici bir şekilde suç atfedebilmelidir (Snow ve Corrigall- Brown 2005). Temel çerçeveleme görevlerinin bu ilk aşamasında hem sorunun belirlenmesi hem de atfedilmesi çok önemlidir. Şikâyetin nedeni birden çok kaynağa dayanıyorsa, kolektif ilişkilendirme çok daha zor hâle gelir, hatta olası hareketin başlamasını bile en baştan engelleyebilir (Zepeda-Millán 2017). *Öngörücü çerçeveleme*, teşhis edilen sorun konusunda yapılması gerekeni belirten bir çözüm önerisi sunar. Çerçeveleme sürecinin bu aşamasında, aktivistler eylem için gerçekte uygulayacakları stratejiler geliştirirler. *Güdüleyici çerçeveleme*, kolektif eylemde bulunmak için bir dizi ahlaki kabule başvuran bir çağrı görevi görür. Bu itibarla kitleleri eyleme itmek için büyük ölçüde duygu yüklü yakarışlardan ve güçlü bir şekilde sahip olunan kültürel inançlardan yararlanır.

Teşhis edici ve öngörücü çerçeveleme görevleri, potansiyel katılımcıları sorunlar, hedefler ve strateji açısından aynı noktada buluşturarak fikir birliği seferberliği sağlamayı hedefler (Klandermans 1997). Eylem seferberliğiyle ilgili üçüncü görev, katılım için güdüleyici itici güç sağlar. Temel çerçeveleme görevlerinin bu üçlü şeması –teşhis edici, öngörücü ve güdüleyici– toplumsal hareketlerin çoklu ve birbiriyle ilişkili düşünsel

boyutlarını analiz etmeye yarayan özlü bir araç sağlar. Bu teorik çerçevede, adaletsizliklerin yanı sıra bu adaletsizliklerin nedenleri tanımlanır, çözümleri önerilir ve potansiyel katılımcıları seferber edecek mekanizmalar kullanılır. Snow ve Benford (1988) hareketlerin üç temel çerçeveleme görevinin her birine yeterince önem verilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Hareketler bu görevlerin her birine ne kadar çok enerji harcarsa, seferber etme çabası da o kadar güçlü olur. Teşhis edici ve öngörücü çerçeveleme, sorunları tanımlayıp onların nedenlerini bularak ve çözümleri için stratejiler sunarak güdüleyici çerçevelemeyle birlikte çalışır. Güdüleyici çerçeveleme, harekete katılımı teşvik eden doğrudan ahlaki çağrılar ve teşvikler (ahlaki, dayanışmacı ve maddi) yoluyla yaratılan seferberlik potansiyelinden yararlanır. Klandermans (1988) güdüleyici çerçevelemenin daha ziyade kararlı destekçileri hedeflediğini ve zaman içinde hareketlerin, paylaşılan şikâyetler ve eylem stratejileri sağlam bir şekilde oluşturulduktan sonra bu üçüncü temel çerçeveleme görevine artan bir enerjiyle odaklanması gerektiğini varsayar.

Snow ve Benford (1988) aktivistleri çerçeveleme sürecindeki diğer iki endişe duyulması gereken konusunda da uyarılmaktadır: *çerçevenin merkeziliği* ve *çerçevenin kırılabilirliği*. Çerçevenin merkeziliği, şikâyetin ya da toplumsal meselenin, kamuoyunun dikkate aldığı meseleler hiyerarşisinde ya da seferber edilmesi hedeflenen grup için ne kadar önemli olduğu sorusunu ele alır. Eğer halk konunun daha az farkındaysa ya da konudan daha az rahatsızlık duyuyorsa, hareketin protesto etkinliklerini seferber etmeye çalışmak yerine –teşhis edici çerçevelemeye ağırlık veren– eğitimler, atölye çalışmaları ve eğitim oturumları düzenlemek gibi daha fazla eğitim çalışması yapması gerekebilir. Bu düşük merkezilik senaryosu olurdu. Eğer harekete geçirilecek nüfus konunun zaten fazlasıyla farkındaysa ve derinden endişe duyuyorsa o zaman aktivistler doğrudan yukarıda ayrıntıları verilen öngörücü ve güdüleyici çerçeveleme görevlerine

girişebilirler. Kamuoyu araştırmaları ve anketler (varsa) çerçevenin merkezilik düzeyini ölçmek ve tespit etmek için bir araç sağlarlar. Yerel bazı kuruluşlar, taban kampanyaları geliştirmek amacıyla topluluklar için en acil sorunları belirlemek için mahalle veya belediye düzeyinde kendi ihtiyaç değerlendirme anketlerini bile yürütmektedirler.

Çerçevenin kırılğanlıkları, kolektif eylem çerçevesi aşırı genişlediğinde veya dış grupların saldırısına uğradığında ortaya çıkar (Snow ve Benford 1988). Aktivistler daha geniş bir koalisyon oluştururken çerçeve genişletme sürecinde aşırıya kaçabilirler. Koalisyon müzakerelerinin bir noktasında, diğer bakış açılarının ve izleklerin dâhil edilmesiyle, özgün çerçeve sulandırılabilir veya bir koalisyon platformunda sunulan çoklu konular arasında kaybolabilir (örneğin ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı, ekonomik adaletsizlik ve çevresel yıkım). Bir çerçeveyi kırılğan hâle getirebilecek diğer önemli dinamik ise karşıt hareketlerin saldırısı ve asıl hareketin çerçevesine taban tabana zıt olabilecek kendi çerçeveleridir. Bunun yaygın çağdaş örnekleri arasında, kadınların doğurganlık hakları ve silahlı şiddeti sona erdirmeye hareketlerinin çerçevelerine ideolojik düzlemde saldıran karşıhareketlerin çerçeveleri yer almaktadır. Dolayısıyla karşıçerçevelerle yüzleşmek zorunda kalan hareketler, güçlü ideolojik muhalefetten yoksun kolektif meydan okumalara kıyasla zorlu bir mücadeleyle karşı karşıya kalmaktadır (Benford ve Hunt 2003).

2.1. Devrimci Çerçeveler

Son yıllarda hareket süreçlerinin yapısal açıklamalarından daha kültürel kaygıları içeren açıklamalarına doğru belirgin bir kayma olmuştur. Bu vurgu değişikliğine katkıda bulunanlardan biri de John Foran'ın (2005) “siyasi direniş ve muhalefet kültürleri” kavramını devrimlerin sonuçlarını açıklamada merkezi bir teorik konuma yerleştiren çalışmasıdır. Bu fikir

de çerçeveleme perspektifine benzer ama öncelikle devrimci hareketleri analiz etmek için kullanılır. Foran, muhalif siyasi kültürlerin devrim yoluyla bir iktidarın el değiştirmesi için gerekli olan sınıf ittifaklarını şekillendirme becerileri açısından tarihsel olarak ve bir yerden diğerine değiştiğini ileri sürer (Foran 2009). “siyasi direniş ve muhalefet kültürleri” ile Foran (1997), “bir toplumdaki çeşitli grupların bazen içinden geçmekte oldukları siyasi ve ekonomik değişimleri anlamlandırmak için dile getirdikleri, kişinin kendi koşullarını anlamaya yönelik çok sesli ve potansiyel olarak radikal yolları” kastetmektedir ve ona göre “Bu tür kültürler, geçmiş çatışmaların tarihsel hatıralarından adaletsizlikle ilgili olgunlaşmamış duygulara, uzun süredir devam eden dinî deyimlere ve uygulamalara ve daha resmi olarak detaylandırılmış siyasi ideolojilere kadar her şeye dokunur” (208-9). Bu nedenle, devrimci hareketler için, uzmanlar genellikle siyasi direniş ve muhalefet kültürü kavramından yararlanırken, toplumsal hareket mücadeleleri için genellikle kolektif eylem çerçeveleri dilini kullanma eğilimindedirler.

Foran’ın muhalif kültürler tanımından hareketle, birçok durumda “geçmiş çatışmaların tarihsel hatıralarının” çağrıştırıldığını gözlemliyoruz. Chiapas’taki Zapatista yerli halk hareketinin güncel mücadelelerinde Emiliano Zapata ve Meksika Devrimi’nin kullanılması ya da Nikaragua ve El Salvador’daki devrimci hareketler ve siyasi partilerde sırasıyla Augusto Cesar Sandino ve Farabundo Martí’nin anılması bunlara örnektir (Selbin 2010). Devrimci liderler ve kültürel aktivistler geçmiş mücadeleleri, adaletsizlikleri, şehitleri ve kahramanca eylemleri sözlü tanıklık yoluyla, özellikle de kırsal ve yarı okuryazar gruplara ulaşabilen protest müzik yoluyla şimdiki zamanda yaşayan halklara aktarırlar. İslami temelli hareketler ve kurtuluş teolojisi Katoliklikten esinlenenler de dâhil olmak üzere dünyanın dört bir yanındaki devrimci hareketlerde “uzun süredir devam eden dinî bir dilin ve uygulamaların” kullanıldığını da görüyoruz.

Tablo 4. Çerçeveleme stratejilerine ilişkin empirik kanıtlar

<i>Veri Kaynağı Türü</i>	<i>En Yaygın Olarak Bulunan Çerçeveleme Türü</i>
Protesto işaretleri pankartlar ve toplu etkinliklerde göstericilerin sloganları	teşhis edici, güdüleyici
Aktivist web siteleri, facebook, sosyal medya akışları	teşhis edici, öngörücü, güdüleyici (güdüleyici ağırlıklı)
Protesto şarkıları	teşhis edici, öngörücü ve güdüleyici köprüleme, genişletme, merkezilik
Aktivist sanatın diğer biçimleri (duvar resimleri, dans, şiir vb.)	teşhis edici, öngörücü, güdüleyici, merkezilik
El ilanları, broşürler	teşhis edici, öngörücü, güdüleyici, köprüleme, genişletme

^a Northeastern Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi öğretim üyeleri ve öğrencileri, 21 Ocak 2017'deki tarihi Boston Kadın Yürüyüşü için oluşturulan altı binden fazla protesto işaretinin etkileşimli arşivi olan "Yürüyüş Sanatı"nı başlattı. Tasarımcılar, yazılımcılar ve arşivciler, belgeleri ve görüntüleri incelemek, sıralamak ve açıklama eklemek için çeşitli dijital araçlar oluşturmak üzere araştırma ekibiyle işbirliği yaptı ve sonuçta tüm koleksiyonun bu ilk halka açık görünümü ortaya çıktı (<http://artofthemarch.boston/>). Böyle bir veri tabanı, Kadın Yürüyüşleri ile ilgili çalışmalarını çerçevelemek için mükemmel bir kaynak olacaktır.

Tablo 4, kolektif eylem araştırmacılarının hareket çerçeveleme görevlerini sistemli bir şekilde gözlemlediği ve empirik olarak analiz ettiği somut veri kaynakları sağlayarak çerçeveleme literatürünün soyutluğunu azaltmaktadır. Protestocuların kendileri de gösterilerde bulunan pankartlarda, işaretlerde ve sloganlarda çerçeveler taşırlar. Fotoğraf ve video kullanıldığında, bu unsurlar eylemciler ve araştırmacılar tarafından yakalanabilir (Doerr ve Milman 2014). Aktivistlerin web siteleri de Twitter akışları ve Facebook sayfaları gibi daha kamuya açık sosyal medya platformlarıyla birlikte zengin

bir çerçeveleme bilgisi sağlar. Hatta bazı analistler, internet ve sosyal medya sitelerinden büyük miktarda bilgi (“büyük veri”) elde etmek için karmaşık web kazıma teknolojileri kullanmaktadır (DiGrazia 2017). Mevcut toplumsal hareket araştırmaları, çerçeveleme çalışmaları için bu veri kaynaklarının potansiyelini yeni yeni yakalamaya başlamıştır (Mosca 2014; Ince vd. 2017).

Hareket liderlerinin konuşmalarını gözlemlemek ve kaydetmek, çerçeveleme stratejileri hakkında bilgi toplamanın bir başka yoludur. Daha büyük tarihsel hareketler için, kilit hareket liderlerinin konuşmaları kütüphanelerde yazılı metinler olarak arşivlenebilir (Alice Paul, Dorothy Day, Fannie Lou Hamer, Mahatma Gandhi, Nelson Mandela, Cesar Chavez, Martin Luther King Jr., Dolores Huerta, Evo Morales ve Berta Cáceres gibi). Hareketlerin sanat eserleri ve grafitileri, belirli hareketlerin çerçeveleme stratejileri hakkında fikir verebilir (ABD’deki çağdaş hareketler tarafından üretilen sanat örnekleri için bkz. Jobin-Leeds ve AgitArte [2016]). Baskıcı rejimlerde, görünürlüğü yüksek kamu alanlarındaki grafitiler, daha önce gündelik direniş biçimlerinde tartışıldığı gibi (Johnston 2011), kolektif bir eylem çerçevesinin ifade etmek için kullanılabilecek tek taktik bile olabilir. Son olarak, protest müzik, çerçeveleri geniş kitlelere aktarmanın bir başka güçlü ve çok boyutlu yolunu sunar ve şarkı ya da miting bittikten çok sonra bile insanların aklında kalır (Eyerman ve Jamison 1998; Roscigno ve Danaher 2004; Roy 2010; Rosenthal ve Flacks 2012). Bir sonraki bölümde protest müziğin önemli bir çerçeveleme aracı olarak kullanımı daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

3. *Protest Müzik Vaka Çalışması*

Popüler müzik ve şarkılar, aktivistlerin ve kültürel üreticilerin çerçeveleme süreçlerine dâhil olduğu, sosyal yaşamın daha az araştırılmış alanlarından birini sunmaktadır (Van Dyke ve Taylor 2018). Müziğin, köle isyanlarından (Cruz 1999) işçi

hareketlerine (Röscigno ve Danaher 2004; Roy 2010) ve sivil haklar mücadelelerine (Carawan ve Carawan 2007) kadar direniş hareketlerinde hayati işlevler gördüğüne dair belgesel kanıtlar güçlü olsa da çerçeveleme literatüründe müziğe daha az ilgi gösterilmiştir. Katılımcı ifadeleri ve arşiv kanıtlarından elde edilen bir başka tarihsel örnekte, müziğin 1960'ların sonunda Kaliforniya'da beş yıl süren ve daha sonra daha büyük Chicano hareketini güçlendiren Birleşik Tarım İşçileri grevinin sürdürülmesinde (Broyles-Gonzalez 1994) ve İngiltere'deki Two Tone ska hareketi ile ırkçılıkla mücadele hareketlerinde merkezi bir rol oynadığını biliyoruz. Protest müziğin sözleri ve ritimleri, çerçeveleme perspektifinden kolayca analiz edilebilir.

Çerçeveleme sürecinin ayrılmaz bir parçası olan protest müziğin en güçlü çağdaş örneklerinden biri Orta Amerika'dan geliyor. 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında bölge ülkeleri (Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua) Beatles, Rolling Stones ve Credence Clearwater Revival gibi Küresel Kuzey'den gelen rock müziğin etkisi altına girdi. Yerel gruplar, Küresel Güney'den gelen protest müzisyenler tarafından kısmen yerlerinden edilene kadar İngiliz ve Kuzey Amerikalı rockçıların tarzlarını taklit etti. 1970'lerin ortalarında Güney Amerika'dan İspanyolca protest müzik Orta Amerika'da etkili olmaya başladı. Güney Amerika protest müzik hareketi *la nueva canción* (yeni şarkı) olarak bilinir. Bu hareketin en önemli müzisyen ve gruplarından bazıları Quilapayún, Inti Illimani, Victor Jara, Violeta Parra (Şili'den), Mercedes Sosa, Quinteto Tiempo (Arjantin'den), Ali Primera, Soledad Bravo, Lilia Vera (Venezuela'dan), Daniel Viglietti, Los Olimareños, Alfredo Zitarrosa (Uruguay'dan) ve Carlos Puebla, Silvio Rodriguez ve Pablo Milanes (Küba'dan) idi. Meksika da bu dönemde Amparo Ochoa, José de Molina ve Judith Reyes gibi çeşitli müzik sanatçıları ve grupları yetiştirdi. Hareket, ekonomik adaletsizliği, devlet baskısını ve bölgedeki yabancı müdahalesini kınayan şiirsel şarkılarla geleneksel ve yerli ritimlerden yararlanmaya çalıştı. Müzik,

Orta Amerika'ya grup turları, radyo ve profesyonel plak ve kaset kayıtlarının yayılması yoluyla ulaştı.

1970'lerde Orta Amerika'da tartışmasız en etkili protest grup Venezuelalı Los Guaraguao topluluğuydu. Los Guaraguao 1973 yılında Ali Primera'nın "Techos de Cartón" (karton çatılar) şarkısının bir versiyonunu kaydetti ve adını "Casas de Cartón" (karton evler) olarak değiştirdi. Şarkı Orta Amerika'da hemen hit oldu ve disk jockeyleri ticari radyo istasyonlarının yanı sıra Katolik radyosunda da bu şarkıya yer verdi. Şarkı karton bir evde yaşayan bir gecekondü sakininin sefaletini anlatıyordu. Gecekondular 1970'lerde Latin Amerika'da hızla büyüdü (Castells 1983) ve 21. yüzyılda Küresel Güney'de önemli bir sorun olmaya devam ediyor (Davis 2007). Şarkının tamamı aşağıda yer almaktadır.

LAS CASAS DE CARTÓN

*Qué triste se oye la lluvia
en los techos de cartón.
Qué triste vive mi gente
en las casas de cartón.*

*Viene bajando el obrero
casi arrastrando sus pasos*

*por el peso del sufrir.
Mira que mucho ha sufrido
mira que pesa el sufrir.*

*Arriba deja la mujer preñada
abajo está la ciudad
y se pierde en su mañana.*

*Hoy es lo mismo que ayer,
es un mundo sin mañana.*

*Que triste se oye la lluvia
en los techos de cartón.
Que triste vive mi gente
en las casas de cartón.*

*Niños color de mi tierra
con sus mismas cicatrices
millonarios de lombrices
y por eso . . .
que triste viven los niños
en las casas de cartón.*

*Que alegres viven los perros,
casa del explotador.*

*Usted no lo va a creer
pero hay escuelas de perros
y les dan educación
pa' que no muerdan los diarios,
pero el patrón
hace años muchos años
que está mordiendo al obrero.*

*Que triste se oye la lluvia
en los techos de cartón
que lejos pasa la esperanza
en las casas de cartón.*

KARTON EVLER

Yağmur sesi ne kadar üzücü
karton çatılarda.
Halkım ne kadar üzgün yaşıyor
karton evlerde.
İşçi yoldan aşağı iniyor
ayaklarını güçbela kaldırıyor

acının ağırlığı yüzünden.
Bak ne kadar acı çekti
bak acısı ne kadar ağır.

Tepenin üstünde hamile karısını bırakıp
aşağıdaki şehrin kargaşasında kayboluyor.

Bugün de dünün aynısı,
yarınsız bir dünya.

Yağmur sesi ne kadar üzücü
karton çatılarda.
Halkım ne kadar üzgün yaşıyor
karton evlerde.

Toprağımın rengi çocuklar
aynı yara izleriyle
asalak solucan milyonerleri
ve bu sebeple . . .
çocuklar ne kadar üzgün yaşıyor
karton evlerde.

Köpekler ne kadar neşeli yaşıyor,
sömürenin evinde.

Buna inanmayaçaksınız.
ancak köpekler için okullar var
ve onlara eğitim veriliyor
köpekler gazeteleri ısırmasın diye,
ama patron
yıllarca ve yıllarca
işçiyi ısırtıyor.
Yağmurun sesi ne kadar üzücü
karton çatılarda.
Umut ne kadar uzakta
karton evlerde.

Bu şarkı Orta Amerika’da 1970’li yıllarda herkesin dilindeydi. Şarkıyı seslendiren müzik sanatçıları, Venezuela’daki toplumsal hareketlerle bağlantılıydı. Şarkının sözleri büyük ölçüde *teşhis edici çerçeve*² işlevi görüyor. Latin Amerika’daki kentli yoksulların zor durumunu duygusal bir şekilde dramatize ediyor. Şarkı sözleri, kartondan yapılmış evlerin çatılarında yağmurun nasıl üzüntülü sesler çıkardığını anlatarak hüznü bir hava yaratıyor. Sonraki bölümde ise bir işçinin yoksul mahallelerden şehre doğru dolaşarak, kendi acısının yüküyle neredeyse tökezleyerek ilerlediği tasvir ediliyor. Şarkı daha da karanlık bir hâl alırken, işçi için “Bugün de dünün aynısı, yarınsız bir dünya” ifadesiyle ve “umut”un “uzakta” olduğu vurgusuyla sona eriyor. Şarkı aynı zamanda sağlık hizmetine ve hijyene erişim eksikliğine de atıfta bulunurken, kartondan yapılmış evlerde üzücü bir şekilde yaşayan çocuklardan bahsederek onları “parazit solucanlarının milyonerleri” olarak tanımlıyor. Şarkının son dörtlüklerinde, şarkı aşırı yoksulluk, hijyen eksikliği ve konut yetersizliği/eksikliği gibi sosyal sorunları tanımlamak yerine, suçlamayı zenginlere yönlendiren bir sınıf analizine doğru kayar. Şarkı sözleri, yoksul semtlerdeki işçi ve çocukların acılarını iş sahiplerinin mahallesindeki durumla yan yana koyar ve “sömürgecilerin” evcil köpeklerini günlük gazeteyi çiğnememeyi öğrenmeleri için eğitim almaya gönderecek kadar zengin olduklarını anlatır.

Bu şarkının büyük bir etkisi olmuştur. Günümüzde bile Orta Amerika’nın büyük bir kısmındaki yetişkin nüfus, muhtemelen “Las Casas de Cartón” şarkısını biliyor. Gerçekten de El Salvador ve Honduras’ta 1000’in üzerindeki 2014 Mayıs Günü katılımcısına yazar tarafından yapılan açık uçlu bir anket sorusunda (Altıncı Bölümde tartışıldığı gibi), katılımcılar diğer

² “Diagnostic framing” terimi, genellikle sosyal bilimlerde kullanılan bir kavramdır ve Türkçede “teşhis çerçevesi” olarak çevrilebilir. Bu kavram, bir konuyu veya sorunu tanımlamak, anlamak ve açıklamak için kullanılan dil ve kavramlarla ilgilidir. Dolayısıyla, bu şarkının sözleri, toplumsal meselelere dair teşhisleri ve bu konudaki düşünceleri ifade etmek için kullanılmış olabilir. (Çev.)

tüm şarkılardan daha sık olarak Las Casas de Cartón şarkısını favori protesto şarkısı olarak bildirdiler (El Salvador’da %21 ve Honduras’ta %13,6). Şarkının, eşitsizlik koşullarını soyut bir şekilde ele aldığı ve öngörücü veya güdüleyici çerçeveler sunmadığı ilginçtir. (Bu şarkının otoriter rejimler altında bile ticari radyolarda çalınmasına başlangıçta izin verilmiş olması muhtemelen bununla açıklanabilir.) Öngörücü ve güdüleyici çerçeveleme, yerel müzisyenlerin ve bölgedeki toplumsal hareketlere katılanların kültürel çalışmalarına bırakılırdı. Las Casas de Cartón, 1960’lı yıllarda büyümenin nispeten refah döneminden sonraki bölgedeki ekonomik durgunluğa denk geldi. 1970’li yılların ortasında hayat pahalılığı ve enflasyon belirgin şekilde arttı. El Salvador’da, Tugurios (gecekondu) ve barakalardaki koşullar üzerine Unión de Pobladores de Tugurios [Gecekondu Sakinleri Birliği] gibi toplumsal hareketler oluştu ve 1970’lerin ortalarında ortaya çıkan şikâyetlerin çoğu yükselen fiyatlar gibi ekonomik konulara odaklandı.

1970’li yılların ortalarına ve sonlarına gelindiğinde, Orta Amerika genelinde onlarca protest müzik grubu ortaya çıktı; bu gruplar çoğu durumda (Kosta Rika hariç), askeri hükümetlerin devrilmesini hedefleyen toplumsal hareketlere destek verdiler. 1970’li yılların başlarında Küresel Kuzey’deki rock gruplarının taklit edilmesine karşı, birçok yeni müzik grubu kendilerine, Mazehual ve Kin Lalat (Guatemala’da), Yolocamba Ita, Tepehuani ve Mahucutah (El Salvador’da) gibi yerli isimler ve kimlikler verdi. Nikaragua, Pancasan ve Mejia Godoy kardeşler (Carlos ve Luis Enrique) gibi gruplarla güçlü bir protesto müziği hareketi deneyimledi ve bu gruplar Las Casas de Cartón gibi şarkılara benzer şarkılar söyledi, örneğin “Juan Terremoto”, “El Cristo de Palacaguina”, ve “Quincho Barrilete”. 1970’li yılların sonlarına ve 1980’li yılların başlarına gelindiğinde, bütün körfez boyunca baskı arttı (Brockett 2005). Askeri baskıya karşılık olarak, protest müzisyenleri çabalarını artırdı ve yerel halkı direnmeye çağırdı, El Salvador’dan gelen şarkı bunu gösteriyor:

DİOS SIGUE EXIGIENDO LA LIBERACIÓN

*Aunque acallen la voz, seguiremos gritando,
Seguiremos cantando por la libertad
Aunque maten al pueblo, seguiremos de nuevo,
Nos organizaremos por la libertad
Coro: Por las fabricas, en las milpas, por tugurios y
escuelas Dios sigue gritando, Dios sigue exigiendo,
“La liberación,” “La liberación”
Dios sigue gritando, Dios sigue exigiendo,
“La liberación,” “La liberación”
Aunque torturen al preso y quebranten sus huesos,
Seguiremos tu ejemplo por la libertad
Aunque maten al cura, seguiremos a Cristo,
Las bienaventuranzas de la libertad
Por las fabricas, en las milpas, por tugurios y escuelas
Dios sigue gritando, Dios sigue exigiendo,
“La liberación,” “La liberación”
Dios sigue gritando, Dios sigue exigiendo,
“La liberación,” “La liberación”
Aunque acercan cantones, y desalojen las fabricas,
No desistiremos por la libertad
Aunque reciben las armas del extranjero,
No tendremos miedo por la libertad
Por las fabricas, en las milpas, por tugurios y escuelas
Dios sigue gritando, Dios sigue exigiendo,
“La liberación,” “La liberación”
Dios sigue gritando, Dios sigue exigiendo,
“La liberación,” “La liberación”*

TANRI KURTULUŞ TALEP ETMEYE DEVAM
EDİYOR

Onlar sesimizi sustursalar da biz bağırmağa devam edeceğiz,
Özgürlük için şarkı söylemeye devam edeceğiz

Onlar insanları öldürseler bile, biz yeniden başlayacağız,
Özgürlük için örgütleneceğiz

Koro: Fabrikalar arasında, mısır tarlalarından geçerek,
gecekondu semtlerinden ve okullardan geçerek, Tanrı bağırmaya devam ediyor, Tanrı talep etmeye devam ediyor,
“Kurtuluş”, “Kurtuluş”

Tanrı bağırmaya devam ediyor,
Tanrı talep etmeye devam ediyor,
“Kurtuluş”, “Kurtuluş”

Onlar bir mahkûmu işkenceyle öldürüp kemiklerini kırsalar bile,

Özgürlük için senin örneğini takip etmeye devam edeceğiz

Onlar bir rahibi öldürseler bile, İsa’yı takip edeceğiz,
Özgürlüğün nimetleriyle dolu

Fabrikalar arasında, mısır tarlalarından geçerek, gecekondu semtlerinden ve okullardan geçerek

Tanrı bağırmaya devam ediyor,
Tanrı talep etmeye devam ediyor, “Kurtuluş”, “Kurtuluş”
Tanrı bağırmaya devam ediyor, Tanrı talep etmeye devam ediyor,

“Kurtuluş”, “Kurtuluş”

Onlar köyleri kuşatsalar ve işgal altındaki fabrikaları boşaltsalar bile,

Özgürlükten vazgeçmeyeceğiz

Onlar yabancı ülkelerden silah alsalar bile,

Özgürlük için korkmayacağız

Fabrikalar arasında, mısır tarlalarından geçerek, gecekondu semtlerinden ve okullardan geçerek

Tanrı bağırmaya devam ediyor,

Tanrı talep etmeye devam ediyor,

“Kurtuluş”, “Kurtuluş” Tanrı bağırmaya devam ediyor,

Tanrı talep etmeye devam ediyor, “

Kurtuluş”, “Kurtuluş”

Bu şarkının El Salvador'da (baskı düzeyi ve işgal edilen fabrikalara atıfta bulunulması nedeniyle) muhtemelen 1979 civarında dolaşımda olduğu düşünülüyor.³ Askeri hükümet tarafından yapılan yoğun devlet baskısı bağlamında, toplumsal hareketler güçleniyordu. Bu tür şarkılar, Katolik radyoda, okullarda, kiliselerde ve Hristiyan temelli topluluklarda seslendirilir veya yayınlanır ve muhalif bir bilinç oluşturmak için birkaç kanaldan birini sağlar (Morris ve Braine 2001) ve aynı zamanda, güvenlik güçlerinin gözetimi dışında kolektif eylem çerçevelerini sürdürmek ve pekiştirmek için önemli bir rol oynar, özellikle de insanlar akıllarında şarkı ve sözler mırıldanarak etkinliklerden ayrıldıklarında. Yukarıdaki şarkı birkaç *teşhis edici çerçeveleme* görevini yerine getirir. Birden fazla acımasız baskı eylemi ve insan hakları ihlallerini (rahiplerin öldürülmesi, tutsaklara işkence yapılması, köylere saldırılar) tartışır. Şarkıda suçların failleri –askeri hükümet ve onun müttefikleri– açıkça adlandırılmaz; mücadelenin bu aşamasında gerekli de değildi çünkü güvenlik güçleri her ay onlarca, hatta yüzlerce insanı öldürüyordu.

Teşhis edici çerçeve kadar güçlü olan öngörücü çerçeve de devasa devlet şiddetine rağmen direnişin geniş bir koalisyon içinde (gecekondular, öğretmen ve öğrenciler için okullar, köylü kesimi için mısır tarlaları ve fabrikalar gibi çeşitli sektörlerin bahsedilmesiyle) örgütlenmeye devam edeceğini gösterir. Aslında, geniş katılımlı ve çoksektörlü mücadele, diktatörlüğe direnmenin muhtemelen tek yoludur (Schock 2015b). Tek bir sektör –örneğin eğitim sektörü– yeterli değildir. Son olarak, şarkının en etkileyici yönlerinden biri, Tanrı devreye sokularak çağrıda bulunulan *güdüleyici çerçevesidir* ve bu çağrıda %95'i Katolik inancına mensup bir halktan (kurtuluş teolojisinin yükseliş döneminde) ulusal kurtuluş mücadelesine katılması talep edilmektedir. “Tanrı hâlâ bağırıyor, Tanrı kurtuluş talep ediyor” nakaratı, neden bu kadar çok kişinin hayatlarını riske

³ Şarkı, yazar tarafından 1990'ların sonlarında El Salvador'da bir Katolik kilisesinin kitapçısında kaset teypte bulunmuştur.

atmasına ve baskı altında olan bir harekete bilfiil katılmasına neden olabileceğini açıklamaya yardımcı olur.

1970’li ve 1980’li yıllarda, Orta Amerika’daki kültür emekçileri ve sanatçılar, yukarıdaki iki şarkıya benzer yüzlerce özgün protesto şarkısı seslendirdiler. Sanatçılar, hedefledikleri topluluklarla uyumlu şekilde dönemin şikâyetlerini yorumladılar; Katolik simgeleri, halk ve yerel işçi jargonunu ve mizahını kullanarak, *cumbia*, *ranchera*, *merengue* ve *salsa* gibi tanıdık ve sıkça dans edilebilir ritimlerde şarkılar bestelediler. Günümüzün antropologlarına, etnomüzikologlara, sosyologlara, tarihçilere ve toplumsal hareket araştırmacılarına, isyanın değerli kültürel miraslarını belgelemek ve korumak, hareketin çerçevelendirme sürecinin etkileyici örneklerini kaydetme görevi düşmektedir.

4. Neoliberal Çağda Çerçeveleme

Tarrow’un (2013), farklı tarihsel bağlamlarda mücadele dilinin değişmesi ve evrimleşmesi, toplumda meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyal değişikliklerin bir yansıması olduğunu iddia etmiştir. Latin Amerika protest müziği, Orta Amerika’daki şiddetli çatışmalar ve devrimlerin 1990’ların başında yatıştığı zamanlardan sonra bölgenin neoliberalizme ve ordu diktatörlükleri yerine mali elitler tarafından kontrol edilen daha demokratik hükümetlere geçişini yansıtan bir örnek olabilir. Bu tür değişimler müzisyenlerin ve şarkı yazarlarının toplumsal sorunlar ve siyasi meseleler hakkındaki mesajlarını ve dilini de etkileyebilir (Robinson 2003). Bu yeni dönemde, protest müzik aynı şarkılarla hayatta kalmıştır ve 1970’lerden ve 1980’lerden kalma birçok şarkı, 1 Mayıs yürüyüşlerinde ve anma törenlerinde (örneğin Nikaragua Devrimi; 1944 Guatemala Devrimi; El Salvador’da Monsenyör Romero’nun şehadeti gibi) hoparlörlerden yükselmeye devam etmektedir.

1990 yılı ile günümüz arasında, en büyük hareketlilikleri tetikleyen şikâyetlerden biri, ekonomik liberalleşme ve

neoliberalizmle ilgili politikalara odaklanmıştır (Almeida 2014b). Bu politikalar arasında serbest ticaret, özelleştirme, kemer sıkma politikaları, sübvansiyon kesintileri, ücret dondurma ve işgücü esnekliği bulunmaktadır. Yine protest müzik ve kültür sanatçıları hem ekonomik liberalleşme önlemlerine karşı toplumsal hareket kampanyalarında hem de neoliberalizme karşı çıkan siyasi partileri destekleyen seçim yarışlarında protest şarkılarla (neoliberal) döneme yenilik ve uyum sağladılar. Günümüzün protest müzisyenleri, yeni nesil gençleri çekmek için geleneksel *corridos*, *rancheras* ve *cumbia* ritimlerine rap ve reggaeton gibi modern tarzları ekleyerek, aynı zamanda popüler müzik yıldızları olan Juanes ve Daddy Yankee gibi ticari müzik yıldızlarının bazı popüler şarkılarının sözlerini değiştirerek güncellemektedir. İşte, Kosta Rika'nın modern tarihindeki en büyük toplumsal hareketlerden biri olan Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (CAFTA) karşıtı kampanyaya eşlik eden bir protesto şarkısı örneği (Raventos 2013):

DERRO TEMO AL TLC EN COSTARICA

*Costa Rica tiene en su territorio
la gente de un Pueblo que es grande en su historia que
sabe que es libre que tiene cerebro y dirá que No
Pues con el tratado perdemos la tierra perdemos la
gracia de la libertad Juntemos los ticos nuestras
voces todas votemos unidos No al TLC
Juanito Mora mira desde el cielo él es el testigo. Pues
de nuevo Walker pretende estas tierras que siempre
ha querido para esclavizar Perdemos el ICE,
perdemos la CAJA perdemos semillas, agua y
libertad Nos dicen mentiras, sí tendremos sed hay
gato encerrado No al TLC3 [3]*

KOSTARİKA'DA CAFTA'YI YENECEĞİZ

Kosta Rika topraklarında,
tarihleri boyunca büyük olan bir ulusun halkı var,
Özgür olduklarını bilen,
zihinleri olan ve hayır diyecek iradeye sahip olanlar.
Çünkü serbest ticaret anlaşmasıyla topraklarımızı kaybediyoruz, özgürlüğün nimetlerini yitireceğiz.
Tikolar / Kosta Rikalılar seslerini birleştirerek hep birlikte
Hayır oyu vereceğiz CAFTA'ya.
Juanito Mora cennetten merakla bakıyor, o bizim tanığımız.

Çünkü bir kez daha William Walker, bu toprakları ele geçirmeye çalışıyor,
Köleleştirmeyi her zaman istediği bu toprakları almak için.
Elektrik enerjisi ve iletişimi [ICE] kaybediyoruz,
sosyal güvencemizi [sağlık hizmetleri] kaybediyoruz,
Tohumları, suyu ve özgürlüğü kaybediyoruz.
Bize yalanlar söylüyorlar, susuz kalacağız, bir dolandırıcılık var,
CAFTA'ya Hayır.

Yukarıdaki şarkı, Kosta Rika'da Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'na karşı yapılan toplumsal hareket seferberliğinin sonlarında ortaya çıktı (Raventós Vorst 2018). Dört yıl boyunca kitlesel seferberlikler, genel grev girişimleri ve diğer yaratıcı protesto eylemlerinin ardından hareket, hükümeti 2007 yılının sonlarında CAFTA konusunda halk oylaması yapmaya zorladı (Almeida 2014b). Bu, ülkenin tarihindeki ilk referandumdu. Şarkı, 2007 yılının ortalarında, CAFTA aleyhtarı protesto kampanyasına eşlik eden daha büyük ve örgütlü bir kültürel hareketin bir parçası olarak, halkı referandumda CAFTA'ya hayır oyu vermeye teşvik etmek amacıyla ortaya çıkmıştı.

Sanatçı burada açıkça teşhis edici, öngörücü ve güdüleyici çerçeveleme görevleriyle ilgileniyor. Teşhis edici çerçeveleme, serbest ticaret anlaşmasının beraberinde getirdiği, öngörü-

len sorunlar ve tehditlerde bulunabilir. Küresel Güney'in en güçlü refah devletlerinden biri bağlamında (Edelman 1999), şarkı sözleri vatandaşlara anlaşmanın onaylanması hâlinde (özellemeye bağlı olarak) temel hizmetlere (ICE) ve sağlık hizmetlerine (CAJA) erişimlerini kaybedeceklerini hatırlatıyor. Kosta Rika'nın nüfusunun %80'inden fazlasının sağlık giderleri devlet tarafından karşılanıyor. Şarkı ayrıca "los Ticos"a (Kosta Rikalılara) Kuzey Amerika'dan gelen daha önceki istilaları hatırlatıyor. Örneğin William Walker'ın 19. yüzyılın ortalarında Kosta Rika'nın kuzeyine ve Nikaragua'nın güneyine yönelik bir askeri sefer düzenlediği zamanlarda bunun amacının Güney ABD'den köleliği buralara doğru genişletmek olduğu vurgulanıyor. Kosta Rikalılar, başkanları Juanito Mora'nın yönetiminde Honduras, Nikaragua ve El Salvador'daki diğer Orta Amerika yerli ordularını birleştirerek Walker'ı yenmek için askeri açıdan birlik oldular. *Öngörücü çerçeve* açık ve basit bir şekilde, nüfusu birleşik ve kolektif bir şekilde referandumda hayır oyu vermeye teşvik ediyor. Şarkının başlangıcında özellikle birkaç *güdüleyici çerçeve* kullanılıyor. Kosta Rikalı nüfus, "bir beyne" sahip olan ve "özgür olmanın ne anlama geldiğini bilen" gururlu bir halk olarak konumlandırılıyor ve ulusal bağlılıktan yoksun, dışarıdan yayılan bu yeni anlaşmaya aldanmayacakları vurgulanıyor.

Bu tür şarkılar, neoliberalizmin derinleştiği, hatta demokratik geriye dönüşlerin yaşandığı 2010'lu yıllarda bile varlığını hâlâ sürdürmektedir. Örneğin Honduras'taki seçimde sahtekârlık yapıldığı algısı nedeniyle 2017 ve 2018'de yapılan protestolar sırasında ve 2018'de Nikaragua'daki büyük devlet baskısı karşısında hemen birçok protesto şarkısı oluşturulmuştur (Sosa 2018). Protesto şarkılar, Arjantin'den (Santa Revuelta gibi grupların işsiz *piquetero* hareketini desteklemesiyle) Meksika ve Kuzey Amerika'ya kadar birçok yerde yaygınlaşmaya devam etmektedir. Çerçeveleme ve müziğin çok yönlü boyutları üzerine daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

5. Çerçevelemenin Karanlık Yüzü

Bu bölüm, ırkçı ve tepkisel hareketler tarafından yapılan çerçeveleme üzerine düşündüğümüzde daha az umutlu bir notla sona eriyor. Şu ana kadar tartışma, mevcut koşulları iyileştirmek veya yaklaşan tehditleri önlemek için ilerici sosyal değişim arayan dışlanmış sosyal grupların çerçeveleme kullanımına odaklandı. Başkaları sağcı hareketler ve siyasi partilerin çerçeveleme rolünü de incelemişlerdir. Bu “söylemsel fırsatlar”, sağcı saldırıların ve nefret suçlarının artmasına yol açabilir (Koopmans ve Olzak 2004). Son 20 yılda ABD’de ve Avrupa’da sağcı siyasi partilerin yükselişi, göçmen karşıtı, yabancı düşmanı ve milliyetçi/yerlici gündemlerin sesinin kamu alanında yükselmesine fırsat veriyor. Seçilmiş makamların ve hükümetteki temsilin meşruiyetiyle birlikte, toplumsal sorunların tepkisel bir şekilde çerçevelenmesi, toplumun en savunmasız gruplarını suçlayan (Bobo 2017) yaklaşımların televizyon ve gazete gibi ana akım medya kaynaklarında yaygınlaşmasına ve sonrasında sosyal medya platformlarında tekrar yayılmasına olanak tanıyor. Avrupa parlamentolarında artan temsil ve ABD siyasetindeki etkisiyle (Gest 2016) böyle siyasi partiler, daha da aşırılıkçı grupların nefret suçlarını işlemeleri ve diğer meclis dışı eylemlerini gerçekleştirmeleri için koruyucu bir kalkan sağlamaktadır.

6. Özet

Çerçeveleme süreçlerini anlamak, bir yanda yapısal eşitsizlik ve şikâyet koşulları ile diğer yanda kolektif eylemin ortaya çıkışı ve yayılışı arasında eksik kalan önemli bir bağlantıyı sunar. Aktivistler, çevre kirliliği patlamalarını, ayrımcılığı ve işçi sömürsünü bu gibi durumlardan etkilenen toplumlara ikna edici şekilde yorumlamak zorundadırlar ki böylece bir toplumsal hareket kampanyası başlatabilsinler. Çerçeveleme

alışması başladığında, hareket liderleri uygun kültürel alet takımlarından yararlanmalı ve web siteleri, sosyal medya, müzik, dövizler, konuşmalar ve diğr yenilikçi yollarla ikna edici mesajlar yaymalıdırlar. Bu yaratıcı çerçeveleme çalışmasının nasıl ortaya çıktığını ve hedeflenen kitleler tarafından nasıl benimsendiğini anlamak için çok daha fazla empirik araştırmaya ihtiyaç vardır. Protest müzik, gerçek toplumsal hareketlerde çerçeveleme sürecini anlamak için umut verici bir yol sunar. Web tabanlı sosyal medya teknolojilerinin patlaması, potansiyel olarak sağlayabileceği bilgi miktarı açısından henüz emekleme aşamasında olan büyük miktarda gerçek zamanlı çerçeveleme verisi sunar. Sosyal medya, toplu eylem ereveslerini geniş kitlelere iletmede oynadığı rol itibarıyla, son yıllarda ABD’de ve dünya genelinde görülen en büyük hareketliliklerden bazılarında sorumlu olabilir.

Bazı insanlar niçin toplumsal hareketlere katılırken daha fazla insan evde kalır ve bu hareketlere katılmaz? Bu, bireyin toplumsal hareketlere katılma ve temin edilme [*recruitment*] meselesinin temel sorusudur. Dördüncü Bölümde kolektif eylemin *grup* veya makro düzeyinde hareketin ortaya çıkışını ve yayılışını mercek altına aldık. Hareket katılım, toplumsal hareketlerin *bireysel* düzeyini ele almaktadır. Açıkçası bu, keşfedilmesi gereken hayati bir düzeydir. Bireyler toplumsal hareket etkinliklerine katılmak için zaman ayırıp risk almadıklarında kolektif eylem nasıl mümkün olabilir? İşte bu yüzdeni siyasi ve toplumsal hayatın bu mikro düzeyi, kolektif eylemin kökenlerinin ve hareketlerin bireylerin katılımıyla nasıl kritik bir külteye ulaştığının anlaşılmasında hayati öneme sahiptir (Oliver, 2015). Eylemler ancak sıradan insanlar kendi iradeleriyle bir gösteriye veya ilgili başka kolektif etkinliklere katılmaya karar verdiklerinde toplumsal hareketlerin parçası olabilirler.

Toplumsal hareketlere katılıma olan ilgi, kolektif davranış geleneğinden kaynaklanan klasik toplumsal hareket teorilerine dayanmaktadır. Bu kitapta sürekli vurgulandığı gibi, klasik teoriler bireyleri, özellikle toplumsal çözülme dönemlerinde, kalabalıklar, isyanlar, otoriter siyaset ve kitle partileri gibi duygusal olarak yüklü kolektif eylem etkinliklerine katılmaya iten psikolojik baskıları vurgulamışlardır (Useem 1998). İlk teorileştirmeler yalnızca bireyin inançlarına ve değerlerine odaklanmıştır. Kolektif davranış araştırmacıları, insanların protesto hareketine katılmak için belirli yatkınlıklara sahip olduğu hipotezine sahiplerdir. Bunlar, yabancılaşma, tecrit ve düşük özsaygı gibi psikolojik eksiklikler olabilir (bkz.

Hoffer'in *The True Believer* [1951] adlı eseri). Siyasi ideoloji gibi diğer inanç özellikleri, derin şikâyetlere odaklanan çeşitli mahrumiyet teorileriyle birlikte ilgi odağı hâline gelmiştir (Gurr 1970; 2015).

Bireysel hareketlere katılımı açıklamaya yönelik ilgi, 1960'larda sistematik ve empirik olarak (yani muğlak teorilerin ve izlenimlerin ötesinde geçecek şekilde) başladı. Bu dönemde sosyal bilimlere yayılan anket yöntemleri ve otomatik hesaplama yöntemlerindeki gelişmeler, bireysel hareketlere katılımın nedenlerini ve düzeylerini sistemli bir şekilde değerlendirmeyi kolaylaştırdı. Araştırmacılar, nicel araştırmalar için standartlaştırılmış anketler, rastgele örnekleme teknikleri ve daha kesin ölçümler kullanabiliyorlardı. Ayrıca, 1960'ların protesto dalgası, siyasete olağandışı katılım olgusuna¹ akademinin duyduğu ilgiyi artırdı. Araştırmacılar hem şehir ayaklanmaları ve başkaldırıları gibi sivil hak hareketlerine hem de kendi katılımlı çalışmalarına odaklandılar (Paige 1971; Feagin ve Hahn 1973). Federal hükümet, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında isyanlara katılım üzerine yapılan çalışmalara büyük miktarda hibe ve bu da araştırmanın ilerlemesi için mali bir teşvik de sağladı (Sivil İtaatsizlik Hakkında Ulusal Danışma Komisyonu 2016 [1968]). Bu birleşik güçler, toplumsal hareket araştırmaları dâhilinde, hareketlere katılma ve temin edilme çalışmalarının modernizasyonuna yol açtı.

Günümüzde, dünya genelinde toplumsal hareketlere katılımı ölçmeye çalışan birkaç büyük çalışma bulunmaktadır, bunlardan biri de Dünya Değerler Araştırması'dır (kısaca İkinci Bölümde tartışıldı). Toplumsal hareketlere katılımla ilgili sorular içeren ve dünyanın belirli bölgelerine odaklanan benzer veritabanları² arasında Latin Amerika Barometresi,

¹ Bu tür katılım şekilleri, mitinglere katılma, protesto gösterilerine iştirak etme, sivil itaatsizlik eylemlerine katılma, kampanyalara veya lobicilik faaliyetlerine aktif katılma gibi çeşitli şekillerde gerçekleşebilir. Bu tür katılım yöntemleri, bireylerin siyasi konulara dikkat çekme, değişim taleplerini ifade etme veya mevcut siyasi düzene meydan okuma amacı güdebilir. (çevirenin notu)

² Kamuoyu araştırmalarını ve anketlerini temsil etmektedirler (Çev.)

Amerika Barometresi, Avrupa Barometresi, Afrika Barometresi ve Asya Barometresi yer alır. Bu tür araştırmalar, ülkelerarası protesto katılımını karşılaştırmamızı ve toplumsal cinsiyet ve sınıf çizgileri boyunca karşılaştırmalar da dâhil olmak üzere toplumsal hareket katılımının ulusal bağlamları hakkında önemli sorular sormamızı sağlarlar (Dodson 2015; 2016a). Ayrıca, dünya genelinde zaman içinde gerçekleşen protesto düzeyini izlememize de olanak sağlarlar. Dünya Değerler Araştırması'nı kullanan son çalışmalar, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde dünya genelinde protestoların arttığını göstermektedir (Dodson 2011; Jakobsen ve Listhaug 2014). Bu veri kümeleri hakkında daha fazla bilgi ve bunlara nasıl erişileceği hakkında bilgi Tablo 5'te verilmiştir.

Büyük ölçekli ve çok ülkeli anketlerde protestolara katılım- la ilgili soruları içeren önemli bilgiler sağlanmasına rağmen, bu veri kaynaklarının kolektif eyleme bireysel katılımı anlamada kısıtlı bir yardımları olabilir. En önemlisi, büyük ölçekli nüfus anketleri, protesto katılımı dışında onlarca toplumsal boyutu ölçmek üzere tasarlanmıştır (örneğin yoksulluk, suç, güven, dindarlık, ayrımcılık, mesleki statü, eğitim). Protesto katılımıyla ilgili sorular genel bir şekilde sorulur, örneğin “Geçen yıl herhangi bir gösteriye katıldınız mı?” Bu araştırma tasarımıyla, bir toplumsal harekete katılma kararının gerçekte hangi *bağlamda* gerçekleştiğinin özgül şartlarından yoksun kalıyoruz. Andretta ve Della Porta (2014: 309), bu tür ulusal anketlerin protesto davranışını analiz etmede birkaç zayıf noktasının olduğunu belirtir: “Örneğin gösterilere geçmişte katılımı beyan etmek, hangi gösterinin hangi konularda olduğu, eylemlerin kim tarafından ve hangi sebeplerle örgütlendiği hakkında hiçbir şey söylemez. Eylemlere katıldığını beyan eden çok farklı bireylerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan alt örneklem, çok farklı sorunlar ve çok farklı nedenlerle harekete geçmiş olabilir.” Kısacası mikro bağlamda bir bireyin toplu eyleme katılma kararıyla ilgili bilgiye sahip değiliz.

Tablo 5. Protesto eylemlerine katılım için veri kaynakları

Veri Kaynağı	Ayrıntılar	Konum
Protesto Eyleminde Yakalanan: Bağlamsallaştırma Tartışması (CCC)	Latin Amerika ve Avrupa'dan ülkelerin de dahil olduğu 13 ülkede 110 güncel protesto gösterisinde yapılan araştırmalar. Veriler 2009-2017 arasında toplanmıştır. Eylemle arasında 1 Mayıs, kemer sıkma, LGBTQI+ onur yürüyüşü, ırkçılık karşıtlığı, çevre hareketlerini içerir	http://www.protestsurvey.eu/index.php?page=index
Dünya Değerler Araştırması	Dünya genelinde 65'ten fazla ülkeyi kapsayan karşılaştırmalı araştırma. Araştırma:1981,1990-91, 1995-97, 1999-2001, 2005-7,2010-14, 2017-18 yıllarını kapsar.	http://www.worldvaluessurvey.org
Avrupa Değerler Araştırması	Avrupa genelinde 47 ülkeyi kapsayan karşılaştırmalı araştırma. Araştırma: 1981,1990,1999,2008, 2017 yıllarını kapsar.	http://www.europeanvaluesstudy.eu/
Amerika Barometresi	Karşılaştırmalı araştırma; tüm Kuzey, Orta ve Güney Amerika'yı ve bunun yanı sıra Karayipler'deki önemli sayıda ülkeyi (tabakalı, ulusal olarak temsili örneklerle) kapsayan 34 ülkeyi içerir. Araştırma :2004, 2006, 2008, 2010, 2014,2016-17 yıllarını kapsar.	https://www.vanderbilt.edu/lapop/ 243 te kaldım.

Afrika Barometresi	Afrika genelinde 35 ülkeyi kapsayan karşılaştırmalı araştırma. Araştırma dalgaları:1999-2001, 2002-3, 2005-6,2008-9,201-13,2014-15,2016-17 yıllarını kapsar.	http://www.afrobarometer.org/
Asya Barometresi	Karşılaştırmalı araştırma Doğu ve Kuzeydoğu'da 18 ülkeyi kapsar. Aaştırma 2001-3,2005-8,2010-12,2014-16 yıllarını kapsar.	http://www.asianbarometer.org/
Latin Barometresi	18 Latin Amerika ülkesinde 600 milyondan fazla kişiyi temsil eden yaklaşık 20.000 mülakatı içeren bir yıllık bir kamuoyu araştırması. Araştırmanın ilk yılı 1995'tir.	http://www.latinobarometro.org/lat.jsp
Arap Barometresi	Arap dünyası genelinde 12 ülkeyi kapsayan karşılaştırmalı araştırma. Araştırma 2006-8, 2010-11, 2012-14, 2016-17 yıllarını kapsar.	http://www.arabbarometer.org/
Küresel Araştırma Barometresi	Asya, Latin Amerika, Arap dünyası ve Afrika'dan 55 ülkenin barometresinin oluşturduğu tek bir veri seti(üç kıtada dünya nüfusunun %48'i)	http://www.globalbarometer.org/

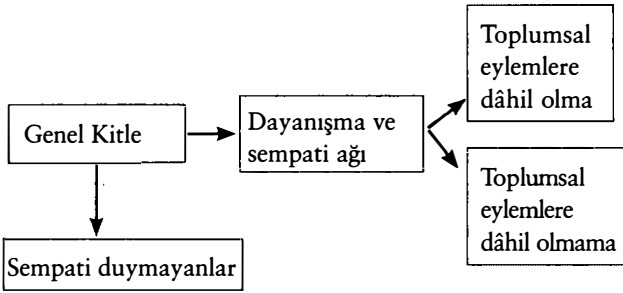
Ulusal Latin Araştırması (LNS)	Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet eden ve kendini Latin- Hispanik olarak tanımlayan 8.634 kişiyle tamamlanmış mülakatları içermektedir. Mülakat 17 Kasım'da başladı ve 4 Ağustos 2006'ya kadar devam etti.	http://www. icpsr.umich.edu/ icpsrweb/RCMD/ studies/20862

Geniş nüfus anketlerinin eksiklerinin üstesinden gelmek için toplumsal hareket araştırmacıları, diğer arşiv malzemelerini kullandılar ve kendi özel (toplumsal) hareket araştırmalarını tasarladılar. Bunlar arasında McAdam'ın (1988) sivil haklar hareketi içindeki Mississippi Özgürlük Yazı'na ilişkin kampanyası üzerine yaptığı çalışma; Opp, Gern ve diğerlerinin (1995) 1989'da Doğu Alman hükümetini deviren gösteriler üzerine araştırması; Fisher ve diğerlerinin (2005) küresel ekonomik adalet hareketlerine katılım üzerine yaptıkları çalışma; Heaney ve Rojas'ın (2015) savaş karşıtı gösteriler üzerine çalışması; Reese ve diğerlerinin (2015) Dünya Sosyal Forumu katılımıyla ilgili anketleri ve Terriquez'in (2017) Latin Amerikalı gençlik aktivizmi üzerine yaptığı çalışma yer almaktadır. Bu çalışmalar, katılım araştırmalarındaki teorik gelişmelerin evriminden faydalanmış ve bireyin toplumsal hareket etkinliklerine katılma kararını şekillendiren mikro bağlamı sağlayan verileri kullanmıştır.

1. Bireysel Katılımı Anlamada İlk Dönüm Noktaları

Anthony Orum'un (1974) teorik çalışması hareketlere katılım araştırmalarının çağdaş alana dâhil olmasına yardım etti. Orum, sivil haklar hareketlerine katılan öğrenciler üzerinde yaptığı gözleme dayalı araştırmalar yoluyla kendi çok boyut-

lu hareket modelini geliştirdi. O, kolektif davranış teorisinin psikolojik unsurlarını korudu ama onları rasyonel bir eylem perspektifine yerleştirdi. Özellikle harekete katılımı kişiye göre değişen kişisel memnuniyetsizlik ve benlik saygısının rolünü benzer sonuçlar aldığı kentsel isyanlar). Orum ayrıca, bugünkü bilim insanlarının “kolektif kimlik” olarak adlandırdığı şeyle neyi kastettiklerini “altgrupla özleşleşim” dediği boyutta inceledi. Son olarak Orum, kolaylaştırıcı bir durum adını verdiği “yapılandırılmamış çalışma rutini”ni geliştirdi.

Şekil 11. (Eylemlere) Katılım yolu. Klandermans (1997)'e dayanan tasarlanmıştır

Kısacası Orum kendisinden sonraki analistlerin yaklaşık 40 yıl boyunca geliştirecekleri, eylemlere katılımı ilgili pek çok noktayı yıllar önce öngördü. Onun çok boyutlu modelinin derin bilgisi bireyi eyleme katılmaya yönlendiren tek bir faktörün (örneğin ideolojik veya psikolojik baskı gibi) ötesine geçer. Orum, insanları toplu eyleme teşvik eden çoklu bağıntıların önemini göstermiştir. Bu güçler bir kişiye ne kadar çok etki ederlerse veya onu karakterize ederlerse kişinin kendi topluluğunda harekete geçmesi daha olasıdır. Benlik saygısı gibi faktörler artık özyeterlilik olarak sayılmaktadır: Onlar çabalarının büyük bir ihtimalle bir fark yaratabileceğine dair daha büyük bir kendine güvenle toplumsal eylemlere katılmaktadırlar. Orum ayrıca, bireysel katılım sürecini anlama-

ya çalışırken, toplumsal hareketlerin araştırmacılarını toplu kimlikleri ve esnek çalışma programlarını dikkate almaya duyarlı hâle getirdi.

1980'lere gelindiğinde, araştırmacılar bir dizi ideolojik ve yapısal özelliği bir protesto davranışının tutarlı bir şekilde tahmin etmek için araştırmalarına dâhil etmeye başladılar. Katılımın anlaşılmasında önemli bir ilerleme, nüfusun yalnızca küçük bir yüzdesinin gerçekten gösterilere ve toplumsal hareketlere katıldığını açıkça kabul etmeyi içeriyordu. Marck Lichbach (1995), "5% kuralı"nı ölçüt alarak, ulusal hükümetleri devirme tehdidi içeren çoğu devrimci hareketin, ulusal nüfusun yalnızca %5'ini veya daha azını harekete geçirdiğini ifade eder. Bu ilerlemeyi akılda tutarak, uzmanlar politik katılımın çizgilerini anlamak için daha iyi araştırma tasarımları geliştirmişlerdir. Bu nedenle, çağdaş akademik çalışmalar, genel kitle katılımından sempati ve dayanışma ağına doğru giden adımların ana hatlarını sunmaktadırlar (Klandermans 1997). Nihai katılıma ulaşmaya giden yolculukta, nüfusun önemli bir bölümü hareketten ayrılır. Şekil 11, Klandermans'ın (1997: 23) katılıma doğru adımlar modelinin basitleştirilmiş bir versiyonunu kullanarak bu süreci göstermektedir.

2. Günümüzde Katılımı Teşvik Eden Koşullar

Eylemlere katılımı ilgili günümüze ait çalışmalar, genellikle dayanışma ve sempati ağını tanımlayarak başlar ve bir bireyi ilgili harekete yönelik olumlu tutumlardan gerçek katılıma neyin sevk ettiğine odaklanır. Bu, katılım sürecini anlamak için önemli bir ayrımı ifade eder. İlk olarak, toplumsal hareket etkinliklerine motive olan ve katılan bireylerin, genel nüfustan daha küçük bir toplumsal alt gruptan geldiğini kabul eder (Andretta ve Della Porta 2014; Munson 2010). Şekil 11'de sunulan katılım için hareket örneği, uyuşmanın toplu eyleme katılım koşullarını fiilen sağlamadığının farkındadır. Bu nedenle katılımın odak merkezinin sempati ve dayanışma

ağı olup bir protesto etkinliğine fiilen katılan ve katılmayan bireylerin farklarını açıklar. Bert Klandermans (1997: 23) sempati ve dayanışma ağına “bir konu etrafında kolektif olarak örgütlenmek için seferberlik potansiyeli” olarak atıfta bulunur ve bu alt toplumu “bir toplumun, bir şekilde, potansiyel olarak bir toplumsal hareket tarafından seferber edilebilecek üyeleri” olarak tanımlar. Sempati ve dayanışma ağı, harekete karşı olumlu bir tutum sergileyen herkesi içerir; bu nedenle sınırları, savunduğu veya temsil ettiği grubun sınırlarıyla örtüşmek zorunda değildir.

Bununla bağlantılı bir konu da sempati ve dayanışma ağının gerçek boyutunu içerir. Kamuoyunun farkındalığa ulaşmadığı yeni konular için aktivistler, sempati ve dayanışma ağı oluşturmak ya da genişletmek için çalışmalılar. Soyut olandan somut olana geçmek için bu tartışılan sempati ve dayanışma ağı, belirli hareketleri ve kampanyaları tanımamıza izin verir. Küresel ısınmanın 1980’lerde endişe verici hâle gelmesi bu duruma bir örnektir. Bu aşamada bilim insanları ve çevreciler kamuoyunu bilinçlendirmeyi artırıcı etkili stratejiler üzerinde çalıştı. Empati ve dayanışma ağı gösteri ve yürüyüşlere katılacak yüz binlerce kişi kadar büyüdüğü 2000’li yıllara kadar iklim değişikliği ile ilgili kitlesel seferberlik ivme kazanmadı. Konuyla ilgilenen kitlenin büyüklüğü eylemin liderleri ve aktivistleri için stratejiyi belirler.³ Gelecekteki eylemler için bir sempati ve dayanışma ağı oluşturmak için eğitim etkinlikleri, atölyeler ve seminer etkinlikleri için doğru zaman mıdır yoksa protesto etkinliklerine katılmak için zaten yeterli sayıda sempatizan mevcut mudur?

Bu konu aynı zamanda coğrafi açıdan da ele alınabilir. Belirli bir toplumsal harekete desteğin eksik olan bölgelerde, doğrudan eylemleri seferber etmeye çalışmak yerine, başlangıçta eğitim, farkındalık ve topluluk oluşturma stratejileri daha mantıklı olabilir. Kaliforniya’daki çiftçi hareketi, yeni coğrafi

³ Dayanışma ağının büyüklüğü, Beşinci Bölümdeki çerçeve, merkezîlik tartışmasıyla paralellik gösterir.

bölgelerde sempati ve dayanışma ağı yaratma örneği sunar. Cesar Chavez, 1962 yılında ailesiyle birlikte Los Angeles'tan kırsal San Joaquin Vadisi'ndeki Delano kasabasına taşındı. Organizasyon ekibi (Dolores Huerta dâhil) toplulukla ilk yıllarında ihtiyaç değerlendirme anketleri düzenleyerek bölgenin en acil sorunlarını belirlemeye çalıştı. Bu bilgiler doğrultusunda ekip, çiftçi ailelerine yönelik kredi birliği ve sigorta programları geliştirdi ve bu programlar birkaç kırsal kasabada uygulandı. Bu erken topluluk çalışması, 1965 yılı sonlarında patlak veren tarihi Delano çiftçi üzüm grevine –beş yıl süren bir grev– katılma potansiyeli olan bir sempati ve dayanışma ağı oluşturmaya yardımcı oldu (Ganz 2009).

Asgari ücretin yükseltilmesi için mücadele eden fast-food işçisi kampanyalarında, sempati ve dayanışma ağı genellikle yöneticinin altındaki çoğu fast-food restoranı çalışanını içerir. Fakat 2013 ile 2018 yılları arasındaki ulusal eylem günlerinde sadece 3,5 milyon fast-food sanayisi çalışanının küçük bir kısmı protesto ve grevlere katılmıştır (Dördüncü Bölümdeki haritaları hatırlayın). Daha yüksek ücretler için protesto etmeye karar veren fast-food işçileri ile katılmayan işçiler arasındaki farklar nelerdir? 2017 ve 2018'deki Başkan Trump'a karşı tarihi Kadın Yürüyüşleri, sempati ve dayanışma ağının çoğunu Demokrat Parti adayı Hillary Clinton'a oy verenleri, yeni başkanın siyasi ortamı ve politikalarına karşı olanları, oy kullanma yaşının altındaki gençleri içeriyordu. Eski senatör ve dışişleri bakanı Clinton'a yaklaşık olarak 66 milyon seçmen oy vermişti, ancak bu olaydan iki ay sonra yapılan Kadın Yürüyüşlerine sadece dört ila beş milyon kişi katıldı. Empati ve dayanışma ağındaki vatandaşların %10'unun altına düşmelerine yol açan koşullar, yeni kurulan Trump yönetimine karşı kitle hareketlerine katılmaya iten neydi? Bu katılımcılar, Ocak 2017 ve Ocak 2018'deki rekor kıran protestolara katılmayan sempati ve dayanışma ağındakilerden farklı olarak nasıl konumlandırılmıştır?

Wall Street'i İşgal Et hareketi ABD'de ekonomik eşitsizliğe karşı gerçekleşen en büyük hareketlerden biridir. 2008-

2009'un Büyük Buhran döneminde milyonlarca insan işini ve evini kaybetmiştir. İşgal Et hareketinin aktivistleri mücadelelerini, nüfusun %99'unun elit ve açgözlü %1'e karşı verdiği bir mücadele şeklinde çerçevelemişlerdir. İşgal Et hareketi 2011 yılının sonlarında yükselişe geçtiğinde, protesto kamplarında, grevlerde ve gösterilerde gerçek katılımcı sayısı muhtemelen 300 bin kişiden azdı. Ekonomik durgunluğun, öğrenci borcunun, konut icra/atılma durumunun ve servetin giderek yoğunlaşmasının sonuçlarından etkilenen milyonlarca ABD vatandaşının sadece küçük bir kesimi İşgal Et eylemlerine veya bir mitinge katılmıştır. Birçok destekçi, aynı zamanda üst orta sınıftan "vicdani bileşenler"di (McCarthy ve Zald 1977). İnsanları destekleyici konumdan İşgalci konumuna getiren şey neydi?

Yukarıdaki örnekler, toplumun genel olarak toplumsal hareketlere katılımını yönlendiren unsurlardan belirli bir destekçi grubundaki bireylerin protesto gösterilerine katılma kararlarına odaklanan bir anlayışa geçişin nasıl gerçekleştiğini göstermektedir. Son yıllarda, söz konusu konu veya amaçla ilgilenen genel nüfusun alt grubundaki bireylerin katılım olasılığını özellikle artıran bir dizi boyut belgelenmiştir. Bu boyutlar arasında biyografik uygunluk, ideolojik/siyasi inançlar, toplumsal ağlar, örgütlere üyelik, kolektif kimlikler, geçmiş katılım deneyimleri ve yeni sosyal medya teknolojileri yer almaktadır.

2.1. *Biyografik Uygunluk*

Biyografik uygunluk, birinin yaşam aşaması ve toplumsal hareket etkinliklerine katılmak için kullanılabilir zaman veya kapasite miktarını içerir (McAdam 1988). Uzmanların bu boyuta eğilmeleri ilk kez Orum'un (1974) biyografik uygunluk kavramı üzerine odaklanmasıyla başlamıştır ve siyasi katılımı kolaylaştıran yapılandırılmamış iş rutinlerinin önemini vur-

gulamıştır. Harekete katılım için özellikle uygun olan yaşam aşamaları gençlik, genç yetişkinliği ve yaşlılığı içerir. Yapılan-
dırılmamış iş rutinlerine bağlı olan diğerlerini ise işsizler, yarı
zamanlı çalışanlar, öğrenciler, yaz tatilleri olan öğretmenler ve
emekliler oluştururlar. Eğer bir birey sempati ve dayanışma
ağı içinde bu kategorilerden birine uyuyorsa onun kolektif
eyleme katılma olasılığının diğerlerinininkine göre daha yüksek
olmasını bekleriz.

Birçok tarihsel ve çağdaş örnekte, genç insanların büyük
hareketlerde ve protesto dalgalarında merkezi katılımcılar
olarak yer aldıklarını gözlemleyebiliriz. ABD’de 1960’ların
ve 1970’lerin başındaki protesto dalgasında genç yetişkinler
öne çıkmışlardır. Sivil haklar hareketi, Chicano hareketi ve
savaş karşıtı hareketler, gösteri ve protestolara katılmak için
genç insanların kitlesel tabanına güvenmişlerdir. 1960’ların
basmakalıp sloganlarından biri olan “otuz yaşın üstündeki
kimseye güvenme” ifadesi protesto dalgalarında gençliğin
hakimiyetini gösteren anekdot niteliğinde bir kanıt sunuyordu.
1960’ların sonu ile 1970’lerin başındaki Chicano hareketinin
kalıcı miraslarından biri ise öğrenci tabanlı MEChA (Movi-
miento Estudiantil Chicano de Aztlán) örgütünde görülebilir.
MEChA’nın şubeleri ABD’de lise, halk eğitim merkezleri ve
üniversitelerde yaygınlaşarak Latinx gençlerin siyasete katı-
lımını teşvik etmektedir (Armbruster-Sandoval 2017).⁴

Son zamanlarda, Milkman (2017), iş güvencesi sorunuyla
karşı karşıya olan üniversite mezunu milenyum kuşağına men-
sup bireylerin çağdaş ABD’de dört önemli hareketi başlattığını
belirtmektedir: Siyahların Hayatı Değerlidir, DREAMers,
Wall Street’i İşgal Et ve üniversitelerde cinsel istismara karşı
düzenlenen kampanyalar. Latin Amerika’da kemer sıkma
önlemlerine ve eğitimde özelleştirmeye karşı ortaya çıkan ha-
reketlere lise ve üniversite öğrencileri öncülük etmiştir (Somma
2012; Almeida 2014b; Von Bülow ve Bidegain Ponte 2015).

⁴ Daha fazla bilgi için bkz. MEChA’nın web sitesi: www.chicanxdeaztlan.org/

Küresel ölçekte, yetişkin nüfusun %25 veya daha fazlasının 15-24 yaşları arasında olduğu “genç patlaması” yaşayan toplumların halk isyanı deneyimleme olasılığı daha yüksektir (Goldstone 2015).

Lise ve üniversitelerdeki genç insan yoğunluğu ve esnek programlar, bu bireylerin diğerlerine kıyasla özellikle gençlik örgütlerine dâhil olanlar da olmak üzere daha fazla katılım sağlamasına ve teşvik etmesine olanak tanır (Terriquez 2015b). Genç yetişkinlik döneminde yeni konulara farkındalık kazanma yoğunluğu da bireyi inançlarına göre harekete etmeye zorlar. Fakat McAdam (1988), gençlerin hâlâ büyük ölçüde ebeveyn otoritesi altında olduklarını hatırlatır ve daha büyük gençlerin ve genç yetişkinlerin daha küçük gençlere göre geleneksel olmayan siyasete katılım gösterme olasılığının daha yüksek olduğunu belirtir. Bu ebeveyn otoritesi, Meksikalı-Amerikalı gençlerinin devlet eğitimi sisteminde ayrımcılığa karşı Los Angeles’ta 1968’de gerçekleştirdikleri lise öğrencisi protestolarını anlatan HBO filmi “Walkout”ta [Grev] gözlemlenebilir. Filmin genç kahramanı, protestolara katılmaması için babasından yoğun baskı görür.⁵ Fakat ebeveyn otoritesine rağmen, ABD’de, 2018’de silah yasası reformu ve saldırı silahlarıyla mücadele hareketiyle birlikte öğrenci aktivizminde benzeri görülmemiş bir yükseliş yaşandı ve ülke genelindeki lise ve ortaokullarda (hatta ilkokullarda bile) binlerce yürüyüş ve boykota gençler teşvik edildi (bkz. Dördüncü Bölüm). Burada, neden bazı öğrencilerin protesto yürüyüşlerine katıldığını, diğerlerinin ise sınıflarında kaldığını soruyoruz.

Diğer hareketler de esnek çalışma programlarına sahip olan insanlardan istifade etmişlerdir. Kuzeybatı Pasifik’te ve Kanada’da küresel adalet hareketinde yer alan bir grup olan “Öfkeli Nineler” [Raging Grannies] adlı aktivist yaşlı kadın-

Bkz: www.democracynow.org/2006/3/29/walkout_the_true_story_of_the.

lardan oluşan bir grup, bu konuda bir örnektir.⁶ Guillemot ve Price (2017) tarafından yapılan araştırma, sosyal hizmetlere yönelik tehditlerin yaşlı vatandaşların –gösterilere katılmayı zorlaştıran kişisel sağlık sorunları olduğunda bile– protestolara katılımında önemli bir katalizör olduğunu bulmuştur. Son bir örneğe 1990’ların sonu ile 2000’lerin başında Latin Amerika’daki en büyük toplumsal hareketlerden biri olan Arjantin’deki işsizler hareketidir (Rossi 2017). Bu vakada işsizlik, işten çıkarılan işçilere hem bir rahatsızlık hem de örgütlenmeleri için zaman sağlayan bir güç olmuştur.

Özetlemek gerekirse, biyografik uygunluk, bazı bireylere, iş, aile ve diğer yükümlülüklerin daha fazla günlük kısıtlamasına sahip olan başkalarına kıyasla toplumsal hareketlere katılmak için daha fazla zaman sağlar. Zaman zaman, biyografik uygunluk kategorisine giren öğrenciler, işsizler veya yaşlı vatandaşlar gruplar hâlinde örgütlenebilirler.

2.2. İnançlar ve İdeolojiler

Hareket katılım hakkındaki ilk teoriler bireyin inançlarına ve değerlerine odaklanmıştı. İnsanlar protesto hareketine katılmaya belirli bir yatkınlık gösterirler. Bu, klasik teorilere göre psikolojik eksiklikler olabilir, örneğin yabancılaşma, tecrit, düşük özsaygı veya kalabalıklar içinde toplumsal baskılara duyarlılık gibi. Daha çağdaş katılım teorileri ise klasik teorilerin aksine, yüksek özsaygı, kişisel etkililik ve toplumla bütünleşme gibi daha olumlu sosyal psikolojik özelliklerin bireyleri toplumsal hareketlere yönlendirdiğini savunmaktadır. Günümüzdeki katılım perspektifleri, siyasi ideolojilere, bir konu için duyulan endişe düzeyi, başarı algısı ve belirli bir şikâyetin deneyimlenme düzeyi gibi konulara odaklanır. Bu özellikleri kullanarak hareketlerin olası katılımcılarının

⁶ Daha fazla bilgi için bkz: <http://raginggrannies.org/>

sempati ve dayanışma ağının sınırlarını da belirleyebiliriz. Siyasi ideoloji (bireyin siyasi inançları ve tutumları), genellikle çokboyutlu hareket katılım modellerinde dikkate alınan unsurlardan biridir. Örneğin Avrupa’da 47 ülkede gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırmalarını kullanan uzmanlar, daha aşırı –sol ya da sağ– siyasi görüşlere sahip olanların, daha ılımlı siyasi inançlara sahip olanlara kıyasla protestolara daha fazla katıldıklarını tespit etmişlerdir (Jakobsen ve Listhaug 2014). Benzer bulgular, Peru ve İsrail’de yapılan ulusal anketlerde (Opp, Finkel vb. 1995) ve İspanya’daki kemer sıkma politikaları karşıtı hareketlere katılımı da karşımıza çıkarmaktadır (Portos ve Masullo 2017).

2.3. Toplumsal Ağlar

1980’lerden itibaren, hareket katılımının önemli bir belirleyicisi olarak toplumsal ağların rolüne duyulan ilgi artmıştır (Snow vd., 1980).⁷ Bireylerin diğerleriyle sürdürdüğü bağlantılar, protesto katılımını şekillendirir. Aslında, son 30 yılda toplumsal hareket araştırmalarında meydana gelen önemli bir ilerleme, genel değerlerin ve inançların tek başına bireysel düzeyde katılım farklılıklarını açıklamak için genellikle yeterli olmadığının kabul edilmesine dayanmaktadır (McAdam, 1986). Hareketle ilgili inançlar ile harekete bilfiil katılım arasında aracılık eden şey, toplumsal ağlar ve örgütlerdir (Krinsky ve Crossley 2014).

Bu çalışma alanında, araştırmacılar toplumsal hareket etkinliklerine katılmadan hemen önce bireylerin var olan mikro-sosyal bağlamını belirlemek isterler. Bu, bireyin arkadaşlıkları, iş yeri ilişkileri ve mahalle ilişkileri gibi kişisel ağlarını içerir (Gould 1995; Dixon ve Roscigno 2003).

Mexico City’deki büyük gösterilerde bu üç boyutun protesto katılımını nasıl şekillendirdiği konusunda bir uygulama için bkz. Inclán ve Almeida’nın (2017).

Aile, arkadaşlar, mahalle ve iş yeri gibi kişisel ağlar, duyarlı bireyleri sempati ve dayanışma ağından aktivizme doğru çekmede önemli referans grupları olarak işlev görür (Kitts 2000). Aktivistler, yakın toplumsal bağlara veya ilişkilere sahip oldukları veya harekete sempati duyan diğer gruplardaki insanları eyleme katılmaya teşvik etmede özellikle başarılı olurlar (Lim 2008). Dolayısıyla, bir kişinin harekete katılım kararında, harekete sempati duyan diğer insanlarla olan bağlarının sayısı ve gücü önemli bir rol oynar. Bu tür günlük kişisel ağlar, bireysel hareketlere katılımın en iyi belirleyicilerinden bazıları olmaya devam etmektedir. Düşük gelirli kentsel topluluklar, zaman zaman toplumsal ağ kaynaklarını bir araya getirerek, kolektif eylemde kullanmak yerine bölgenin ekonomik olarak hayatta kalması için de kullanılabilirler (Desmond ve Travis 2018).

Çeşitli araştırmalar, hareketin olası katılımcılarının, zaten aktivistlerle etkileşimde bulunduklarında kolektif eylem kampanyalarına daha fazla katılmaya meyilli olduklarını göstermiştir (McAdam 1988; Gould 1995; Snow vd. 1980; Passy 2001). Bir sokak mitinginde yer almak üzere şahsen davet edilmek, bireyi bu tür etkinliklere katılmaya teşvik eder ve daha fazla normatif baskı sağlar (Schussman ve Soule 2005; Walgrave ve Wouters 2014). Davette bulunan kişi harekete zaten katılan aktivist bir yakın arkadaş veya akrabaysa, talebin ikna edici olma olasılığı daha yüksektir. Toplumsal ağlar aynı zamanda hareketlerden uzak durmaya da yol açabilir. Eğer bir kişi toplumsal hareketlere katılmaktan kaçınan insanlarla bağlantılıysa, onun kolektif eyleme katılmama olasılığı daha yüksektir (McAdam 1988). Protestoya katılım düşük riskli bir noktadan (örneğin bir üniversite mitingi) yüksek riskli bir noktaya (örneğin bir binanın veya halk alanının işgal edilmesi veya baskıcı bir hükümete karşı protesto) geçtiğinde, toplumsal ağlarla bütünleşmenin derinliği, harekete katılımın özellikle güçlü bir

belirleyicisi hâline gelir (McAdam 1988; Nepstad ve Smith 1999; Almeida 2005; Viterna 2013).

2.4. Örgüt Üyeliği

Sivil toplum kuruluşlarına ve diğer toplumsal kurumlara üyelik, kişisel ağlara benzer şekilde toplumsal hareketlere katılım için teşvik edicidir (Gould 1995). Bu tür kurumsal ortamlar, öğrenci kulüplerini, ibadethaneleri ve kiliseleri, sendikaları, hatta eğlence ve dinlence amaçlı grupları (bir softbol takımı veya egzersiz sınıfı gibi) içerebilir. Kuruluşlara üyeliğin temel katkısı, toplumsal yaşamın daha içinde olan üyelerin toplumsal hareket etkinliklerine katılma olasılığının daha fazla olmasıdır (Morris 1984; McAdam 1988). İnsanlar zaten örgütlerde yer aldıklarında, aktivistler kriz zamanlarında aynı kuruluştaki birçok bireyi bir araya getirerek hızlı bir şekilde eyleme geçirebilirler (Oberschall 1973; Morris 1984; McAdam 1999 [1982]).

Sivil ve siyasi kuruluşlar, bireysel katılımcılara kişisel olarak etkili oldukları duygusu sağlarlar (McAdam ve Paulsen 1993; Gould 1995). Her örgütsel bağlantı, hareketin dışındaki kişilerle ilişkiler veya harekete katılma karşıtlığı gibi bireyin hareket etkinliğine etki edebilecek ters yönlü baskılardan uzaklaşmasına yardımcı olur (McAdam ve Paulsen 1993; Kim ve Bearman 1997; Gould 2003; McAdam 2003). Aktivist bireylere yönelik kesişen baskılar, aktivistlerin tutuklandığı veya diğer zararlara maruz kaldığı yüksek riskli ortamlarda daha da güçlü olabilir. Ayrıca örgütler, üyenin davranışının giderek kendi kuruluşlarının normatif yükümlülükleriyle uyumlu hâle geldiği önemli sınırlama süreçleri de sağlarlar. Bu uyarılama süreci genellikle kurum içi törenler ve ritüeller (toplantılar, çalışma grupları, strateji oturumları gibi) sırasında gerçekleşir. Bu tür törenler, örgüt içi veya dışı grup sınırlarının inşa edildiği ve pekiştirildiği siyasi durumun odaklanmış dikkat ve

paylaşılan tanımlarını yaratan yoğun yüz yüze etkileşim için fırsatlar sunar (Collins 2001). En önemlisi, bu yerler aktivistlerin çıkarlarının normatif baskılarla yeniden onaylandıkları ve protestolara bilfiil katılım yoluyla bireysel katkılar yapmaya zorlandıkları yerlerdir. Bu nedenle toplumsal ağlarla benzer şekilde, belirli bir toplumsal harekete az da olsa yakınlık duyan kuruluşlara üyelik, protestolara bireysel katılımın en tutarlı belirleyicilerinden biridir (Somma 2010). Yakın tarihli bir örnekte Terriquez'in (2017) Kaliforniya'daki Latin Amerikalı gençlik üzerine yaptığı çalışma, protestolara bireysel katılımı ile ilgili en güçlü bağlantının lise gençlik örgütleri ve üniversite kaydı da dâhil olmak üzere sivil katılımı teşvik eden kuruluşlara üyelik olduğunu göstermiştir.

2.5. Kolektif Kimlikler

Kişisel ağlar ve kurumsal bağlantılar, bireyin benlik duygusu, aidiyet duygusu ve kişisel kimliğiyle bağlantıların önemini vurgulamaz (Viterna 2013). Kimlikleri bir siyasi harekete güçlü bir şekilde bağlı olan insanların, özellikle hareketle ilgili kolektif eylemlere katılmaya istekli olmaları daha muhtemeldir (Van Stekelenburg ve Klandermans 2017). Nitekim David Snow ve Doug McAdam (2000: 47), “bir hareketin varlığı, bireyin kişisel kimliğine uygun şekilde hareket etmesine izin veren bir yol sağlar” bulgusuna ulaşmışlardır. Bireyler grup bağlılıklarından güç alırlar. Toplumsal dayanışma ve kimlik duygusu, gelecekte onları protestolara katılmaya teşvik eder (Taylor vd. 2009; Van Stekelenburg ve Klandermans 2017; Stryker 2000). Buna karşın, diğer bireyler, örgütleri düzenleyen ve etkinliklere katılan alt gruplara karşı kimlik ve duygusal bağlılıktan yoksun oldukları için toplumsal hareketlere katılmaktan geri kalırlar (Jasper 2018). Toplumsal hareket araştırmacıları, belirli mitingler veya eylemlerle ilişkili katılımcılar ve örgütlerle özdeşleşen bireylerin eylemlere daha

fazla katılım gösterme eğiliminde olacağını beklerler çünkü kolektif eylemin kendisi, sorgulanan kimliği pekiştirir (Van Stekelenburg ve Klandermans 2017).

Bununla beraber, protesto etkinliklerinin türüne bağlı olarak risk ve belirsizlik arttıkça, katılımcılar, diğer aktivist arkadaşlarıyla daha derin bir kimlik ve dayanışma deneyimlemelidirler. Bu aktivist kimlik, zamanla artan siyasi deneyimle bireyin benzer düşünen diğer aktivistlerle bütünleşmesiyle güçlendirilir (McAdam ve Paulsen 1993; Viterna 2013).

2.6. Geçmiş Katılım Deneyimi

Toplumsal hareketlere bireylerin katılma olasılığını artıran bir başka önemli boyut da geçmiş protesto deneyimidir. Toplumsal hareket etkinliklerine geçmişte katılmış olmak genellikle kişisel yeterlilik duygusu sağlar, bu da protesto eylemlerine katılma olasılığını özellikle geçmişte katıldıkları eylem hedefine ulaşmışsa, bu tür deneyimleri olmayanlara göre çok daha cazip kılar. Bu, İspanya'da ekonomik kemer sıkma politikalarına karşı çıkan son Indignados hareketi dâhil olmak üzere, çeşitli hareketlere bireysel olarak katılma çalışmalarında tutarlı bir bulgudur (Portos ve Masullo 2017). Bu tür bir katılım, bireyin protesto eden toplulukla özdeşleşmesini pekiştirebilir; duygusal enerji ve pozitif duygular gibi ilave yararlar da sağlayabilir (Collins 2004). Her ek bireysel aktivizm dönemi, genel olarak toplumsal katılım becerilerini geliştirme hissi de sunabilir (Schussman ve Soule 2005; Van Dyke vd. 2007; Schlozman vd. 2018). Geçmişte toplumsal hareketlere katılmamış bireyler, siyasi protestoları siyasi görüşlerini ifade etmede ve toplumsal değişime neden olma etkisiz bir yöntem olarak görmeye daha yatkın olabilirler. Egemen medyada protestoları ve toplumsal hareketleri etkisiz ve irrasyonel eylemler olarak sunan elitist basmakalıpları aşmak zorundadırlar (Sobieraj 2011; Kablo 2019).

2.7. Sosyal Medya

Siyasi ideoloji, biyografik uygunluk, günlük ağlar, örgüt üyeliği, kolektif kimlikler ve geçmiş protesto deneyimlerinin yanı sıra kitlesel medya ve çevrimiçi sosyal medyanın farklı biçimlerinden sıradaki gösteriler ve mitingler hakkında bilgi almak da dijital çağda bireyleri gösterilere katılmaya teşvik edebilir (Earl ve Kimport 2011; Odabas ve Reynolds-Stenson 2017). Televizyon ve gazeteler olası katılımcılara yaklaşmakta olan protesto etkinlikleri hakkında nadiren bilgi sağlarlar. Fakat giderek artan bir şekilde, uzmanlar yeni sosyal medya teknolojilerinin yaklaşan protesto etkinlikleri hakkında bilgi sağlama ve gösterilere katılımı teşvik etme rolünü kabul etmeye başlamışlardır (Carty 2015; Bennett ve Segerberg 2013). Gerçekten de yeni sosyal medya teknolojileri tartışmasız olarak, göçmen hakları, kadın yürüyüşleri, silah denetimi, iklim adaleti ve daha pek çok konuyu içeren yeni binyılın büyük protesto kampanyalarını yaratan en önemli iletişim kaynağı hâline gelmiştir. Yeni internet iletişim teknolojileri, çevrimiçi ya da mobil ağlar aracılığıyla bağlantılı olan büyük sempati ve dayanışma ağının önemli bir kısmına anında ulaşarak büyük ölçekte bir genişleme ve seferberlik olanağı sağlar.

Sempati ve dayanışma ağındaki kişiler, yaklaşan gösteriler hakkındaki sosyal medya mesajlarına maruz kalmazlarsa katılım olasılıkları daha düşük olacaktır. Yaklaşan bir protesto etkinliği hakkındaki bu farkındalık ve bilgi eksikliği, katılımı büyük ölçüde engeller. Sosyal medyanın anlık yayılma kapasitesi, son 20 yılda dünya çapında protesto katılımını devrimleştirmiştir. Zaten 2006 yılına kadar sosyal ağ sitesi myspace.com, Dallas'taki lise öğrencilerini yarım milyon katılımcının olduğu rekor bir yürüyüş için harekete geçirerek göçmen hakları hareketinde önemli bir rol oynamıştır. O zamandan beri, Facebook, Twitter ve WhatsApp gibi sosyal medya platformları, ABD'deki ve dünya çapındaki her büyük toplumsal harekette bireyleri eyleme geçirmede bütünleyici

bir rol oynamıştır. Bu hareketler arasında Arap Baharı, İspanya'daki Indignados hareketi, iklim adaleti, Siyahların Hayatı Değerlidir ve Hong Kong'daki Şemsiye hareketi bulunmaktadır. Bu model, bilgi ve iletişim teknolojilerinin küresel yayılması ve özellikle Küresel Güney'deki sıradan insanların cep telefonları aracılığıyla erişilebilir hâle gelmeleriyle birlikte ortaya çıkmaktadır. 21. yüzyılda hareket katılım için büyük bir soru, sosyal medya aracılığıyla harekete geçirilen dijital dayanışmanın seviyesi üzerine odaklanmaktadır. Başka bir deyişle, yüz yüze organizasyona kıyasla sosyal medya tarafından yönlendirilen protesto kampanyalarındaki ilişkiler ve bağlar ne kadar güçlüdür? Sosyal medya yönlendirmeli katılımlar ve hareketlenmeler hangi koşullar altında sürekli olur? Bu tür eylemleri, karşıhareketler ve elit eleştirmenlerin çağdaş hareketleri ilerici sosyal değişim arayışıyla etiketlemek ve damgalamak için kullandığı “anlık aktivizm”den farklı kılan şey nedir? (Earl ve Kimport 2011; Carty 2015)

Özetle, bu bölüme, bireylerin çeşitli toplumsal hareketlere katılımını teşvik eden temel bileşenleri tanıtarak başladık ve sempati ve dayanışma ağının tanımını ve önemini vurguladık. Buradan itibaren inceleme, bir kişinin harekete geçme potansiyeli veya destek vermeye sahip olmasından, toplumsal hareket faaliyetlerine katılmaya geçmesini neyin güdülediğine odaklandı. Toplumsal harekete katılım, gerçekte protesto katılımına bireyleri çeken birkaç koşulun olduğu çok boyutlu bir süreç olarak görüyoruz. Bu unsurlar arasında ideolojik inançlar, zamanın kullanılabilirliği, günlük toplumsal ağlar, sivil derneklere üyelik, geçmişteki hareket deneyimleri ve sosyal medya aktivizmine maruz kalma yer alır. Bu koşullar genellikle tek bir birey için örtüşmektedir, bu da hareketlere katılmak için özellikle güçlü bir güdülenme kaynağıdır. Bir örnek, derin siyasi inançlara sahip genç bir yetişkinin, üyeleri aynı ilerici sivil örgütlere ait olan bir arkadaşlık çevresine sahip olduğu ve çevrenin büyük oranda sosyal medya ile iletişim kurduğu bir durum olabilir.

3. 15 Dolar Mücadelesi, Kadın Yürüyüşü ve Wall Street'i İşgal Et

Günümüzde ABD'deki üç makro hareketin, yani 15 Dolar Mücadelesi, Kadın Yürüyüşü ve Wall Street'i İşgal Et hareketinin, bireysel katılımın mikro düzeyinden de anlaşılabilceği söylenebilir. Bu büyük hareketler ve kampanyalar için sempati ve dayanışma ağı tanımlanmasıyla ilgili genel soruları daha önce bu bölümde sormuştuk. İnsanları sempati ve dayanışma ağından gerçek katılıma yönlendiren ana koşulları bilerek, ABD'deki bu üç büyük hareket kampanyasına bireylerin katılımına daha yakından bakmak gerekmektedir. 15 Dolar Mücadelesi fast-food işçisi hareketinde, bireysel bir çalışanın kararı çoğunlukla greve veya protesto eylemine katılmak olacaktır. Harekete katılım çerçeveleri, biyografik uygunluğa sahip olan, aktivistler ve örgütleyicilerle bağlantıları olan, geçmiş protesto deneyimi olan ve sosyal medya ağları aracılığıyla yaklaşan ulusal eylem günlerine maruz kalan işçilerin, bu koşullara sahip olmayan fast-food işçilerinden çok daha olası bir şekilde katılım göstereceğini öngörür. Irk, sınıf ve cinsiyet gibi toplumsal kimlikler (örneğin kesişimsellik) de işçileri mücadeleye çekme eğilimindedir. Ayrıca, protestolar çoğu durumda işyerinde gerçekleştiğinden, fast-food çalışanları için katılım oldukça riskli olmuştur ve gösterilere katılmaları işten çıkarılmaları ciddi bir olasılıktır.

2017 ve 2018 Kadın Yürüyüşleri için de benzer katılım kararı dinamikleri devreye girmiş olmalıdır. Etkinlikler cumartesi günleri düzenlendiğinden, birçok insanın yerel bir gösteriye katılmak için zaman ayırması daha kolaydı. Bu yürüyüşler oldukça neşeli ve barışçıl (yani düşük riskli) olduğundan, aile ve arkadaşlardan gelen davetler bireyler üzerinden ikna edici olmuş olabilir. Aslında, 2017 Washington DC Kadın Yürüyüşü sırasında gerçekleştirilen bir ankete göre, katılımcıların %60'ının aile üyeleriyle ve neredeyse %70'inin arkadaşlarıyla yürüyüşe katıldığını bildirmiştir. Aynı araştırmada örnekleme

alınan katılımcıların üçte biri ilk kez protesto katılımcısı olduklarını bildirmiştir (Fisher vd. 2017). Kadın Yürüyüşü'ne katılma kararında güçlü siyasi ideoloji ve inançlar da önemli bir rol oynamıştır çünkü dönemin başkan adaylarından birinin kutuplaştırıcı ve kışkırtıcı kampanya konuşmaları, ırkçılık, cinsiyetçilik ve homofobiyle mücadelede kararlı vatandaşların tepkisine neden olmuştur.⁸ Kadın Yürüyüşü'nün önde gelen feminist koordinatörleri, kampanyayı başından itibaren merkezi bir web sitesi (www.womensmarch.com) ve yürüyüşe dâhil olan şehirlerde kurulan yüzlerce Facebook sayfasıyla çevrimiçi olarak örgütlemiştir. Toplumsal cinsiyet, ırk ve cinsel yönelim gibi kolektif kimlikler, bu devasa etkinliğe güçlü bir çekim gücü sağlamıştır (Fisher vd. 2017).

2011 yılının sonbaharında Wall Street'i İşgal Et protestolarına katılım da büyük ölçüde yukarıda belirtilen temel boyutlara bağlı olarak gerçekleşmişti. Facebook ve Twitter, anlık bilgi iletişiminde önemli roller oynadılar ve hemen hemen her şehirde kamp kurulan yerlerle ilgili Facebook sayfaları oluşturuldu (Gaby ve Caren, 2012). İşgal Et hareketi yüzlerce şehirde kamu alanlarını ele geçiren bir protesto olduğu için *katılım düzeyinin* bu durumda belgelenmiş olması önemlidir. Eğer biri bir protesto alanında kamp yaparak harekete katılırsa bu sadece bir İşgal Et mitingine katılmaktan çok daha büyük bir zaman ayırmayı gerektirecektir. Uzun süreli kamp yapmaya daha uygun adaylar, yüksek biyografik uygunluğa sahip olanlardır (zaman zaman birkaç hafta kadar süren kamplar olmuştur). Gould-Wartofsky (2015), İşgal Et hareketinin en faal olduğu dönemde yaklaşık 7.000 tutuklama olduğunu bildirmiştir, bu da katılımın daha az rahatsız edici protestolara göre daha yüksek riskli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, uzun süreli katılım için diğer aktivistlerle daha

⁸ Bakınız: Julia Llinas Goodman. 2018. "2018 Kadın Yürüyüşü: Kadınlar Nasıl Rakamlarla Hareket Büyüyor" 50 Mavi Eyalet, 24 Ocak. www.50statesofblue.com/2018/01/womens-march-2018-dana-fisher-protest/

derin toplumsal bağlara ve geçmişte protestolara katılma deneyimine sahip olmak, katılım olasılığını artırmaktadır (bir benzeri de 15 Dolar Mücadelesi kampanyasına katılımdır). Toplumsal hareketlerle ilgili çalışmalar hâlâ bu üç büyük hareketin sistemli katılım çalışmalarını beklemektedir ama yukarıda anlatılanlar dikkatlerin muhtemelen yoğunlaşacağı noktaları göstermektedir. Aynı yöntemler, silah denetimini savunup askeri saldırı silahlarına erişime karşı çıkan yeni gençlik hareketini incelemek için de kullanılabilir.

4. Katılım Çalışmalarında Geline Son Nokta

Katılım çalışmaları literatüründeki en son proje “Protesto Eyleminde Yakalanmak: Mücadeleyi İçeriklendirmek”tir (PEYMİ).⁹ 1990’lardan itibaren Avrupalı bilim insanları, eş zamanlı protesto olayları sırasında göstericileri araştırmak için anketler yapmaya başladılar. 2003 yılında, dünya tarihindeki en büyük protesto günlerinden biri olan 15 Şubat 2003’ta Irak’a yönelik savaşa karşı 10 ülkede 10 gösteriye ilişkin bir anket yapmak için çokuluslu bir proje başlatıldı (Walgrave ve Rucht 2010; Heaney ve Rojas 2015). 10 yıl sonra, Stefaan Walgrave ve Bert Klandermans, PEYMİ projesini başlatmak için bir grup akademisyeni bir araya getirdi. 2017 yılı itibarıyla PEYMİ, Hollanda, Belçika, İngiltere, İsveç, İspanya, Çek Cumhuriyeti, İsviçre, Danimarka, Meksika, El Salvador, Kosta Rika, Honduras, Şili ve Arjantin olmak üzere 14 ülkede 110 fiili protesto gösterisini saymıştır. Veriler, 2009 ile 2017 yılları arasındaki gösterilerde toplanmıştır. Anket yapılan mitingler arasında İşçi Bayramı, kemer sıkma politikaları, LGBTQİ+ onur yürüyüşü, ayrımcılık karşıtlığı ve iklim adaleti gibi konular yer almaktadır.

Bu çalışmalarda, araştırmacıların (çoğunlukla üniversite öğrencilerinden oluşan) ekipleri, bir protestoya bilfiil katılır ve

⁹ Bkz. www.protestsurvey.eu/index.php?page=index.

etkinlik içinde rastgele örnekleme tekniklerini kullanarak anket yapar (Klandermans 2012). Bazı ülkelerde, bazı katılımcılara anketler dağıtılır ve daha sonra bu anketlerin üniversiteye postayla gönderilmesi istenir (aynı zamanda diğer katılımcılar tarafından da miting sırasında doldurulur). Latin Amerika gibi diğer durumlarda ise anket, protesto sırasında uygulanır (Inclán ve Almeida 2017). PEYMİ projesinde, protesto katılımcıları farklı türdeki gösteriler arasında (örneğin eşcinsel gurur yürüyüşleri ile kemer sıkma karşıtı yürüyüşler) ve ülkeler arasında karşılaştırılır, böylece insanların farklı nedenlerle harekete geçirildiği ve katılmaya motive edildiği görülebilir. Proje, benzer gösterilerde ülkeler arasında ve ülkeler içinde farklı protesto etkinlikleri üzerinde protesto katılımcılarını karşılaştırır. Anketler eşzamanlı olarak gerçekleştirildiği için, araştırmacılar bir olayın birkaç ay veya yıl sonra yapılan bir anketle karşılaştırıldığında katılım motivasyonları hakkında daha iyi bir anlayışa sahip olur.

Meksika’da María Inclán, PEYMİ anketini 2011 ve 2012 yılları arasında Meksika Şehri’ndeki altı büyük şehir mitinglerinde uyguladı (Nolan-García ve Inclán 2017). Bir çalışmada, dini gösterilere katılanların sosyal ağları tarafından harekete geçirildiği, seçimlerle ilgili daha kendiliğinden gelişen protestolara katılanların ise geçmiş protesto deneyimleri tarafından daha çok harekete geçirildiği bulundu (Inclán ve Almeida 2017). PEYMİ projesiyle ilgili başka bir çalışmada, Almeida, El Salvador Üniversitesi, Kosta Rika Üniversitesi ve Honduras Ulusal Özerk Üniversitesi’ndeki meslektaşlarının desteğini alarak PEYMİ anketinin üzerinde değişiklikler yapılmış bir hâlini 1 Mayıs yürüyüşlerinde San Salvador, San José ve Tegucigalpa’da uygulamak için harekete geçti. Her ülke için 30 kişilik üniversite öğrenci ekibi, 1 Mayıs 2014 tarihinde kendi ulusal başkentlerinin sokaklarına sabah 7.00’de inerek anketi uyguladı (araştırma ekiplerinin fotoğraflarını 12, 13 ve 14’te görebilirsiniz). Orta Amerika’da toplam 1500 1 Mayıs katılımcısı için her ülkede neredeyse 500 anket dolduruldu.

Şekil 12. Honduras takımının eğitimi, Nisan 2014

Şekil 13. Kosta Rika araştırma takımı, 1 Mayıs 2014.

Şekil 14. El Salvador Takımı, 1 Mayıs 2014. Yazar tarafından çekilmiştir.

Orta Amerika PEYMİ projesinin ilk ön çalışması, toplumsal hareket katılımı ile seçim katılımı arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Bu çalışmada 1 Mayıs yürüyüşçüleri, sol siyasi partilerin seçim kampanyalarına katılım için sempati ağı olarak kullanılmıştır. Üç ülkede de 1 Mayıs yürüyüşünden önce son sekiz ay içinde cumhurbaşkanlığı, parlamento ve yerel seçimler gerçekleşmiştir. Bu ilk çalışma, sosyalist siyasi ideoloji, serbest ticarete karşı inançlar, sivil toplum örgütü üyeliği ve geçmiş toplumsal hareket katılımının bir kişiyi sol bir siyasi parti için gönüllü olarak çalışmaya ve kampanya yapmaya çok daha yatkın hâle getirdiğini bulmuştur (Almeida ve Sosa 2015). Bu nedenle, PEYMİ projesi, toplumsal hareket katılımı ile seçim politikalarına katılım arasındaki ilişkiyi deneysel olarak sınamayan ve gösteren değerli bir çalışma tasarımı sağlamıştır. Daha somut olarak bu durumdaki PEYMİ araştırma tasarımı, yoksul ülkelerdeki alt sınıf güçlerin, geleneksel elit liderliğindeki siyasi partilerin ve toplumsal sınıfların ezici ekonomik kaynaklarını ve mal varlıklarını kullanarak seçim kazanımları için toplumsal hareketlerdeki insan sermayelerini harekete geçirmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu geleneksel siyasi partiler, kampanyalarını büyük medya kuruluşlarının kontrol edip ücretli kampanyacılar kullanarak finanse etmeye meyillidirler.

5. Özet

Bu bölümde toplumsal hareketlere bireysel düzeyde katılım sürecini inceledik. Tartışmamız kolektif eylemin temel bir sorusunu ele aldı: Neden bazı insanlar hareket faaliyetlerine (gösteriler, grevler, mitingler, yürüyüşler, boykotlar) katılırken, daha fazlası katılmaz? Çeşitli çalışmalar, sivil ve siyasi katılımı ilgili anket maddeleri içeren büyük ulusal ve uluslararası veri kümelerine dayanmaktadır (örnekler Tablo 5'te verilmiştir). Diğer çalışmalar ise belirli toplumsal hareketler ve protesto kampanyalarına katılma ve katılmama üzerine odaklanırlar. Bu hareketlere ilişkin çalışmalar, katılımcıların farklı sempati ve dayanışma ağlarından (ilgili harekete ilgi duyan alt gruplardan) geldiklerini öne sürmektedir. Bu açıdan bakıldığında temel konu, bir bireyi içinde bulunduğu sempati ve dayanışma ağından harekete bilfiil katılıma neyin yönlendirdiğidir. Toplumsal hareketleri araştıranlar, insanları sempatiden aktivizme iten en önemli unsurların ideolojik inançlar, örgütsel bağlantılar, toplumsal ağ bağları, kolektif kimlikler, geçmiş protesto deneyimleri ve yeni sosyal medya teknolojileri olduğunu bulmuşlardır. Bu araçlar, geçmişteki tarihi hareketlerin yanı sıra Kadın Yürüyüşleri, polis şiddeti ve istismarına karşı kampanyalar ve dışlanmış toplumsal gruplar için asgari ücret mücadelesi gibi çağdaş hareketlerdeki katılımı anlamamıza da yardımcı olurlar.

Sıradaki bölümde toplumsal hareketlerin makro düzeyine geri döneceğiz. Bu bölüm, toplumsal değişimi sağlamayı hedefleyen toplumsal hareket seferberliklerinin sonuçlarına veya etkilerine genel bir bakış sunacak. Toplumsal hareket sonuçları ile seferberlikleri arasındaki ilişkiyi anlamak, kolektif halk eylemlerinin modern toplumların dönüşümü için bir yol sunduğunu gösterebilecek hayati bir araştırma alanıdır.

Bu kitap bu noktaya kadar büyük ölçüde toplumsal hareketlerin sonuçlarına değil hareket seferberliğine odaklandı. Kolektif eylemin temel koşullarının, yöntemlerinin, teorilerinin, ortaya çıkışının ve yayılmasının bileşenlerini ele aldık. Çerçeveleme ve harekete katılım tartışmaları (Beşinci ve Altıncı Bölümler) bile seferberlik sürecine ve bireylerin protesto kampanyalarına nasıl dâhil olduklarına odaklandı. Bu bölümse toplumsal hareketlerin toplumsal değişim yaratma sürecini nasıl gözlemlediğimiz ve belgelediğimiz gibi, toplumsal hareketlerle ilgili potansiyel olarak en önemli soruları ele almaktadır. Taleplerinin ve hedeflerinin bazılarına ulaşabilen başarılı hareketleri başarılı kılan koşullar nelerdir? Aktivistler ve uzmanlar, çağdaş toplumlardaki toplumsal dışlanmaya karşı rasyonel bir kolektif tepki olarak toplumsal hareket seferberliğinin önemini belirlemek için bu tür konularla yüzleşmek zorundadırlar. Toplumsal hareket sonuçlarının alanı, böyle bir çalışma için analitik araçlar sağlar.

Toplumsal hareketler, toplumda ve bu değişiklikler için mücadele eden insanların hayatlarında kalıcı değişiklikler meydana getirirler. Toplumsal hareketlerin uzun vadeli sonuçlarını anlamak, kolektif eylem araştırmalarının en hayati alanlarından biridir. Aktivistler, toplum örgütleyicileri, sendika liderleri ve akademik araştırmacılar, daha başarılı hareket sonuçları üreten koşulları belirlemek için çaba gösterirler. Başka bir deyişle, toplumsal hareketler nasıl kazanır? Toplumsal hareketlerin bu önemli alt alanı, *hareket sonuçları* olarak adlandırılır. Bu sonuçlar, hareketin tamamen başarısızlığa uğrayıp çökmesinden, eşcinsel evliliğin yasallaştırılması veya

otoriter bir yönetimin değiştirilmesi gibi yeni lehte politikalara kadar, hareketin zaferlerini içerir. Aynı zamanda, toplumsal hareketlerin muhalifleri, müşterek faillerin amaçlarına ulaşmalarını engellemek amacıyla çeşitli engeller koymak için büyük çaba harcarlar (Cable 2019).

Kolektif eylemi inceleyen araştırmacılar, kolektif eylemin küçük, orta ve büyük düzeylerde sonuçlarını inceler. Bu düzeyler içinde, uzmanlar ve aktivistler, hareketlerin katılımcıların yaşam seyirleri, hükümet, kurumlar, kültür ve toplumun geneli üzerindeki kalıcı etkileri gibi soruları anlamaya çalışırlar. Bir hareketin ne kadar başarı elde ettiğini daha iyi anlamak için, hareketin sonuçlarını nasıl ölçeceğimizi ve tanımlayacağımızı belirlememiz gerekir. Hareketin başarısını incelemenin en yaygın yollarından biri, hareketlerin belirttikleri hedeflerine ulaşıp ulaşmadıklarını saptamaktan geçer. Bu yaklaşım, “hareketin hedefleri, medya veya dışarıda kalan halk gibi harekete karşı olan aktörlere sözlü veya yazılı açıkça ifade edilen amaçlarının incelenmesi yoluyla siyasi hareket örgütlerinin resmi olarak beyan edilen hedeflerini” analiz eder (Burstein vd. 1995: 282).

Hareketin hedefleri genellikle hareketin belgelerinde/propagandasında, web sitelerinde, liderlerin konuşmalarında, sıradan katılımcıların slogan ve pankartlarında, elitlerle yapılan müzakerelerde bulunur. Amaçların özgünlüğü harekete göre değişir. Fast-food çalışanlarının 15 Dolar Mücadelesi sırasında dillendirdikleri “15 Dolarımı Ver!” sloganı, yerel asgari ücretin saat başı 15 dolara yükseltilmesi gibi çok belirli bir hedefin örneğini sunar. Büyük ve uzun ömürlü diğer ulusal toplumsal hareketler genellikle birden fazla hedef belirlerler ve bunlardan bazıları oldukça soyuttur. Örneğin “ekonomik adalet” veya “hayvan hakları” gibi ikna çağrılarında bulunurlar. Birden fazla hedefi koalamak, aktivistlerin aynı ulusal toplumsal hareket içinde bazı hedeflere ulaşırken diğerlerine ulaşamaması nedeniyle hem zaferler hem de başarısızlıklar yaşamalarına neden olur. Bu çelişkili sonuçlar, bir ulusal hareketin genel başarısını değerlendirmeyi zaman zaman zorlaştırır.

Ulusal düzeydeki toplumsal hareketler genellikle birden fazla ve soyut hedefleri benimserken, belirli ve tek bir hedefi olan kampanyaları analiz ederek başarı düzeyini belirlemek daha kolaydır. Çevre hareketi için bu, bir bölgenin enerji dağıtım şebekesinde kullanılan yenilenebilir enerjinin oranı konusunda kesin bir taahhütte bulunması için yerel veya devlet yönetimini hedef alan sınırlı bir kampanyayı gözlemlemek anlamına gelebilir ve bu genel olarak çevre hareketinin başarısını değerlendirmekten farklıdır. Yerel tabanlı hareketler, bazı temel özellikleri nedeniyle hareket sonuçlarının gözlemlenmesinde özellikle yararlıdır (Bu nokta İkinci Bölümde tartışılmaktadır). Bu özellikler arasında, bir çevrede çöp yakma tesisi gibi bekleyen bir tehlikenin önlenmesi veya bir mahallede sokak aydınlatmasını talep etmek gibi daha kısa vadeli ve belirli amaçların benimsenmesi söz konusudur. Bu nedenle, belirli amaçlara sahip yerel ve daha kısa vadeli hareketler, hareketin başarı veya başarısızlığını şekillendiren nedensel süreçleri belirlemek için anlaşılabilir vakalar sağlar. Belirli amaçlar ayrıca, güç sahiplerine ve hareket hedeflerine müzakere ve pazarlık yapabilecekleri somut bilgiler sağlayarak başarı olasılıklarını artırır.

Hareket başarısını belirlemek için kullanılan başka bir önemli strateji, hareketin temsil ettiği nüfusun elde ettiği faydaları gözlemlemeye dayanır (Amenta 2006). Bu durumlar, bir hareketin belirtilen amaçlarına ulaşamamasına rağmen, hareketin bileşenlerinin hâlâ önemli faydalar elde ettiği durumlar olabilir. Amenta (2006) popüler bir tarihsel örnekte 1930'larda yaşlı ve emekli insanlar için sabit bir gelir hareketi olarak bilinen Townsend hareketinin, ABD Kongresini böyle bir politikayı yetkilendirmeye ikna etmeyi başaramadığını göstermektedir. Bunun yerine Kongre 1935'te Sosyal Güvenlik Yasasını kabul etmiş ve emeklilere çalışma hayatındaki katkıları üzerinden bir destek ödemesi sistemi sağlamıştır. Townsend hareketi olmasaydı muhtemelen Sosyal Güvenlik Yasası da geçmemiş olurdu. Hareket belirtilen amaçlarını gerçekleştirmeyi başaramadı ama bileşenleri (yaşlı vatandaşlar)

yeni sosyal güvenlik yasasından uzun vadede fayda sağladılar. Daha güncel bir örnekteyse saat başına 15 dolar ücret talep eden fast-food çalışanları başarılı olmayabilirler ama bir şehir veya ilçe, mücadeleye yanıt olarak düşük gelirli çalışanlar için sübvansiyonlu sağlık hizmeti veya ücretsiz toplu taşıma gibi diğer yönetmelikleri geçirebilir. Fast-food sektörü dışındaki başka bir sanayi bile böyle bir kampanyadan etkilenebilir; örneğin Amazon, çalışanları için saatlik 15 dolarlık asgari ücreti kabul etmiştir ve birkaç şehir ve eyalet yönetimi de aynı şekilde hareket etmiştir.

Sonuçları ve başarıyı değerlendirirken ayrıca hareketin “kötü haber tehdit modeli” tarafından yönlendirildiği de göz önünde bulundurulmalıdır ki bu model Üçüncü Bölümde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu tür hareketler başarıyı, ekonomik refahın, çevre kalitesinin, hakların veya güvenliğin aşındırılması gibi “toplumsal kötülüklerin” önlenmesiyle belirlerler. Tehditlere karşı mücadelede ilişkilendirilen yaygın bir değişken sonuç, toplumsal hareketlerin, işçi sınıfı, düşük gelirli ve savunmasız grupların sosyal vatandaşlık haklarından yoksun bırakacak ekonomik kemer sıkma önlemlerini ve özelleştirme politikalarını engelleme yeteneğidir (Almeida 2008a; Della Porta 2015). 21. yüzyılda, kötüleşen koşulların geri çevrilmesi (yabancı düşmanlığı, ekonomik ve çevresel gerileme), dünya genelinde toplumsal hareket kampanyalarının başlıca hedeflerinden biri olmuştur. Kısacası, “kötü haber” kaynaklı seferberliklerde olumlu sonuç almak, istenmeyen değişikliklerin engellenmesi anlamına gelecektir.

1. Gamson’un Erken Dönem Toplumsal Hareketlerin Sonuçlarına İlişkin Modeli

William Gamson (1990 [1975]), hareket sonuçlarının incelenmesinde öncü olmuştur. 1800 ile 1945 yılları arasında ortaya çıkmış 500’den fazla THÖ’nün verilerini incelemiştir. Son örnekleme, Tütün Gece Binicileri’nden Gençlerin Sosyalist

Birliği'ne varasıya birbirinden farklı 53 THÖ'yü içeriyordu. Hareketlerin başarısını (1) hareketin elitler tarafından meşru bir rakip olarak kabul edilip edilmediğine ve (2) meydan okuyan hareketin açıkça aradığı yeni avantajları ve faydaları elde edip etmediğine göre belirlemiştir. Gamson'ın erken dönem çalışmasının sonuçlarının asıl katkısı, dikkatleri *düzen bozucu taktiklerin* kullanımına yeniden çekmesiydi. Düzen bozucu protesto stratejilerini kullanan çoğu meydan okuyucu grubun, kabul görme (%62) ve yeni avantajlar kazanma (%75) olasılığının daha yüksek olduğunu buldu. Bu büyük keşfini “asilerin başarısı” olarak adlandırdı. İddialı protesto taktikleri olarak adlandırılan protesto taktiklerinin etkinliği, halkın desteğine ve modern çağda kitle iletişim araçlarının olumlu etkisine maruz kalmayı gerektirir (Gamson, 1989). Bu bulgular, kurumlaşmış siyasi katılımın vatandaşların haklarını kullanmaları ve şikâyetlerini çözmeleri için yeterli olduğunu iddia eden güç odaklarının çoğulluğu modeline (Üçüncü Bölüm) doğrudan bir meydan okuma sunmuştur. Gamson ise tam tersini bulmuştur: Dışlanmış toplumsal gruplar için ancak kitlesel ve düzen bozucu eylemler aracılığıyla toplumsal değişimin gerçekleşmesi olasıdır.

Gamson (1990 [1975]), temel çalışmasında hareketlerin sonuçlarıyla ilgili başka tespitler de sunmuştur. Düzen bozucu protestoların kullanımının sonuçlara yol açmasının yanı sıra Gamson, belirli hedefleri olan ve daha bürokratik çizgide (resmî örgütler kullanarak) örgütlenmiş grupların, bu özelliklere sahip olmayan gruplardan daha başarılı olduklarını bulmuştur. Ayrıca, devlet ve elit şiddetine maruz kalarak mücadele eden grupların, diğer toplumsal hareketlere göre çok daha az başarılı olduğunu göstererek, seferberliğin baskılanmasının ve rakiplerin eylemlerin hareketin başarısız olmasına nasıl katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. Özetle Gamson'ın araştırması, hareketlerin sonuçlarının incelemesine sonraki yıllarda temel oluşturmuştur.

2. Hareketlerin Sonuçlarına Dair Güncel Anlayışlar

Son yıllarda, hareketlerin sonuçlarının incelenmesi büyük ölçüde artmıştır (Bosi vd., 2016). Hareketlerin başarısını araştırmak için en yaygın başvurulanan yollardan biri politika değişikliklerine odaklanmaktır. Birçok hareketin taleplerini farklı yönetim düzeylerine (yerel, eyalet, ulusal ve uluslararası kurumlara) yönlendirmesi nedeniyle, politika sonuçlarının incelenmesi, başarı düzeyini anlama ölçütü sağlar. Schumaker (1975) ile Burstein ve meslektaşları (1995) gibi siyaset düşünürleri, toplumsal hareket eylemleriyle ilişkili politika başarısının artan bir ölçekte nasıl değerlendirileceğine dikkat çekmişlerdir. Tablo 6, Schumaker ve Burstein ile onların meslektaşlarının politika ölçeğini ve birkaç değişikliği sunmaktadır. Bu tür sınıflandırma sistemleri, belirli bir hareketin zaman içinde ne kadar başarılı olduğunu, politik/coğrafi birimler arasında veya diğer hareketlerle karşılaştırma yaparak kesin bir şekilde belirlemek için hassas bir araç sağlar.

Daha da önemlisi, toplumsal hareket mücadeleleri genellikle başarılı olmamaktadır. Bu, gücün eşitsiz dağılımı bağlamında dışlanmış ve marjinalleştirilmiş nüfusu temsil eden hareketlerle tutarlıdır. Elitler ve güce sahip olanlar, politik sistemini zenginlik, olağan kurumsal erişim ve zengin kaynaklara sahip grupları ayrıcalıklı kılacak şekilde yapılandırmışlardır.¹ Güç sahipleri, genellikle dışlanmış ve aşağılanmış grupların güç dengesini değiştirme çabalarını dirençle karşılar veya umursamazlık gösterir. Dolayısıyla toplumsal değişim için seferber olma girişimleri, elit grupların ve rakiplerin hareketin taleplerini görmezden gelmesiyle sonuçlanır. Toplumsal hareketler hükümet temsilcilerini ikna ederek taleplerini dinlemelerini sağladıklarında biraz ilerleme kaydetmeye başlarlar, yani *erişim duyarlılığı* (Tablo 6) sağlanır. Talepler daha da

¹ Detaylı bir açıklama için bkz. McAdam vd. (2001: 10-13) ile Tilly (1978: 52-55). Bu çalışmalarda, modern toplumlarda gücün yoğunlaşması ve içeriden ve dışarıdan gelen grupların kolektif hareketlilikle ilişkisi ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır.

ileriye taşındığında, umut verici bir başarı, politikacıların, yasama organının gündemine belirli talepleri koyması veya mahkemeleri bir duruşma için ikna etmeleridir (buna *gündem duyarlılığı* denir).

Gündem duyarlılığı, toplumsal hareketler için sembolik bir zafer olarak işlev görür- en azından, bir hareketin iddialarını politik ve yasal tartışmaya değer kılar. Eğer bir hükümet organı politika maddesini onaylarsa (*politika duyarlılığı*), özellikle ilgili devlet veya kurum hemen yasayla bunu uygular ve yürürlüğe koyarsa (*çıktı duyarlılığı*), bu daha yüksek bir başarı seviyesi olarak kabul edilir. Yeni yasa, orijinal hareketin varoluşunu tetikleyen şikâyetleri azalttığında, hareket liderleri mücadeleyi yüksek bir başarı seviyesi olarak nitelendirebilir (*etki duyarlılığı*). Tarihî olarak nadir görülen durumlarda, Afrikalı-Amerikalı sivil haklar hareketi gibi dönüşümcü bir hareket, büyük politika değişiklikleri yaratarak *yapısal etkilere* sahip olabilir (Burstein vd., 1995). Gerçekten de 1964 Sivil Haklar Yasası, ırk, din, cinsiyet veya ulusal köken temelinde istihdam ayrımcılığını yasaklayan bir yasayı içeriyordu. Çevre adaleti hareketi, zayıf grupların halk sağlığını tehlikelerinden korumak için Sivil Haklar Yasasını da kullanmaktadır (Bullard, 2005). Bu durumda Afrikalı-Amerikalı sivil haklar hareketinin politika başarısı, odaklanılan mücadele ötesinde *birçok başka gruba fayda sağlayan* yasaların oluşturulmasına neden olmuştur.

Tablo 6, geçimlik ücret hareketinin bir örneği olan toplumsal hareketlerin politika başarısının derinleşmesini detaylandırmaktadır. Geçimlik ücret hareketi, 1990'ların başında başlayarak yerel hükümetleri, işverenlerin ailelerin temel ihtiyaçlarını (sağlık, beslenme, konut, giyim vb.) karşılamaya yetecek kadar yüksek maaşlar sunmalarını gerektiren yönetmelikler çıkarmaya teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Luce 2017). Asgari ücret kampanyalarında, başarı düzeyinde önemli bir çeşitlilik bulunmaktadır (Swarts ve Vasi 2011). Tablo 6, Tablo 6. Hareket Tarafından Oluşturulan Politika Başarı Düzeyi

Başarı Düzeyi	Politika Değişikliği	Örnekler
Başarısız	Politik ve ekonomik elitlerce görmezden gelinme	Kent konseyince/Belediye meclisince asgari ücret hareketi ile görüşme reddedilmiştir
Birinci Seviye	Erişim duyarlılığı	Belediye meclisi asgari ücret için görüşmeyi ve talepleri dinlemeyi kabul eder
İkinci Seviye	Gündem duyarlılığı	Belediye meclisi asgari ücret yönetmeliğini gelecek belediye meclisi toplantısında görüşülmek üzere gündeme aldı
Üçüncü Seviye	Politika duyarlılığı	Belediye meclisi asgari ücret yönetmeliğini hareketin istediği şekilde onayladı
Dördüncü Seviye	Sonuç duyarlılığı	Şehrin yeni asgari ücret yönetmeliğini uygulaması ve yerel işverenlerin buna etkin bir şekilde uyması
Beşinci Seviye	Etki Duyarlılığı	Daha yüksek ücretler, şehirdeki düşük gelirli çalışanların ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını kolaylaştırır
Altıncı Seviye	Yapısal Duyarlılık	Asgari ücret yönetmeliği tüm şehir için sağlık ve refah göstergelerini iyileştirir ve diğer marjinalleştirilmiş nüfusların şikayetlerini belediye meclisine taşımalarını kolaylaştırır

Kaynak: Burstein vd (1995:284, Tablo 1)'den uyarlanmıştır.

bu yerel mücadelelerin göreceli başarısını belirlemek için bir değerlendirme tablosu sunmaktadır. Bu “politika başarı tablosu”, farklı anlamlandırmalarla değerlendirilebilir. İlk olarak, hareket sona erdikten sonra, hareketin politika oluşturma sürecine ne kadar dâhil olduğunu çözerek, tek bir hareketin başarısını belirlemek için kullanılabilir. İkinci olarak, hareket liderleri ve analistler, tabloyu gerçek zamanlı kullanarak bir aşamadan diğerine nasıl geçileceğini ve politika sürecini daha yüksek başarı seviyelerine taşımak için hangi taktikleri ve basınç noktalarını kullanacaklarını gözlemleyebilirler. Son olarak, tablo, aynı hareketin (örneğin asgari ücret hareketi gibi) farklı şehirlerdeki ve ilçelerdeki yerel seferberliklerini karşılaştırmak için kullanılabilir, böylece hangi bölgelerin başarılı olduğunu ve hangilerinin başarısız olduğunu belirlemek mümkün olur. Bu bilgiye dayanarak, analistler başarılı kampanyalarda ve daha az başarılı olanlarda aktivistlerin ortak koşullar yaşayıp yaşamadığını çözebilirler. Bu hayati bilgi, kıt hareket kaynaklarının nereye yatırılacağı konusunda kampanyanın gelecekteki stratejilerine hizmet edebilir.

Devletin farklı düzeylerindeki politika değişikliklerinin ötesinde, toplumsal hareketler de olumlu sonuçlar elde etmek ve toplumsal değişimi sağlamak için dikkatlerini diğer kurumlara yönlendirdiler (Van Dyke vd. 2004; Armstrong ve Bernstein 2008; Bell 2014). Bu hedefler; kamu eğitimi, üniversiteler, hastaneler gibi kurumlar, ruh sağlığı kuruluşları, özel işletmeler ve şirketler, ordu, dinî kuruluşlar gibi geniş bir toplumsal yelpazeyi içermektedir (Walker vd. 2008). İşçi grevleri ve özel sektörle çatışmalar; devlet alanının dışında yaşanan klasik sosyal eylem mücadelelerinden birini temsil eder (her ne kadar devlet eylemlere müdahale edebilirse de). Lezbiyen, gey ve biseksüel çalışanlar, büyük şirketlerde işyeri ayrımcılığını azaltmak için başarılı bir şekilde harekete geçmişlerdir (Raeburn 2004). Afrikalı-Amerikalı, Asyalı-Amerikalı, Latinx ve Amerika yerlisi öğrenciler de toplumsal hareket kampanyalarını etkin bir şekilde örgütleyerek üniversitelerde etnik çalışmalar derslerinin açılmasını ve bölümlerinin

kurulmasını sağlamışlardır (Rojas 2007; Armbruster-Sandoval 2017). Bu mücadele bugün kamu eğitim sisteminde de devam etmektedir. Örneğin Kaliforniya eyaleti liselerde bir etnik çalışmalar müfredatı oluşturmuştur (bkz. Dördüncü Bölüm). Başka bir örnekteyse Bell (2014), Siyahların Gücü Hareketi'nin, ABD'deki siyahlarla ilgili vaka çalışanlarının ulusal kuruluşlar içinde örgütlenmesi ve sosyal refah sistemine yeni ırksal normlar ve diğer uygulamalar getirmesiyle sosyal hizmet mesleğini nasıl etkilediğini göstermektedir.

3. Hareketin Başarısının Bağlılıkları

Toplumsal hareket çalışmaları şu anda toplumsal hareket sonuçlarıyla ilgili birçok örnek sunmaktadırlar. Bu sayede kolektif eylem araştırmacıları, çeşitli mücadelelerde başarı ve başarısızlıkla ilişkilendirilen birkaç koşulu tekrar tekrar belirlemişlerdir (Amenta, Andrews ve Caren 2018). Tablo 7'de bu unsurların olumlu hareket çıktılarının yanı sıra başarı şansını artırmaya katkıda bulunan mekanizmalarla ilişkisi de sıralanmaktadır. Bu boyutlar, toplumsal hareketler grubunun pazarlık ve müzakere gücü; hareket stratejisinin unsurları, dış müttefikler/koalisyonlar; ve siyasi ortam unsurlarının kategorilere ayrılmasına katkıda bulunur.

3.1. Hareketin Stratejisi

Tablo 7'de olumlu sonuçlarla ilişkilendirilen diğer durumların aksine, toplumsal hareketler başarı şanslarını etkilemek için stratejilerini kontrol altında tutarlar. Bu nedenle hareketlerin hangi şemalarla, kaç kişiyi seferber etmeye çalışacağı ve hangitaktikleri kullanacağı konusunda yaptığı seçimler, etkili bir seferberlik için hayati önem taşırlar. Hareketin stratejisi ayrıca mevcut müttefikler, geçmiş deneyimler ve daha geniş siyasi ortam bağlamında ortaya çıkar.

Tablo 7 a. Hareket başarısıyla ilgili ortak faktörler

Başarı Etmenleri	Başarı olasılığını artıran mekanizmalar
Hareket Stratejinin Etmenleri	
Anlamlandırma stratejiler/taktikleri	Kapsayıcı anlamlandırma stratejileri farklı grupları müttefik olarak mücadeleye dahil eder. Kültürel inançlarla örtüşen veya sorunu/şikayeti nedene etkili bir şekilde bağlayan anlamlandırma stratejileri de etkilidir
Düzen bozucu	Düzen bozucu taktikler, iktidarın yerleşik düzenlerini bozarak pazarlık kozu yaratır. Etkililik kamuoyu desteğine bağlıdır.
Büyüklik	Büyük eylemler, iktidar sahiplerine verilen desteğin düzeyini ve hareketle müzakere etmemenin potansiyel maliyetlerini gösterir
Dayanıklı altyapı	Sürdürülebilir yerel kaynaklar, uzun vadede olumlu politika değişikliklerinin uygulanması için yetkililer üzerindeki baskıyı devam ettirir.
Dış müttefikler/ittifaklar	
Gençler/Öğrenciler	Gençler, bir harekete gönüllü olarak katılmak ve gösterilere büyük gruplar oluşturmak için boş zamanlarını kullanmaktan hoşlanırlar. Kısa süreli kampanyaları sürdürebilmek için yüksek bir enerji yoğunluğunu korurlar.
Uzmanlar/profesyoneller	Bilim insanları, avukatlar ve diğer profesyoneller, özellikle hareketin yasama organları veya mahkemelerle temas kurduğu müzakere aşamasında faydalı olurlar. Bilim insanları sağlık ve çevre hareketleri konusunda uzmanlık hizmeti sağlayabilirler. Avukatlar hareketlerin yasal ve siyasi sistemde yol almalarına yardımcı olurlar.

Dini örgütler	Dini gruplar hareketlere çok sayıda cemaat mensubu kazandırır ve hareketin amacına ahlaki otorite ve meşruiyet kazandırır.
Diğer toplumsal hareketler	Diğer toplumsal hareketler, halihazırda mobilize olmuş çok daha fazla insanı anında mücadeleye dâhil edebilir ve hareketin daha fazla coğrafi bölgeye yayılmasına yardımcı olabilir. Emek hareketi ve işçi sendikaları bu rolü oynayabilirler.
Muhalif siyasi partiler	Muhalif partiler, üyelerini ve destekçilerini harekete geçirerek ve hareket adına yasama ve parlamento organlarıyla müzakere ederek katkıda bulunabilirler

Tablo 7b Hareket Başarısıyla İlgili Ortak Faktörler

<i>Başarı Faktörleri</i>	<i>Başarı olasılığını artıran mekanizmalar</i>
<i>Kitle iletişim araçları</i>	Kitle iletişim araçları geniş bir kitleye ulaşabilir ve hareketi kamuoyu nezdinde meşrulaştırabilir (radyo, televizyon, haber gazeteleri, internet platformları). Aynı zamanda hareketin yeni bölgelere yayılmasına yardımcı olarak seferberliği güçlendirir.
<i>Devlet güçleri</i>	Duyarlı devlet kurumları ve çalışanları da kendi yetki alanlarındaki bir harekete destek vererek diğer devlet kurumları karşısında kendilerini güçlendirebilirler. Ayrıca harekete değerli bilgiler aktarabilir veya sızdırabilirler
<i>Siyasi çevre/ortam faktörleri</i>	
<i>Elitlerin çatışması</i>	Elit gruplar birbirleriyle çatışma hâlinde olduğunda, siyasi sistem daha kırılğan hâle gelir. Elitler, krizler sırasında bir olup toplumsal hareketleri görmezden gelemeyiz, damgalayamaz veya bastıramaz. Muhalif elitler bir toplumsal hareketle ittifak kurabilir

<i>Kamuoyu</i>	Nüfusun çoğunluğu bir toplumsal hareketin amaçlarını desteklediğinde, politikacıların uzlaşmaya varma ya da seçimle geldikleri görevlerinden alınma olasılıkları artar. Olumlu kamuoyu, kurumsal olmayan protestoların daha fazla kullanılması için umut verici bir ortam sağlar
<i>Elitlerin hataları</i>	Bir toplumsal hareket çatışması sırasında elitlerin kamuoyu tarafından gözlemlenen hataları, toplumsal harekete daha fazla destek sağlar ve elit kesimlerin hedeflerinin meşruiyetine zarar verir.
<i>Karşıhareketler</i>	Karşıhareketler, amaçlara ve çerçeveye meydan okuyarak ve kamuoyunu etkileyerek odaktaki hareketi savunmaya geçirir

Çerçeveleme Stratejileri: Beşinci Bölümde çerçeveleme sürecinin ayrıntılı bir açıklamasını sunmuştuk. Aktivistler hareketlerini etkili bir şekilde birleştirmekle kalmazlar aynı zamanda nihai bir zafer olasılığını artırmak için hareketlerini çerçevelemeleri de gerekir. Cress ve Snow (2000), ABD'deki sekiz şehirdeki 15 evsiz grup THÖ'sünü karşılaştıran bir çalışmada, daha tutarlı çerçeveleme stratejilerine sahip olmanın, daha az tutarlı olmaya kıyasla daha fazla hak, olanak ve yardım elde etmede hayati bir rol oynadığını vurgulamışlardır. Araştırmacılar özellikle evsizlerin toplumsal eylemlerinin sorunları tanımlama, sorumluluğu üstlenme ve sağlam seferberlik kampanyaları (yani teşhis edici, öngörücü ve güdüleyici çerçeve) geliştirme becerilerini incelemişlerdir. Çalışma, ABD toplumunun en yoksul kesimlerinin (evsizlerin) bile, şikâyetlerinin nedenlerini ve çözümü için kullanılabilecek belirli eylem planlarını doğru bir şekilde açıklayan anlaşılır ve ikna edici çerçeveler oluşturarak toplumsal koşullarını iyileştirebileceklerini göstermektedir.

Bloemraad vd. (2011) tarafından yapılan bir araştırmada,

ABD'deki göçmen hakları hareketinde, ABD bayrağını ve çalışan aileleri vurgulayan çerçeveleme stratejileri kullanıldığında hareketin çok daha etkili olduğu bulunmuştur. Ulusal köken, insan hakları veya göçmenlik geçmişi gibi konulara atıfta bulunulduğunda ise hareketin etkisi daha düşük olmuştur. Daha yakın zamandaki çalışmalarda, göçmen hareketinde aile birliği üzerinde odaklanan çerçeveleme stratejilerinin, vatandaşlık mücadelesini sivil haklar veya ekonomik koşullar etrafında şekillendiren stratejilere göre çok daha etkili olduğu da bulunmuştur (Bloemraad, Silva ve Voss, 2016). Stratejilerin kapsayıcılığı, başarılı hareket sonuçlarıyla da ilişkilendirilmiştir. Hareketler, ideolojik temellendirmelerinde dar çıkarlardan öteye geçebildiklerinde, mücadeleye potansiyel olarak daha fazla grup dâhil olur. Halebsky'nin (2009) Walmart'ın altı mağazasının yeriyle ilgili karşılaştırmalı çalışmasında, küçük bir kasabada Walmart'ın bir mağaza açmasını önlemede yerel hareketin başarısının gerekli koşullardan birinin süpermarketin getirebileceği bir dizi toplum çapındaki sorunu tartışan geniş bir çerçeveleme stratejisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu sorunlar arasında artan trafik sıkışıklığı, özel bir topluluk mekânının yitirilmesi duygusu ve yerel işletmelerin ve esnafın azalması bulunuyordu. Bazıları, şikâyetlerin toplumsal yapısının kabul edilmemesi konusunda bir uyarı olarak çerçeveleme sürecinin karmaşıklığını vurgulamıştır. Örneğin Snow ve Corrigall-Brown (2005), aktivistler çoğu zaman temel meselelerini toplumsal sorunu yaratan sorumlu aktörlerle ikna edici bir şekilde bağdaştıramadıkları için hareketin dağıldığını ortaya koymuşlardır.

Düzen Bozucu Protestolar ve Yeni Taktikler: Gamson (1990 [1975]), Piven ve Cloward'ın (1979) onyıllar önce de vurguladığı gibi, düzen bozucu protesto stratejiler genellikle geleneksel taktiklerden daha etkili olmaya meyillidirler. Bu önermeyi somutlaştırmak için birkaç açıklama yapmak gerekiyor. Birincisi, toplumsal hareket kampanyalarının çoğu, geleneksel ve kurumsal olmayan protestolar da dâhil olmak

üzere belirli hedefleri ve strateji çeşitliliğini kullanırlar (Tilly 1978; Taylor ve Van Dyke 2004). Bunlar dilekçeleri, mitingleri, mektup yazma kampanyalarını, münazaraları ve daha iddialı taktikler olan oturma eylemlerini, barikatları ve işgalleri de içerebilir. İkinci olarak, geleneksel olmayan protestolar başarılı olmak için genellikle kamuoyu desteğine ve diğer yardımcı koşullara ihtiyaç duyarlar (Marti Puig 2012). Bu, bir oturma eylemi veya trafiği engelleme gibi düzen bozucu taktikler kullanan grupların, halkın çoğunluğunun harekete veya meseleye sempati duyması durumunda fayda sağlayacağı anlamına gelir. Kamuoyu desteği olmadığında, elitler düzen bozucu protestoları bastırmak için kamu düzenini sağlamakla görevli güçleri (polis gibi), hareketin dışında geniş çaplı bir tepki olmadan daha kolay bir şekilde seferber edebilirler. Son bir nokta, bir taktiği “düzen bozucu” veya “kurumsal olmayan” diye nitelemenin kültürlere göre başka anlamlar taşıyacak olmasıdır. Örneğin dava açmayı bir taktik olarak kullanan çevreci hareketler, ABD’de kurumsal bir strateji olarak görülürken, Japonya’da toplumsal hareketler geleneksel olarak hükümetin diğer kollarıyla çatışmaları çözme veya seçkinlerle gayriresmi anlaşmalar arayışında olan, kurumsal olmayan bir repertuarın parçası sayılırlar (Broadbent 1998).

Düzen bozucu protestoların asıl gücü, ezilen gruplara elitlerle pazarlık yapma avantajı sağlamasından ileri gelir (Piven ve Cloward 1979; McAdam 1999 [1982]; Tarrow 2011).² Kurumsal olmayan protestolar halkın desteğini arkalarına alarak, taleplere boyun eğmeyen elit gruplar için bu mücadelenin maliyetini artırırırlar (Luders 2016). Bu maliyetler, yatırım ve satış kayıpları yoluyla finansal olabildiği gibi (boykot durumunda) seçim desteğinin kaybı gibi siyasi de olabilir. Düzen bozucu protesto eylemleri ayrıca daha ayrıcalıklı hedef grupların günlük rutinlerini de bozar (Kolb 2007). Devlet

² Düzen bozucu protestoların gücüne ilişkin daha uzun bir tartışma için bkz. Almeida ve Stearns (1998).

yetkilileri ve şirket yöneticileri, günöbirlik olarak verimli çalışabilmek için seçmenler, hissedarlar, müşteriler gibi seçmenlerine ve rutin işlemlere bağımlıdırlar. Siyasi ve ekonomik elitlerin kendi örgötsel alanlarında meşru olarak tanınmak ve toplumda sosyal sorumluluk sahibi biri olarak kabul edilmek için “doğru” ve “yanlış” kabul edilen toplumsal normlara uygun hareket etmeleri de gerekir (Armbuster-Sandoval 2005; Soule 2009). Bir toplumsal hareket, içinde bulunduğı kötü durumu, hedef kitlelere ikna edici bir şekilde aktaran düzen bozucu taktikleri devreye sokabilir ya da tehdit edebilirse hedef kitleler hareket temsilcileriyle müzakere etmek için baskı hissetmeye başlayacaktır (Almeida ve Stearns 1998).

Büyüyen ve zenginleşen bir literatür, şiddet içeren eylemlere hatta baskıcı hükömetlere karşı düzen bozucu *şiddetsiz* eylemlerin etkililiğini vurgulamaktadır (Schock 2015a; Kadivar 2018). Toplumsal hareketler, tarihsel kayıtları, pozitif sonuçlara yol açan sivil itaatsizlik hareketleriyle doldurur. Jim Crowcu ırk ayrımcılığı (Morris 1993) ve seçme hakkından mahrum bırakma sistemini ortadan kaldırmak için oturma eylemleri ve diğerkitlesel eylemler kullanan sivil haklar hareketinden, 2006’da Kaliforniya ve diğereyaletlerdeki Latinx öğrencilerin göçmen karşıtı ulusal yasaların geçmesini engellemek için gerçekleştirdikleri ve başarıya ulaşan öğrenci boykotlarına kadar, düzen bozucu kitlesel eylemler tarihin seyrini değıştirmiştir. Biggs ve Andrews (2015), 1960 ile 1961 yılları arasında Güney eyaletlerindeki 334 şehirde yapılan yerel düzeyde bir analizle düzen bozucu protestonun gücüne dair empirik kanıtlar sunmaktadır. Çalışmada, oturma eylemi gibi düzen bozucu taktikleri deneyimleyen şehirlerin sadece ırk temelli ayrımcılığı ortadan kaldırmaya daha eğilimli olduğunu değıl, aynı zamanda yakınlardaki kitlesel eylem etkinliklerinin bulunduğu şehirlerin de bu hareketlerden benzer şekilde etkilendiğı bulunmuştur. Tabii ki bu yorumu yaparken dikkatli olmak gerekmektedir. Dördüncü Bölümde tartıştığımız gibi, çoğı hareket sürdürülebilir bir seferberlik

sağlamak için mücadele etmektedir. Hareketlerin zaferler kazanması için kurumsal olmayan taktikler de dâhil olmak üzere genellikle uygun koşulların bir arada var olması gerekir (McCammon 2012).

Madun grupların protesto taktiklerinin yeniliği de eşit derecede sarsıcı olabilir. 20. yüzyılın başlarında kadınları kamuya kazandırma hedefiyle yola çıkan kadın hareketi, yaratıcı bir taktik olarak (Taylor ve Van Dyke 2004) oy hakkı yürüyüşlerini kullanmıştı (McCammon vd. 2001). 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında HIV/AIDS kriziyle mücadele etmek için federal politika ve bilimsel araştırmalar için baskı yapan ACT UP gibi aktivist gruplar, yüzlerce insanın kamuya açık bir yerde veya işgal edilmiş bir binada yere yatarak “ölü taklidi” yapması gibi çeşitli yeni taktikler kullanarak etkili bir şekilde hareket ettiler (Gould 2009). “Ölü taklidi yapma” taktiği, son 20 yılda gençler arasındaki sigara içme oranını düşürmeye yardımcı olmak için “Truth” (www.thetruth.com) adlı tütün mamulleriyle mücadele kampanyası tarafından bile başarılı bir şekilde kullanılmıştır. “Göz alıcı” eylemlerin gücü üzerine yapılan başka bir çalışmada ise Armbruster-Sandoval (2017), bütçe kesintileri ve göçmen karşıtı yasaların hüküm sürdüğü zorlu bir siyasi ortamda, Kaliforniya'daki üç üniversitenin kampüslerinde öğrencilerin gerçekleştirdikleri açlık grevlerinin Chicano çalışmaları programlarının genişlemesinde etkili olduğunu göstermiştir.

Boyut: Hareketin başarısının en basit açıklamalarından biri, protesto hareketinin boyutunun incelenmesine odaklanı- rır. Binlerce, hatta on binlerce kişinin kitlesel seferberliğini sağlayabilen hareketler, seçilmiş yetkililere ve güç sahiplerine daha fazla baskı yapabilme potansiyeline sahip görünmektedir (Tilly 1999). Fakat hareketin ortaya çıkışıyla ilgili olarak tartışılan nedenlerden dolayı, büyük ölçekli seferberlik yaratmak kolay bir iş değildir. 2006 yılında ABD'nin birçok şehrinde sokaklara binlerce insanın çıkması, göçmen karşıtı 4437 sayılı Yasası'nın durdurulmasına kesinlikle yardımcı

olmuştur (Zepeda-Millán 2017). Bazı durumlardaysa dev protestolar amaçlarına ulaşmayı başaramazlar. Dünya tarihindeki en büyük protestolardan birinde, 15 Şubat 2003 tarihinde 800’den fazla şehirde ve dünya genelinde 30 milyon insan, ABD’nin Irak’a yönelik yaklaşan işgalini durdurmak için gösterilere katılmıştır (Heaney ve Rojas 2015). Fakat bu hareket, savaşı önleyememiş ve ABD Mart ayında bir bombalama harekâtı ve işgal başlatmıştır. “İklim adaleti” olarak adlandırılan ve küresel ısınmayla mücadele eden uluslararası hareket de binlerce şehirde milyonlarca katılımcıyı içeren eşi benzeri görülmemiş eylemler üretmiştir ama istediği sonuçları alamamıştır. Bununla birlikte, büyük ölçekli eylemler amaçlarını hemen gerçekleştiremeseler bile, aktivistler ve kuruluşlar arasında büyük ihtimalle kalıcı ağlar oluşturur ve katılımcıların hayatlarını tali sonuçlar olarak etkiler.

Dayanıklı Altyapı: Bir hareket, uzun vadede otoritelere baskı yapmayı sürdürmek için kalıcı bir örgütsel altyapı oluşturabilir. Andrews (2004: 5), bu tür altyapıları “liderlerin, yerli kaynakların ve yerel örgütlerin bir bileşimi” olarak tanımlar. Andrews, Afrikalı-Amerikalıların sivil haklar hareketi bağlamında Mississippi özelinde bu altyapıyı incelemiştir. 1960’ların ortalarında daha güçlü bir altyapıya sahip olan bölgelerin, siyahların siyasette temsil edilmeleri, oy hakkı ve yoksullukla mücadele programları gibi uzun vadeli faydalar açısından, bu altyapıya sahip olmayan bölgelere kıyasla çok daha fazla fayda sağladığını göstermiştir. Mora (2016), Kaliforniya’nın Central Valley bölgesinde 2006 yılında yerel düzeyde verilen göçmen hakları mücadelelerinin daha karmaşık hareket altyapısına sahip şehirlerde çok daha uzun vadeli başarı elde ettiğini göstermiştir. Sivil haklar hareketi ve Kaliforniya çiftçi hareketi örneğinde olduğu gibi, birkaç yıl boyunca topluluk örgütlenmesi stratejilerini kullanan büyük toplumsal hareketlerde, uzun vadeli aktivizm, diğer mücadelelerde başarılı kampanyalara liderlik edecek deneyimli örgütçülerin mirasını yeni nesillere bırakır. 1960’lardan 1980’lere

kadar Birleşik Tarım İşçileri hareketinin önemli katılımcıları, özgün örgütlenmenin bir sonucu olarak kentsel işçi hareketi kampanyalarında ve diğer topluluk temelli mücadelelerde liderlik konumuna geçmişlerdir (Shaw 2008).

Otoriter ülkelerde, sivil toplum grupları genellikle rejimin örgütlenmeye izin verdiği siyasi özgürleşme dönemlerinden faydalanırlar. Baskıcı bir ortamda gerçekleşen bu “erime” dönemlerinde aktivistler, rejimin açılmasının bir sonucu olarak dayanıklı bir örgüt, sendika ve sivil toplum kuruluşunun altyapısını oluşturabilir. Yeni elde edilen, sürdürülebilir örgütsel altyapı daha sonra rejim yeniden baskı uygulamaya başladığında ve sivil halka yönelik baskıyı arttığında dikta-törlüğe karşı kullanılabilir. Bu, 2011-2012 yıllarında Arap Baharı ülkelerinde ve Latin Amerika’da örneğin 2009’da Honduras’taki askeri darbeye karşı direniş gibi birkaç örnekte görülen bir modeldir (Sosa 2015).

3.2. *Dış Müttefikler ve Koalisyonlar*

Eylemler başarı olasılıklarını artırmak için geniş koalisyonları eşgüdümlemeye çalışabilirler (Van Dyke ve Amos 2017). Bu, toplumun çeşitli kesimlerini aynı mücadele içinde bir araya getirmek anlamına gelir. Geniş ve çeşitli koalisyonlar toplumun birçok kesiminin bu konuda endişe duyduğunu göstermektedir. Geniş koalisyonlar, iktidar sahiplerine, eğer müzakereye yanaşmazlarsa bunun onlara kamusal ve ekonomik maliyetleri olacağını ima eder. Büyük koalisyonlar kurma yeteneği tamamen çekirdek hareketin kontrolü altında değildir. Merkezi hareket ile aynı çizgide olan dış gruplar erişilebilir olmalı ve mücadeleye katılmaya istekli olmalıdırlar. Protesto dalgaları sırasında (İkinci Bölümde tartışılmıştır) güçlü koalisyonlar oluşturmak üzere harekete geçen veya buna teşne çok daha fazla müttefik mevcut olacaktır. Geniş koalisyonlar en fazla arzu edilen durum olsa da bunların çoğu zaman ve yerde ku-

rulması zordur (McCammon ve Van Dyke 2010). Daha yaygın olanı, bir merkezi toplumsal hareket kampanyasına bir veya daha fazla *dış müttefikler* olarak adlandırılan iki dış grubun dâhil olmasıdır (Tarrow 2011). Aşağıda, bir harekete en sık katılan dış müttefik türlerinden bazıları ve başarı olasılığını artırmada sağladıkları faydaları sıralanmıştır.

Gençler ve Öğrenciler: Gençler genellikle Wall Street’i İşgal Et, DREAMers, MEChA, silah denetimi, hatta Antifa gibi çeşitli toplumsal hareketlerin temel katılımcılarını oluştururken, ergenler ve genç yetişkinler bir toplumsal hareket kampanyasının faydalı birer *müttefiki* de olabilirler. Gençlerin esnek günlük programları ve yaşamlarının esnek bir evresinde olmaları onların diğer toplumsal hareketlere dayanışma içinde olma eğilimlerini artırır (Vommaro 2015). “Grup toplama” kavramı gençlerin toplumsal hareketlere katılımını açıklamaya yardımcı olur. Bu kavram lise veya yakındaki üniversitelerden tüm öğrenci derneklerinin bir hareket kampanyasına yardımcı olmak için katıldığı bir durumu açıklar. (Bunun bir örneği göçmen hakları hareketinde görülebilir.) 20. yüzyılın ortalarından bu yana ABD’de ve dünya genelinde üniversite kayıtlarının artması, toplumsal hareketler için büyük bir seferberlik potansiyeline sahip özel bir dış müttefik sağlar (Goldstone ve McAdam 2001; Schofer ve Meyer 2005). Öğrenciler ve gençler, düzen bozucu taktikler kullanmaya daha meyilli oldukları için tutuklanma riskleri de daha yüksek olabilir. Bazı öğrenciler düzen bozucu protestolarda deneyime sahipken, diğerlerinin yaşam tarzları ve belirsiz istihdam durumları, kısa süreli eylemler için bile hazır olmalarını sağlar. Öğrenciler, halk gösterilerinde ve otoritelerle karşılaşmalarda ön safları işgal eden topluluk olarak önemli bir rol oynarlar. Öğrenciler ve gençler, ABD’deki Siyahların Hayatı Değerlidir kampanyasından çevre adaleti mücadelelerine, Honduras, Nikaragua ve Guatemala’daki hükümet karşıtı yolsuzluk ve sahtekârlık protestolarına kadar yerel ve ulusal hareketlerde önemli müttefikler faaliyet göstermeye devam ediyor (Sosa

2016; Velasquez Nimatuj 2016). Aslında, gençlik hareketliliğinin gücü, Mart 2018’de ABD genelindeki 3.000’den fazla okulun (lise, ortaokul ve ilkokul dâhil) silah reformu için öğrenci yürüyüşlerine katıldığı zaman ortaya çıkmıştır (bkz. Şekil 8, Dördüncü Bölümdeki harita).

Uzmanlar ve Profesyoneller: Hareketin türüne ve mücadeleye bağlı olarak, farklı türde uzman bilgileri, hareket hedeflerine ulaşmak, elitlerle müzakere etmek, yeni faydalar elde etmek veya zararlardan kaçınmak için olağanüstü derecede faydalı olabilir. Uzmanlar, yayımlanmış eserler aracılığıyla veya daha geniş kitlelerin dikkatini çeken diğer yaratıcı görevler yoluyla yeteneklerini toplumsal hareketlere sunabilirler. Tıp, biyoloji ve kimya bilimcileri, sağlık ve çevre temelli hareketlere, bilimsel kanıtları toplayarak veya kirlenmiş bir bölge ile kirlilik kaynağı arasındaki bağlantıyı göstererek yardımcı olabilirler. Diğer uzmanlar, avukatlar gibi, uzmanlık bilgileriyle hareketlere mahkemede ve hukuki süreçlerde yardımcı olabilirler. Bu tür beceriler, Tablo 7’de sunulan politikada ilerleme kaydetmek için özellikle faydalı olacaktır.

Diğer Toplumsal Hareketler: Hâlihazırda seferber olan diğer toplumsal hareketler genellikle belirli bir toplumsal hareket kampanyasına yardım etmek için devreye girerler. İşçi hareketi ve işçi sendikaları, özellikle faydalı bir etkin toplumsal hareket sunarlar (Voss ve Sherman 2000). İşçi sendikalarının işçi mücadeleleri dışındaki toplumsal hareketlere dâhil olmaları, “toplumsal hareket sendikalizmi” teriminin üretilmesine neden olmuştur (Clawson 2003; Schock 2005). Bu, bir işçi sendikasının göçmen hakları kampanyasına katılarak sınır-dışı etmelere ve polis baskınlarına engel olmasına veya bir işçi sendikasının bir çevre hareketi mücadelesine katılmasına kadar uzanabilir. Kadın hareketi ve sivil haklar hareketi de genellikle diğer hareketlere yardıma gelirler (Brown ve Jones 2016). Koalisyonlar için yukarıda belirtildiği gibi, bir protesto dalgası sırasında birden fazla toplumsal hareket etkin olabilir ve belirli bir kampanyaya yardım edebilir.

Dinî Kuruluşlar: Dinî kuruluşlar da çalışkan dış müttefikler olarak yardımlarda bulunabilirler. Bazı durumlarda, dinî müttefikler, bir toplumsal hareketin davasına ahlaki otorite hissiyatı katar ve meşruiyet kazandırır. Okullar ve diğer kurumlar gibi, bütün gruplar (cemaatler), 15 Dolar Mücadelesi'ne katılan fast-food işçilerinin grevlerine ve mitinglerine, göçmenlerin ve düşük gelirli diğer toplulukların mücadelelerine uyum sağlayabilirler (McCarthy ve Walker 2004; Wood ve Fulton 2015). Aslında, çağdaş ABD'deki toplum tabanlı aktivizmin en büyük ağlarından biri, 1970'lerin başında bir Cizvit rahibi tarafından kurulan "Halkın Örgütlenerek Cemaatleri İyileştirmesi" (HÖCİ) ağıdır (Whitman 2006; 2018). Şu anda İnanç İş Başında [Faith in Action] adını taşıyan HÖCİ, çokmezhepli bir dinî ve kilise tabanlı müttefik olarak, geçimlik ücret kampanyalarından toplum sağlığı merkezleri kurmaya varasıya onlarca yerel mücadelede yer almaktadır (Flores 2018) ve bugün 17 eyalette, 150 şehirde faaliyet göstermektedir.³ Ayrıca Martin Luther King Jr.'ın ekonomik ve ırksal adaleti sağlamayı hedefleyen Yoksul Halk mücadelesi de yeniden canlanmıştır ve Papaz II. William Barber gibi kilise yetkililerinin liderliğiyle marjinalleştirilmiş topluluklarla uyum içinde hareket etmektedir.⁴

Muhaliif Siyasi Partiler: Bir siyasi muhalefet partisi, bir toplumsal hareket meselesini kendi meselesi hâline getirerek özellikle ilgili harekete halkın destek verdiği durumlarda, iktidar partisine karşı konumunu güçlendirebilir. Muhalefet partisi, halkta yaygın çekiciliği olan konuları benimseyerek kısa vadede kendine bir seçmen tabanı oluşturur (Hutter vd. 2018). Nitekim toplumsal hareketlerin ülke çapında bir kampanyayı sürdürmek için geniş bir coğrafi alana yayılan örgütsel kaynaklara sahip müttefiklere ihtiyacı vardır. Siyasi partiler ile toplumsal hareketler arasındaki bu simbiyotik iliş-

³ Bkz. www.piconetwork.org/

⁴ Bkz. www.poorpeoplescampaign.org/

kiye⁵ “toplumsal hareket partizanlığı” adı verilmiştir (Almeida 2006; 2010b). Neoliberal dönemde, ulusal düzeyde örgütsel etkinliğini sürdürebilen sivil toplum dernekleri çok azdır. İş-gücü esnekliği yasaları ve üretim maliyetlerini azaltmak için girilen küresel rekabet, sendikaların gücünü zayıflatmıştır. Küresel Güney’de, kırsal köylü ve çiftçi dernekleri de örgütsel güçlerini kaybetmiştir. Bu zayıflamış geleneksel aktörler, devlet destekli kalkınma döneminde, yani Fordist dönemde toplumsal hareket alanında baskın hâle gelirken, neoliberal dönemde siyasi partiler birçok toplumda ulusal düzeyde örgütlenmiş tek varlık olarak kalmıştır. Siyasi partiler, destekçilerini farklı bölgelerde harekete geçmeye çağırarak sokaklarda seferber olmak için örgütsel yapılarını kullanabilirler (Somma 2018). Siyasi partiler, yönetim içinde yeni olumlu politikaların teşvik edilmesi veya olumsuz tedbirlerin geri çekilmesi için çalışabilirler. İçerideki bu faaliyetler, toplumsal hareketlere siyasi partilerle bir araya gelme olanağı sağlar ve siyasi partiler, parlamento içinde bu hareketlerin çıkarları doğrultusunda çalışabilirler. Hükümet içinde siyasi partiler ayrıca Tablo 7’de tanımlanan politika başarıları türlerini elde etmek için de toplumsal hareketlere yardımcı olurlar. Yönetim içinde bir savunucularının olması aktivistlerin başarı beklentilerini yükselterek daha geniş çaplı seferberlikler örgütlemelerini teşvik eder.

21. yüzyılda toplumsal hareketler birden fazla kıtada taleplerine ulaşmak siyasi partileri kullanmaktadırlar. Bunun örnekler arasında, Bolivya’daki Sosyalizme Doğru Hareket Partisi’nin yerli halk gruplarıyla birlikte hareket ederek ülkede doğalgaz özelleştirmelerini iptali ettirmeye çalışması bulunmaktadır. Diğer önemli örneklerse Avrupa’dan gelmektedir. İspanya’da yeni kurulan Podemos Partisi ve Yunanistan’da

⁵ Toplu sözleşmede anlaşmaya varmak için tarafların işbirliği yapmalarının gerekli olduğu aralarındaki çekişmenin asıl amacının ise bu işbirliğinden doğacak yararların bölüşümüyle ilgili olduğu görüşü.

Syriza Partisi, sert ekonomik kemer sıkma politikalarının iptal edilmesi için yüz binlerce kişiyi sokaklara dökmüşlerdir (Della Porta vd. 2017). Siyasi sağda bile partiler, toplumsal kesimleri harekete geçirmektedirler. Örneğin ABD’deki Cumhuriyetçi Parti’nin elit kesimleri Çay Partisi protestolarının önemli bir destekçisiydi (Almeida ve Van Dyke 2014).

Kitle İletişim Araçları ve Sosyal Medya: Kitle iletişim araçları, kaynakları kısıtlı olan toplumsal hareketler üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Yoğun medya ilgisi toplumsal bir sorunun ikrar edilmesine yol açabilir (Szasz 1994). Bir toplumsal hareket, durumunu geniş bir kitleye aktararak hem potansiyel destekçilerin hem de hükümetin dikkatini çeker. Kitle iletişim araçlarının varlığı da düzen bozucu taktikleri teşvik eder çünkü bu tür taktikler durumu dramatize ederler ve böylece olaylar “haber değeri” taşır hâle gelirler (Kielbowicz ve Scherer 1986). Ayrıca “gösteri” de neoliberal dönemin belirleyici bir özelliği olarak teorize edilmiştir (Harvey 2005). Trafiği durduran, hükümet ve şirket toplantılarını bozan, işgal veya çevreyi kirleten sanayilerin rutin faaliyetlerini işçi grevleri gibi yöntemlerle engelleyen stratejik toplumsal hareketler, medyanın dikkatini daha fazla çekecektir (Almeida ve Stearns 1998) ama medya, aktivistlerin bu eylemlerini onların istediği düzeyde yansıtmayabilir (Sobieraj 2011).

21. yüzyılda hareketler ve bireysel aktivistler, internet ile iletişim teknolojisi altyapısından geliştirilen yeni sosyal medya araçlarıyla genel ve hedeflenen kitlelere ulaşma konusunda çok daha büyük bir kapasiteye sahip olmuşlardır. Castells (2013: xxiv), bu yeni gelişmeyi “dengeleyici güç” olarak yorumlamaktadır çünkü “kitlesel öziletişimin genişlemesi, bireysel ve toplumsal aktörlerin devletin gücüne meydan okuma yeteneklerinde beklenmedik, olağanüstü bir genişlemeyi desteklemiştir.” Dışlanmış müşterek failler için anlık mesajlaşma, Facebook, Twitter ve WhatsApp gibi araçlara erişim, tekелci holdinglere dönüşmüş kurumsal kontrollü kitlesel medya kanallarının engellerini aşılmasında önemli bir avantaj sağlar.

Yerel hareketin zaferleriyle ilgili bilgiler anında yayılabilir ve başarının bulaşıcılığıyla diğerleri tarafından taklit edilebilir.

Devlet Aktörleri: Yönetim içindeki aktörler de bir toplumsal hareket kampanyasına değerli kaynaklar sağlayabilirler (Banaszak 2010; Verhoeven ve Duyvendak 2017). Devlet içindeki aktörler, hükümet kurumları, belediye meclisleri, mahkemeler ve bireysel bürokratlar gibi unsurları içerirler (Stearns ve Almeida 2004). Devlet aktörleri, çeşitli nedenlerle devlet-hareket koalisyonlarına katılırlar. Bazı devlet aktörleri kurumsal aktivistlerdir ve “hükümet içinde resmî statüye sahip olan ve geleneksel bürokratik kanallar aracılığıyla toplumsal hareket amaçlarını takip eden toplumsal hareket katılımcıları” olarak tanımlanırlar (Santoro ve McGuire 1997: 503). Bu kurumsal aktivistler, toplumsal hareketin hedeflerine bağlıdırlar ve içsel ödüllere dayalı olarak motive olurlar (Ganz 2009). Bu tür ittifaklar sürekli olma potansiyeline sahip olsa da genellikle kısa sürelidirler. Bazı devlet aktörleri, ideolojik olarak hareketin hedeflerine yatkın oldukları için bir toplumsal hareketle ittifak kurarlar; örneğin Michigan eyaletinin Flint şehrinde yaşanan içme suyu ve kurşun zehirlenmesi krizinde yerel bir EPA yetkilisi, hükümet yetkililerini sonunda harekete geçmeye zorlayarak mağdurlara yardımcı olmuştur (Rosner ve Markowitz 2016).

Diğer devlet aktörleri, kendi gündemlerini geliştirmek amacıyla toplumsal hareketlerde yer alırlar. İttifaka, öncelikle kendi dış kaynaklı elde etmek ödüllerini (kariyerlerini ilerletmek, statülerini artırmak) için girerler. Diğer bir grup devlet aktörü ise, biriminin konumuna ve işlevine bağlı olarak, toplumsal hareketin taleplerini devlet bürokrasisi içinde birimin canlılığını ve meşruiyetini artırmak için benimser (Stearns ve Almeida 2004). Devlet içinden gelen yardım, devlet aktörlerinin güdülenimlerinden bağımsız olarak, toplumsal hareketlerin olumlu sonuçlara ulaşma olasılığını artırır. Bu karar ortaklığı bağlamında, toplumsal hareketlere bir dereceye

kadar meşruiyet verilir ve belki daha da önemlisi, devletin karar alma yapılarına dolaylı yoldan erişlerine izin verilir.⁶

3.3. Siyasi Çevre

Kamuoyu: Kamuoyu bir hareketin taleplerini gerçekleştirmek için mücadelesini kolaylaştıran veya engelleyen siyasi bir ortam sağlar. Meydan okuyan gruplar, konuyla ilgili toplumun genel duygularına uygun bir strateji geliştirmek için halkın ruh hâlini doğru okuyup yorumlayabilmelidir. Hareketin başarılı olma olasılığı kamuoyunun büyük bölümü hareketin taleplerine sempati duyduğunda artar. ABD’deki kadın hareketi için, kadınların eşitliğini ve Eşit Haklar Düzenlemesi (EHD) yasasını destekleyen halk desteğinin daha yüksek olduğu eyaletlerde EHD daha olası bir şekilde onaylanmıştır (Soule ve Olzak 2004). Kamuoyunun görüşü olumlu olmadığında (desteğin %50’nin altında olduğunda), aktivistler ve liderler kamu eğitim kampanyalarına odaklanmalıdır. ABD’deki kadın hareketi, 20. yüzyılın başlarında adalet sistemi içinde mahkeme jürilerine katılma hakkını kazanmak için bu stratejiyi benimsemiştir. Kadın grupları, eyalet panayırlarına, çiftçi derneklerine ve kiliselere giderek jüri üyeliği hakkının önemine dair farkındalık yaratmışlardır. Kamuoyunu hedefleyen bu kesintisiz seferberlik, daha fazla eyaletin kadınlara jüri olma imkânı tanıyan yasaları geçirmesine yol açmıştır (McCammon 2012).

Elitlerin Çatışması: Üçüncü Bölümden hatırlanacağı üzere elitlerin çatışması, toplumsal hareketlerin “iyi haber siyasi fırsat” modelinde (McAdam ve Tarrow 2018) temel bir boyuttur. Elit gruplar birbiriyle çatıştığında, siyasi sistem tabandan

⁶ Bu tartışma, kısmen Stearns ve Almeida’nın (2004) daha geniş kapsamlı bir çalışmasından yararlanmaktadır. Devlet içindeki aktörlerle toplumsal hareketler arasındaki ilişkinin daha detaylı incelenmesi için bkz. Santoro ve McGuire (1997); Banaszak (2005; 2010); Verhoeven ve Duyvendak (2017).

gelen meydan okumalara karşı daha savunmasız hâle gelir. Elitler, iç çekişme dönemlerinde toplumsal hareketleri hep birden görmezden gelemeyiz, damgalayamaz veya baskı altına alamazlar. Bu tür koşullarda siyasi sistem, toplumsal hareketin taleplerine razı olabilir. Elitlerin çatışmaları sırasında siyasi sistemin hassasiyeti, başarı şansının daha yüksek olmasının verdiği cesaretle grupların harekete geçmesini teşvik eder. Örneğin Büyük Buhran dönemi olan 1930'larda işsizler, grev yapan sanayi sendikaları ve Townsend hareketi gibi orta sınıf reform hareketleri, bankacılık ve sanayi elitleri arasındaki rekabetten yararlanarak Sosyal Güvenlik Yasası ve birkaç diğer ilerici yasanın geçmesini sağladılar (Jenkins ve Brents 1989). Muhafız elitler, bu tür çatışma dönemlerinde toplumsal hareketlerle bile birlikte hareket edebilirler ve marjinalleşmiş gruplar için yeni avantajlar veya olumlu politikalar kazandıran politik, ekonomik ve yasal kaynakları sağlayabilirler.

Elitlerin Hataları: Elitlerin ve otoritelerin hataları, bir toplumsal hareket kampanyasını güçlendirebilir ve onun daha fazla taviz koparma olasılığını artırabilir (Halebsky 2009). Bu, genel kamuoyunun şok edici bulacağı eylem planlarını vurgulayan hükümet veya şirketlerden sızan belgeleri içerebilir. Elitlerin hataları aynı zamanda hareketin talepleriyle orantısız şekilde devlet baskısıyla ilgili abartılı eylemleri de içerir (Goldstone 1998; Francisco 2005). Bu tür eylemler, toplum içinde ve dışında çok daha fazla destek çekerek bir hareketin başarısına katkıda bulunabilir.

Karşıhareketler: Toplumsal hareketler, aşağılanan ve dışlanan grupları harekete geçirdiği için elitler ve diğer daha ayrıcalıklı kesimler bu çabalara şiddetle karşı gelirler. Bazen bu direniş, karşıhareketler şeklinde ortaya çıkar. McCarthy ve Zald (1977: 1218) karşıhareketin genel bir tanımını sunmaktadır: "Karşıhareket, bir toplumda bir toplumsal harekete karşı olan görüş ve inançların bir kümesidir." Karşıhareketler genellikle temel hareketi yokuşa süren zorlu bir mücadeleye neden olurlar. Hareketler sadece insanları seferber etmek, ka-

yıtsız kalanları ve kamuoyunu davanın değerli olduğuna ikna etmekle yetinemezler, aynı zamanda elitler ve otoritelerle de pazarlık yaparak amaçlarına ulaşmaya çalışmalıdırlar. Temel harekete muhalif olan karşıhareketler bu süreçte fazladan bir engel oluştururlar. Karşıhareketler, bir hareketin çerçevesini eleştirebilir ve hareketin şikâyetlerinin, hedeflerinin ve stratejilerinin değerini sorgulayabilirler (Luna 2017). Kısacası, karşıhareketlerin ortaya çıkması, hareketin başarılı olma olasılığını azaltabilirler (Soule 2004; Halebsky 2009). Gerçekten de yukarıda değindiğimiz, ABD’deki kadınların Eşit Haklar Yasası mücadelesinde, bu yasaya bilfiil karşı çıkan örgütlere sahip olan eyaletlerin değişikliği onaylama olasılığı çok daha düşüktü (Soule ve Olzak 2004).

Karşıhareketler genellikle bir toplumsal hareket bazı politika başarıları elde etmiş olmasına rağmen kesin bir zafer kazanmadığında ortaya çıkarlar (Meyer ve Staggenborg 1996). María Inclán (2012), Zapatista hareketi üzerinde yaptığı çalışmada, 1990’ların sonlarında ve 2000’lerde Meksika’nın Chiapas eyaletinde böyle dinamiklerin rol oynadığını bulmuştur. Zapatista yanlısı gruplar (örneğin EZLN), hükümetten, hatta genel nüfustan tavizler aldığı anda, Zapatista karşıtı hareket hareketlenme yaşamıştır. Kürtaj, din ve silah sahipliği gibi kültürel ayrışma konuları özellikle güçlü karşıhareketlere yol açmaya meyillidir. Büyük şirketler (örneğin Walmart) genellikle kamuoyunu etkilemek için karşıhareketleri örgütleyip finanse ederler (Walker 2014). Kurumsal desteği olan karşıhareketlerin yapay doğası nedeniyle, muhalifler bu tür seferberlikleri “suni çimlenme” olarak adlandırıp küçümserler.

Bazı tarihsel vakalarda, örneğin ABD’deki beyaz üstünlükçü hareketler gibi karşıhareketler ırksal eşitlik ve sivil hakları hareketlerine karşı şiddet kullanmışlardır (Blee 2017). Ku Klux Klan ve benzeri nefret grupları, karşıhareket şiddetini temel bir taktik olarak kullanırlar. Andrews (2004), Mississippi’de 1960’ların sonlarından 1980’lere kadarki süreçte yerel düzeyde yaşanan ayrımcı şiddetin, bu örgütlü

baskıcı eylemlerden etkilenmeyen bölgelere kıyasla, daha az olumlu sivil haklar hareketi sonuçlarına yol açtığını bulmuştur. Bu sonuçlar arasında daha az siyahların siyasette temsil edilmeleri ve yoksullukla mücadelenin fonlaması da bulunmaktadır. El Salvador’da 1970’lerin sonlarında ve 1980’lerin başlarında, askeri ve paramiliter birimlerin sivil ve muhalif hareket üyelerini ve ailelerini, sivil kıyafetler giyerek öldürdükleri “ölüm mangası” şiddeti yaşanmıştır. Bu yolla ülkede askeri hükümeti devirebilecek bir protesto dalgasının önüne geçilmiştir (Stanley 1996; Almeida 2008a). Benzer dinamikler Guatemala’da da gerçekleşmiştir (Figueroa Ibarra 1991; Brockett 2005).

4. Birleşen Koşullar: Neoliberalizm Karşıtı Hareketlerle İlgili Vaka Çalışmaları

Kitabın başından beri belirttiğimiz gibi, toplumsal hareketler nadiren başarılı olurlar. Olumlu sonuçlar genellikle Tablo 7’de detaylandırılan koşulların bir bileşimini gerektirir. Güçlü ve sağlam elitlerin, dışlanmış toplumsal grupları temsil eden bir toplumsal harekete boyun eğmek veya uyum sağlamak için fazla bir nedeni olmayacaktır; gruba baskı uygulamak, protestoyu rutin çatışma çözüm yordamlarına yönlendirmek, sadece grubu görmezden gelmek bile onlara daha kolay gelecektir. Yenilikçi stratejilerin, yerli örgütsel yapıların, dış destekçilerin ve uygun bir siyasi ortamın varlığı, bir toplumsal harekete insan kaynakları, mali kaynaklar, taktik kaynaklar ve eylemlerini sürdürme olanağı sağlar; aynı zamanda (ses getiren kamuoyu desteği ve kitle iletişim araçlarına maruz kalmak) devletin ilgisizliğinden veya baskısından korunmasını da sağlar. Böylece kaynak altyapısı, destekçiler ve teşvik edici bir siyasi ortam, bir toplumsal hareketin pazarlıkta kullanabileceği özkaynaklarını genişletir. Bu nedenle, birden fazla elverişli koşulun var olduğu bir bağlamda düzen bozu-

cu taktikler uygulayan toplumsal hareketlerin protestolarını sürdürme ve muhaliflerinden ve devletten tavizler koparma olasılığı kolaylaştırıcı koşulların az olduğu durumlar içindeki toplumsal hareketlerinkine kıyasla daha yüksektir.

Hareketin bu olumlu sonuçlarını üreten birleşik koşullar, Latin Amerika'daki neoliberalizm karşıtı toplumsal hareket kampanyalarının etkileyici örneklerinde gözlemlenebilir. 21. yüzyılın ilk çeyreğine hızla gelirken dünya, serbest ticaret ve serbest piyasa ilkeleriyle daha fazla yönetiliyor görünüyor ve bu da savunmasız toplulukların korunmasız kalmasına neden oluyor (Almeida ve Chase-Dunn 2018). Bununla birlikte, belirli zamanlarda ve yerlerde toplumsal hareket mücadeleleri, neoliberalizme doğru aralıksız ilerleyişi yavaşlatmış, hatta geri çevirmiştir. Örneğin El Salvador ve Kosta Rika'da 2000'li yılların başında özelleştirme konusunda iki önemli mücadele gerçekleşti. El Salvador'da 1999-2003 yılları arasında hükümet, kamu sağlık sisteminin bir kısmını özelleştirmeye çalıştı. Kosta Rika'da 2000 yılında hükümet, telekomünikasyon ve elektrik dağıtımını özelleştirmeye çalıştı. Her iki ülkede de 10.000'lerce sıradan vatandaşın dâhil olduğu toplumsal hareket kampanyaları, her iki girişimi de başarısızlığa uğratmak için ortaya çıktılar ve nispeten başarılı sonuçlar elde ettiler.

El Salvador'da kamu sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesine karşı yürütülen kampanya, Latin Amerika'da özelleştirmeye karşı gerçekleştirilen en büyük ve en uzun süreli ulusal hareketlerden biriydi. Eşgüdümlü gösterilere yaklaşık 200.000 kişi (ülkenin tüm nüfusunun %3 ila 4'ü) katıldı. Kosta Rika'daki özelleştirme karşıtı kampanya da etkileyiciydi ve ulusal bölge genelinde 100.000 kişinin katıldığı sokak yürüyüşleri ve protesto etkinlikleriyle eşgüdümlendi. Peki, bu kampanyalar, gitikçe özelleştirilen bir dünyada nasıl bu kadar başarılı oldular?

El Salvador'daki en büyük kampanya, 2002 yılının Ekim ayı ile 2003 yılının Haziran ayları arasında kamu sağlık hizmetleri sisteminin –Instituto Salvadoreño del Seguro Social (ISSS)– özelleştirilmesine karşı düzenlenmiştir. Devlet ISSS'yi

1949 yılında Küresel Güney’de devlet öncülüğünde kalkınma döneminde devlette çalışan işçiler için sağlık sigortası ve sağlık hizmetleri programı olarak hayata geçirmişti. Kampanyayı yürütenler, sağlık çalışanları ve hekimler, hükümetin ISSS hastane ve sağlık sistemini özelleştirip taşeronlaştırmaya başlamasını nüfusun %80 veya %90 kadarının bel bağladığı genel sağlık sistemine yönelik büyük bir tehdit olarak çerçeveleyip sundular (González ve Alvarenga 2002). Hareketin sloganlarından biri “Sağlık hizmetleri mal değildir, haktır” dı. Sokak gösterileri sırasında atılan ve pankartlara yazılan sloganlardan bir diğeri de “Ödeyemezsen öl!” sloganıydı. Genel sağlık sisteminin özelleştirilmesine karşı çıkanlar Dünya Bankası ve Amerikalılararası Kalkınma Bankası gibi finans kurumlarının bu reformları daha genel küreselleşme sürecinin bir parçası olarak dayattıklarının altını da çiziyorlardı. Kampanyanın başlamasından önce ulusal düzeyde yapılan kamuoyu yoklamaları halkın çoğunluğunun özelleştirmeye karşı olduğunu göstermişti (Almeida ve Delgado 2008). İşte bunlar bu seferberliğin çok sayıda katılımcı kazanmasına, ikna edici çerçeveler sunmasına ve kamuoyunun desteğini almasına yol açmıştı.

Kosta Rika’daki kampanya 2000 yılının Mart ve Nisan aylarında devlet kontrolündeki telekomünikasyon ve elektrik enerjisi sisteminin –Instituto Costarricense de Electricidad (ICE)– özelleştirilmesine karşı gerçekleşti. Kosta Rika devleti ICE’yi 1949 yılında kurmuş ve 1963 yılında Latin Amerika’daki devlet destekli ekonomik kalkınmanın zirvesinde enstitüye telekomünikasyonu da eklemiştir. ICE, düşük maliyetli hizmetleri (elektrik enerjisi ve telekomünikasyon) tüketiciye sunması ve kapsama alanının genişliğiyle halkın en sevdiği devlet kurumlarından biri olarak durmaktadır (Beşinci Bölümdeki CAFTA aleyhtarı protesto şarkısında ICE’ye atıfta bulunulmuştu). 1980’lerin sonlarına doğru araştırmacılar, Kosta Rikalıların Latin Amerika ortalamasından neredeyse üç kat daha fazla telefon sahibi olduğunu belirtmektedir (Trejos

1988). ICE çalışanları ve müttefik aktivistler, mitingler ve sokak yürüyüşleri sırasında ICE'yi “milli mirasın” ayrılmaz bir parçası olarak sıkça vurguladılar ve “satılık değildir” dediler. ICE özelleştirme yasasını engellemek için Kosta Rika kampanyası onbinlerce katılımcıyı (muhtemelen ulusal nüfusun %4'ünü) içeriyordu ve ülkenin yedi eyaletinde büyük kitlesel eylemler gerçekleşmişti.

El Salvador'da sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesine karşı yapılan protesto etkinlikleri belediyelerin %26'sında gerçekleşti ve Kosta Rika'da belediyelerin (*cantones*) %63'ü en az bir protesto etkinliği yaşadı. El Salvador'un özelleştirme karşıtı kampanyası bildirilen 550 protesto etkinliği üretirken, Kosta Rika kampanyası 473 farklı protesto etkinliği üretti. Ekonomik küreselleşmeye yanıt veren diğer Latin Amerika kampanyalarıyla benzer şekilde, baskıcı eylemlerin dağarcığının temel bir özelliği olarak barikatların kullanıldığı El Salvador'da protesto etkinliklerinin %32'si ve Kosta Rika'da %51'i araç trafiğinin akışını engellemeyi (yol kapatmaları) içeriyordu. Her iki ülkede de protesto etkinliklerinin neredeyse üçte ikisi ISSS ve ICE kurumları dışında müttefiklerin katılımını içeriyordu ve geniş koalisyonlar oluşturulmuştu (Almeida 2014b). Bu dış müttefikler, Tablo 7'de bahsedilen türlerden birçoğunu içeriyordu: sendikalar, öğrenciler (üniversite ve lise), dini kuruluşlar, muhalif siyasi partiler, kadın dernekleri ve STK'lar. El Salvador'da, otobanlardaki yol kapatmalarının yanı sıra aktivistler, tüm katılan sektörlerin (dış müttefikler dâhil) beyaz giyinerek sağlık çalışanlarıyla dayanışmalarını göstermek için çok sayıda “beyaz yürüyüş” düzenlediler.

Her iki özelleştirme karşıtı kampanya da merkezi hükümetle müzakereler sonucunda anlaşmayla sonuçlandı. Hükümetler özelleştirme sürecini durdurmayı kabul etti ve kampanyayı yürüten sendikalar yol kapatma gibi protesto eylemlerinden vazgeçmeyi ve çalışmaya dönmeyi kabul etti. Buna karşılık olarak, birkaç yıl sonra her iki ülke de Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın (CAFTA) onaylanmasını durdurmak

için büyük çaplı eylemleri denedi (Raventós Vorst 2018). Her iki ülkedeki genel halk, kamu sektörü özelleştirmesine kıyasla CAFTA'nın anlamı konusunda çok daha az bilinçli ve bölünmüştü; bunun yanı sıra, ABD'nin ilgili hükümetlerden anlaşmayı onaylamaları için güçlü bir baskısı vardı (Spalding 2014). Sonuç olarak, özellikle Kosta Rika'da büyük ölçekli direnişe rağmen, CAFTA her iki ülkede de onaylandı. Bu örnek olaylar, hareket başarısının olasılığını artırmak için yerine getirilmesi gereken koşulların özel bir bileşimine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

5. Kültürel Sonuçlar

Hareketler, sadece politikaları ve kurumsal uygulamaları değiştirmezler. Aynı zamanda yaygın kültürde de etkiler yaratırlar. Zaman zaman, bir toplumun egemen olan değerlerini, inançlarını ve normlarını değiştirirler (Taylor ve Van Dyke 2004). Kültürel sonuçlar hakkında çok daha az bilgi sahibiyiz ama siyasi reform girişimlerinden daha kalıcı etkiler bırakma olasılıkları daha yüksek olduğu için bunlar daha fazla dikkati hak ediyorlar (Van Dyke ve Taylor 2018). 1960'ların protesto dalgası, alternatif bir yaşam tarzı ve birçok diğer kültürel etkiden oluşan bir karşıkültürel hareketi tetikledi. Büyük ve başarılı etnik, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim temelli hareketler, destek tabanlarının ötesinde kolektif kimlikleri genişletti (Earl 2004). ABD'de son 40 yılda LGBTQİ+ hareketi, eşcinsel evliliklerle ilgili inançları dramatik bir şekilde değiştirmiştir (Van Dyke ve Taylor 2018). Schnabel ve Sevell (2017), Amerikalıların 1988 yılında yalnızca %12'sinin eşcinsel evliliğin yasallaştırılmasını desteklediğini, 2014 yılına gelindiğindeyse %57'sinin bunu desteklediğini göstermektedir. Eşcinsel evlilik konusundaki toplumsal inançlarda bu değişimler hem toplumsal hareket seferberliğinin hem de LGBTQİ+ hareketi tarafından başlatılan eğitim kampanyalarının bir sonucudur. Bu süreç Avrupa'da da faal ulusal ve uluslararası

LGBTQİ+ seferberlikleriyle benzer bir yol izlemiştir (Ayoub 2016). Genellikle bir toplumun değerlerini ve inançlarını değiştirme mücadelesi, hareketler ile karşıhareketler arasında gerçekleşir.

Son yıllarda ABD’de hareketler ve karşıhareketler, kürtaj hakları, esrarın kullanımını ve yasallaşması ve iklim değişikliği ile küresel ısınma gibi konularda “kültür savaşları” olarak adlandırılan mücadelelerde karşı karşıya gelmişlerdir. Kültürel alanda hareketlerin olumlu sonuçları genellikle müşterek faillerin iletişimlerinin kalitesi ve performansın modülerliğiyle ilişkilendirilir. Bu nedenle bilim insanları, yeni inanç sistemlerinin ve kültürel uygulamaların, çekirdek hareketin ötesindeki gruplar tarafından benimsenip benimsenmediğini incelerler (Van Dyke ve Taylor 2018).

6. Bireysel Düzeydeki Sonuçlar

Hareketler katılımcıların hayatlarını dönüştürerek mikro düzeyde de etki ederler. Bir kişi bir toplumsal harekete bilfiil katıldığı için hayatının gidişatını değiştirmiş olabilir. Bu genellikle aktivizmin istemeden ortaya çıkan sonuçlarındandır (Giugni 2004). Toplumsal hareketlere katılımın insanların istihdam geçmişlerini, medeni durumlarını ve sonraki siyasi ideolojilerini ve siyasete katılımlarını etkilediği bulunmuştur. Bireysel düzeyde katılım sonuçlarının en çok incelendiği dönem 1960’ların protesto dalgasıdır. Bu protestolara katılanların katılmayanlara kıyasla yaşamlarının sonraki yıllarında da toplumsal hareketlere katılmaya devam etme olasılıklarının çok daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Toplumsal hareketlere katılım, dayanışma duygusu, kolektif kimlik ve kişisel etkililik gibi olumlu teşvikler sağlar (Taylor vd. 2009). Toplumsal harekete katılımın, bazı insanları hizmet sektöründe veya kamu sektöründe çalışmaya yönlendirdiği bulunmuştur (McAdam, 1988). Toplumsal hareket aktivistlerinin daha geç evlenme veya hâlihazırda boşanmış olma olasılıkları daha yüksektir.

Cinsiyet farklılıklarını inceleyen diğer çalışmalar da göstermiştir ki ilerici hareketlerde yer alan kadınların aktivizmi, katılmayan kadınlara kıyasla daha yüksek maaşlarla sonuçlanmıştır, bu da aktivizmin istihdam açısından geleneksel cinsiyet rollerini yıkmada etkili bir unsur olabileceğini düşündürmektedir (Van Dyke vd. 2000). Diğer çalışmalarsa 1960'ların Yeni Sol, Chicano ve sivil haklar hareketlerine katılan kadınların birçoğunun bu katılımlarının onları 1970'lerde ikinci dalga feminizmin farklı kollarına –yani beyaz, Chicana ve Siyah feminizmine– yönlendirdiğini göstermiştir (Roth 2004).

7. Toplumsal Hareketin Sonuçlarının Sınırları

Toplumsal hareketlerin başarısını ve başarısızlığını anlama meselesi toplumsal hareket aktivistleri ve uzmanları için canlı bir alan olmaya devam etmektedir. Şu anda yapılan çalışmalarda, hareket sonuçlarının siyasi boyutlarından daha fazlasına odaklanma eğilimi artmaktadır. Dinamik ve etkileşimli kolektif performanslar olarak hareketler, dışlanmış gruplar ile muhalifleri arasındaki ikili ilişkiden çok daha fazlasıdır. Bu mücadelelerin kendileri de toplumsal manzaraya kalıcı miraslar bırakırlar. Bu miraslar, başarısız olan stratejileri ve taktikleri içerirler ama diğerleri tarafından gelecekteki mücadele dönemlerinde değiştirilebilirler. Bu durum hareketin öğrenme sürecinde olduğunu ve başarı şansını artırdığını gösterir (McCammon 2012). Ayrıca, bir protesto kampanyasının nasıl bir sonrakine “sıziabileceğini” açıklamak da dâhil olmak üzere (Meyer ve Whittier 1994; Whittier 2004) örneğin küresel ekonomik adalet kampanyalarının aynı bireyler, ağlar ve örgütlerin katılımıyla savaş karşıtlığı ve iklim adaleti hareketlerine sıçrayabileceği şeklinde açıklamaları içerir. Diğer kalıcı miraslar arasındaysa hareketin gerçekleştiği aylar ve yıllar boyunca oluşan kişisel anılar, çalınıp söylenen şarkılar ve toplumsal bağlar bulunur. Toplumsal hareket mücadelelerinin kültürel birikintilerinin daha geniş toplumu ve değer

sistemini etkilemeye nasıl devam ettiđi meselesi yeni akademik çalıřmaların yapılabileceđi için verimli bir alan olmayı sürdürmektedir. Son olarak, ekonomik eřitsizlik, yabancı dűřmanlıđı, evre felaketleri ve diđer birçok őrűtűcű sorunla karřı karřıya kaldıđımız 21. yűzyılda kolektif eylemlerde daha olumlu sonuçlar elde edilmesine izin veren birleřik kořulların bilgisine acil olarak ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bölümde Küresel Güney'deki toplumsal hareket seferberliğine odaklanacağız. Önceki bölümler genellikle, bazı dikkate değer istisnalarla birlikte, Küresel Kuzey'deki toplumsal hareket dinamiklerini inceledi, “Küresel Güney” ifadesi Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Japonya ve Avustralya'nın sanayileşmiş demokrasileri dışında kalan, gelişmekte olan dünya ülkelerini ifade eder. “Güney” etiketi burada çoğu gelişmekte olan ülkenin coğrafi olarak güney yarımkürede yer alması nedeniyle kullanılmaktadır.⁷ Genel olarak Küresel Güney'deki toplumsal hareketlerin dinamikleri hakkında genellemeler yapmak, bu geniş kategorik gruplamadaki ülkelerin çeşitliliği göz önüne alındığında çeşitli tehlikeleri de beraberinde getirir. Nitekim Küresel Güney, Meksika, Güney Kore, Güney Afrika ve Brezilya gibi nispeten sanayileşmiş ülkelere Honduras, Burma, Mozambik ve Jamaika gibi daha az gelişmiş ülkelere kadar uzanan çeşitli ülkeleri içermektedir.

Kültür, nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, ekonomik ve teknolojik gelişme derecesi (iletişim altyapısı dâhil), sömürgecilik tarihi, etnik çeşitlilik, doğal kaynaklar, siyasi yönetim sistemi ve dünya toplumuyla olan ilişkilerdeki bu çeşitlilikle birlikte,

⁷ Hindistan, Afganistan ve birçok eski Sovyet cumhuriyeti gibi gelişmekte olan onlarca ülke de kuzey yarımkürede bulunmasına rağmen hâlâ “Küresel Güney” olarak sınıflandırılmaktadır. Keza Yeni Zelanda ve Avustralya gibi daha zengin ülkeler güney yarımkürede konumlanmış olsalar da Küresel Kuzey'in bir parçası olarak kabul edilmektedirler.

(A. Baker, 2014) dışlanmış grupların seferber olma kabiliyetinde ve kolektif eylem gerçekleştikten sonra seferberliğin aldığı biçimde bir çeşitlilik söz konusudur (Fadaee 2016). Toplumsal hareketler araştırmaları büyük ölçüde Küresel Kuzey ülkeleri, özellikle de Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın deneyimi fazla vurgulanarak geliştirildi (Boudreau 2004). Bu çalışma alanı, toplumsal hareketlerin ulus devletlerinin, parlamenter demokrasilerin, kentleşmenin ve sanayileşmenin genişlemesiyle nispeten doğrusal bir düzen şeklinde geliştiği bir modeli benimsedi (Tilly ve Wood 2012).⁸ Küresel Güney'de, mücadeleci ve alt tabakalara ait gruplar, farklı siyasi ve ekonomik bağlamlarla –ve engellerle– karşı karşıya kalırlar. Bu da kolektif eylemi devrimden seferberliğin durmasına uzanan aşırı durumlara hatta soykırıma bile sürükleyebilir (Almeida 2008a). Bu bölümde Küresel Güney'deki toplumsal hareketlerin karşı karşıya oldukları bu zorlu sorunlara odaklanırken (1) devlet baskısı, (2) küreselleşme ve (3) ulusaşırı hareketler üzerinde duracağız.

1. Devlet Baskısı

Asya, Afrika ve Amerika kıtalarının büyük bir kısmı 16 ile 20. yüzyıllar arasında sömürge yönetimine girdi. Avrupa'nın sömürgeciliğine genellikle yerli nüfusu insandışılaştıran ırk hiyerarşisi ideolojileri eşlik etmiştir (Williams 1944; Fanon 1963; Rodney 1981; Smedley ve Smedley 2012).⁹ Sömürgeleştirilen halklar tarafından gerçekleştirilen kolektif direniş eylemleri tutuklama, işkence, kölelik ve öldürme gibi sıradışı engellerle karşılaşmıştır. Bu süreçte sömürgecilik karşıtı sayı-

⁸ Küresel Kuzey'deki toplumsal hareketlerin bu doğrusal yorumunda, özellikle Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden demokratik geri adımlar ve antidemokratik dalgalar bağlamında önemli tarihsel sakıncalar da bulunmaktadır (Markoff 2015a).

⁹ Batılı sömürgeci güçlerin Afrika'yı yağmalama sürecinin klasik bir anlatımı için bkz. Rodney (1981). Latin Amerika'da sömürgeci güçler tarafından maden zenginliklerinin çıkarılması ve yerli direnişi konusunda bkz. Galeano (1997).

sız itaatsizlik eylemi, günlük direniş biçimleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuyu İkinci Bölümde tartıştık. 16. yüzyılda sömürgeleştirilmiş Karayip ve Latin Amerika'daki siyah köleler zorla çalıştırılmadan ve plantasyon tarım sisteminden kaçarak kaçak köle toplulukları oluşturdular ve bazı durumlarda daha büyük isyanlar çıkardılar. (Robinson 2000). Amerika'nın başlangıçta İberyalılar ve daha sonra İngilizler tarafından fethedilmesinden başlayarak 20. yüzyıla kadar Kuzey, Orta ve Güney Amerika'nın yerli halkları sık sık yabancı işgalcilere karşı büyük isyanlar başlattılar ve bu isyanlar genellikle sömürgeci ve yenisömürgeci güçler tarafından gerçekleştirilen vahşi etnik soykırım kampanyalarıyla son buldu (Galeano 1997; Go 2011). Latin Amerika'da yerlilerin sömürgecilğe karşı direnişi, isyanın liderleri ve efsaneleri (örneğin Cuauhtémoc, Bartolina Sisa, Túpac Katari, Túpac Amaru, Anastasio Aquino, Victoriano Lorenzo, Tecún Umán gibi) ile bize uzun bir direniş listesi bıraktı ve sonraki yüzyıllarda muhalif kültürlerle ilham da verdi. 19. yüzyılın başında Haiti Devrimi ile başlayarak, Küresel Güney bölgelerinde bağımsızlık ve ulusal egemenliği hedefleyen isyanlar patlak verdi ve bunlar 20. yüzyıla kadar ulusal kurtuluş mücadeleleri olarak devam ettiler.

Çağdaş sosyoloji çalışmalarında araştırmacılar genellikle en azından şeklen bağımsız veya yeniemperyalist devletler olan otoriter ülkelerdeki hükümet baskısına odaklanmaktadır- yani daha güçlü ulusların ekonomik etkisi veya bağımlılığı altındaki ülkelere (Go 2011). Bu çalışmalar, askeri hükümet veya başka bir diktatörlük biçiminin bağlamında dışlanmış sosyal grupların nasıl harekete geçtiğiyle ilgili şaşırtıcı bir soru sorarlar. Bu açıkça, demokratik olmayan rejimler altında yaşayan nüfuslar için insan hakları açısından önemli bir sorgulama çizgisini işaret etmektedir. Baskıcı hükümetler, kolektif muhalefeti caydırmak için kasıtlı olarak toplumsal kontrol sistemleri oluştururlar (Johnston 2011). Bugün dünyadaki ülkelerin yaklaşık olarak %30'u otoriter veya demokratik olmayan olarak tasif edilirken, %24'ü "yarı otoriter" kabul

edilmektedir. Yarı otoriter ülkelerde devlet baskısıyla birlikte kısmen rekabetçi seçimler gibi bazı demokratik unsurlar bulunmaktadır.¹⁰ Dünya nüfusunun yaklaşık %45'i yarı otoriter veya otoriter devletlerde yaşamaktadır.

Baskıcı rejimler, toplumsal hareket faaliyetlerinin ortaya çıkmasını engellemek için çeşitli stratejiler kullanır (Menjívar ve Rodriguez 2009). Bu stratejiler, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel sivil haklara getirilen kısıtlamaları içerir. Otoriter hükümetler genellikle seçilmiş yetkililer tarafından temsil edilmezler ve bu rejimlerde farklı çıkarlara ve siyasi ideolojilere sahip olan siyasi partiler arasında rekabete dayalı seçimler düzenlemez. Bazı otoriter devletler ayrıca casus ağları, kırsal bölgelere gönderilen paramiliter birimler ve sıradan vatandaşların iletişim kanalları üzerinde sıkı kontrol (bilgi ve iletişim teknolojileri, BİT) gibi karmaşık gözetim altyapıları da kullanırlar. Örneğin Kolombiya, 1980'lerden 2010'lara kadar solcu isyancıları, uyuşturucu ticaretini, hatta kırsal toplumsal hareketleri bastırmak için karmaşık bir paramiliter ağ kurmuştur (Archila Neira vd. 2012). Tablo 8, otoriter ve yarı otoriter hükümetlerin bazı temel özelliklerini listelemektedir.

Baskıcı rejimlerin kolektif eylemin karşısına çıkardığı bu merkezi engellere rağmen, ezilen toplumların bazı durumlarda engelleri aşabileceği ve hareket kampanyalarını başlatabileceği, hatta sürdürebileceği durumlar da vardır. Üçüncü Bölümde kolektif eylemin tehdit temelli teorik modeli içinde “baskıcı tehditler” ve “hakların aşınması” tartışması altında, bu kolaylaştırıcı koşullardan bazılarını kısaca özetlemiştik. Son yıllarda Küresel Güney'deki baskıcı şartlarda birçok toplumsal hareket direnişi örneği ortaya çıkmıştır ve bu durum, olumsuz koşullarda kolektif eylemin akıbeti konusundaki anlayışımızı artırmaktadır. Baskıcı ve yarı baskıcı rejimlerde kolektif eylemi teşvik eden en yaygın unsurlar arasında (1) örgüt altyapıları, (2) hakların aşınması ve (3) devletin baskıcı eylemleri bulunmaktadır.

¹⁰ Bakınız: 2016 Ekonomist İstihbarat Birimi Demokrasi Endeksi (2017), www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2016.

1.1. Örgütsel Altyapılar

Baskıcı bir hükümete karşı direniş sağlamak için muhalefetin bir tür örgütsel temele ihtiyacı vardır. Demokratik bağlamlarda rutin toplumsal hareketlerin kurumsal ve örgütsel yapılar (McAdam 2003), tarafından daha olası bir şekilde ortaya çıktığı gibi, otoriter rejimlerde de hareketler aynı şekilde ortaya çıkar. Küresel Güney’de, şiddet uygulayan bir hükümete karşı kolektif direnişte bulunan bireyleri ve grupları bir araya getirip korumada çeşitli potansiyel örgütler ve kurumlar rol oynayabilirler.

Tablo 8. Otoriter hükümetlerin özellikleri.

<i>Otoriter Özellikler</i>	<i>Kolektif Eylemin Bastırılmasındaki Rolü</i>
Toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar	Dışlanan grupların birlikte çalışması ve şikayetlerini açıkça dile getirmesi için engeller yaratır.
Örgütlenme özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar	Sivil toplum gruplarının marjinalleştirilmiş nüfus adına savunuculuk yapmak üzere özerk örgütler kurma kabiliyetlerini sınırlar
Özel olağanüstü haller (sıkıyönetim, sokağa çıkma yasakları, hareket kısıtlamaları)	Ciddi baskılarla karşılaşmadan halk eylemlerini harekete geçirmek zor.
Basın ve sosyal medya özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar	Kamuoyunu bilgilendirme ve hükümet eylemlerini soruşturma girişimlerini engeller. Devletin sosyal medya ve BİT erişimine getirdiği kısıtlamalar, sivil toplumun iletişim kurma, kritik siyasi bilgileri paylaşma ve eylemleri koordine etme becerisini engellemektedir.

Kamusal alanlarda yoğun polis ve asker varlığı, devlet casus ağları, paramiliter altyapı	Genel nüfusa korku aşılayarak kolektif eylemi çok daha maliyetli hale getirir. Gözetim yapıları ayrıca bireyler arasında güvensizlik duyguları yaratır (ortak eylemi caydırır).
Seçim yapılmaması, hileli veya rekabetçi olmayan seçimler	Hükümetin kolektif muhalefet girişimlerine karşı fütursuzca hareket etme olasılığı daha yüksektir/Hükümet, kolektif muhalefet girişimlerine karşı hareket etmeye daha meyillidir (seçimle ilgili hesap verme veya görevden alınma riski yoktur). Kolektif hareketleri, yasama içinde savunacak bir siyasi partide müttefiki yoktur.

Dinî kesim, zaman zaman diktatörlüklere karşı hareket alanı, ahlaki otorite ve kaynaklar sağlayan bir kurumlar topluluğu sunar. Tapınaklar, kiliseler ve camiler, toplumsal hareketlerin devletin güvenlik güçlerinin dikkatini çekmeden eylemlerini eşgüdümlemelerine izin veren mekânlar sağlar. Küresel Güney'deki birçok toplumda büyük dinî kurumlar, hükümetin ötesindeki en büyük örgütlü güç olarak hareket ederler. Dinî cemaatler ve diğer ibadet mekânları, nüfusu daha az olan kırsal bölgeler de dâhil olmak üzere ulusal topraklar üzerine dağılmıştır. Tarrow ve McAdam (2005) tarafından "ölçek kayması" olarak adlandırılan bir süreç olan bu coğrafi yayılım, ulusal ölçekte kolektif eylemin genişlemesine olanak sağlar.

Dinî kuruluşların, kolektif direnişi teşvik eden muhalif bir güç rolü oynamaları genellikle istisnai bir durumdur. Çoğu zaman ve yerde, egemen dinler ve dinî kurumlar mevcut düzeni ve otoriter rejimi meşrulaştırabilirler. Gerçekten de otoriter bir hükümet, varlığını eleştiren muhalif bir dine veya kiliseye izin vermez. Tarihsel bunun istisnası Latin Amerika'da 1960'larda ve 1970'lerde meydana gelmiştir. Katolik Kilisesi, 1960'ların başında Vatikan II olarak adlandırılan resmi öğreti kapsa-

mında bir dizi toplumsal reform geliştirdi. Onyıln ilerleyen dönemlerinde, 1968’de Kolombiya’nın Medellín şehrinde düzenlenen Latin Amerika Piskoposlar Konferansı’nda, Kilise, “yoksullar için tercihli seçenek” ilkesini benimsemeyi daha da ileri götüşdü. Bu dönemde, bölgedeki birçok rejim otoriter veya yarı otoriterdi. Kilise politikasındaki değişiklik, Latin Amerika genelinde mahalli rahipler, rahibeler ve yetkilendirilmiş seküler kişiler tarafından yönetilen bir dizi toplumsal hareketin başlamasına neden oldu (Smith 1991; Mackin 2015). 1960’lı yıllarda Orta Amerika’da Vatikan II reformlarıyla desteklenen Katolik Kilisesi, kırsal kooperatiflerin, okuryazarlık projelerinin ve daha gayriresmi Hristiyan Taban Cemaatlerinin da aralarında bulunduğu bir dizi mütevazı kampanya başlattı. El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua’daki otoriter hükümetler, bu Katolik girişimlere baskı uygulamaya başladığında, bu örgütlerden daha büyük, daha militan toplumsal hareketler ortaya çıktı; bunlar arasında 1970’lerin devrimci örgütleri de bulunuyordu. (Vela Castañeda 2012; Wood 2003; Marti Puig 2012; Chávez 2017).

Vatikan II ve kurtuluş teolojisinin yoksulları devlet baskısına karşı harekete geçirmedi ki büyük etkisi göz ardı edilemez. 1960’ların ve 1970’lerin Katolik Kilisesi tabanlı örgütleri, otoriter rejimlere karşı mücadele ettiler ve 1980’ler ve 1990’larda da varlıklarını sürdürdüler. Bu erken dönem örgütlenme çalışmaları, Latin Amerika’daki en büyük toplumsal hareketlerin bazılarından sorumludur. Bunlar arasında Brezilya’daki “Topraksız İşçiler” hareketleri (Wolford 2010), Meksika’daki (Harvey 1998) Chiapas’taki Zapatista isyanı ve Arjantin, şili ve Uruguay’daki insan hakları hareketleri (Loveman 1998) de bulunmaktadır. Cami ağları da 1979 İran Devrimi’nde benzer bir rol oynamıştır (Kurzman 2005).

Baskıcı rejimlere meydan okuyan bir diğer önemli örgütlenme gücü eğitim sektöründe bulunur. Lise ve üniversite öğrencileri ile kamu okulu öğretmenleri, otoriter devletlere karşı toplumsal hareket kampanyalarını örgütlemekte rol oynamışlardır. Bu sektör, temel insan hakları ve medeni haklar

konusunda farkındalıkla başlar ve otoriter yönetim biçimlerini sorgulama eğiliminde olur. Dinî kurumlar gibi, devlet okulları da ülke genelinde yayılmıştır. 1950’lerden bu yana, Küresel Güney’de kamu eğitiminde büyük bir büyüme yaşanmıştır (D. Baker 2014). Bu, ilköğretim ve ortaöğretimde kayıtların yanı sıra okul ve üniversite binalarının fiziksel olarak inşa edilmesini içerir (aşağıda tartışılan devlet destekli kalkınma sürecinin bir parçasıdır). Devlet üniversiteleri sadece öğrenci kitlesi aracılığıyla muhalefet sunmakla kalmaz; aynı zamanda sivil grupların toplanabileceği, ittifaklar kurabileceği ve rejime karşı direniş kampanyaları da sağlarlar (Polletta 1999). Devlet üniversiteleri sadece öğrenciler aracılığıyla muhalefet sağlamaz; aynı zamanda sivil gruplara toplantı yapma, koalisyonlar oluşturma ve rejime karşı direniş kampanyalarını planlaması için “güvenli alanlar” sağlar. Üniversitelerin otoriter yönetimlere karşı büyük hareketlerdeki rolüne dair örnekler Latin Amerika devrimci hareketlerinden (Wickham-Crowley 1992) 1989 Tiananmen Meydanı hareketine kadar pek çok örnekle doludur (Zhao 2001). 1960’lardan 1980’lerin başına kadar üniversite öğrencileri, Kore diktatörlüğüne karşı mücadelede öncü rol oynadı (Chang 2015). Yemen’deki Arap Baharı sırasında üniversite kampüsleri, siyasi seferberlik ve aktivizmde merkezi bir rol oynadı (Gasim 2014: 123). 2009’da Honduras’ta askeri bir darbenin hemen sonrasında, direniş hareketinin “omurgası” ülkedeki en büyük örgütlü güçlerden biri halk okulları öğretmenlerinin birlikleri oldu (Sosa 2013). Meksika’da ise demokratikleşmeden önce okul öğretmenlerinin sendikaları, tek parti sistemiyle mücadele ettiler. (Demokratikleşme ancak 2000 yılında gerçekleşti.) (Cook 1994).

Diğer sivil toplum kuruluşları da otoriter rejimlere karşı direniş gösterirler. Küresel Güney’de nispeten daha sanayileşmiş olan baskıcı devletlerde, işçi sendikaları demokrasi yanlısı olarak hareket ederler. Arjantin, Brezilya, Şili, Güney Afrika ve Uruguay’da işçi hareketleri 1970’lerde ve 1980’lerde demokratik olmayan yönetimlere karşı mücadelede en örgütlü sektör

olarak karşımıza çıkmıştır (Drake 1996; Seidman 1994). Sivil toplum kuruluşları, kadın dernekleri, insan hakları grupları, yerli topluluklar, tarım kooperatifleri ve köylü birlikleri gibi diğer birçok toplumsal örgüt de diktatörlüklere karşı harekete geçmiştir. Bu gruplar, özellikle büyük koalisyonlar hâlinde bir araya geldiklerinde yönetimler için tehdit oluşturmaktadırlar. Bu tam olarak 2009’da Honduras’ta askeri darbenin ardından gerçekleşen durumdur. O tarihlerde ülkede çeşitli gruplar, STK’lar, üniversiteler, devlet okulu öğretmenleri, LGBTQİ+ toplulukları, Garifuna halkı,¹¹ yerli halk birlikleri, feminist örgütler, kırsal kooperatifler ve örgütlü emek gibi çeşitli gruplar, *Ulusal Halk Direnişi Cephesi* adı verilen büyük bir koalisyonun şemsiyesi altında bir araya gelmişti. Diğer günlük örgütlenmeler ve gruplar da muhalefet güçleri olarak sahneye çıkabilirler. Bunlar Dördüncü Bölümde tartıştığımız rekreatif kulüpler ve spor takımları, mahalle komiteleri ve gençlik grupları gibi olağan örgütleri içerir. Bu tür yaygın gruplar, daha açıktan siyasi olan gruplara kıyasla, baskıcı otoritelerin dikkatinden daha kolay kaçabilirler. Muhalefet güçleri, mücadeleyi genişletmek için günlük örgütlenmeleri de kullanabilirler.

Fakat baskıcı bir hükümet altında örgütlerin nasıl ortaya çıktığını sorusu hâlâ akılları karıştırmaktadır ve yanıtlanmayı beklemektedir. Böyle durumlarda tarihteki zamanlama da önemlidir. Genellikle diktatörlüğe karşı direnen örgütler rejimin daha az otoriter –yani baskının görece daha az– olduğu dönemlerde ortaya çıkarlar. Bazen baskıcı rejimler, iktidardakilerin bazı sivil özgürlüklere ve sınırlı seçim yarışına izin verdikleri bir tür siyasi özgürleşme aşamasından –bir “erime” döneminden– geçebilirler. Aktivistler ve sivil toplum bu tür kısa süreli açılımlarda öğrenci dernekleri, işçi sendikaları ve öğretmen sendikaları gibi örgütler kurabilirler. Yeni oluşturulan bu örgütsel altyapıyı hem mevcut durumda seferber olmak için kullanabilirler hem de rejim açılımı sona erdirdiğinde de

¹¹ Afrika’da bir halk (Çev.)

direnişini sürdürmek için bu toplumsal bağlardan yararlanabilirler. Kısacası, buzul benzetmesini kullanacak olursak, siyasi özgürleşme dönemleri sivil toplumda dayanıklı örgütlerin “birikmesine” yol açarlar ve gelecekte manzara değişip şartlar kötüleştiğinde bu örgütler diktatörlüklere direnmek için kullanılabilirler (Almeida 2008a).

1.2. Hakların Aşınması

Örgütsel altyapı, baskıcı bir hükümet altındaki direniş hikâyesinin sadece bir kısmını anlatır. Örgütler, muhalefetin “nasıl”ını açıklar. Hakların aşınması ve devletin baskıcı eylemlerin yarattığı tehdit, baskıcı yönetimlere karşı çıkışın temel teşvikini oluşturur, yani kolektif direnişin “neden”ini açıklar.¹² Otoriter rejimler, doğaları gereği halkın temel haklarını ellerinden alırlar. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde yer alan temel uluslararası insan haklarını reddederler ve muhtemelen kendi ulusal anayasalarında resmi olarak belirtilen hakları, korumaları ve özgürlükleri de yerine getirmezler. Peki, bu durum böyle süregittiğinde insanlar ne zaman temel hakların yokluğunun tahammül edilemez olduğuna ve isyan etmeye karar verirler? Hak kaybının en dramatik işaretlerinden biri seçim sürecine müdahaledir.

Uzun süreli otoriter rejimlerde hileli seçimler, devlete karşı zaten var olan şikâyetleri yoğunlaştırır. Hileli seçimler, vatandaşlar ile yönetimler arasındaki ilişkinin seferberlikler güdüleyebilen en temel ihlallerinden biridir. Yönetimin bu tür eylemleri, ulusal nüfusun büyük bir kesimini anında benzer koşullara yerleştirirken, önceki seçim kampanya döneminin muhalefet gruplarına da örgütlenmek için kısa bir süre verir (Kadivar 2017). Seçimlere hile karıştırıldığının düşünülmesi veya seçimlerin iptal edilmesi, genellikle kitlesel itaatsizlik

¹² Baskıcı tehditlerin ve hakların aşınmasının kolektif eylem oluşturmada oynadığı rolü ile ilgili daha uzun bir tartışma için bkz. Almeida (2018).

hareketlerini tetikler (McAdam ve Tarrow 2010; Norris vd. 2015). Örneğin Kalandadze ve Orenstein (2009) Avrasya, Afrika ve Latin Amerika’da 1991 ile 2005 yılları arasında seçimlere hile karıştığı bahanesiyle 17 büyük seferberliğin düzenlendiğini kayda geçirmiştir. Aynı bir çalışmadaysa Brancati (2016: 3-5) 1989 ile 2011 yılları arasında, 92 ülkede “demokratik seçimlerin yapılması” amacıyla gerçekleştirilen 310 büyük protesto tespit etmiştir. 2011’den bu yana –örneğin 2013’te Kamboçya’da olduğu gibi– seçimlerde hile yapıldığının fark edilmesi nedeniyle dünya genelinde birçok protesto seferberliği olmuştur. İran’da 2009 yılında yapılan genel seçimlerde “Yeşil Hareket” seçim sonuçlarını geçersiz ilan ederek başlatığı ve haftalar süren sokak yürüyüşleriyle, devrimden sonra gerçekleştirilen büyük toplumsal seferberliğine imza atmıştır (Kurzmañ 2011; Parsa 2016). 2006 Meksika cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kıl payı kazanılan zafer, kaybeden solcu aday Andrés Manuel López Obrador’un seçimlerde hile yapıldığı iddiaları nedeniyle bir ay süren kitlesel sokak gösterilerine neden olmuştur. (Obrador 2018’de ezici bir zaferle cumhurbaşkanı seçilmiştir.) 2017 yılının sonlarında ve 2018 yılında Honduras cumhurbaşkanlığı seçimlerinde hile ve sistemli usulsüzlükler yapıldığı kuşkusu, yüz binlerce kişinin katıldığı birçok sokak yürüyüşüne, genel grevlere yol açmış, ülke genelinde vatandaşlar yollarla yüzlerce barikat kurmuştu (Sosa 2018).

Birden çok ve ardışık seçim dönemlerinde seçim hilelerinin yapılması kolektif eylemin *karakterini* bile kökten değiştirip –özellikle hile, devlet baskısı tehdidiyle birleştğinde– mevcut rejimi devirmeye odaklanmasına sebep olabilir. Bu, 1970’lerde El Salvador’daki örüntüyü takip etmektedir. 1960’ların siyasi özgürleşme döneminden sonra ülkede askeri rejim 1972 ile 1978 yılları arasında dört ardışık hileli ulusal seçim düzenledi. Haksız seçimlere karşı yapılan birkaç şiddetsiz kitlesel gösterinin ardından, merkez sol muhalefet partilerinin birçok taraftarı daha radikal bir konumu benimseyip en sonunda isyancı devrimcileri desteklemeye başladı. Bu durum El

Salvador'da uzun süren bir iç savaş ve şiddet dolu onyıının ortaya çıkmasına yol açtı (Almeida 2003; 2008a). Son olarak, anayasal düzeni kesintiye uğratan ve halk tarafından seçilmiş hükümetleri deviren askeri darbeler de büyük ölçekli kolektif eyleme neden olabilirler. Bu durum 2009'da Honduras'ta gerçekleşen askeri darbe örneğinde görüldü. Bu darbeyle, demokratik yollardan seçilmiş Manuel Zelaya hükümeti devrildi. Zelaya'nın sürgüne gönderilmesinin hemen ardından, darbe karşıtı bir kitlesel hareket patlak verdi ve Zelaya'nın 2011'de ülkeye dönüşüne kadar Honduras tarihindeki en büyük seferberlikler devam etti. Bildirilen rakamlara göre, sokak gösterilerine bazen 400.000 kişi birden katıldı (Sosa 2012). Benzer ama çok daha kısa sürmüş bir darbe karşıtı kitlesel hareket dinamiği de 2002 yılında Venezuela'da başarısız askeri darbe girişiminden sonra meydana geldi. Bu darbe girişimiyle Devlet Başkanı Hugo Chávez Frías'ın devrilmesi amaçlanmıştı.

1.3. Devletin Baskıcı Eylemleri

Devletin baskıcı eylemleri, otoriter rejimlerde kolektif direnişi tetikleyen başka bir unsurdur. Baskı, devletlerin yetkisi altındaki vatandaşları zorladığında, taciz ettiğinde, gözaltına aldığı, işkenceden geçirdiğinde ve öldürdüğünde ortaya çıkar. Devlet baskısı literatürü, devlet şiddeti ile halkın tepkisi arasındaki dinamiklerini geniş ve karmaşık bir açıklamasını bize sunar (Chang 2015; Davenport 2010; Earl 2011; Earl ve Soule 2010). Zaman zaman devlet baskısı, seferberlik sürecinde alınan ağır risklerden dolayı kolektif eylem girişimlerini bastırır (Johnston 2011). Devletin bu baskıcı yönü, Üçüncü Bölümde tartışılan siyasi süreç teorisinin siyasi fırsatlar kısmıyla daha uyumludur. Diğer zamanlarda ise devlet ve polis baskısı protesto girişimlerini artırabilir (Brockett 2005).

Otoriter devletlerde, şiddetsiz toplumsal hareketlere karşı devam eden baskıcı eylemler, kolektif eylemin doğasını

değiştirip protestonun yolunu çok daha radikal bir hatta yönlendirebilir (Alimi, Demetriou ve Bosi 2015; Almeida 2007a). Bu durum Arap Baharı sırasında Libya, Yemen ve Suriye’de ve daha az ölçüde Mısır’da da açıkça görüldü (Khatib ve Lust 2014). Bu protestolar 2011 ve 2012 yıllarında kitlelerin şiddetsiz direniş kampanyaları olarak başlamıştı. Schock (2005; 2015b) bunları “silahsız ayaklanmalar” olarak adlandırır. Libya, Suriye, Yemen ve daha sonra Mısır gibi devletler, bu şiddetsiz direnişlere şiddetle yanıt verdiğinde, haftalar ve aylardır sürdürülen bu hareketler radikalleşmiş, şiddetli ve daha askeri tarzda taktikler kullanmaya başlamıştır (Alimi 2016). Buna karşılık, daha yumuşak baskı yöntemlerini uygulayan ülkelerde –örneğin Arap Baharı sırasında Ürdün’de olduğu gibi– devletler “radikalleşmiş seferberliğe doğru giden bir tırmanışı kontrol altına alabilirler” ve engelleyebilirler (Moss 2014). Devrimci hareketlerle ilgilenen uzmanlar radikalleşmenin orta sınıfı ve işçi sınıfını siyasi katılım yapılarına dâhil etmeyen veya ekonomik büyümenin faydalarını dağıtmayan dışlayıcı otoriter rejimlerde daha sık görüldüğünü saptamışlardır (Foran 2005; Goodwin 2001). Mikro düzeyde, devletin aşırı baskıcı eylemleri aynı zamanda bireyleri devrimci aktivistler ve katılımcılar olarak yeni roller ve kimlikler üstlenmeye yönlendirir (Viterna 2013).

Baskıcı eylemlerin bu benzersiz özelliği, kolektif eylemi radikalleştirilebilecek potansiyele sahiptir. Bu, protestonun neden devrimci hareketlere dönüştüğünü açıklar. Protestoların tırmanacağını ya da seferberliğin bozulacağını öngörmek suretiyle devlet baskısının etkilerini araştırmada umut vaat eden alanlar arasında uygulanan baskıcı eylemin şiddeti ve olasılığı (Einwohner ve Maher 2011; Maher 2010); devlet tarafından kullanılan baskıcı taktiklerin kataloglanması (Boudreau 2004; Moss 2014); yüksek riskli koşullar altında seferberliği sürdürmek için gerekli olan örgütsel altyapının türü ve seviyesi gibi konular bulunmaktadır (Loveman 1998; Pilati 2016). Baskıcı bir rejime karşı kolektif direnişin ortaya çıkıp çıkmayacağını anlamak için hareket liderlerinin ve kültürel aktivistlerin et-

kileyici kolektif eylem çerçeveleri oluşturma yeteneği ve siyasi muhalefet ve direniş (Foran 2005; Selbin 2010) kültürlerinden yararlanma becerileri de en az bunun kadar önemlidir. Bu konu, Beşinci Bölümde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

2. Küreselleşme: Neoliberalizmin Derinleşmesi

Küresel Güney’de devlet baskısına ve otoriterliğe karşı mücadele etmek, özellikle insan haklarının korunması açısından anlaşılması gereken en önemli toplumsal hareketlerin alanlarından birini oluştururken, başka bir dönüşüm süreci daha fazla ülkede daha da büyük kitle seferberliklerini tetiklemektedir: ekonomik küreselleşme. 1970’lerden itibaren dünyaya yeni bir demokratikleşme dalgasının yayılmasından bu yana otoriter olarak sınıflandırılan ülkelerin sayısı azalmıştır (Huntington 1991; Markoff ve BurrIDGE 2018). Son 40 yılda Küresel Güney’de en güçlü eğilim, ekonomik liberalleşme yönünde gerçekleşmiştir. Uzmanlar ve aktivistler, serbest piyasa odaklı küreselleşmenin dinamiklerini betimlemek için popüler bir terim olan “neoliberalizm” terimini kullanmaktadırlar.

Klasik ekonomik liberalizm, 19. yüzyılın sonlarından 1930’lu yıllardaki Büyük Buhran’a kadar olan dönemi kapsar (Polanyi 1944). Bu döneme büyük ölçüde düzenlenmemiş iş faaliyetleri ve piyasalar hâkim olmuş, bu da yoğun emek sömürüsü, halk sağlığı krizleri ve küresel bir ekonomik buhran da dâhil olmak üzere bir dizi toplumsal sorun yaratmıştır. 1930’lardan 1970’lere kadar, dünyanın dört bir yanında hükümetler ekonomik faaliyetleri düzenleyip talebi artırmak için temel ekonomik ve kamu altyapısına ağırlıklı yatırım yaparak sıçrama yaptı; buna “devlet öncülüğünde kalkınma” dendi.

Neoliberalizm hem bir ideoloji hem de bir dizi ekonomik kalkınma pratiğidir. Bu kapsamda, devletin ekonomiye müdahalesi, toplumsal düzenin, yönetimin, savunmanın, mülkiyet haklarını korunmasının ve özel yatırımlar yapmasının da dâhil

olduğu temel işlevleri sınırlanır (Bockman 2011). Uluslararası finans kurumları, düşünce kuruluşları, çokuluslu kurumsal şirketler ve neoliberal politikaların ekonomi bakanlıklarındaki uygulayıcıları, küresel bütünleşme, serbest ticaret, özelleştirme ve ekonomik faaliyetlerin düzenlemesinin kaldırılması yoluyla yeniden liberalleştirilmiş bir ekonomiye yönelmektedirler (Spalding 2014). Küresel Güney’de, neoliberalizm, madun grupların hayatta kalma mücadelesi verdiği belirgin bir ekonomik bağlamı temsil eder. Birçok açıdan, neoliberalizm Asya, Afrika, Latin Amerika ve Doğu Avrupa’da ülkelerin ekonomilerini liberalleştirmek için benzer dış baskılara maruz kaldığı homojenleştirici bir güçtür ve bu, sosyologların “yapısal eşdeğerlik” olarak adlandırdığı durumu ifade eder (bkz. Dördüncü Bölüm). Küresel Güney’in büyük bir kısmı, ekonomik politikalar açısından benzer koşullarla karşı karşıyadır ve toplumsal hareketler, benzer ekonomik önlemler üzerinde harekete geçerek birçok dünya bölgesinde patlak vermiştir. Neoliberalizmi uygun bir tarihsel bağlama yerleştirebilmek için, ekonomik kalkınma ve toplumsal hareket mücadelelerinin daha önceki dönemlerine bir gezintiye ihtiyaç vardır.¹³

20 ve 21. yüzyıllarda Küresel Güney’de her bir büyük ekonomik kalkınma dönemi, baskıcı kolektif eylemin baskın bir şeklini ortaya çıkardı. Ekonomik kalkınma şablonları, sıralı ve tarihsel olarak şunları içerir: (1) birkaç temel tarım ürününe dayalı tarım ihracatı; (2) devlet öncülüğünde kalkınma ve (3) neoliberalizm. Küresel ölçekte yayılan bu geniş kalkınma biçimleri, sermaye birikimi için farklı stratejiler olarak iyi bilinirken, aynı zamanda tarihsel ve karşılaştırmalı bir çerçeve içinde toplumsal hareket faaliyetlerinin türleriyle de uyumludurlar. Bu kalkınma stratejilerinden her biri, belirli ekonomik sektörlerde belirli gruplar arasında çatışmalara yol açmıştır. Tek ürün yetiştiriciliği döneminde (1900-1940’lar), köylü tarım işçileri ve kırsal ücretli çalışanlar; tarım sanayicileri, toprak ağaları, devlet görevlileri ve çokuluslu tarım şirketleri ile karşı karşıya

¹³ Aşağıdaki tartışma, Almeida (2016) çalışmasına dayanmaktadır.

geldiler. Devletin genişlediği dönemde (1940’lar-1980’ler), kentli işçiler, sanayi kapitalistleri ve devletle mücadele ederken, kırsal sektörler ise modernleşen hükümetlerin tarım reformunu uygulamalarını talep ettiler. Neoliberal kalkınma stratejilerinin hâkim olduğu günümüzde ise STK’lar yeni toplumsal hareketler ve devlet öncülüğünde kalkınmadan sağ çıkan sektörler, küçülen refah devleti ve çokuluslu sermaye ile çatışmalara girmektedir. Tablo 9, bu tarihsel dönemleri ve en yaygın kolektif eylem biçimlerini özetlemektedir.

Tablo 9, 20. yüzyılın ilk yarısında Küresel Güney’in uluslarını ve sömürgeleştirilmiş bölgelerini tarım ihracatı üretimi ve maden çıkarma ile karakterize ettiğini özetliyor. En büyük isyanlar, özellikle emekçi grupların geçim sıkıntısıyla karşı karşıya kaldığı durumlarda, yani kitlesel işsizlik, ücret kesintileri ve yeni vergi türleri gibi şekillerde tehdit edildiğinde bu sektörlerde gerçekleşti. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ve Afrika ve Asya’daki sömürgecilik sonrasında, gelişmekte olan dünyadaki yönetimler çeşitli devlet modernizasyonu ve sanayileşme projelerine giriştiler (Cohn 2012). 1950’lerden 1980’lere kadar olan süreçte, kentleşme, sanayileşme ve devlet altyapı genişlemesi etkileyici bir şekilde hızlandı. Bu süreç, çeşitli talepleri olan daha fazla grup ve sivil toplum aktörünün ortaya çıkmasına neden oldu. Örgütlü gruplar genişleyen devlet ve ekonomiyi “iyi haber” olarak görürler ve mevcut faydaları genişletmek ve yasal olarak işçi birliklerini yasalılaştırarak, refah ve sosyal güvenlik avantajlarını genişleterek, eğitim, temel sağlık hizmetleri, arazi sahipliği, elektrik ve içme suyu gibi yeni kentsel hizmetleri ve kaynakları güvence altına almak için bir *siyasi fırsat* olarak değerlendirirler (Castells 1983). Kentli işçi sendikaları, öğrenciler, eğitimciler ve diğer mesleki birlikler, tarım kooperatifleri ve köylü örgütleri şeklinde örgütlendiği ve modernleşme sürecinde devletin tarımsal reformları hayata geçirmesini talep ettiği mücadelelerde sıklıkla öncü rol oynadılar.

Tablo 9. Küresel güney’de kalkınma stratejileri ve kolektif eylem biçimleri

Ekonomik kalkınma stratejisi	Temel ekonomik faaliyetler	Hareket faaliyetlerindeki temel muhalif aktörler	Kolektif direniş biçimleri
Tarımsal ihracat, tek ürün yetiştiriciliği ve hammadde ihracatı (1900-1940’lar)	Küresel Kuzey’e sınırlı sayıda tarımsal ürün ihraç etmek	Çiftçi ve kırsal kesimde ücretli çalışanlar (bazen kentsel zanaat ve zanaatkâr emeği ile uyumlu)	Gündelik direniş biçimleri, kırsal grevler, ayaklanmalar
Devlet öncülüğünde kalkınma (1940’lar-1980’ler)	Tarımsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, daha büyük ölçekte üretimin başlatılması, devletin sosyal ve ekonomik altyapısının büyük ölçüde genişletilmesi	kırsal kooperatifler, devlet ve imalat sektörlerindeki kentsel işçi sendikaları, eğitim sektörleri	Kentsel ve kırsal grevler, kentsel sokak hareketleri
Neoliberal	Tarım sektörünün geleneksel olmayan ihraç ürünlerine doğru çeşitlendirilmesi, devlet tarafından işletilen üretimin ve kamu altyapısının özelleştirilmesi, daha fazla yabancı yatırıma ve serbest ticarete açılması	Kamu sektörü sendikaları, STK’lar, yeni toplumsal hareketler, muhalif siyasi partiler (genellikle geniş sektörlü koalisyonlarda)	neoliberal politikalara karşı ulusal düzeyde kampanyalar, gösteriler, ana otoyollarda yol kapatma eylemleri, sivil grevler

Kaynak: Almeida (2016)

1980’lerden günümüze kadarki neoliberal dönem, ekonomide devlet müdahalesinin azaltıldığı ve ulus devletlerin daha fazla yabancı yatırıma ve yeni küresel pazarlarla bütünleşmeye açıldığı bir dönemdir (Robinson 2014; Spalding 2014). 1980’lerin dış borç krizi, bu dönemi başlattı ve ekonomik liberalleşme ve özelleştirme önlemlerinin alınması konusunda sürekli dış baskı sağladı. Bu uygulamalar, işçi sınıfı ve orta sınıflar tarafından, devlet destekli ekonomik kalkınma döneminde elde edilen ekonomik ve toplumsal kazanımlara doğrudan bir tehdit olarak görüldü (Walton ve Seddon 1994; Silva 2009).

1980’lerin başında, üçüncü dünyanın borç krizinin başlamasıyla birlikte kalkınma devleti durgunluğa girdi. 1970’lerde Küresel Kuzey’deki bankalardan benzersiz düzeylerde borçlanma, faiz oranlarının yükselmesi ve üçüncü dünya emtia fiyatlarının düşmesiyle birlikte ticaret koşullarının hızla kötüleşmesine neden oldu (Walton ve Seddon 1994). 1980 ile 1982 arasında, üçüncü dünya emtia fiyatları üçte bir oranında düşerek otuz yılın en düşük seviyelerine geriledi (Walton ve Schaeffer 2009: 87) ve bu da borç ödemelerini daha da zorlaştırdı. Romanya, Polonya, Meksika ve Kosta Rika gibi çeşitli ülkeler, onyılın başlarında kredi ödemelerinde temerrüde düştüler ve diğer onlarca ülkenin de temerrüde düşme tehdidiyle Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) krizi yönetmek için devreye girdi. Bu uluslararası finansal kuruluşlar, asli dış kredi borçların takvimini yeniden müzakere ettiler ve üçüncü dünya hükümetlerinin ekonomik liberalleşmenin karşılığında yeni kredi imkânları sağladılar. Bu koşulluluk anlaşmalarına “yapısal uyum kredileri” dendi (Vreeland 2007). 1982 ile 1986 arasında, Küresel Güney’deki uluslar ile uluslararası finansal kuruluşlar arasında otuz yedi adet yapısal uyum anlaşması imzalandı (Walton ve Seddon 1994). Sonuç olarak, gelişmekte olan dünyadaki zayıf olan sosyal devletler yavaş yavaş dağıldı.

Kalkınma devletinin aşınması, iki ardışık aşamada ger-

çekleştirdi. Erken 1980'ler ile 1990'lar arasında hükümetler, IMF ve Dünya Bankası ile birden fazla yapısal uyum anlaşması sağladı. Bu ilk aşamada, Küresel Güney'deki ülkeler çeşitli kemer sıkma politikaları uyguladılar. Bu politikalar arasında para birimi devalüasyonu, ücret dondurma, kamu sektöründe kitlesel işten çıkarmalar, esnek çalışma yasaları, devlete ait işletme ve fabrikaların özelleştirilmesi, gıda, konut, ulaşım, eğitim, sağlık hizmetleri ve tarımsal kredi ve girdilere yönelik sübvansiyon kesintileri gibi birçok alanda kemer sıkma önlemleri bulunmaktadır. Yapısal uyum anlaşmaları genellikle bu tür koşulları veya politika değişikliklerini açıkça belirtmiştir.¹⁴ 1990'ların başında, neoliberal politika yapımının ikinci bir aşaması gerçekleşti. Bu politikalar, devlet altyapısının özelleştirilmesi ve serbest ticareti içermektedir (Almeida 2010a). 1990'ların sonları ve 2000'lerin başındaki özelleştirme programları, 1980'lerde devlet işletmelerinin satışından temel olarak farklıydı. Daha yakın dönemdeki özelleştirme programları, elektrik enerjisi üretimi ve dağıtımı, telekomünikasyon, limanlar, posta, emeklilik, sağlık hizmetleri, eğitim, hatta temiz içme suyu ve atık su toplama gibi temel ekonomik ve sosyal altyapılara odaklanmaktaydı. Bu süreçler, Afrika'da 1980'lerde zaten hızlanmıştı. Young (1991: 51), 1985 yılında sadece 14 Afrika ülkesinin kamulaştırma politikasını gündemine aldığını bildirirken, 1990 yılına geldiğinde kırk Afrika ülkesi (kıtanın ülkelerinin %90'ı) büyük bir özelleştirme programı için hazırlık yapıyordu. 2008 yılına geldiğinde, Küresel Güney'deki çoğu ülke birkaç yıldır IMF veya Dünya Bankası'nın yapısal uyum anlaşması altındaydı (ülkelere göre yapısal uyum süresinin küresel bir haritası için bkz. Almeida [2015]).

Kalkınma sürecinde ithal ikameci sanayileşme modelini

¹⁴ Küresel Güney'de IMF ile tek tek bölge ülkeleri arasındaki müzakereler, kemer sıkma politikalarıyla ilgili fonun web sitesi olan www.imf.org/en/countries adresinde görülebilir.

dağıtma amacıyla benimsenen ikinci ilgili strateji, bölgesel serbest ticaret anlaşmalarının imzalanmasına odaklandı. Bu neoliberal yol, uluslararası rekabetten iç piyasadaki sanayileri korumak amacıyla benimsenen devlet öncülüğünde kalkınma politikalarını ortadan kaldırdı. Batı yarıkürede serbest ticaret Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın (NAFTA) çerçevesine göre yapılmaya başladı ve bu anlaşmanın gereklilikler ilk olarak Kanada, ABD ve Meksika devletleri tarafından 1994 yılında uygulanmaya başladı. 1996 yılındaysa ticareti dünya ölçeğinde liberalleştirmek üzere birkaç GATT¹⁵ toplantısının ardından DTÖ kuruldu. 2000'lerde, ABD Orta Amerika (CAFTA), Panama, Peru, Kolombiya, Şili ve Güney Kore ile birçok serbest ticaret anlaşması müzakere etti (Spalding 2014). ABD'deki Bush yönetimi, Latin Amerika genelinde bir serbest ticaret anlaşması olan Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'ni (Von Bülow 2011) ve 2006'da Ekvador ile bir anlaşmayı gerçekleştirmeye çalışırken sert toplumsal hareket direnişiyle karşılaştı ve bu durum yenilgiyle sonuçlandı.

Bu serbest ticaret anlaşmaları, 20. yüzyılın sonlarında şekillenen yeni bir uluslararası işbölümü bağlamında gerçekleşti (Nash ve Fernandez-Kelly 1984). Küresel Kuzey'deki çok uluslu şirketler, yeni iletişim ve ulaşım teknolojilerinden (örneğin konteyner taşımacılığı) faydalanarak Küresel Güney'deki üretim operasyonlarını genişletmek ve hızlandırmak için fırsat kullandılar (Gereffi 1994; Bonacich ve Wilson 2008). Karayiplerdeki ve Latin Amerika'daki tekstil ve hafif sanayi üretimi ihracat işleme bölgeleri, bu yeni ekonomik kalkınma modelinin ilkörneğini temsil etti (Dicken 2011). Çoğu geleneksel tarım ekonomisinde, birçok üretim değeri tarımsal ihracatın üzerine çıkan imalat işletmeleri bulunmaktadır (Robinson 2008; Anner 2011). İhracat işleme bölgeleri

¹⁵ GATT, Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması'nın kısaltmasıdır. GATT, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticareti teşvik etmek amacıyla Birleşmiş Milletler temelli bir çerçeve olarak geliştirilmiştir.

genellikle işçi örgütlenmesi ve sendikaları önlemekte, ancak bu sanayilerdeki çoğunlukla kadın işgücü zaman zaman başarılı bir şekilde harekete geçmiş (Armbruster-Sandoval 2005; Bickham Mendez 2005; Mckay 2006) ve bazen tam ölçekli grev dalgalarına dönüşmüştür (Anner ve Liu 2016). 20. yüzyılda yeni bir uluslararası işbölümü, kaynak çıkarma ve hammadde işleme süreçlerinden imalata, perakendeye ve arge faaliyetlerine kadar bir dizi emtia zinciriyle küresel bir üretim sürecine dönüşmüştür (Bair 2009).

Yeni ihracat işleme sanayilerindeki sıkı sınırlamalar göz önüne alındığında, son otuz yılda en önemli toplumsal hareket etkinlikleri, hükümetin kemer sıkma ve özelleştirme politikalarının uygulanması üzerinde gerçekleşmiştir (Almeida 2010a). Borç bağımlılığıyla ilişkili olarak zorlayıcı bir homojenizasyon (DiMaggio ve Powell 1983) ile başlayan bu neoliberal politikalar, dünya genelinde hükümetin yürütme organları tarafından meşrulaştırılmıştır (Markoff ve Montecinos 1993; Babb 2013). Asya, Afrika, Doğu Avrupa ve Latin Amerika'da, özelleştirme çatışmaları 1990'ların sonları ve 2000'lerde oldukça yaygın hâle gelmiştir. Çin'de, 1990'lardan 2010'lara kadar binlerce devlet kuruluşunun kapanması ve özelleştirilmesine karşı yüz binlerce işçi grevlerde yer almış ve dilekçeler vermiştir (Cai 2010; Chen 2011). Hindistan'da ise 1990'ların sonları ve 2000'lerde (Uba 2008) kamu çalışanları tarafından büyük grevler gerçekleşmiş ve 2016 yılı Eylül ayında 180 milyon Hint işçisi tarafından yapılan özelleştirmeye karşı protesto tarihin en büyük grevi olarak gerçekleşmiştir.¹⁶ Gelişmekte olan dünyada benzer kitle eylemleri, neoliberal ekonomik kalkınma stratejisine geçişin tartışmasız olmadığını göstermektedir.

Neoliberal reformlar, önceki beş veya on yılın devlet öncülüğünde kalkınma politikalarının tam tersi etkiye sahip

¹⁶ Bkz. www.theguardian.com/world/2016/sep/02/indian-workers-strike-infight-for-higher-wages.

olduğundan, özelleştirme, kemer sıkma ve serbest ticarete karşı çıkan sektörler genellikle devlet öncülüğünde kalkınma altında kurulan veya hızla genişletilen kurumlardan kaynaklanmaktadır (Walton 1998; Almeida 2012; 2015). Bu sektörler arasında üniversiteler, devlet okulları, devlet hastaneleri ile enerji ve telekomünikasyon sektörleri bulunmaktadır. Brezilya, Hindistan, Meksika, Güney Afrika ve Güney Kore gibi karışık ekonomilere sahip olan daha büyük, yeni sanayileşen ülkelerde, muhalefet aynı zamanda devlete ait fabrikalarda ve bankalarda çalışan işçiler ve işçi sendikalarından da gelmektedir (Sandoval 2001).

Örgütlü muhalifler, neoliberal devleti yönlendirmeye çalışmak için sadece grevler, yol kapatmalar ve sokak eylemleri kullanmakla kalmamış, muhalefet grupları aynı zamanda seçimlere katılımı hedef almıştır. Latin Amerika’da sol ve merkez solun “pembe dalga” hükümetleri, neoliberal kalkınma stratejilerine karşı duyulan hoşnutsuzluklar üzerinden seçim yarışmalarında büyük ölçüde başarı elde etmiştir (Silva 2009; Levitsky ve Roberts 2011). 1998 ile 2010 arasında bu yol, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Ekvador, El Salvador, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Uruguay ve Venezuela’da seçimleri içeriyordu. Hatta Foran (2005) şunu belirtmektedir: Yeni kurulan hükümetler, anayasal olmayan yöntemlerle iktidara gelmiş isyancı bir hareket gibi köklü yapısal değişiklikleri gerçekleştirirse, şimdi oylarla devrim için yenilikçi bir yol izliyor olabiliriz.

Neoliberal kalkınma stratejileri, finans sektöründeki küresel elitler, hizmet sektöründeki yeni orta sınıflar (Cordero Ulate 2005), ihracat sektörü sermayedarları ve geleneksel olmayan tarım ürünleri ihraç eden işletmeler gibi belirli kesimlere fayda sağlarken, çeşitli ekonomi politikaları ve yapısal uyum kemer sıkma önlemleri, sivil toplumun birden çok kesiminde kolektif eylemi tetikleme potansiyeline sahiptir. Örneğin devlet öncülüğünde kalkınma döneminde güvence altına alınan toplu pazarlık haklarını aşındıran iş esnekliği yasaları Kore (Koo 2001), Panama (Almeida 2014b) ve Bre-

zilya'daki sendikaların en yoğun protestolarına yol açmıştır. Sağlık, su ve elektrik dağıtımı gibi birden fazla toplumsal sektörü etkileyen özelleştirme politikaları, çeşitli grupları özelleştirme karşıtı protesto kampanyaları düzenlemeye teşvik etmiştir. Yedinci Bölümde gösterildiği gibi, bu çoksektörlü koalisyonlar, kamu sektörü sendikalarını, muhalefet partilerini, kadın gruplarını, öğrencileri, STK'ları ve çevre derneklerini içerebilir (Almeida 2014b).

Devlet öncülüğünde kalkınmanın ilk zamanları muhalif koalisyonun belirli bileşimini genellikle belirler. Örneğin halk kesimlerini devlet yapılarına ve devlet destekli derneklere dâhil etme konusunda sağlam bir korporatist geçmişi olan devletler, genellikle neoliberal döneme kadar nispeten güçlü işçi sendikalarını sürdürürler (Anner ve Liu 2016). Bu nedenle, Arjantin, Brezilya, Hindistan, Meksika ve Panama gibi ülkelerde, işçi sendikaları özelleştirmeye karşı muhalif koalisyonlarda iyi temsil edilmektedirler. Geçmişi son derece baskıcı olan ülkelerde, dışlanmış toplumsal kesimler, günlük ihtiyaçları karşılamak ve toplumsal değişim için mücadele etmek amacıyla kendi sivil toplum derneklerini oluşturmak zorunda kalmışlardır. Bu miras bugün El Salvador, Guatemala, Nikaragua ve Bolivya'da tabandan STK'ların sık yapılan neoliberalizm aleyhtarı kampanyalara katılımıyla devam etmektedir (Almeida 2014b; Boulding 2014). Küresel Güney'deki STK'lar aynı zamanda giderek artan bir şekilde ulusaşırı toplumsal hareketlere bağlanmaktadır (Silva 2013; Smith ve Wiest 2012).

Neoliberal kalkınma dönemi, Küresel Güney'in önemli bir kısmının demokratikleşmesiyle aynı zamana denk geldiği için, neoliberalizm karşıtı protesto olaylarına siyasi partilerin katılımı daha sık gerçekleşir. Muhalefet partileri, popüler olmayan ekonomik liberalleşme önlemlerini kullanarak gelecekteki seçimlerde yeni seçmen kitlesini harekete geçirebilirken, aynı zamanda üye tabanlarını sokak gösterilerine aktif olarak katılmak için kullanabilirler (Almeida 2010b). Demokratikleşme, yeni ortaya çıkan toplumsal hareketlerin ve

STK'ların daha fazla politik alanı koordine etmesine olanak tanır ve daha az demokratik rejimlerin uyguladığı aşırı baskı biçimleriyle karşılaşmadan faaliyetlerini sürdürmelerine izin verir (Almeida ve Johnston 2006; Tilly ve Wood 2012). Bu özel demokratikleşme ve geleneksel serbest piyasa reformlarının kombinasyonu, Arjantin, Bolivya ve Ekvador'da 1990'ların sonları ve 2000'lerde büyük ölçekli neoliberalizme yönelik protesto dalgalarını tetikleyen hem siyasi fırsatları hem de ekonomik tehditleri sağlamıştır. Ayrıca, Orta Amerika'da serbest ticaret, özelleştirme ve neoliberal yapılanma konularında rekor kıran birçok protesto kampanyaları da gerçekleşmiştir. 2010'lu yıllarda, Brezilya ve Hindistan, benzer neoliberal reformlar üzerine rekor kıran grevler yaşadı. Su özelleştirmesi konusunda benzer kampanyalar Endonezya ve Uruguay'da gerçekleşirken, Bulgaristan, önceki yıllarda Avrupa enerji şirketleri tarafından gerçekleştirilen özelleştirmeye bağlı olarak elektrik fiyatlarının yükselmesi nedeniyle 2013 yılında ülke çapında protestolarla sarsıldı. Kosta Rika, çalışan ve orta sınıfın temel tüketim maddelerinin maliyetini artıracak bir kemer sıkma politikası (mali reform) üzerine, 2018 yılında, modern tarihindeki en büyük genel grevini yaşadı.

Bu kampanyaların düzenleyicileri genellikle devlet destekli hizmetlere ve kaynaklara erişimin kaybedilmesinden en çok endişe duyanlardır. Bu hizmetler ve kaynaklar arasında elektrik, sağlık, eğitim, hıfzıssıhha, temel gıdalar ve ulaşım gibi unsurlar bulunur ve bunlar devlet destekli kalkınma döneminde daha kolaylıkla erişilebilir olan şeylerdi (Walton ve Seddon 1994; Auyero 2002; Eckstein ve Wickham-Crowley 2015). Geçmişteki ekonomik liberalleşme politikalarının maliyetleri düşürmekte ve önemli hizmetlere ve kaynaklara erişimi artırmada başarısız olduğu ülkelerde direnişin daha da sürekli olması beklenmektedir (Spronk ve Terhorst 2012). Özet olarak, neoliberal kalkınma dönemindeki muhalif örgütlenmenin büyük bir kısmı, önceki devlet destekli kalkınma döneminde oluşturulan devlet sektörlerine dayanmaktadır. Toplumsal hareketler, sosyal vatandaşlık hakları kimliklerini kullanarak kemer sıkma politikalarına ve

refah devletinin zayıflatılmasına karşı kampanyaları harekete geçirmektedir. Toplumsal eylemleri çalışan öğrenciler, en yüksek seferberlik seviyelerini yaratma eğiliminde olan belirli neoliberal önlemler üzerinde ve hangi sosyal grupların direniş hareketlerine katılma olasılığının en yüksek olduğu konusunda daha fazla çalışma yapılmalıdır.

2.1. Küyerelleşme: Neoliberalizme Karşı Yerel Direniş ve Meksika Örneği

Önceki tartışmamız, küreselleşmenin Küresel Güney'deki ulusal düzeyde neoliberalizmle ilişkili politikalara karşı direniş ürettiği üzerine odaklandı (örneğin özelleştirme, serbest ticaret, sübvansiyon kesintileri, iş esnekliği, ücret dondurma, kitlesel işten çıkarmalar). Daha yakından incelendiğinde, seferberlik genellikle yerel bir süreçtir ve ulusal düzeydeki kampanyalara dönüşebilir. Kuzey'deki önceki vakalarımızda –Kadın Yürüyüşleri, 15 Dolar Mücadelesi ve Wall Street'i İşgal Et hareketlerinde– olduğu gibi, Küresel Güney'de de hangi toplulukların neoliberalizme karşı ayaklandığı konusunda ülkeler içinde yerel birimler arasında bile bir çeşitlilik vardır. Analizi yerel düzeye taşıyarak insanları gerçekten seferber eden güçleri daha ayrıntılı şekilde ele alabiliriz. Uzmanlar küresel güçler ile yerel topluluklar arasındaki etkileşimi “küyerelleşme” [*glocalization*] veya “küyerel seferberlik” olarak adlandırırlar (Auyero 2001).

Ekonomik küreselleşmeye karşı toplum direnişiyle ilişkili yerel düzey koşullar şunları içerir: (1) otoyollar, idari ofisler, üniversiteler ve devlet okulları gibi devlet yapıları, (2) yerel örgütler, siyasi partilerin yerel şubeleri ve STK'lar gibi toplum altyapıları ve (3) toplu eylem deneyimi (Almeida 2012; 2014b). Bu özelliklere sahip olan kasaba ve köylerde, bu koşulları sağlamayan yerleşim yerlerine göre neoliberalizme karşı daha fazla direniş öngörürüz. İdari ofisler, hareketlerin taleplerini devlet yetkililerine iletebilecekleri yerler sunarlar.

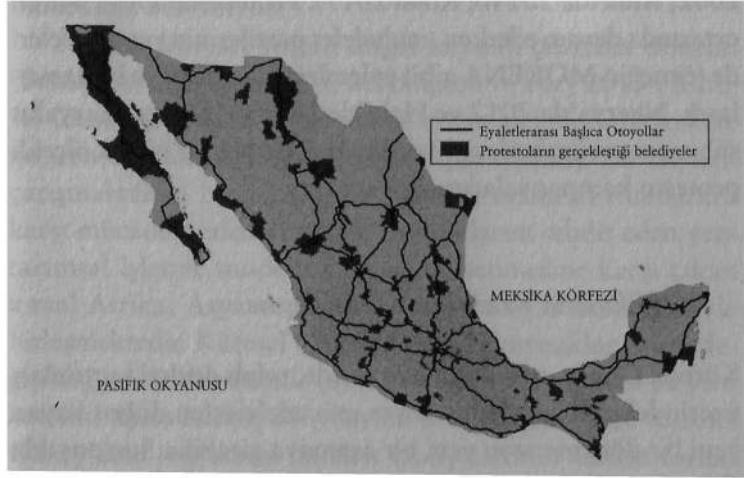
Bu devlet ofisleri genellikle eyalet başkentlerinde ve gelişmekte olan dünyanın başkentlerinde yoğunlaşmıştır. Otoyollar ve ulaşım koridorları, toplu eylem yapan aktörlere yolları kapatmayı bir kaldıraç olarak kullanma imkânı sunar. Üniversiteler ve devlet okulları da öğrencilerin ve eğitimcilerin protesto kampanyalarına katılmalarına olanak sağlar. Topluluk örgütleri ve siyasi partilerin yerel şubeleri de ulusal topraklar üzerinde eşitsiz bir şekilde dağılmıştır, bu da coğrafi bölgeler arasındaki seferberlik potansiyelinde adaletsizliklere neden olur. Geçmişte başarılı bir şekilde seferber olmuş toplulukların bugün de seferber olması daha olasıdır.

Bu yerel seferberlik süreçlerini 2017’de Meksika’da meydana gelen “Gasolinazo” vakasında görebiliriz. Gasolinazo, Meksika’nın ekonomik liberalleşme politikasına karşı gerçekleşen büyük bir protesto kampanyasıydı ve tüketici petrol ve akaryakıt fiyatlarının düzenlenmesine son verilmesine karşı çıkıyordu. Bu neoliberal bir politikadır çünkü vatandaşları devlet destekli sübvansiyonlar aracılığıyla korumak yerine benzin fiyatını serbest piyasa güçlerinin insafına bırakır. Politikadaki bu değişiklik aynı zamanda Meksika Devrimi’nin önemli başarılarından biri olan petrolün millileştirilmesine ve Meksika devlet petrol kurumu PEMEX’in kurulmasına da tamamen terstir.

Ülke siyasetinde hâkim siyasi partiler 2016 yılının sonlarında Meksika’da tüketiciler için benzin maliyetlerinin sübvansiyonunun kaldırılması yönünde oy kullandılar. Yeni neoliberal politika Ocak 2017’de yürürlüğe girdi. Vatandaşlar, benzin fiyatlarının arttığını gördüklerinde ülke genelinde birçok yerde hemen protestolar başladı. Sadece Ocak 2017’de yeni benzin fiyatlarına yönelik binlerce bireysel protesto gerçekleştirildi. (Yalnızca Mexico City’de bile 405 protesto olayı bildirmiştir.)¹⁷ Bu, son yıllarda Meksika’da gerçekleşen en büyük uzun süreli protesto kampanyalarından biridir ve bir kez daha, neoliberalizmin çağdaş dönemde en yaygın ve etkileyici seferberlik-

¹⁷ Bkz. “9 marchas al día por 3 años”, *El Universal*, 7 Şubat 2018.

lere neden olduğunu gösteren bir kanıttır. Şekil 15, en az bir protesto etkinliğinin gerçekleştirildiği Meksika belediyelerinin dağılımını göstermektedir.

Şekil 15. Meksika Gaz Protestoları, 2017.

www.eluniversal.com.mx adresindeki verilerden ve <https://www.animalpolitico.com>’dan oluşturulmuştur

Şekil 15, Meksika’daki benzin fiyatlarındaki artışa karşı yerel düzeyde gerçekleştirilen eylemleri göstermektedir. 139’den fazla belediye, sübvansiyon kesintisine karşı en az bir protesto etkinliği bildirmiştir. Yerel protestolar açıkça devlet birimlerine yönelik olup eyalet başkentlerinin 31’inin 29’u (%94) protesto etkinliği gerçekleştiğini bildirmiştir (Aguas Calientes, Guanajuato, Guadalajara, Colima, Toluca, Morelia, Mexicali, Cuernavaca, Xalapa, Oaxaca vb. yerlerde protesto etkinlikleri bildirilmiştir). Ayrıca, birçok bireysel protesto etkinliği, hükümete baskı uygulamak için otoyollarda yol kapatma şeklinde olmuştur ve bu eylemler genellikle ulaşım işçileri tarafından yönlendirilmiştir. Haritanın gösterdiği gibi, önemli ulusal otoyollardan biri protesto kampanyasına katılan 139 belediyenin 99’undan (%71) geçmektedir. Arjantin, Bolivya, Costa Rica, Kolombiya, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua, Panama, Paraguay ve

Peru’da neoliberal ekonomi politikalarına karşı başlatılan protesto kampanyaları da yollara barikatlar kurup yol kapatmayı temel protesto taktiği olarak kullanmıştır (Auyero 2002; Almeida 2014b; Rossi 2017). Protestolar Ocak ayının ortasında devam ederken, muhalefet partilerinin yerel şubeleri de (örneğin MORENA gibi) eylemler düzenlemeye başlamışlardı. Nijerya’da 2012 ve Haiti’de 2018’de benzer akaryakıt sübvansiyon kesintileri, Meksika’dakine benzer büyük ölçekli protesto kampanyalarına yol açmıştı.

2.2. Ekolojik Krizler ve Küreselleşme

Küresel Güney, neoliberalizm içinde, refah devleti kurumları üzerindeki mücadeleden çevre mücadelelerine doğru kayan yeni bir döneme veya yeni bir aşamaya girebilir. Son onyılıda Orta Amerika’da örneğin çevresel çatışmalar, daha önceki neoliberal dönemde kamu sektörü özelleştirme, kemer sıkma ve serbest ticaret üzerine eylemlerin yerini almaya başlamıştır. Bu mücadelelerin çoğu, yerel düzeyde gerçekleşmekte olup madencilik, hidroelektrik santrali projeleri, ormansızlaşma, tarım ilacı zehirlenmeleri ve biyoyakıtlar konusunda daha sık meydana gelmektedir (Cordero Ulate 2009). 2018 yılında, çevre krizi ve neoliberalizm eğilimleri birleşerek Nikaragua’da bir ulusal ayaklanmanın patlak vermesine neden oldu. Yılın başlarında bölgedeki madencilik faaliyetlerinin çevreyi tehdit etmesi, iki okyanusu birbirine bağlayacak yeni bir su kanalının inşası ve devletin koruma altındaki tropikal bir ormanda çıkan büyük bir yangını engellemekte başarısız olması üzerine protestolar gerçekleşti. Nisan ayının ortasına gelindiğinde çevreci protestolar, hükümetin ulusal sosyal güvenlik sistemi (USGS) yapısını IMF’nin önerileri doğrultusunda değiştireceğini duyurmasıyla ulusal bir isyana dönüştü. Emeklilik yaşı yükseltildi, emeklilik ikramiyesi ve maaşı düşürüldü. Öğrenciler ve USGS hak sahipleri, onlarca kasaba ve şehir-

de neoliberal reformlara karşı protesto eylemleri başlattı ve devletin güvenlik güçlerinin şiddetli baskıyla karşılaştı. Bu baskılar sırasında güvenlik güçlerinin yaklaşık 400 kişiyi öldürdüğü belirtiliyor.

Yeni bir küresel yoğun doğal kaynak çıkarma dönemi (Bunker ve Ciccantell 2005; Bebbington ve Bury 2013), Küresel Güney'deki daha yeni kolektif eylem biçimlerini harekete geçiren ekonomik kalkınma stratejisi olabilir. Bu kaynak çatışmalarının birçoğu, ucuz yabancı tarımsal ithalatlara karşı mücadele eden ve geçim kaynaklarını tehdit eden yeni tarımsal işletme modellerinin benimsenmesine karşı çıkan kırsal Afrika, Asya ve Latin Amerika köylü hareketleriyle birleşmektedir. Küresel Güney'de doğal kaynaklar, iklim değişikliği ve sürdürülebilir çevre konularında yaşanan bu yeni kolektif mücadeleler, 21. yüzyılın ortalarından önce Küresel Güney'deki toplumsal hareket faaliyetlerinin baskın formu haline gelebilir.

3. *Uluslararası Hareketler*

Uluslararası hareketlerin yükselişi, 21. yüzyılda Küresel Güney'deki kolektif eylemi şekillendiren başka bir eğilim olarak hizmet etmektedir. İkinci Bölümde uluslararası hareketler, en az iki ülkede faaliyet gösteren toplumsal hareketler olarak tanımlanmıştır (Tarrow 2005). Hareketin etkin olduğu ülke sayısı ne kadar artarsa “uluslararasılık” da o kadar geniş kapsamlı hâle gelir. Bu nedenle, uluslararası hareketlerin küresel yayılımında iki ülkeden neredeyse dünyadaki tüm uluslara kadar (iklim adaleti durumunda) geniş bir çeşitlilik mevcuttur. Basit düzeyde uluslararası hareketler yüzyıllardır var olsa da 20. yüzyılın sonlarında derinleşen küreselleşme, uluslararası hareket kampanyalarının sayısında hızlı bir artışa neden olmuştur. Sadece son otuz yılda, uluslararası toplumsal hareket örgütlerinin sayısı neredeyse üç kat artmıştır ve bu örgütlerin

%25'i Küresel Güney'de merkezlerini kurmuştur (Smith ve Wiest 2012). Ulusaşırı kolektif eylem aynı zamanda uluslararası terör ağlarından, çocuk işçi sömürüsü, insan ticareti ve ihracat işlem bölgelerindeki sömürgeci çalışma koşullarının sona erdirilmesine yönelik şiddetsiz kampanyalara kadar çeşitlilik gösteren hareket türlerini temsil etmektedir. Yeni ulusaşırı aktivizmin temelini, BİT ağlarının ve uluslararası örgütsel bağlantıların genişlemesi oluşturmaktadır.¹⁸

Uluslararası hareketlerin araştırmacıları, çağdaş uluslararası hareketlerin öncülerinin 19. yüzyılda ortaya çıktığını kabul ederler. Bu öncüler arasında uluslararası işçi hareketi, kadın hakları hareketi ve kölelikle mücadele gibi hareketler yer alır (Markoff 2015a; Keck ve Sikkink 1998). Son 200 yılda istenen sonuçları elde eden başarılı toplumsal hareketlerin ulusaşırı yayılması, büyük sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu örgütler, kitle siyasi partileri ve işçi dernekleri (Weyland 2014) gibi önceki ulusaşırı hareketler için örgütsel altyapı sağlamış ve mevcut küresel hareketlerin bilgi kanalları hakkında belirli anlayışlar sunmuştur. Günümüzde Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi büyük uluslararası kuruluşlar, uluslararası konferanslar ve forumlar aracılığıyla Küresel Güney'deki hareketler arasındaki bağları pekiştirmeye yardımcı olmaktadır (Anner 2011; Smith ve Wiest 2012; Caniglia vd. 2015).

Küresel Güney'deki ulusaşırı toplumsal hareketleri çalışan pek çok uzman, küresel ekonomik adalet hareketi, iklim değişikliği hareketi, Dünya Sosyal Forumu ve uluslararası feminizm üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmalar, hareketlerin faaliyetlerini birden fazla ulusal bölge ve dil üzerinde eşgüdümleme sorunlarını nasıl aşmaya çalıştıklarını ele almaktadır.

Ulusaşırı eylem araştırmaları, küresel iletişim olanaklarıyla mümkün hâle gelen ağ bağlantılarının, hareket seferberliği için ulusal sınırları aşma potansiyelini büyük ölçüde genişlettiğini

¹⁸ Küreselleşme ve toplumsal hareketler konusunda daha uzun bir tartışma için bkz. Almeida ve Chase-Dunn (2018).

ele almaktadır. Bağımsız Medya Merkezi, Halkın Küresel Eylemi, ATTAC, Avaaz ve 350.org gibi önemli aktivist web siteleri (ayrıca hareketle ilgili Facebook sayfaları ve Skype, WhatsApp, Twitter ve Telegram gibi ücretsiz uluslararası mesajlaşma uygulamaları), küresel sivil toplum için bir aracı rol üstlenerek, aksi takdirde birbiriyle bağlantı kuramayacak örgütleri ve bireyleri bir araya getirmektedir. Bu web siteleri ve dijital mesajlaşma uygulamaları, daha büyük ölçekli uluslararası kampanyaların önemli bileşenleri olarak, yerel etkinlikleri eşgüdümlemek üzere çeşitli dillerde lojistik bilgi sunmaktadır. (Almeida ve Lichbach 2003; Howard 2010). Web üzerinden başlatılan aktivizmin, bağlantısız bireyleri veya genel halkı hedefleyerek harekete dâhil etmek yerine Küresel Güney’de önceden beri var olan STK’lar ve derneklerle eşgüdümlü olduğu durumlarda (büyük ölçekli ve devamlı bir seferberlik sağlamada) çok daha başarılı oldukları görülmüştür (Van Laer 2010; Lewis vd. 2014).

1980’lerde nükleer silahsızlanma, Güney Afrika’da *apartheid*’in sona erdirilmesi ve Orta Amerika’da barışın sağlanması gibi konularda sürdürülebilir çok sayıda ulusaşırı hareketin ortaya çıktığı ama bunların büyük ölçüde Küresel Kuzey’de yoğunlaştıkları görülmüştür. Küresel Güney’de ulusaşırı hareket faaliyetinde belirgin bir artışsa 1990’larda gerçekleşmiştir. Uluslararası aktivistler farklı kıtalardaki şehirlerde eşzamanlı protesto etkinliklerini eşgüdümlemek için 1990’ların sonlarında ortaya çıkan iletişim teknolojilerini –e-posta, mobil telefonlar, web siteleri ve dilden dile hızlı çevir hizmetlerini– kullandılar. Castells (2013), 21. yüzyılda yeni sosyal medya ve dijital kaynakları, toplumsal güç ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olarak görmekte ve alt tabaka grupların “kendi aralarında iletişim”i kitle hareketliliği amacıyla kullanma konusunda eşi benzeri görülmemiş bir kapasiteye ulaştıklarını belirtmektedir. Küresel Güney içinse Howard (2010), yeni bin yılın ilk onyılında bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) erişimde muazzam bir büyüme ve ortalama vatandaşlar için maliyetlerde önemli bir düşüş olduğunu belgelemiştir. Gerçekten de 21. yüz-

yılın ilk 10 yılında, gelişmekte olan dünyanın megakentlerinde yaşayan nüfuslar (örneğin Cakarta, Delhi, Mumbai, Tahran, Lagos) internet kullanımı için maliyetlerde dikkate değer bir düşüş yaşadılar. 2000 yılında, bir saatlik internet kullanımı için günlük gelirlerinin %60'ını harcamak zorunda kalıyordu! 2010 yılında saat başına maliyet günlük gelirin %7'sine düştü (Howard 2010: 141) ve düşmeye de devam etti. Küresel Güney'deki sıradan insanların artan BİT erişimi, 2011 yılında Arap Baharı ülkelerinde ulusaşırı protestoların hızla yayılışını kısmen açıklamaktadır.

Küresel Güney'deki BİT'lerin maliyetlerinin azalması ve erişiminin artması, geleneksel olarak Küresel Kuzey hareketlerinin hâkim olduğu ulusaşırı hareket ağlarında artan temsilin de muhtemel bir nedenidir. İkinci Bölümdeki Şekil 4, 1999 Dünya Ticaret Örgütü protestolarına küresel katılımı haritalamıştır. Arjantin, Brezilya, Meksika, Güney Afrika ve Hindistan gibi bölgenin en sanayileşmiş ulusları dışında Küresel Güney'den neredeyse hiç katılımcı yoktu. 2003 yılına gelindiğindeyse Küresel Güney ülkeleri, ABD'nin Irak işgaline karşı çıkan ulusaşırı harekette gayet iyi temsil ediliyorlardı.

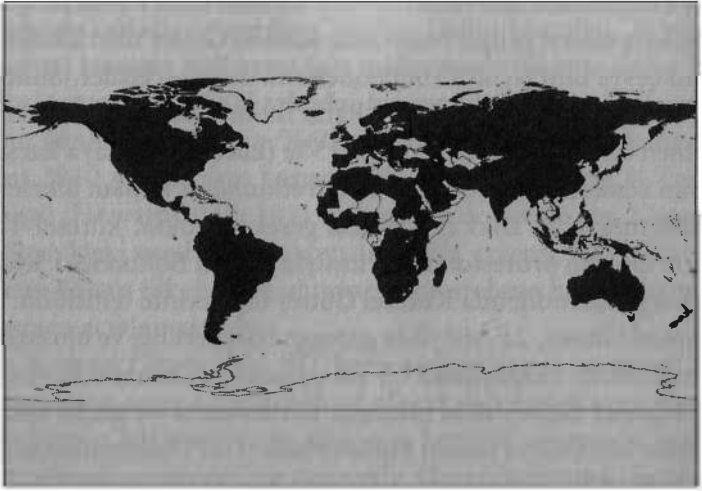
2010'lara gelindiğinde, küresel iklim adaleti hareketine katılan şehirlerin yarısı Küresel Güney'de yer alıyordu ve tüm Güneyli ulusaşırı toplumsal hareket örgütlerinin (UTHÖ) %22'si çevre meselelerine odaklanmıştı (Smith vd. 2018). Gerçekten de Küresel Güney'deki ilerici hükümetler, küresel ısınmaya karşı uluslararası bir hareket olan iklim adaleti hareketinde liderliği üstlenmişlerdir. 2009'da Kopenhag'da gerçekleşen BM İklim Değişikliği Konferansı (COP 15) küresel ısınmanın azaltılması hususunda dişe dokunur uluslararası anlaşmalar sağlayamadığında Bolivya hükümeti 2010 yılında daha radikal bir iklim adaleti zirvesi düzenlemiş ve buna "Dünya Halk Zirvesi: İklim Değişikliği ve Toprak Ana'nın Hakları" adını vermiştir. Zirve, sivil toplum gruplarının, hükümetleri ve sanayileri karbon salımlarını azaltmaya zorlamak için daha hızlı küresel eylemler yapmasını talep etmiştir. Bo-

livya konferansı aktivistleri ayrıca Küresel Kuzey'deki zengin ülkelerin sanayi gelişimi sürecinde Küresel Güney'deki ülkelere olan çevre borçlarını kabul etmelerini de talep ettiler (Smith 2014). Şekil 16, COP 21 ve Paris İklim Antlaşmaları'ndan hemen önce Kasım ve Aralık 2015'te (küresel ısınmaya karşı) iklim adaleti için en az bir protesto etkinliğine katılan ülkeleri göstermektedir. Dikkat edilmesi gereken nokta, küresel Ticaret Örgütü protestoları haritasıyla (İkinci Bölümdeki Şekil 4) karşılaştırıldığında Küresel Güney ülkelerinin temsilidir.¹⁹ Küresel Güney, 21. yüzyılda gezegen hareketliliği ve uluslararası hareketlerde vazgeçilmez bir rol oynamaya devam edecektir.

Küresel Güney'deki uluslararası hareketlerin en güçlü ağlarından biri Dünya Sosyal Forumu'nda (DSF) bulunmaktadır. DSF, 1980'lerin sonlarından bu yana her yıl İsviçre'nin Davos şehrinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'na (DEF) karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. DEF, ülkelerin maliye bakanlarının ve iş dünyasının liderlerinin katıldığı seçkin bir ekonomi konferansıdır ve yukarıda belirtilen ekonomik küreselleşme ve neoliberalizm politikalarını ilerletmeyi amaçlamaktadır. Brezilya'daki sendikalar ve Küresel Güney'deki diğer aktivist gruplar, 2000'li yılların başından itibaren neoliberalizme alternatif stratejiler geliştirmek amacıyla DSF'yi düzenlemek için eşgüdümlemeye çalıştılar. 2001 ile 2013 arasında her yıl bir DSF toplantısı düzenlendi. Her forumda 110 ila 150 ülke temsil edildi ve STK'lar, işçi hareketleri, siyasi partiler ve diğer sektörlerden on binlerce aktivist katılımcı yer aldı (Breckenridge-Jackson vd. 2015). DSF'nin ilk yıllık toplantıları Brezilya'da gerçekleştirildiyse de konferans kısa sürede Nairobi, Mumbai, Karaçi, Karakas, Tunus ve Dakar gibi diğer Küresel Güney şehirlerine de taşındı. DSF aynı zamanda gelişmekte olan dünya genelinde daha küçük çaplı birçok bölgesel forum da düzenlemektedir. En son DSF, Mart 2018'de Salvador, Brezilya'da gerçekleşti.²⁰

¹⁹ Yazar, bu eylemlerden birine San Pedro, Kosta Rika'da katılmıştır.

²⁰ Bkz. wsf2018.org

Şekil 16. İklim Adaleti için Protestolar, Aralık 2015.

DSF toplantıları, neoliberal politikalara karşı ulusal ve yerel düzeydeki mücadeleler, etnik ayrımcılık, göç, ekolojik kriz ve ataerkillik konularında deneyimlerin paylaşıldığı tartışmaları içerir. DSF sürecinden en kalıcı sonuç, uluslararası aktivist gruplar arasında kalıcı bağlar kurmaktır. DSF, yeni binyılda küresel ölçekte ilerici toplumsal değişim için uluslararası hareketlerin eşgüdümünde bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Dünya çapında bu tür dayanışma ağlarının kurulması, mevcut yüzyılın artan zorluklarının üstesinde gelme konusunda en iyi umudu sağlayabilir ki bu da kitabın Sonuç bölümünün konusudur,

4. Sonuç

Bu bölüme Küresel Güney'deki seferberlik süreçlerinin genelleştirilmesi konusunda bir uyarıyla başladık. Bu grup içindeki çeşitli ülkeler, genel teorilerin haklı çıkarılmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla biz de bunun yerine, büyük ölçekli seferberliği tetikleyen süreçlere ve uluslararası hareketlerin ülkeler arasında dayanışma bağları kurma potansiyeline

odaklandık. Bu süreçler, demokratik olmayan yönetimlere karşı hareketleri, devlet baskısını ve hakların aşındırılmasına direnen hareketleri içermektedir. Direnişin örgütsel temeli, sivil toplum örgütleri, dini kurumlar ve kamu okulları gibi alışılmış kurumlarda bulunmaktadır. 21. yüzyılda, serbest piyasa küreselleşmesinin derinleşmesi, yeni zorluklar ve zararlar yaratmaya devam etmekte ve bunun sonucunda direniş kampanyalarının başlamasına neden olmaktadır.

Sivil toplum örgütleri, ekonomik küreselleşmeye karşı ulusal ve yerel siyasi yaşam düzeylerinde direnç göstermektedir. Özelleştirme, serbest ticaret, işgücü esnekliği ve sübvansiyon kesintileri gibi neoliberal politikalar, son yirmi yılda gerçekleşen en büyük hareketliliği oluşturur. İklim değişikliği ise daha yeni bir ekolojik tehdit olarak, Küresel Güney ülkelerini uluslararası hareket kampanyalarında bir araya getirir. Dünya Sosyal Forumu, gelişmekte olan dünyadaki ilerici sektörlerle eylemleri eşgüdümleme ve Küresel Kuzey'deki daha zengin ülkelerden taleplerde bulunma konusunda umut verici bir uluslararası altyapı sağlamaktadır.

SONUÇ

ARTAN KRİZLER VE İZLENECEK YOL

Bu kitapta okuyuculara toplumsal hareketlerin temel özelliklerini ve disiplin içindeki uzmanlaşmış alt alanları tanıtmaya çalıştık. Sonuç bölümündeysen toplumsal hareketlerin gelecekteki yönelimleri ve 21. yüzyılda dışlanmış grupların karşı karşıya kaldıkları artan krizler konusunda önerilerde bulunacağız. Yeni sosyal medya iletişim teknolojileri, seferberliğin ölçeği konusunda rekor kıran ulusal ve uluslararası protestoları üretmeye devam ediyor ve sayıların gücüne dair kanıtlar sunuyor. Fakat başka zorluklar da var. Yeni binyılın karanlık tarafı, dünyanın dört bir yanında eşitsizliklerin artışını, otoriter popülizmin yeniden yükselişini ve derinleşen çevre krizini içermektedir. Bu konulara kısaca değinmeden önce, hareket araştırmasının ana alanlarındaki umut verici yeni araştırma hatlarına ve bu hatlar arasındaki bağlantılara bakacağız.

1. Yeni Araştırma Hatları

1.1. Toplumsal Hareketlerin Tanımlanması

Bu kitap toplumsal hareketleri, siyasi ve ekonomik elitlere yönelik olarak kurumsal olmayan taktikler kullanarak seferber olan dışlanmış sosyal grupların hareketleri olarak tanımlayarak başlamıştır. Bu, toplumsal hareketlerin genel olarak kabul gören bir tanımıdır, ancak sınıflandırmanın “dışlanma” kısmı için çok daha fazla araştırma gerekmektedir. Ekonomik, etnik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığının ötesinde,

sosyal dışlanma çeşitli biçimlerde ortaya çıkar (Snow ve Soule 2009; Tarrow 2011). Bu din, ulusal köken, cinsel yönelim, vatandaşlık durumu, engellilik ve birçok diğer faktöre dayalı dışlanmayı içerir. Aktivistler ve araştırmacılar, ırk, cinsiyet ve sınıf gibi konularda ırk konusunda eleştirel çalışmalar yapan bilim insanlarının yaptığı gibi, dışlanmaların kesişimselliğini daha iyi kavramalıdır (Nakano Glenn 2004; Valdez 2011; Collins 2015; Terriquez vd. 2018). Odaklanması gereken, birden fazla dışlanma biçimindeki hareket koalisyonlarını bir araya getirmeyi anlamak ve daha da önemlisi, bu koalisyonları sürdürmeyi öğrenmektir.

1.2. Yöntemler

Dışlanmış gruplar tarafından kolektif eylemlerin analizinde bazı ilerlemeler kaydedilmektedir. Sosyal ağ analizi alanında devam eden ilginç bir uzmanlık alanı bulunmaktadır. Bireyler, kuruluşlar ve coğrafi bölgeler arasındaki bağlar, kolektif eylemlerin muhtemelen ortaya çıktığı ve daha sonra yayılma mekanizmaları aracılığıyla çoğaldığı yerler hakkında birçok bilgi sunmaktadır. Ağ yapılandırması, hareketleri araştıranlara birçok senaryo sunar ve potansiyel sonuçları keşfetmelerine olanak sağlar. Yeni coğrafi bilgi sistemleri yazılımları, popüler hareketlenmeyi teşvik etmede mekânsal bağların önemini göstermek için kullanılmaya başlanmıştır. Toplumsal hareket yöntemlerinin başka bir önemli açılımı ise bilgi ve iletişim teknolojileri ile sosyal medyadan elde edilen geniş miktardaki bilginin (ve erişilebilirliğinin) hareketin ortaya çıkmasını, protesto etkinliği dağılımını, katılımı, çerçevelemeyi ve ulusaşırı hareketlenmeyi anlama ve teşvik etme konusundaki potansiyelidir. İnternet ve sosyal medya temelli verilerin, hareketin ortaya çıkmasını, protesto etkinliği dağılımını, harekete katılımı, hareketin sınırlarını ve ulusaşırı seferberliği koordine etmeyi teşvik etmede ve anlamada gelecekteki katkı imkânları gerçekten şaşırtıcıdır.

1.3. Teori

Toplumsal hareket teorisi canlı bir şekilde devam etmektedir. Son yıllarda teorik katkıların sinerjisi, toplumsal hareketlerin zamanlamasını ve sonuçlarını açıklama konusunda önemli ilerlemelerden sorumludur. Daha spesifik olarak, kavramsal katkılar, sosyal bilimlerin farklı uzmanlık alanlarındaki akademisyenlerden gelmektedir ve disiplinler arası sınırları teorik işbirliğini engellemek için kullanmamışlardır. Bu sayede daha iyi kolektif hareket çerçeveleri ve modelleri oluşturmak için işbirliği yapabilmişlerdir. Bu, sosyal psikologlar ve din bilimcileri; karşılaştırmalı siyaset geleneğinden gelen siyaset bilimcileri, daha önceki isyanların tarihçeleri; seferberlikteki kültürün rolünü vurgulayan sosyal antropologlar ve örgütler, toplumsal ağ analizi ve karşılaştırmalı tarihsel yöntemler konusunda ileri düzey eğitim almış sosyologlardan oluşan bilim insanlarını içermektedir. Gerçekten de kaynak seferberliği yaklaşımlarının ve çerçeveleme teorisinin sosyal psikolojik gelişmelerinin birleştirilmesiyle oluşan politik süreç çerçevesi gelişmiştir. Bu tamamlayıcı perspektifleri teori oluşturmada bir araya getirme yolunda ilerlemek, en iyi yol gibi görünmektedir.

Yenilenen kolektif kimlikler ve duygular üzerindeki vurgu, dayanıklı toplumsal hareketlerin çok boyutlu bir görüşü için ek perspektifler sağlamaktadır. Neoliberal dönemde devletin küçülmesi göz önüne alındığında, bilim insanları teorik çerçeveleri, siyasi devlet ötesindeki kurumları hedefleyen hareketleri araştırmak için genişletmektedir. Bu kurumlar arasında şirketler, sağlık sistemleri, eğitim ve dini kurumlar gibi kurumlar yer almaktadır. Bu, hareketlerin sosyal yaşamın çeşitli alanlarında gücünü göstermektedir. Son olarak, bu kitap birçok tehdide veya toplumların karşılaştığı “kötü haberlere” odaklanmıştır; geçtiğimiz yirmi yılda gerçekleşen birçok büyük kitle seferberliği tehditler tarafından yönlendirilmiştir (örneğin savaş, iklim değişikliği, ekonomik kemer sıkma/adaletsizlik ve göçmen ve kadın haklarının aşınımı). Bu nedenle, tehditlerin nasıl

harekete geçirdiği (tehdidin büyüklüğü, yakınlığı ve kapsamı gibi) konusunda daha kesin anlayışları geliştirmeye devam etmeliyiz ve istenmeyen değişikliklerin başarıyla önlenmesiyle ilişkili hangi koşullar olduğunu daha iyi anlamalıyız.

1.4. Ortaya Çıkış

Toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı, kolektif eylemin diğer boyutlarından daha fazla analistin ve aktivistin dikkatini çekmiştir. Daha derinlemesine keşfedilmesi gereken ilginç bir alan, hareketin başlangıç aşamasına katkıda bulunabilecek açık olmayan kurumlar, örgütler, topluluklar ve ağlardır. Önceden var olan THÖ ve sendikaların, hareketin ortaya çıkışına katkıda bulunduğunu biliyoruz. Ancak, açıkça sivil toplum seferberliği için kurulmuş olmayan kurumlar, örgütler ve ağlar, STK'lar, mahalle dernekleri, devlet okulları veya sosyal kulüpler vb. neden bazı durumlarda aktivistler tarafından protesto kampanyası başlatmak için dönüştürülür veya ilhak edilir, bu konu hakkında çok az bilgiye sahibiz. Hem sağcı hem de solcu hareketlerin ortaya çıkışında finansal elitlerin, siyasi partilerin, hami-mahmi ilişkilerindeki hamilerin, hatta uyuşturucu kaçakçılığı ağlarının bile hareketi desteklemedeki rolü de aynı derecede ilgi çekici bir konudur.

1.5. Çerçeveleme

Çerçeveleme perspektifi, eylemdeki şikâyetlerin sosyal inşasını ve yorumlanmasını gösteren daha fazla deneysel çalışmanın birikimi ile büyük ölçüde ilerleyecektir. Beşinci Bölüm, kolektif eylem çerçevelerini oluşturmak için kullanılan yollardan biri olarak protest müziğe büyük bir ilgi gösterdi. Çerçeveleme çalışmaları, önceki seferberliklerde kalan veya kullanılan gerçek propaganda belgeleri ve kültürel eserler gibi gerçek

dünya örneklerini daha fazla keşfetmekten fayda sağlayacaktır. Teşhis edici, öngörücü ve güdüleyici çerçeveleme olarak üçlü görev, empirik kanıtlara uygulanabilecek kullanışlı bir kategorik şemadır. Farklı hedef kitlelerin çeşitli çerçeveleme stratejilerini nasıl algıladığı ve bunlara nasıl tepki gösterdiği üzerine yapılan çalışmalar, sinyal verenler (çerçeveleme ile uğraşan aktivistler) ile alıcılar (seferberlik için hedeflenen gruplar) arasında mevcut olan durumdan daha iyi bir denge kurulmasına katkı sağlayacaktır.

1.6. Bireysel Katılım

Kitabın Altıncı Bölümünün son kısmı, bireylerin gerçek zamanlı gösterilere katılımını yakalamak için yeni bir araştırma tasarımı olan Protestonun Eylem Anında Yakalanması: Çekişmenin Bağlamsallaştırılması [Caught in the Act of Protest: Contextualizing Contestation] projesini tanıttı (Klandermans 2012). Bu tür tasarımlar, katılımın gerçekleştiği sırada araştırmacıların protokolü uygulaması nedeniyle yüksek yanıt geçerliliği sağlar. Anketin standartlaştırılması ayrıca farklı gösteri türleri arasında karşılaştırmalar yapılmasına (örneğin iklim değişikliği ile LGBTQİ+ onur yürüyüşü arasında) olanak tanır. Bu tür tasarımlar için bir sonraki aşama, harekete katılmayan bir karşılaştırma grubunun dâhil edilmesidir, yani sempati ve dayanışma ağına katılan ancak sonunda bir gösteriye katılmayı başaramayanlar. 21. yüzyılda, sıradan insanlar toplumsal hareket etkinliklerine çevrimiçi olarak giderek daha fazla katılıyorlar. Farklı sosyal medya platformları aracılığıyla katılım daveti almanın mekanizmaları hakkında ve davetin kaynağı hakkında (arkadaş veya aile üyesi tarafından mı, yoksa yabancı veya THÖ tarafından mı) daha fazla bilgi sahibi olmak, araştırmacılar ve topluluk örgütleri için faydalı bir araştırma alanı olacaktır.

1.7. Sonuçlar

Toplumsal hareket sonuçlarının incelenmesi, sosyal değişimin nasıl gerçekleştiğini anlamak için önemlidir. Yedinci Bölüm, politika sonuçlarına odaklanmış ve başarı olasılığını belirleyen karmaşık koşulların birçoğuna değinmiştir. Kültürel sonuçların ve giderek küreselleşen bir dünyada uluslararası hareketlerin sonuçlarının analiz edilmesi için daha fazla çalışma gerekmektedir. Özellikle, belirtilen amaçlarına ulaşamamış gibi görünen (veya başarısız gibi görünen) hareketlerin “gizli sonuçları” olabilir. Örneğin 2017 ve 2018 Kadın Yürüyüşleri düzenlemeleri birçok yönetim politikasını geri çevirmemiş olsa da gelecekteki seçimlere ve cinsel taciz ve cinsiyet ayrımcılığı konusunda daha geniş bir kültür değişimine ve kadınların seçimlerde aday olarak artan katılımına etki edebilir. Dünyanın en büyük seferberliklerinden biri olan Şubat 2003'teki savaş aleyhtarı gösteriler, Amerika'nın Irak'a müdahalesini durduramamış olsa da kitlesel eylemler kısmen uluslararası iklim adaleti hareketine ve uluslararası ölçekte koordine edilen diğer kampanyalara yansımış olabilir. Son olarak, olumlu sonuçlara yol açan koşulların bileşimi üzerine daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

1.8. Küresel Güney

Küresel Güney'deki toplumsal hareketler birçok engelle karşı karşıya kalmaktadır. Sıradan insanların seferber olması için zaman ve kaynak bulmak, daha yoksul ülkelerde korkutucu zorluklara denk geliyor. Otoriter devletlerdeki hareketler için en acil sorunlardan biri hükümeti demokratikleştirmektir. 2011 Arap Baharı hareketlerindeki kahraman vatandaşlar, çoğunlukla demokratik olmayan rejimleri devirmeye odaklanmışlardır. Başka bir büyük mücadele, sosyal vatandaşlık haklarının kaybedilmesiyle ilgilidir (sosyal refah, içme suyu,

temel hizmetler, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim). Dünyanın en yoksul ülkelerinde bile, hükümetler 1950'lerden 1980'lere kadar refah devletini genişletmek için çaba sarf ettiler. Üçüncü dünyada borç krizi yükselirken ve ekonomik liberalleşmenin ideolojik egemenliğiyle birlikte Afrika, Asya, Doğu ve Güney Avrupa ve Latin Amerika'da seferberlikler gerçekleşiyor. Bu hareketliliğin amacı, devlet öncülüğünde kalkınma döneminde yaratılan gıda ve yakıt yardımları, sağlık hizmetleri, eğitim ve diğer sosyal yardımlara erişimi korumaktır. Dünya Sosyal Forumu ve iklim adaleti gibi yeni küresel inisiyatifler, Küresel Güney için daha fazla kolektif güç ve müzakere gücü oluşturma'nın henüz gelişme aşamasındaki biçimleri olabilirler.

1.9. Son Bağlantılar

Yukarıda ve kitap boyunca ele aldığımız toplumsal hareketlerin tüm önemli izlekleri ve alt alanları birbirine bağlıdır. Hareketleri tanımlamak, araştırma yöntemleri geliştirmek ve teorik açıklamalar oluşturmak, kolektif eylemi anlama yolculuğuna başlamaktır. Bu temel araçları kullanarak, hareketin ortaya çıkışını, çerçeveselendirmelerini, bireysel katılımı ve hareketin sonuçlarını inceliyoruz. Sadece çerçeveselendirme perspektifi bile analitik bir araç olarak, hareketin ortaya çıkışı ve katılımdan başarıya varışıya geniş bir uygulama alanında başarıyla kullanılmaya başlamıştır. Kolektif eylem araştırmacıları, hareketlerin ve kolektif direniş kampanyalarının, ulusaşırı hareketler de dâhil olmak üzere Küresel Güney'deki isyanları ve direnişleri anlamak için tüm toplumsal hareket alt alanlarını kullanmaktadırlar. Aynı zamanda, Küresel Güney'deki mücadeleler de zorlu koşullarda protesto kampanyalarının karşılaştığı geniş politik ve ekonomik bağlamları hesaba katarak, mevcut toplumsal hareket çerçevelerini şekillendirir ve bilgilendirirler.

2. Ekonomik Eşitsizlik, Artan Otoriterlik ve Ekolojik Krizler

21. yüzyıl ilerledikçe, dışlanmış toplumsal gruplar bir dizi önemli tehditle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ekonomik eşitsizlik, artan otoriterlik ve çevre krizler gibi üç önemli sorun bu tehditler arasında yer almaktadır. Toplumsal hareket seferberliği, bu yayılan olumsuz koşulları yavaşlatabilecek bir yol sunmaktadır. Küreselleşme süreçleri, dünya ekonomisinde yeni kazananlar ve kaybedenler yaratmaktadır. Küresel Kuzey’de, küreselleşen ekonomi, eşitsizlik ve kemer sıkma politikalarına karşı yeni toplumsal hareketlere yol açmıştır, ABD’de Wall Street’i İşgal Et hareketi ve Avrupa genelindeki kemer sıkma politikasına karşı çıkan hareketler, ayrıca hâlâ devam eden küresel adalet hareketi bunun örnekleri arasında yer almaktadır. Gerçekten de hükümet tarafından hazırlanan raporlar zaten 2030 yılına kadar en zengin %1’in dünya servetinin üçte ikisine sahip olacağını öngörüyor.¹ Küresel Güney’de, serbest ticaret, özelleştirme, kemer sıkma, toprak gaspı ve işgücü esnekliği son otuz yılda yapılan en büyük mitinglerden bazılarını tetiklemiştir. Bu mücadelelerin çoğu yerel ve ulusal düzeyde gerçekleşmektedir. Dünya nüfusunun giderek zorlaşan bir hayatta kalma mücadelesi verdiği güvencesiz bir dünyada, daha güçlü ulusaşırı bağlantılar, temel geçim kaynaklarının sağlanması için uluslararası kurumlara ve en güçlü ulus devletlerine baskı yapmak için gereklidir.

2018 Hukukun Üstünlüğü Endeksi’ne göre, örnekleme alınan 113 ülkeden 70’i insan hakları konusunda bir aşınma olduğunu bildirmektedir ve bunlar arasında ABD de bulunmaktadır.² Araştırmacılar, bulguları ekonomik küreselleşmeyle ilişkili güçlü tepki hareketlerine bağlamaktadır. Son 20 yılda,

¹ Bkz. www.theguardian.com/business/2018/apr/07/global-inequalitytipping-point-2030.

² Bkz. Will Bordell ve Jon Robins. 2018. “‘A Crisis for Human Rights’: New Index Reveals Global Fall in Basic Justice”, *Guardian* (ABD baskısı), 31 Ocak. www.theguardian.com/inequality/2018/jan/31/human-rights-new-rule-of-law-index-reveals-global-fall-basic-justice

sağcı siyasi partiler seçim kampanyalarında ekonomik küreselleşme, serbest ticaret ve uluslararası göçü çerçeveleyen çağrılarda bulunmuşlardır. 2008-2009 küresel ekonomik krizinden bu yana, bu tür çerçevelendirmeler destek kazanmaktadır. Beşinci Bölümde belirtildiği gibi, bu tür çerçevelendirmeler, sağcı hareketleri ve aşırılıkçı parlamentodışı grupları daha etkili ve pervasız hâle getirmiştir, bu da nefret suçlarında ve göçmen karşıtı şiddette artışa neden olmuştur. İlerici hareketler hakkında sağcı seferberliklere kıyasla çok daha fazla araştırma yapılmıştır. Bu akademik dengesizlik, akademisyenlerin yeni binyılda otoriter popülizmin yeniden yükselişini tahmin edememesiyle gün yüzüne çıkmıştır. Eşit derecede önemli olan bir başka noktaysa vatandaşların hakların aşındırılmasına karşı uyanık olmaları, anayasal korumaları ve savunmasız grupları toplumsal hareket seferberlikleri aracılığıyla korumaya hazır olmalarıdır.

Belki de en büyük tehdit çevre krizi veya daha spesifik olarak küresel ısınma ve iklim değişikliği meselesidir. 1997’den bu yana (1880’e kadar olan verilere dayanarak) kaydedilen en sıcak onyıllın yaşanmasıyla birlikte, gezegenimizin endişe verici bir hızda ısındığı konusunda bilim insanları arasında artık bir fikir birliği vardır. Dünya zaten şiddetli fırtınalar ve hava olayları, büyük kuraklıklar, kitlesel orman yangınları ve yükselen deniz seviyeleri gibi çevre tehditleriyle karşı karşıyadır ve bu tehditler daha fazla kolektif eylemi tetiklemektedir. Aslında, 2018 itibarıyla küresel ısınmayı durdurmayı amaçlayan uluslararası bir hareket olan “iklim adaleti” hareketi, insanlık tarihindeki en büyük toplumsal hareketi temsil etmektedir. Bu hareket şu anda dünyanın neredeyse her ülkesinde eşgüdümlemlenip en azından 2006’dan beri dünya genelinde eşzamanlı eylemleri başarıyla seferber etmektedir. Bu küresel hareketler, iklim değişikliği hakkında yapılan büyük konferanslar ve küresel zirvelerle eşzamanlı olarak veya hemen öncesinde gerçekleşmektedir. Bunlar arasında 2015 Paris İklim Anlaşması yer alır ki bu anlaşma ülkelerin karbon

salımlarını azaltmaya ve küresel ısınmayı bu yüzyılda iki dereceden daha düşük bir seviyede tutmayı taahhüt etmiştir. ABD'nin anlaşmadan çekilmesine rağmen, henüz gelişmekte olan dünya çapındaki bu hareket, geleceğe daha umutlu bakmamıza izin veriyor. Bu hareket büyümeye devam ederse bu sayfalarda tartıştığımız toplumsal hareketlerin sağladığı birçok faydanın küresel ölçekte gerçekleşeceğini de umabiliriz.

OKUMA ÖNERİLERİ

Toplumsal Hareketler Nasıl İncelenir?

- DDella Porta, Donatella, ed. 2014. *Methodological Practices in Social Movement Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Klandermans, Bert ve Suzanne Staggenborg, eds. 2002. *Methods of Social Movement Research*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rucht, Dieter, Ruud Koopmans ve Friedhelm Neidhardt. 1999. *Acts of Dissent: New Developments in the Study of Protest*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Çerçeveleme Süreci

- Benford, Robert, and David Snow. 2000. "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment." *Annual Review of Sociology* 26:611–39.
- Jobin-Leeds, Greg, and AgitArte. 2016. *When We Fight We Win*. New York: New Press.
- Johnston, Hank, and John Noakes. 2005. *Frames of Protest: Social Movements and the Framing Perspective*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Mansbridge, Jane, and Aldon Morris. 2001. *Oppositional Consciousness: The Subjective Roots of Social Protest*. Chicago: University of Chicago Press.
- Snow, David A., Rens Vliegthart, and Pauline Ketelaars. 2018. "The Framing Perspective on Social Movements: Its Conceptual Roots and Architecture." In *The Wiley-Blackwell Companion*

to Social Movements, edited by D. Snow, S. Soule, H. Kriesi, and H. McCammon, 392–410. Oxford: Blackwell.

Snow, David A. 2004. "Framing Processes, Ideology, and Discursive Fields." In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, and H. Kriesi, 1, 380–412. Malden, MA: Blackwell.

———, and Robert Benford. 1988. "Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization." *International Social Movement Research* 1: 197–217.

———, and Robert Benford. 1992. "Master Frames and Cycles of Protest." In *Frontiers in Social Movement Theory*, edited by A. Morris and C. Mueller, 133–55. New Haven, CT: Yale University Press.

———, Robert Benford, Holly McCammon, Lyndi Hewitt, and Scott Fitzgerald. 2014. "The Emergence, Development, and Future of the Framing Perspective: 25+ Years Since 'Frame Alignment.'" *Mobilization* 19(1): 23–46.

———, and Catherine Corrigan-Brown. 2005. "Falling on Deaf Ears: Confronting the Prospect of Non-resonant Frames." In *Rhyming Hope and History: Activism and Social Movement Scholarship*, edited by David

Croteau, Charlotte Ryan, and William Hoynes, 222–38. Minneapolis: University of Minnesota Press.

———, E. Rochford, S. Worden, and R. Benford. 1986. "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation." *American Sociological Review* 51: 464–81.

———, Rens Vliegthart, and Pauline Ketelaars. 2018. "The Framing Perspective on Social Movements: Its Conceptual Roots and Architecture." In *The Wiley-Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, H. Kriesi, and H. McCammon, 392–410. Oxford: Blackwell.

Tarrow, Sidney. 2013. *The Language of Contention: Revolutions in Words, 1688–2012*. Cambridge: Cambridge University Press.

Müzik ve Toplumsal Hareketler Konularında Okuma Önerileri

- Blacking, John. 1995. *Music, Culture, and Experience: Selected Papers of John Blacking*. Chicago: University of Chicago Press.
- Broyles-Gonzalez, Yolanda. 1994. *El Teatro Campesino: Theater in the Chicano Movement*. Austin: University of Texas Press.
- Carawan, Guy, and Candie Carawan. 2007. *Sing for Freedom: The Story of the Civil Rights Movement through Its Songs*. Montgomery, AL: NewSouth Books.
- Cruz, Jon. 1999. *Culture on the Margins: The Black Spiritual and the Rise of American Cultural Interpretation*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Eyerman, Ron, and Andrew Jamison. 1998. *Music and Social Movements: Mobilizing Traditions in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirk, John M. 1984. "Revolutionary Music Salvadorean Style: Yolocamba I Ta." *Literature and Contemporary Revolutionary Culture* 1: 338–52.
- Moore, William H. 1991. "Rebel Music: Appeals to Rebellion in Zimbabwe." *Political Communication and Persuasion* 8: 125–38.
- Roscigno, Vincent, and William F. Danaher. 2004. *The Voice of Southern Labor: Radio, Music and Textile Strikes, 1929–1934*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rosenthal, Rob, and Richard Flacks. 2012. *Playing for Change: Music and Musicians in the Service of Social Movements*. New York: Routledge.
- Roy, William. 2010. *Reds, Whites, and Blues: Social Movements, Folk Music, and Race in the United States*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Hareketlerin Sonuçları

- Amenta, Edwin, Kenneth Andrews, and Neal Caren. 2018. "The Political Institutions, Processes, and Outcomes Movements Seek to Influence." In *The Wiley-Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, H. Kriesi, and H. McCammon, 449–65. Oxford: Blackwell.
- Amenta, Edwin, Kenneth Andrews, and, Neal Caren, Elizabeth Chiarello, and Yang Su. 2010. "The Political Consequences of Social Movements." *Annual Review of Sociology* 36: 287–307.
- Bosi, Lorenzo, Marco Giugni, and Katrin Uba, eds. 2016. *The Consequences of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gamson, William. 1990. *The Strategy of Social Protest*, 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth.
- Giugni, Marco, Doug McAdam, and Charles Tilly, eds. 1999. *How Social Movements Matter*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kolb, Felix. 2007. *Protest and Opportunities: The Political Outcomes of Social Movements*. New York: Campus Verlag.
- The Youth Outcomes Database. http://yapdatabase-yppnetwork.net/?page_id=2

KAYNAKÇA

- Abul-Fottouh, Deena, and Tina Fetner. 2018. "Solidarity or Schism: Ideological Congruence and the Twitter Networks of Egyptian Activists." *Mobilization* 23(1): 23–44.
- Aguirre, Benigno E., Dennis Wenger, and Gabriela Rico. 1998. "A Test of the Emergent Norm Theory of Collective Behavior." *Sociological Forum* 13: 301–20.
- Alimi, Eitan Y. 2016. "Introduction: Popular Contention, Regime, and Transition: A Comparative Perspective." In *Popular Contention, Regime, and Transition: The Arab Revolts in Comparative Global Perspective*, edited by Eitan Alimi, Avraham Sela, and Mario Sznajder, 1–24. Oxford: Oxford University Press.
- , Lorenzo Bosi, and Chares Demetriou. 2015. *The Dynamics of Radicalization: A Relational And Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Almeida, Paul D. 2003. "Opportunity Organizations and Threat Induced Contention: Protest Waves in Authoritarian Settings." *American Journal of Sociology* 109(2): 345–400.
- . 2005. "Multi-sectoral Coalitions and Popular Movement Participation." *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 26: 67–102.
- . 2006. "Social Movement Unionism, Social Movement Partisanship, and Policy Outcomes." In *Latin American Social Movements: Globalization, Democratization, and Transnational Networks*, edited by H. Johnston and P. Almeida, 57–73. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- . 2007a. "Organizational Expansion, Liberalization Reversals and Radicalized Collective Action." *Research in Political Sociology* 15: 57–99.
- . 2007b. "Defensive Mobilization: Popular Movements aga-

- inst Economic Adjustment Policies in Latin America." *Latin American Perspectives* 34(3): 123–39.
- . 2008a. *Waves of Protest: Popular Struggle in El Salvador, 1925–2005*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- . 2008b. "The Sequencing of Success: Organizing Templates and Neoliberal Policy Outcomes." *Mobilization* 13(2): 1655–87.
- . 2010a. "Globalization and Collective Action." In *Handbook of Politics: State and Society in Global Perspective*, edited by Kevin Leicht and J. Craig Jenkins, 305–26. New York: Springer.
- . 2010b. "Social Movement Partyism: Collective Action and Political Parties." In *Strategic Alliances: New Studies of Social Movement Coalitions*, edited by N. Van Dyke and H. McCammon, 170–96. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- . 2012. "Subnational Opposition to Globalization." *Social Forces* 90(4): 1051–72.
- . 2014a. "Cycles of Protest." In *Oxford Bibliographies in Political Science* Oxford: Oxford University Press.
- . 2014b. *Mobilizing Democracy: Globalization and Citizen Protest*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- . 2015. "Unintended Consequences of State-Led Development: A Theory of Mobilized Opposition to Neoliberalism." *Sociology of Development* 1(2): 259–76.
- . 2016. "Social Movements and Economic Development." In *Sociology of Development Handbook*, edited by Greg Hooks, Paul Almeida, David Brown, Sam Cohn, Sara Curran, Rebecca Emigh, Ho-fung Hung, Andrew K. Jorgenson, Richard Lachmann, Linda Lobao, and Valentine Moghadam, 528–50. Berkeley: University of California Press.
- . 2018. "The Role of Threat in Collective Action." In *The Wiley-Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, H. Kriesi, and H. McCammon, 43–62. Oxford: Blackwell.
- , and Christopher Chase-Dunn. 2018. "Globalization and Social Movements." *Annual Review of Sociology* 44: 189–211.

- , and Roxana Delgado. 2008. "Gendered Networks and Health Care Privatization." *Advances in Medical Sociology* 10: 273–99.
- , and Hank Johnston. 2006. "Neoliberal Globalization and Popular Movements in Latin America." In *Latin American Social Movements: Globalization, Democratization, and Transnational Networks*, edited by Hank Johnston and Paul Almeida, 3–18. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- , and Mark I. Lichbach. 2003. "To the Internet, from the Internet: Comparative Media Coverage of Transnational Protest." *Mobilization* 8(3): 249–72.
- , and Amalia Pérez Martín. 2019. "Economic Globalization and Social Movements in Latin America." In *Oxford Handbook of Latin American Sociology*, edited by Xóchitl Bada and Liliana Rivera. Oxford: Oxford University Press.
- , and Eugenio Sosa. 2015. "May Day Demonstrations in Central America: The Case of Honduras." *Con las Manos en la Protesta Conference-Sondeo de Protestas Alrededor del Mundo: Motivaciones, Dinámicas, y Contextos de Movilización*. CIDE, Mexico City, November 19.
- , and Linda Brewster Stearns. 1998. "Political Opportunities and Local Grassroots Environmental Movements." *Social Problems* 45(1): 37–60.
- , and Nella Van Dyke. 2014. "Social Movement Partyism and the Rapid Mobilization of the Tea Party." In *Understanding the Tea Party Movement*, edited by David Meyer and Nella Van Dyke, 55–72. London: Ashgate.
- Alonso-Fradejas, A. 2015. "Anything but a Story Foretold: Multiple Politics of Resistance to the Agrarian Extractivist Project in Guatemala." *Journal of Peasant Studies* 42(3–4): 489–515.
- Amenta, Edwin. 2006. *When Movements Matter: The Townsend Plan and the Rise of Social Security*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Amenta, Edwin, Kenneth Andrews, and Neal Caren. 2018. "The Political Institutions, Processes, and Outcomes Movements Seek to Influence." In *The Wiley-Blackwell Companion to*

Social Movements, edited by D. Snow, S. Soule, H. Kriesi, and H. McCammon, 449–65. Oxford: Blackwell.

———, Neal Caren, Elizabeth Chiarello, and Yang Su. 2010. “The Political Consequences of Social Movements.” *Annual Review of Sociology* 36: 287–307.

Andersen, Kurt. 2011. “2011 Person of the Year: The Protester.” *Time* 178(25): 52–89.

Andretta, Massimiliano, and Donatella Della Porta. 2014. “Surveying Protestors: Why and How.” In *Methodological Practices in Social Movement Research*, edited by D. Della Porta, 308–34. Oxford: Oxford University Press.

Andrews, Kenneth. 2004. *Freedom Is a Constant Struggle: The Mississippi Civil Rights Movement and Its Legacy*. Chicago: University of Chicago Press.

———, Marshall Ganz, Matthew Baggetta, Hahrie Han, and Chae-yoon Lim. 2010. “Leadership, Membership, and Voice: Civic Associations That Work.” *American Journal of Sociology* 115(4): 1191–1242.

Anner, Mark. 2011. *Solidarity Transformed: Labor Responses to Globalization and Crisis in Latin America*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

———, and Helen Liu. 2016. “Harmonious Unions and Rebellious Workers: A Study of Wildcat Strikes in Vietnam.” *Industrial and Labor Relations Review* 69(1): 3–28.

Arce, Moises. 2014. *Resource Extraction and Protest in Peru*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Archila Neira, Mauricio, et al. 2012. *Violencia contra el sindicalismo, 1984–2010*. Bogota: CINEP.

Armbruster-Sandoval, Ralph. 2005. *Globalization and Cross-Border Labor Solidarity in the Americas: The Anti-Sweatshop Movement and the Struggle for Social Justice*. New York: Routledge.

———. 2017. *Starving for Justice: Hunger Strikes, Spectacular Speech, and the Struggle for Dignity*. Tucson: University of Arizona Press.

Armstrong, Elizabeth A. 2002. *Forging gay identities: Organizing sexuality in San Francisco, 1950–1994*. Chicago: University of Chicago.

- , and Mary Bernstein. 2008. "Culture, Power, and Institutions: A MultiInstitutional Politics Approach to Social Movements." *Sociological Theory* 26(1): 74–99.
- Autor, D., D. Dorn, G. Hanson, and K. Majlesi. 2016. "A Note on the Effect of Rising Trade Exposure on the 2016 Presidential Election." Working paper, MIT.
- Auyero, Javier. 2001. "Glocal Riots." *International Sociology* 16(1): 33–53.
- , 2002. "Los Cambios en el Repertorio de la Protesta Social en la Argentina." *Desarrollo Económico* 42: 187–210.
- , 2006. "The Moral Politics of Argentine Crowds." In *Latin American Social Movements: Globalization, Democratization, and Transnational Networks*, edited by H. Johnston and P. Almeida, 147–62. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- , Maricarmen Hernandez, and Mary Ellen Stitt. 2018. "Grass-roots Activism in the Belly of the Beast: A Relational Account of the Campaign against Urban Fracking in Texas." *Social Problems* 65. <https://doi.org/10.1093/socpro/spx035>
- , and Debora Alejandra Swistun. 2009. *Flammable: Environmental Suffering in an Argentine Shantytown*. Oxford: Oxford University Press.
- Ayoub, Phillip. 2016. *When States Come Out: Europe's Sexual Minorities and the Politics of Visibility*. New York: Cambridge University Press.
- , Chris Zepeda Millán, and Sophia Wallace. 2014. "Triangulation in Social Movement Research." In *Methodological Practices in Social Movement Research*, edited by D. Della Porta, 67–96. Oxford: Oxford University Press.
- Babb, Sarah. 2013. "The Washington Consensus as Transnational Policy Paradigm: Its Origins, Trajectory, and Likely Successor." *Review of International Political Economy* 20(2): 268–97.
- Bair, Jennifer. 2009. "Global Commodity Chains: Genealogy and Review." In *Frontiers of Commodity Chain Research*, edited by Jennifer Bair, 1–34. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Balsiger, Philip, and Alexandre Lambelet. 2014. "Participant Observation." In *Methodological Practices in Social Move-*

ment Research, edited by D. Della Porta, 144–72. Oxford: Oxford University Press.

Baker, Andy. 2014. *Shaping the Developing World: The West, the South, and the Natural World*. Los Angeles: Sage.

Baker, David. 2014. *The Schooled Society: The Educational Transformation of Global Culture*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Banaszak, Lee Ann. 2005. "Inside and Outside the State: Movement Insider Status, Tactics, and Public Policy Achievements." In *Routing the Opposition: Social Movements, Public Policy, and Democracy*, edited by D. Meyer, V. Jenness, and H. Ingram, 149–76. Minneapolis: University of Minnesota Press.

———. 2010. *The Women's Movement Inside and Outside the State*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bardacke, Frank. 2012. *Trampling Out the Vintage: Cesar Chavez and the Two Souls of the United Farm Workers*. London: Verso.

Bartley, Tim. 2018. *Rules without Rights: Land, Labor, and Private Authority in the Global Economy*. Oxford: Oxford University Press.

Bebbington, Anthony, and Jeffrey Bury, eds. 2013. *Subterranean Struggles: New Dynamics of Mining, Oil, and Gas in Latin America*. Austin: University of Texas Press.

Beissinger, Mark. 2001. *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State: A Tidal Approach to the Study of Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bell, Joyce. 2014. *The Black Power Movement and American Social Work*. New York: Columbia University Press.

Benford, Robert D., and Scott A. Hunt. 2003. "Interactional Dynamics in Public Problems Marketplaces: Movements and the Counterframing and Reframing of Public Problems." In *Challenges and Choices: Constructionist Perspectives on Social Problems*, edited by James A. Holstein and Gale Miller, 153–86. New York: Aldine de Gruyter.

———, and David Snow. 2000. "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment." *Annual Review of Sociology* 26: 611–39.

- Bennett, W. Lance, and Alexandra Segerberg. 2013. *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berezin, Mabel. 2009. *Illiberal Politics in Neoliberal Times: Cultures, Security, and Populism in a New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berry, Marie, and Erica Chenoweth. 2018. "Who Made the Women's March?" In *The Resistance: The Dawn of the Anti-Trump Opposition Movement*, edited by David Meyer and Sidney Tarrow, 75–89. Oxford: Oxford University Press.
- Bickham Mendez, Jennifer. 2005. *From the Revolution to the Maquiladoras: Gender, Labor, and Globalization in Nicaragua*. Durham, NC: Duke University Press.
- Biggs, Michael, and Kenneth Andrews. 2015. "Protest Campaigns and Movement Success Desegregating the U.S. South in the Early 1960s." *American Sociological Review* 80(2): 416–43.
- Blee, Kathleen M. 2017. *Understanding Racist Activism: Theory, Methods, and Research*. New York: Routledge.
- , and Verta Taylor. 2002. "The Uses of Semi-Structured Interviews in Social Movement Research." In *Methods in Social Movement Research*, edited by Bert Klandermans and Suzanne Staggenborg, 92–117. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bloemraad, Irene, F. Silva, and K. Voss. 2016. "Rights, Economics, or Family? Frame Resonance, Political Ideology, and the Immigrant Rights Movement." *Social Forces* 94(4): 1647–74.
- , Kim Voss, and Taeku Lee. 2011. "The Protests of 2006: What Were They, How Do We Understand Them, Where Do We Go?" In *Rallying for Immigrant Rights: The Fight for Inclusion in 21st Century America*. Berkeley: University of California Press.
- Bob, Clifford. 2005. *The Marketing of Rebellion: Insurgents, Media, and International Activism*. New York: Cambridge University Press.
- Bobo, Lawrence. 2017. "Racism in Trump's America: Reflecti-

ons on Culture, Sociology, and the 2016 US Presidential Election.” *British Journal of Sociology* 68(Suppl. 1): S86–104.

Bockman, Johanna. 2011. *Markets in the Name of Socialism: The Left-Wing Origins of Neoliberalism*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Bonacich, Edna, and Jake Wilson. 2008. *Getting the Goods: Ports, Labor, and the Logistics Revolution*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Bosi, Lorenzo, Marco Giugni, and Katrin Uba, eds. 2016. *The Consequences of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.

Boudreau, Vincent. 2004. *Resisting Dictatorship: Repression and Protest in Southeast Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Boulding, Carew. 2014. *NGOs, Political Protest, and Civil Society*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, Pierre. 1986. “The Forms of Capital.” In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, edited by John G. Richardson, 241–58. New York: Greenwood.

Bracey, Glenn E. 2016. “Black Movements Need Black Theorizing: Exposing Implicit Whiteness in Political Process Theory.” *Sociological Focus* 49(1): 11–27.

Brancati, Dawn. 2016. *Democracy Protests: Origins, Features, and Significance*. Cambridge: Cambridge University Press. Bratton, M. 2008. “Poor People and Democratic Citizenship in Africa.” In *Poverty, Participation, and Democracy*, edited by Anirudh Krishna, 28–65. Cambridge: Cambridge University Press.

Breckenridge-Jackson, I., N. Radojcic, E. Reese, E. Schwarz, and C. Vito. 2015. “Latin American Social Movements and the Social Forum Process.” In *Handbook of Social Movements across Latin America*, edited by P. Almeida and A. Cordero, 89–100. New York: Springer.

Broadbent, Jeffrey. 1998. *Environmental Politics in Japan: Networks of Power and Protest*. New York: Cambridge University Press.

Brockett, Charles. 2005. *Political Movements and Violence in Central America*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Brooker, Megan. 2018. "Indivisible: Invigorating and Redirecting the Grassroots." In *The Resistance: The Dawn of the Anti-Trump Opposition Movement*, edited by David Meyer and Sidney Tarrow, 162–86. Oxford: Oxford University Press.
- Brown, Hana, and Jennifer Jones. (2016). Immigrant rights are civil rights. *Contexts*, 15(2), 34–39.
- Brown, Phil, Rachel Morello-Frosch, and Stephen Zavestosk, eds. 2012. *Contested Illnesses: Citizens, Science, and Health Social Movements*. Berkeley: University of California Press.
- Broyles-Gonzalez, Yolanda. 1994. *El Teatro Campesino: Theater in the Chicano Movement*. Austin: University of Texas Press.
- Buechler, Steven. 2004. "The Strange Career of Strain and Breakdown Theories of Collective Action." In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D.A. Snow, S.A. Soule, and H. Kriesi, 47–66. Oxford: Blackwell.
- . 2011. *Understanding Social Movements: Theories from the Classical Era to the Present*. New York: Routledge.
- Bullard, Robert D. 2000. *Dumping in Dixie: Race, Class, and Environmental Quality*, 3rd ed. Boulder, CO: Westview Press.
- , ed. 2005. *The Quest for Environmental Justice: Human Rights and the Politics of Pollution*. San Francisco: Sierra Club.
- , and Beverly Wright. 2012. *The Wrong Complexion for Protection: How the Government Response to Disaster Endangers African American Communities*. New York: New York University Press.
- Bunker, Stephen, and Paul Ciccantell. 2005. *Globalization and the Race for Resources*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Burawoy, Michael. 1979. *Manufacturing Consent: Changes in the Labor Process under Monopoly Capitalism*. Chicago: University of Chicago Press.
- . 2017. "Social Movements in the Neoliberal Age." In *Southern Resistance in Critical Perspective*, edited by M. Paret, C. Runciman, and L. Sinwell, 21–35. New York: Routledge.
- Burstein, P., R.L. Einwohner, and J.A. Hollander. 1995. "The Success of Political Movements: A Bargaining Perspective." In *The Politics of Social Protest*, edited by C.J. Jenkins and B.

Klandermans, 275–95. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Cable, Sherry. 2019. "Social Movements and Social Control." Pp. 121–36 in Mathieu Deflem, ed., *The Handbook of Social Control*. Oxford: WileyBlackwell.

Cai, Yongshun. 2010. *Collective Resistance in China: Why Popular Protests Succeed or Fail*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Caniglia, Beth, Robert Brulle, and Andrew Szasz. 2015. "Civil Society, Social Movements, and Climate Change." In *Climate Change and Society*, edited by R. Dunlap and R. Brulle, 235–68. Oxford: Oxford University Press.

Carawan, Guy, and Candie Carawan. 2007. *Sing for Freedom: The Story of the Civil Rights Movement through Its Songs*. Montgomery, AL: NewSouth Books. Caren, N., S. Gaby, and C. Herrold. 2017. "Economic Breakdown and Collective Action." *Social Problems* 64(1): 133–55.

———, K. Jowers, and S. Gaby. 2012. "A Social Movement Online Community: Stormfront and the White Nationalist Movement." *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 33: 163–93.

Carty, Victoria. 2015. *Social Movements and New Technology*. Boulder, CO: Westview Press. Castells, Manuel. 1983. *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*. Berkeley: University of California Press.

———. 2013. *Communication Power*, 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.

———. 2015. *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*, 2nd ed. Cambridge: Polity Press.

Chang, Paul. 2015. *Protest Dialectics: State Repression and South Korea's Democracy Movement, 1970–1979*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Chase-Dunn, Christopher. 2016. "Social Movements and Collective Behavior in Premodern Polities." Paper presented at the American Sociological Association Meetings, Seattle, August.

Chávez, Joaquín. 2017. *Poets and Prophets of the Resistance: Intel-*

- lectuals and the Origins of El Salvador's Civil War. Oxford: Oxford University Press.
- Chen, Xi. 2011. *Social Protest and Contentious Authoritarianism in China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chenoweth, Erica, and Maria J. Stephan. 2011. *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict*. New York: Columbia University Press.
- Chun, J.J., G. Lipsitz, and Y. Shin. 2013. "Intersectionality as a Social Movement Strategy: Asian Immigrant Women Advocates." *Signs* 38(4): 917–40.
- Clawson, Dan. 2003. *The Next Upsurge Labor and the New Social Movements*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Clemens, Elisabeth. 1997. *The People's Lobby: Organizational Innovation and the Rise of Interest Group Politics in the United States, 1890–1925*. Chicago: University of Chicago Press.
- , and Debra Minkoff. 2004. "Beyond the Iron Law: Rethinking the Place of Organizations in Social Movement Research." In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, and H. Kriesi, 155–70. Malden, MA: Blackwell.
- Cohn, Samuel. 1993. *When Strikes Make Sense And Why: Lessons from Third Republic French Coal Miners*. New York: Plenum.
- . 2012. *Employment and Development under Globalization: State and Economy in Brazil*. London: Palgrave.
- Collins, Patricia Hill, 2015. "Intersectionality's Definitional Dilemmas." *Annual Review of Sociology* 41: 1–20.
- , and S. Bilge. 2016. *Intersectionality*. Malden, MA: Polity Press.
- Collins, Randall. 2001. "Social Movements and the Focus of Emotional Attention." In *Passionate Politics*, edited by Jeff Goodwin, James M. Jasper, and Francesca Polletta, 27–44. Chicago: University of Chicago Press.
- . 2004. *Interaction Ritual Chains*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Connell, Raewyn. 2007. *Southern Theory: The Global Dynamics of Knowledge in Social Science*. Cambridge: Polity.
- Cook, Maria Lorena. 1994. *Organizing Dissent: Unions, the State,*

and the Democratic Teachers' Movement in Mexico. University Park: Pennsylvania State University Press.

Cordero Ulate, Allen. 2005. "Clases medias y movimientos sociales en Costa Rica." *Revista de Ciencias Sociales*, vol. III-IV, núm. 109-10, pp. 157-65.

Cordero Ulate, Allen. 2009. "Nuevas desigualdades; nuevas resistencias: de los ex-trabajadores bananeros costarricenses afectados por los agroquímicos." *Revista Centroamericana de Ciencias Sociales* 6,(2): 75- 100.

Cress, Daniel M., and David A. Snow. 2000. "The Outcomes of Homeless Mobilization: The Influence of Organization, Disruption, Political Mediation, and Framing." *American Journal of Sociology* 105(4): 1063- 104.

Cruz, Jon. 1999. *Culture on the Margin: The Black Spiritual and the Rise of American Cultural Interpretation*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Cunningham, David. 2004. *There's Something Happening Here: The New Left, the Klan, and FBI Counterintelligence*. Berkeley: University of California Press.

Dahlerus, Claudia, and Christian Davenport. 1999. "Tracking Down the Empirical Legacy of the Black Panther Party (or Notes on the Perils of Pursuing the Panthers)." *New Political Science* 21(2): 261-79.

Davenport, Christian. 2010. *State Repression and the Domestic Democratic Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.

———, S. Soule, and D. Armstrong. 2011. "Protesting While Black? The Differential Policing of American Activism, 1960 to 1990." *American Sociological Review* 76(1): 152-78.

Davis, Mike. 2007. *Planet of Slums*. London: Verso.

Della Porta, Donatella. 2013. "Protest Cycles and Waves." In *The WileyBlackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*. Oxford: WileyBlackwell.

———. 2014. "In-Depth Interviews." In *Methodological Practices in Social Movement Research*, edited by D. Della Porta, 228-61. Oxford: Oxford University Press.

———. 2015. *Social Movements in Times of Austerity: Bringing Capitalism Back into Protest Analysis*. London: Polity Press.

- , J. Fernández, H. Kouki, and L. Mosca. 2017. *Movement Parties against Austerity*. London: Polity Press.
- Desmond, Matthew, and Adam Travis. 2018. "Political Consequences of Survival Strategies among the Urban Poor." *American Sociological Review* 83(5): 869–96.
- Diani, Mario. 2015. *The Cement of Civil Society: Studying Networks in Localities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- , and Doug McAdam, eds. 2003. *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
- Dicken, Peter. 2011. *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*. New York: Guilford.
- DiGrazia, Joseph. 2017. "Using Internet Search Data to Produce State-Level Measures: The Case of Tea Party Mobilization." *Sociological Methods and Research* 46(4): 898–925.
- DiMaggio, Paul, and Walter Powell. 1983. "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organization Fields." *American Sociological Review* 48(2): 147–60.
- Dixon, Marc. 2008. "Movements, Countermovements, and Policy Adoption: The Case of Right-to-Work Activism." *Social Forces* 87: 473–500.
- , and Vincent Roscigno. 2003. "Status, Networks, and Social Movement Participation: The Case of Striking Workers." *American Journal of Sociology* 108: 1292–327.
- Dodson, Kyle. 2011. "The Movement Society in Comparative Perspective." *Mobilization* 16(4): 475–94.
- , 2015. "Gendered Activism: A Cross-National View on Gender Differences in Protest Activity." *Social Currents* 2: 377–92.
- . 2016a. "Economic Threat and Protest Behavior in Comparative Perspective." *Sociological Perspectives* 59(3).
- . 2016b. "TSMOs and Protest Participation." *Socius* 2: 1–14.
- Doerr, Nicole, and Noa Milman. 2014. "Working with Images." In *Methodological Practices in Social Movement Research*,

edited by Donatella Della Porta, 418–45. Oxford: Oxford University Press.

Drake, Paul. 1996. *Labor Movements and Dictatorships*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Durkheim, Émile. 1984. *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press. [Durkheim, É. (2020). *Toplumsal İşbölümü*. (Çev.Özer Ozankaya). İstanbul:Cem Yayınevi]

Earl, Jennifer. 2004. “The Cultural Consequences of Social Movements.” In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by David A. Snow, Sarah A. Soule, and Hanspeter Kriesi, 508–30. Malden, MA: Blackwell.

———. 2011. “Political Repression: Iron Fists, Velvet Gloves, and Diffuse Control.” *Annual Review of Sociology* 37: 261–84.

———, and R. Kelly Garrett. 2017. “The New Information Frontier: Toward a More Nuanced View of Social Movement Communication.” *Social Movement Studies* 16(4): 479–93.

———, and Katrina Kimport. 2011. *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age*. Cambridge, MA: MIT Press.

———, Andrew Martin, John D. McCarthy, Sarah A. Soule. 2004. “The Use of Newspaper Data in the Study of Collective Action.” *Annual Review of Sociology* 30: 65–80

———, and Sarah Soule. 2010. “The Impacts of Repression: The Effect of Police Presence and Action on Subsequent Protest Rates.” *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 30: 75–113.

Eckstein, Susan Eva, and Timothy P. Wickham-Crowley. 2015. “The Persisting Relevance of Political Economy and Political Sociology in Latin American Social-Movement Studies.” *Latin American Research Review* 50(4): 3–25.

Edelman, Marc. 1999. *Peasants against Globalization: Rural Social Movements in Costa Rica*. Stanford, CA: Stanford University Press.

———, Carlos Oya, and Saturnino M. Borras Jr., eds. 2016. *Global Land Grabs: History, Theory and Method*. New York: Routledge.

Edwards, Bob. 1995. “With Liberty and Environmental Justice for All: The Emergence and the Challenge of Grassroots

- Environmentalism in the USA."In *Ecological Resistance Movements: The Global Emergence of Radical and Popular Environmentalism*, edited by Bron Taylor, 35–55. Albany: State University of New York Press.
- , and Melinda Kane. 2014. "Resource Mobilization and Social and Political Movements."In *Handbook of Political Citizenship and Social Movements*, edited by Hein-Anton van der Heijden, 205–32. Cheltenham: Edward Elgar.
- , and John D. McCarthy. 2004. "Resources and Social Movement Mobilization."In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, and H. Kriesi, 116–52. Oxford: Blackwell.
- , John D. McCarthy, and Dane Mataic. 2018. "The Resource Context of Social Movements."In *The Wiley-Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, H. Kriesi; and H. McCammon, 79– 97. Oxford: Blackwell.
- Edyvane, Derek, and Enes Kulenovic. 2017. "Disruptive Disobedience." *Journal of Politics* 79(4): 1359–71.
- Einwohner, Rachel L., and Thomas V. Maher. 2011. "Threat Assessments and Collective-Action Emergence: Death Camp and Ghetto Resistance during the Holocaust." *Mobilization* 16(1): 127–46.
- , and J. William Spencer. 2005. "That's How We Do Things Here: Local Culture and the Construction of Sweatshops and Anti-sweatshop Activism in Two Campus Communities." *Sociological Inquiry* 75(2): 249–72.
- Emirbayer, Mustafa. 1996. "Useful Durkheim." *Sociological Theory* 14(2): 109–30.
- Enríquez, Laura. 1991. *Harvesting Change: Labor and Agrarian Reform in Nicaragua, 1979–1990*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Eyerman, Ron, and Andrew Jamison. 1998. *Music and Social Movements: Mobilizing Traditions in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fadaee, Simin, ed. 2016. *Understanding Southern Social Movements*. New York: Routledge.
- Fanon, Franz. 1963. *The Wretched of the Earth*. New York: Gro-

ve Press. [2021. Yeryüzünün Lanetlilleri. (Çev. Şen Süer). İstanbul:İletişim Yayınları]

- Feagin, Joe, and Harlan Hahn. 1973. *Ghetto Revolts: Politics of Violence in American Cities*. New York: Collier Macmillan.
- Figueroa Ibarra, Carlos. 1991. *El recurso del miedo. Ensayo sobre Estado y terror en Guatemala*. Costa Rica: EDUCA.
- Fillieule, Olivier, and Danielle Tartakowsky. 2013. *Demonstrations*. Halifax: Fernwood.
- Finlay, Barbara. 2007. *Before the Second Wave: Gender in the Sociological Tradition*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Fisher, Dana, Dawn Dow, and Rashawn Ray. 2017. "Intersectionality Takes It to the Streets: Mobilizing across Diverse Interests for the Women's March." *Science Advances* 3(9): 1–8.
- , Kevin Stanley, David Berman, and Gina Neff. 2005. "How Do Organizations Matter? Mobilization and Support for Participants at Five Globalization Protests." *Social Problems* 52(1): 102–21.
- Flores, Edward Orozco. 2018. *Jesus Saved an Ex-Con: Political Activism and Redemption after Incarceration*. New York: New York University Press.
- Foran, John. 1997. "Discourses and Social Forces: The Role of Culture and Cultural Studies in Understanding Revolutions." In *Theorizing Revolutions*, edited by John Foran, 203–26. London: Routledge.
- . 2005. *Taking Power: On the Origins of Third World Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2009. "From Old to New Political Cultures of Opposition: Radical Social Change in an Era of Globalization." In *On the Edges of Development: Cultural Interventions*, edited by Kum-Kum Bhavnani, John Foran, Priya Kurian, and Debasish Munshi, 143–64. New York: Routledge.
- Francisco, Ronald. 2005. "The Dictator's Dilemma." In *Repression and Mobilization*, edited by C. Davenport, H. Johnston, and C. Mueller, 58–81. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Fu, L. 2016. "The Politics of Everyday Subsistence Strategies and

- Hidden Resistance among Herders in China.” *China Journal* 76(1): 63–77.
- Gaby, Sarah, and Neal Caren. 2012. “Occupy Online: How Cute Old Men and Malcolm X Recruited 400,000 US Users to OWS on Facebook.” *Social Movement Studies* 11(3–4): 367–74.
- Galeano, Eduardo. 1997. *Open Veins of Latin America: Five Centuries of the Pillage of a Continent*. New York: Monthly Review Press.
- Gamson, William A. 1990 [1975]. *The Strategy of Social Protest*, 2nd ed. Belmont, CA: Wadsworth.
- . 1989. “Reflections on the Strategy of Social Protest.” *Sociological Forum* 4(3): 455–67.
- , and David S. Meyer. 1996. “Framing Political Opportunity.” In *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, edited by D. McAdam, J.D. McCarthy, and M.N. Zald, 275–90. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ganz, Marshall. 2009. *Why David Sometimes Wins: Leadership, Organization, and Strategy in the California Farm Worker Movement*. Oxford: Oxford University Press.
- Gasim, Gamal. 2014. “Explaining Political Activism in Yemen.” In *Taking to the Streets: The Transformation of Arab Activism*, edited by L. Khatib and E. Lust, 109–35. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Gereffi, Gary. 1994. “Capitalism, Development and Global Commodity Chains.” In *Capitalism and Development*, edited by Leslie Sklair, 211–30. London: Routledge.
- Gest, Justin. 2016. *The New Minority: White Working Class Politics in an Age of Immigration and Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Giugni, Marco. 2004. “Personal and Biographical Consequences.” In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by David A. Snow, Sarah Soule, and Hanspeter Kriesi, 489–507. Oxford: Blackwell.
- Go, Julian. 2011. *Patterns of Empire: The British and American Empires, 1688 to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Goffman, Erving. 1974. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Golash-Boza, Tanya. 2015. *Deported: Immigrant Policing, Disposable Labor, and Global Capitalism*. New York: New York University Press.
- Goldstone, Jack. 1998. "Social Movements or Revolutions? On the Evolution and Outcomes of Collective Action." In *From Contention to Democracy*, edited by M. Giugni, D. McAdam, and C. Tilly, 125–45. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- . 2004. "More Social Movements or Fewer? Beyond Political Opportunity Structures to Relational Fields." *Theory and Society* 33: 333–65.
- . 2014. *Revolutions*. New York: Oxford University Press.
- . 2015. "Demography and Social Movements." In *The Oxford Handbook of Social Movements*, edited by Donatella Della Porta and Mario Diani, 146–58. Oxford: Oxford University Press.
- , and Doug McAdam. 2001. "Contention in Demographic and LifeCourse Context." In *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*, edited by Ronald R. Aminzade, Jack A. Goldstone, Doug McAdam, Elisabeth J. Perry, William H. Sewell Jr., Sidney Tarrow, and Charles Tilly, 195–221. Cambridge: Cambridge University Press.
- , and Charles Tilly. 2001. "Threat (and Opportunity): Popular Action and State Response in the Dynamic of Contentious Action." In *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*, edited by R. Aminzade, J. Goldstone, D. McAdam, E. Perry, W. Sewell, S. Tarrow, and C. Tilly, 179–94. Cambridge: Cambridge University Press.
- González, Luis Armando, and Luis Alvarenga. 2002. "La huelga en el sector salud: consideraciones políticas." *Estudios Centroamericanos* 57(649–50): 1140–43.
- Goodwin, Jeff. 2001. *No Other Way Out: States and Revolutionary Movements, 1945–1991*. Cambridge: Cambridge University Press.
- , James M. Jasper, and Francesca Polletta, eds. 2001. *Passi-*

- onate Politics: Emotions and Social Movements. Chicago: University of Chicago Press.
- , and Rene Rojas. 2015. "Revolutions and Regime Change." In *The Oxford Handbook of Social Movements*, edited by Donatella Della Porta and Mario Diani, 793–804. Oxford: Oxford University Press.
- Gould, Deborah B. 2009. *Moving Politics: Emotion and ACT UP's Fight against AIDS*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gould, Jeffrey, and Aldo Lauria-Santiago. 2008. *To Rise in Darkness: Revolution, Repression, and Memory in El Salvador, 1920–1932*. Durham, NC: Duke University Press.
- Gould, Roger V. 1995. *Insurgent Identities: Class, Community, and Protest in Paris from 1848 to the Commune*. Chicago: University of Chicago Press.
- . 2003. "Why Do Networks Matter? Rationalist and Structuralist Interpretations." In *Social Movement Analysis: The Network Perspective*, edited by Mario Diani and Doug McAdam, 233–57. Oxford: Oxford University Press.
- . 2005. "Historical Sociology and Collective Action." In *Remaking Modernity: Politics, History, and Sociology*, edited by J. Adams, E.S. Clemens, and A.S. Orloff, 286–99. Durham, NC: Duke University Press.
- Gould-Wartofsky, Michael. 2015. *The Occupiers: The Making of the 99 Percent Movement*. Oxford: Oxford University Press.
- Gramsci, Antonio. 1971. *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International.
- Guillemot, Jonathan R., and Debora J. Price. 2017. "Politicisation in Later Life: Experience and Motivations of Older People Participating in a Protest for the First Time." *Contemporary Social Science* 12(1–2): 52–67.
- Gurr, Ted Robert. 1970. *Why Men Rebel*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- . 2015. *Political Rebellion: Causes, Outcomes and Alternatives*. London: Routledge.
- Gutierrez, Gustavo. 1973. *A Theology of Liberation*. New York: Orbis Books.
- Habermas, Jürgen. 1989. *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Hadden, Jennifer. 2015. *Networks in Contention: The Divisive Politics of Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halebsky, Stephen. 2009. *Small Towns and Big Business: Challenging WalMart Superstores*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Harvey, David. 2005. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press. Harvey, Neil. 1998. *The Chiapas Rebellion: The Struggle for Land and Democracy*. Durham, NC: Duke University Press. [(2015). *Noliberalimin Kısa Tarihi*. (Çev. Aylin Onacak). İstanbul:Sel Yayıncılık]
- Heaney, Michael, and Fabio Rojas. 2015. *Party in the Streets: The Antiwar Movement and the Democratic Party after 9/11*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffer, Eric. 1951. *The True Believer: Thoughts on the Nature of Mass Movements*. New York: New American Library.
- Horowitz, Jonathan. 2017. "Who Is This 'We' You Speak Of? Grounding Activist Identity in Social Psychology." *Socius* 3: 1–17.
- Hossfeld, Karen. 1990. "‘Their Logic against Them’: Contradictions in Sex, Race, and Class in Silicon Valley." In *Women Workers and Global Restructuring*, edited by K. Ward, 149–78. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Howard, P. 2010. *The Digital Origins of Dictatorship and Democracy: Information Technology and Political Islam*. Oxford: Oxford University Press.
- Hung, Ho-fung. 2011. *Protest with Chinese Characteristics: Demonstrations, Riots, and Petitions in the Mid-Qing Dynasty*. New York: Columbia University Press.
- Huntington, Samuel P. 1991. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Hutter, Swen. 2014. "Protest Event Analysis and Its Offspring." In *Methodological Practices in Social Movement Research*, edited by Donatella Della Porta, 335–67. Oxford: Oxford University Press.
- Hutter, S., H. Kriesi, and J. Lorenzini. 2018. "Social Movements in Interaction with Political Parties." In *The Wiley-Blackwell Companion to Social Movements*, 2nd ed., edited by D.A.

- Snow, S.A. Soule, H. Kriesi, and H.J. McCammon, 322–37. Oxford: Blackwell.
- Ince, Jelani, Fabio Rojas, and Clayton Davis. 2017. “The Social Media Response to Black Lives Matter: How Twitter Users Interact with Black Lives Matter through Hashtag Use.” *Ethnic and Racial Studies* 40(11): 1814–30.
- Inclán, María. 2008. “From the ¡Ya Basta! to the Caracoles: Zapatista Mobilization under Transitional Conditions.” *American Journal of Sociology* 113(5): 1316–50.
- . 2012. “Zapatista and Counter-Zapatista Protests: A test of Movement–Countermovement Dynamics.” *Journal of Peace Research* 49(3): 459–72.
- , and Paul Almeida. 2017. “Ritual Demonstrations versus Reactive Protests in Mexico City: Protest Participation across Mobilizing Contexts.” *Latin American Politics and Society* 59(4): 47–74.
- Ingelhart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ingram, P., L.Q. Yue, and H. Rao. 2010. “Trouble in Store: Probes, Protests, and Store Openings by Walmart, 1998–2007.” *American Journal of Sociology* 116: 53–92.
- Isaacman, Allen. 1993. “Peasants and Rural Social Protest in Africa.” In *Confronting Historical Paradigms: Peasants, Labor, and the Capitalist World System in Africa and Latin America*, edited by Frederick Cooper, Allen F. Isaacman, Florencia C. Mallon, William Roseberry, and Steve J. Stern, 205–317. Madison: University of Wisconsin Press.
- Jakobsen, Tor Georg, and Ola Listhaug. 2014. “Social Change and the Politics of Protest.” In *The Civic Culture Transformed*, edited by Russell Dalton and Christian Welzel, 213–39. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jasper, James. 1997. *The Art of Moral Protest: Culture, Biography, and Creativity in Social Movements*. Chicago: University of Chicago Press.
- . 1998. “The Emotions of Protest: Affective and Reactive

Emotions in and around Social Movements.” *Sociological Forum* 13(3): 397–424.

———. 2018. *The Emotions of Protest*. Chicago: University of Chicago Press. Jenkins, J. Craig. 1983. “Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movements.” *Annual Review of Sociology* 9: 527–53.

———, and Barbara Brents. 1989. “Social Protest, Hegemonic Competition, and Social Reform: A Political Struggle Interpretation of the Origins of the American Welfare State.” *American Sociological Review* 54: 891–909.

———, and William Form. 2005. “Social Movements and Social Change.” In *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization*, edited by T. Janoski, R.R. Alford, A.M. Hicks, and M.A. Schwartz, 331–49. Cambridge: Cambridge University Press.

Jenkins, K. 2017. “Women Anti-mining Activists’ Narratives of Everyday Resistance in the Andes: Staying Put and Carrying On in Peru and Ecuador.” *Gender, Place and Culture* 24(10): 1441–59.

Jobin-Leeds, Greg, and AgitArte. 2016. *When We Fight, We Win: Twenty-First-Century Social Movements and the Activists That Are Transforming Our World*. New York: New Press.

Johnson, Erik W., and Scott Frickel. 2011. “Ecological Threat and the Founding of U.S. National Environmental Movement Organizations, 1962–1998.” *Social Problems* 58(3): 305–29.

Johnston, Hank. 2005. “Talking the Walk: Speech Acts and Resistance in Authoritarian Regimes.” In *Repression and Mobilization*, edited by C. Davenport, H. Johnston, and C. Mueller, 108–37. Minneapolis: University of Minnesota Press.

———. 2011. *States and Social Movements*. Cambridge: Polity Press.

———, Enrique Laraña, and Joseph Gusfield. 1994. “Identities, Grievances, and New Social Movements.” In *New Social Movements: From Ideology to Identity*, edited by E. Laraña, H. Johnston, and J. Gusfield, 3–35. Philadelphia: Temple University Press.

Kadivar, Mohammad Ali. 2017. “Preelection Mobilization and

- Electoral Outcome in Authoritarian Regimes." *Mobilization* 22(3): 293–310.
- . 2018. "Mass Mobilization and the Durability of New Democracies." *American Sociological Review* 78(6): 1063–86.
- Kalandadze, Katya, and Mitchell A. Orenstein. 2009. "Electoral Protests and Democratization: Beyond the Color Revolutions." *Comparative Political Studies* 42(11): 1403–25.
- Karataşlı, Savaş, Kumral Şefika and Beverly Silver. 2018. "A New Global Tide of Rising Social Protest? The Early Twenty-first Century in World Historical Perspective." Presented at the Eastern Sociological Society Annual Meeting, Mini-conference on Globalization in Uncertain Times. Baltimore, MD, February 22–25.
- Katzenstein, Mary Fainsod. 1998. *Faithful and Fearless: Moving Feminist Protest inside the Church and Military*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kauffmann, L.A. 2018. "The Republican Party Is About to Face the Wrath of Women." *The Guardian*, September 25.
- Keck, M., and K. Sikkink. 1998. *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Kenney-Lazar, M., D. Suhardiman, and M.B. Dwyer. 2018. "State Spaces of Resistance: Industrial Tree Plantations and the Struggle for Land in Laos." *Antipode*. doi: 10.1111/anti.12391.
- Khatib, Lina, and Ellen Lust, eds. 2014. *Taking to the Streets: The Transformation of Arab Activism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Kielbowicz, R., and C. Scherer. 1986. "The Role of the Press in the Dynamics of Social Movements." *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 9: 71–96.
- Kim, H., and P. Bearman. 1997. "The Structure and Dynamics of Movement Participation." *American Sociological Review* 62: 70–93.
- King, Brayden G., Keith G. Bentele, and Sarah A. Soule. 2007. "Protest and Policymaking: Explaining Fluctuation in Congressi-

onal Attention to Rights Issues, 1960–1986.” *Social Forces* 86(1): 137–63.

———, and Sarah A. Soule. 2007. “Social Movements as Extra-Institutional Entrepreneurs: The Effect of Protest on Stock Price Returns.” *Administrative Science Quarterly* 52: 413–42.

King, Michael. 2017. *When Riot Cops Are Not Enough: The Policing and Repression of Occupy Oakland*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Kitts, James. 2000. “Mobilizing in Black Boxes: Social Networks and Participation in Social Movement Organizations.” *Mobilization* 5(2): 241–57.

Klandermans, Bert. 1988. “The Formation and Mobilization of Consensus.” In *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research across Cultures*, vol. 1, edited by B. Klandermans, H. Kriesi, and S. Tarrow, 173–96. Greenwich, CT: JAI Press.

———. 1997. *The Social Psychology of Protest*. Oxford: Blackwell.

———. 2012. “Between Rituals and Riots: The Dynamics of Street Demonstrations.” *Mobilization* 17(3): 233–34.

———. 2018. “Promoting or Preventing Change through Political Participation: About Political Actors, Movements, and Networks.” In *The Oxford Handbook of the Human Essence*, edited by M. van Zomeren and J.F. Dovidio, 207–18. Oxford: Oxford University Press.

Kolb, Felix. 2007. *Protest and Opportunities: The Political Outcomes of Social Movements*. Frankfurt: Campus Verlag.

Kolins Givan, Rebecca, Kenneth Roberts, and Sarah Soule. 2010. “Introduction: The Dimensions of Diffusion.” In *The Diffusion of Social Movements*, edited by Rebecca Kolins Givan, Kenneth Roberts, and Sarah Soule, 1–15. Cambridge: Cambridge University Press.

Koo, Hagen. 2001. *Korean Workers: The Culture and Politics of Class Formation*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Koopmans, Ruud. 1993. “The Dynamics of Protest Waves: West Germany, 1965 to 1989.” *American Sociological Review* 58(5): 637–58.

———. 1999. “The Use of Protest Event Data in Comparative Re-

- search: CrossNational Comparability, Sampling Methods, and Robustness."In *Acts of Dissent: New Developments in the Study of Protest*, edited by D. Rucht, R. Koopmans, and F. Neidhardt, 90–110. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- . 2002. "Protest Event Analysis."In *Methods of Social Movement Research*, edited by Bert Klandermans and Suzanne Staggenborg, 231–59. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- . 2004. "Protest in Time and Space: The Evolution of Waves of Contention."In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by David A. Snow, Sarah A. Soule, and Hanspeter Kriesi, 19–46. Oxford: Blackwell.
- , and Susan Olzak. 2004. "Discursive Opportunities and the Evolution of Right-Wing Violence in Germany." *American Journal of Sociology* 110(1): 198–230.
- Kriesi, Hanspeter, Ruud Koopmans, Jan Willem Duyvendak, and Marco Guigni. 1995. *New Social Movements in Western Europe: A Comparative Analysis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Krinsky, John, and Nick Crossley. 2014. "Social Movements and Social Networks: Introduction." *Social Movement Studies* 13(1): 1–21.
- Krishna, A. 2002. *Active Social Capital: Tracing the Roots of Development and Democracy*. New York: Columbia University Press.
- Kurzman, Charles. 2005. *The Unthinkable Revolution in Iran*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- . 2011. "Cultural Jiu-Jitsu and the Iranian Greens."In *The People Reloaded: The Green Movement and the Struggle for Iran's Future*, edited by Nader Hashemi and Danny Postel, 7–17. New York: Melville House.
- Lapegna, P. 2016. "Genetically Modified Soybeans, Agrochemical Exposure, and Everyday Forms of Peasant Collaboration in Argentina." *Journal of Peasant Studies* 43(2): 517–36.
- Levitsky, Steven, and Kenneth Roberts. 2011. "Introduction. Latin America's 'Left Turn': A Framework for Analysis."In *The Resurgence of the Latin American Left*, edited by Steven

- Levitsky and Kenneth M. Roberts, 1–30. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Lewis, K., K. Gray, and J. Meierhenrich. 2014. “The Structure of Online Activism.” *Sociological Science* 1: 1–9.
- Lichbach, Mark. 1995. *The Rebel’s Dilemma*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Lichterhan, Paul. 2002. “Seeing Structure Happen: Theory-Driven Participant Observation.” In *Methods of Social Movement Research*, edited by Suzanne Staggenborg and Bert Klandermans, 118–45. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lim, Chaeyoon. 2008. “Social Networks and Political Participation: How Do Networks Matter?” *Social Forces* 87(2): 961–82.
- Loveman, Mara. 1998. “High Risk Collective Action: Defending Human Rights in Chile, Uruguay, and Argentina.” *American Journal of Sociology* 104(2): 477–525.
- Lu Y, Tao R. 2017. “Organizational Structure and Collective Action: Lineage Networks, Semiautonomous Civic Associations, and Collective Resistance in Rural China.” *American Journal of Sociology* 122(6): 1726–74.
- Lubeck, Paul M., and Thomas Reifer. 2004. “The Politics of Global Islam: US Hegemony, Globalization and Islamist Social Movements.” In *Globalization, Hegemony and Power: Antisystemic Movements and the Global System*, 162–80. Boulder, CO: Paradigm.
- Luce, Stephanie. 2017. “Living Wages: A US Perspective.” *Employee Relations* 39(6): 863–74.
- Luders, Joseph. 2016. “Feminist Mobilization and the Politics of Rights.” In *The Consequences of Social Movements*, edited by Lorenzo Bosi, Marco Giugni, and Katrin Uba, 185–214. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lukes, Steven. 2005. *Power: A Radical View*, 2nd ed. New York: Palgrave.
- Luna, Zakiya T. 2016. “‘Truly a Women of Color Organization’: Negotiating Sameness and Difference in Pursuit of Intersectionality.” *Gender and Society* 30(5): 769–90.
- Luna, Zakiya. 2017. “Who Speaks for Whom? (Mis) Representation

- and Authenticity in Social Movements." *Mobilization: An International Quarterly* 22(4): 435–50.
- Mackin, R. 2015. *Liberation Theology and Social Movements*. In *Handbook of Social Movements Across Latin America*, edited by P. Almeida and A. Cordero Ulate, 101–16. New York: Springer.
- Maher, Thomas V. 2010. "Threat, Resistance, and Mobilization: The Cases of Auschwitz, Sobibór, and Treblinka." *American Sociological Review* 75(2): 252–72.
- Maney, Gregory, Kenneth T. Andrews, Rachel V. Kutz-Flamenbaum, Deana A. Rohlinger, and Jeff Goodwin. 2012. "An Introduction to Strategies for Social Change." In *Strategies for Social Change*, edited by G. Maney, R. Kutz Flamenbaum, D. Rohlinger, and J. Goodwin, 11–38. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Markoff, John. 2015a. *Waves of Democracy: Social Movements and Political Change*, 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- . 2015b. "Historical Analysis and Social Movements Research." In *The Oxford Handbook of Social Movements*, edited by D. Della Porta and M. Diani. Oxford: Oxford University Press.
- , and Daniel Burrige. Forthcoming. "The Global Wave of Democratization and Its Aftermath." In *Democratization in a Globalized World*, edited by Christian W. Haerpfer, Ronald Inglehart, Chris Welzel, and Patrick Bernhagen, 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- , and Verónica Montecinos. 1993. "The Ubiquitous Rise of Economists." *Journal of Public Policy* 13(1): 37–68.
- Marti Puig, Salvador. 2012. "The Indignados: New Spanish Social Movements against the Crisis." In *The Occupy Handbook*, ed. Janet Byrne. New York: Little, Brown and Company.
- . 2012. *La Revolución Enredada*. Madrid: Los Libros de Catarata.
- Martin, Andrew W. 2008. "The Institutional Logic of Union Organizing and the Effectiveness of Social Movement Repertoires." *American Journal of Sociology* 113: 1067–103.
- Martin, Isaac William. 2013. *Rich People's Movements: Grassro-*

ots Campaigns to Untax the One Percent. Oxford: Oxford University Press.

Marx, Karl, and Friedrich Engels. 1978 [1848]. "The Communist Manifesto." In *The Marx and Engels Reader*, edited by Robert Tucker, 469–501. New York: Norton.

Marx Ferree, Myra, 2005. "Soft Repression: Ridicule, Stigma and Silencing in Gender-Based Movements." In *Repression and Mobilization*, edited by Christian Davenport, Hank Johnston, and Carol Mueller, 138–55. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Mason, P. 2013. *Why It's Still Kicking Off Everywhere: The New Global Revolutions*. London: Verso.

McAdam, Doug. 1999 [1982]. *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930–1970*. Chicago: University of Chicago Press.

———. 1986. "Recruitment to High-Risk Activism: The Case of Freedom Summer." *American Journal of Sociology* 92(1): 64–90.

———. 1988. *Freedom Summer*. New York: Oxford University Press.

———. 1996. "Political Opportunities: Conceptual Origins, Current Problems, Future Directions." In *Comparative Perspectives on Social Movements*, edited by Doug McAdam, John McCarthy, and Mayer Zald, 23–40. New York: Cambridge University Press.

———. 2003. "Beyond Structural Analysis: Toward a More Dynamic Understanding of Social Movements." In *Social Movement Analysis: The Network Perspective*, edited by Mario Diani and Doug McAdam, 281–99. Oxford: Oxford University Press.

———, Hilary Schaffer Boudet, Jennifer Davis, Ryan J. Orr, W. Richard Scott, and Raymond E. Levitt. 2010. "'Site Fights': Explaining Opposition to Pipeline Projects in the Developing World." *Sociological Forum* 25(3): 401–27.

———, John McCarthy, and Mayer Zald. 1996. "Preface." In *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*,

- edited by D. McAdam, J.D. McCarthy, and M. Zald, xi–xiv. Cambridge: Cambridge University Press.
- , and Ronnelle Paulsen. 1993. “Specifying the Relationship between Social Ties and Activism.” *American Journal of Sociology* 99(3): 640–67.
- , and W. Richard Scott. 2005. “Organizations and Movements.” In *Social Movements and Organization Theory*, edited by G. Davis, D. McAdam, W.R. Scott, and M. Zald, 4–40. Cambridge: Cambridge University Press.
- , and Yang Su. 2002. “The War at Home: Antiwar Protests and Congressional Voting, 1965 to 1973.” *American Sociological Review* 67(5): 696–721.
- , and Sidney Tarrow. 2010. “Ballots and Barricades: On the Reciprocal Relationship between Elections and Social Movements.” *Perspectives on Politics* 8(2): 529–42.
- , and Sidney G. Tarrow. 2018. “The Political Context of Social Movements.” In *The Wiley- Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, H. Kriesi, and H. McCammon, 19–42. Oxford: Blackwell.
- , Sidney G. Tarrow, and Charles Tilly. 2001. *Dynamics of Contention*. New York: Cambridge University Press.
- McAllister, K.E. 2015. “Rubber, Rights and Resistance: The Evolution of Local Struggles against a Chinese Rubber Concession in Northern Laos.” *Journal of Peasant Studies* 42(3–4): 817–37.
- McCammon, Holly. 2003. “‘Out of the Parlors and into the Streets’: The Changing Tactical Repertoire of the U.S. Women’s Suffrage Movements.” *Social Forces* 81: 787–818.
- . 2012. *The U.S. Women’s Jury Movement and Strategic Adaptation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- , Karen E. Campbell, Ellen Granberg, and Christine Mowery. 2001. “How Movements Win: Gendered Opportunity Structures and the State Women’s Suffrage Movements, 1866–1919.” *American Sociological Review* 66(1): 49–70.
- , and Nella Van Dyke. 2010. “Applying Qualitative Comparative Analysis to Empirical Studies of Social Movement Coalition Formation.” In *Strategic Alliances: Coalition Building and Social Movements*, edited by N. Van Dyke and H.

McCammon, 292–315. Minneapolis: University of Minnesota Press.

McCarthy, John D. 1996. "Constraints and Opportunities in Adopting, Adapting, and Inventing." In *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, edited by D. McAdam, J.D. McCarthy, and M. Zald, 141–51. Cambridge: Cambridge University Press.

———, and Edward Walker. 2004. "Alternative Organizational Repertoires of Poor People's Social Movement Organizations." *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 33(3 supp.): 97S–119S.

———, and Mayer N. Zald. 1977. "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory." *American Journal of Sociology* 82(6): 1212–41.

———, and Mayer N. Zald. 2002. "The Enduring Vitality of the Resource Mobilization Theory of Social Movements." In *Handbook of Sociological Theory*, edited by Jonathan Turner, 535–65. New York: Kluwer.

Mckay, Steven. 2006. *Satanic Mills or Silicon Islands? The Politics of HighTech Production in the Philippines*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

McMichael, Philip. 2008. "Peasants Make Their Own History, But Not Just as They Please." *Journal of Agrarian Change* 8(2–3): 205–28.

McVeigh, R. 2009. *The Rise of the Ku Klux Klan: Right-Wing Movements and National Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Melucci, Alberto. 1988. "Getting Involved: Identity and Mobilization in Social Movements." *International Social Movement Research* 1: 329–48.

Menjívar, Cecilia, and Néstor Rodríguez, eds. 2009. *When States Kill: Latin America, the US, and Technologies of Terror*. Austin: University of Texas Press.

Meyer, David S. 2002. "Opportunities and Identities: Bridge-Building in the Study of Social Movements." In *Social Movements: Identity, Culture, and the State*, edited by D.S. Meyer, Nancy

- Whittier, and Belinda Robnett, 3–21. New York: Oxford University Press.
- . 2004. “Protest and Political Opportunity.” *Annual Review of Sociology* 30: 125–45.
- . 2014. *The Politics of Protest: Social Movements in America*, 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- , and Suzanne Staggenborg. 1996. “Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity.” *American Journal of Sociology* 101(6): 1628–60.
- , and Suzanne Staggenborg. 2012. “Thinking about Strategy.” In *Strategies for Social Change*, edited by G. Maney, R. Kutz Flamenbaum, D. Rohlinger, and J. Goodwin, 3–22. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- , and Sidney Tarrow, eds. 2018. *The Resistance: The Dawn of the AntiTrump Opposition Movement*. Oxford: Oxford University Press.
- , and Nancy Whittier. 1994. “Social Movement Spillover.” *Social Problems* 41(2): 277–98.
- Michels, Robert. 1962. *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. New York: Free Press.
- Milkman, Ruth. 2017. “A New Political Generation: Millennials and the Post2008 Wave of Protest.” *American Sociological Review* 82(1): 1–31.
- Minkoff, Debra C., and John D. McCarthy. 2005. “Reinvigorating the Study of Organizational Processes in Social Movements.” *Mobilization* 10(2): 289– 308.
- Monnat, S.M. 2016. “Deaths of Despair and Support for Trump in the 2016 Presidential Election.” Research brief, Pennsylvania State University, Department of Agricultural Economics.
- Mora, Maria de Jesus. 2016. “Local Mobilizations: Explaining the Outcomes of Immigrant Organizing in Four Central Valley Cities in California.” Master’s thesis, University of California, Merced.
- , Rodolfo Rodriguez, Alejandro Zermeño, and Paul Almeida. 2018. “Immigrant Rights and Social Movements.” *Sociology Compass* 12: 1–20.

- , Alejandro Zermeño, Rodolfo Rodriguez, and Paul Almeida. 2017. "Exclusión y movimientos sociales en los Estados Unidos." In *Movimientos Sociales en América Latina: Perspectivas, Tendencias y Casos*, edited by P. Almeida and A. Cordero, 641–69. Buenos Aires: CLACSO.
- Morris, Aldon. 1984. *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change*. New York: Free Press.
- . 1993. "Birmingham Confrontation Reconsidered: An Analysis of the Dynamics and Tactics of Mobilization." *American Sociological Review* 58.
- . 2015. *The Scholar Denied: W.E.B. Du Bois and the Birth of Modern Sociology*. Berkeley: University of California Press.
- , and Naomi Braine. 2001. "Social Movements and Oppositional Consciousness." In *Oppositional Consciousness: The Subjective Roots of Social Protest*, edited by J. Mansbridge and A. Morris, 20–37. Chicago: University of Chicago Press.
- Mosca, Lorenzo. 2014. "Methodological Practices in Social Movement Online Research." In *Methodological Practices in Social Movement Research*, edited by Donatella Della Porta, 446–64. Oxford: Oxford University Press.
- Moss, Dana. 2014. "Repression, Response, and Contained Escalation under 'Liberalized' Authoritarianism in Jordan." *Mobilization* 19(3): 489–514.
- Munson, Zaid. 2010. *The Making of Pro-life Activists: How Social Movement Mobilization Works*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nakano Glenn, Evelyn. 2004. *Unequal Freedom: How Race and Gender Shaped American Citizenship and Labor*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Nash, June, and Patricia Fernandez-Kelly, eds. 1984. *Women, Men, and the International Division of Labor*. Albany: State University of New York Press.
- National Advisory Commission on Civil Disorders. 2016 [1968]. *The Kerner Report*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Nepstad, Sharon Erickson. 2011. *Nonviolent Revolutions: Civil*

- Resistance in the Late Twentieth Century. New York: Oxford University Press.
- , and Christian Smith. 1999. "Rethinking Recruitment to High-Risk/Cost Activism: The Case of Nicaragua Exchange." *Mobilization* 4(1): 25–40.
- Nicholls, Walter. 2014. *The DREAMers: How the Undocumented Youth Movement Transformed the Immigrant Rights Debate*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Nolan-García, Kimberly A., and María Inclán. 2017. "Union Affiliation, Socialization, and Political Identities: The Case of Mexico." *Latin American Politics and Society* 59(2): 53–76.
- Noonan, Rita. 1995. "Women against the State: Political Opportunities and Collective Action Frames in Chile's Transition to Democracy." *Sociological Forum* 10(1): 81–111.
- Norris, Pippa, Richard W. Frank, and Ferran Martinez i Coma. 2015. "Contentious Elections: From Votes to Violence." In *Contentious Elections: From Ballots to Barricades*, edited by Pippa Norris, Richard W. Frank, and Ferran Martinez i Coma, 1–21. New York: Routledge.
- Oberschall, A. 1973. *Social Conflict and Social Movements*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Odabas, Meltem, and Heidi Reynolds-Stenson. 2017. "Tweeting from Gezi Park: Social Media and Repression Backfire." *Social Currents*. <https://doi.org/10.1177/2329496517734569>
- Okamoto, Dina G. 2003. "Toward a Theory of Panethnicity: Explaining Asian American Collective Action." *American Sociological Review* 68(6): 811–42.
- . 2014. *Redefining Race: Asian American Panethnicity and Shifting Ethnic Boundaries*. New York: Russell Sage Foundation.
- Oliver, Pamela. 2015. "Rational Action." In *The Oxford Handbook of Social Movements*, edited by Donatella Della Porta and Mario Diani, 246–63. Oxford: Oxford University Press.
- Olson, Mancur. 1965. *The Logic of Collective Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Olzak, Susan, Sarah A. Soule, Marion Coddou, and John Muñoz. 2016. "Friends or Foes? How Social Movement Allies Affect

the Passage of Legislation in the U.S. Congress.” *Mobilization* 21(2): 213–30.

Opp, Karl Dieter. 2009. *Theories of Political Protest and Social Movements*. New York: Routledge.

———, S.E. Finkel, Edward Muller, Gadi Wosfeld, Henry Dietz, and Jerrold Green. 1995. “Left-Right Ideology and Collective Political Action: A Comparative Analysis of Germany, Israel, and Peru.” In *The Politics of Social Protest*, edited by C.J. Jenkins and B. Klandermans, 63–95. Minneapolis: University of Minnesota Press.

———, Christiane Gern, and Peter Voss. 1995. *Origins of a Spontaneous Revolution: East Germany 1989*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Orum, Anthony. 1974. “On Participation in Political Protest Movements.” *Journal of Applied Behavioral Science* 10(2): 181–207.

Osa, Maryjane. 2003. *Solidarity and Contention: Networks of Polish Opposition*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Paige, Jeffrey. 1971. “Political Orientation and Riot Participation.” *American Sociological Review* 36(5): 810–20.

Parsa, Misagh. 2016. *Democracy in Iran: Why It Failed and How It Might Succeed*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Passy, Florence. 2001. “Socialization, Connection, and the Structure/Agency Gap: A Specification of the Impact of Networks on Participation in Social Movements.” *Mobilization* 6(2): 173–92.

Pawel, Miriam. 2010. *The Union of Their Dreams: Power, Hope, and Struggle in Cesar Chavez’s Farm Worker Movement*. New York: Bloomsbury. Pellow, David Naguib. 2017. *What Is Critical Environmental Justice?* London: Polity.

Peña, Devon. 1997. *The Terror of the Machine: Technology, Work, Gender, and Ecology on the US-Mexico Border*. Austin: University of Texas Press.

Perrow, Charles. 1979. “The Sixties Observed.” In *The Dynamic of Social Movements*, edited by Mayer Zald and John McCarthy. Cambridge, MA: Winthrop.

- Piketty, Thomas. 2014. *Capital in the 21st Century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pilati, Katia. 2011. "Political Context, Organizational Engagement, and Protest in African Countries." *Mobilization* 16(3): 351–68.
- . 2016. "Do Organizational Structures Matter for Protests in Nondemocratic African Countries?" In *Popular Contention, Regime, and Transition: The Arab Revolts in Comparative Global Perspective*, edited by Eitan Alimi, Avraham Sela, and Mario Sznajder, 46–72. Oxford: Oxford University Press.
- Pinard, Maurice. 2011. *Motivational Dimensions in Social Movements and Contentious Collective Action*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Piven, Frances Fox, and Richard Cloward. 1979. *Poor People's Movements: Why They Succeed, How They Fail*. New York: Vintage.
- Polanyi, Karl. 1944. *The Great Transformation*. Boston: Beacon Press.
- Polletta, Francesca. 1999. "'Free Spaces' in Collective Action." *Theory and Society* 28(1): 1–38. [(2016). *Büyük Dönüşüm / Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. (Çev. Ayşe Buğra). İstanbul: İletişim]
- Portos, Martín, and Juan Masullo. 2017. "Voicing Outrage Unevenly: Democratic Dissatisfaction, Nonparticipation, and Participation Frequency in the 15-M Campaign." *Mobilization: An International Quarterly* 22(2): 201–22.
- Pulido, Laura, and Juan D. Lara. 2018. "Reimagining Justice in Environmental Justice: Radical Ecologies, Decolonial Thought, and the Black Radical Tradition." *Environment and Planning E: Nature and Space* 1(1–2): 76–98.
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Raeburn, Nicole. 2004. *Changing Corporate America from Inside Out: Lesbian and Gay Workplace Rights*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Raventos, Ciska. 2013. "'My Heart Says No': Political Experiences of the Struggle against CAFTA-DR in Costa Rica." In *Central America in the New Millennium: Living Transition and*

Reimagining Democracy, edited by J. Burrell and E. Moodie, 80–95. New York: Berghahn Books.

Raventós Vorst, Ciska. 2018. *Mi Corazón dice No: El Movimiento de Oposición del TLC en Costa Rica*. San Jose: Editorial Universidad de Costa Rica.

Reese, E., C. Chase-Dunn, K. Anantram, G. Coyne, M. Kaneshiro, A. Koda, R. Kwon, and P. Saxena. 2015. "Surveys of World Social Forum Participants Show Influence of Place and Base in the Global Public Sphere." In *Handbook on World Social Forum Activism*, edited by J. Smith, S. Byrd, E. Reese, and E. Smythe, 64–84. Boulder, CO: Paradigm.

Reese, Ellen. 2011. *They say cutback, we say fight back!: Welfare Activism in an Era of Retrenchment*. New York: Russell Sage Foundation.

Robinson, Cedric. 2000. *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Robinson, William. 2003. *Transnational Conflicts: Central America, Social Change, and Globalization*. London: Verso.

———. 2008. *Latin America and Global Capitalism: A Critical Globalization Perspective*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

———. 2014. *Capitalism and the Crisis of Humanity*. Cambridge: Cambridge University Press. Rodney, Walter. 1981. *How Europe Underdeveloped Africa*. Washington, DC: Howard University Press.

Rodriguez, Rodolfo. 2017. "The War in the Valley: Farm Labor Organizing in a Hostile Anti-union Environment." Master's paper, Department of Sociology, University of California, Merced.

Rohlinger, Deana. 2015. *Abortion Politics, Mass Media, and Social Movements in America*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rojas, Fabio. 2007. *From Black Power to Black Studies: How a Radical Social Movement Became an Academic Discipline*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

- . 2017. *Theory for the Working Sociologist*. New York: Columbia University Press.
- Rolf, David. 2016. *The Fight for Fifteen: The Right Wage for a Working America*. New York: New Press.
- Rollins, Judith. 1985. *Between Women: Domesticity and Their Employers*. Philadelphia: Temple University Press.
- Roscigno, Vincent, and William F. Danaher. 2004. *The Voice of Southern Labor: Radio, Music and Textile Strikes, 1929–1934*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rosenthal, Rob, and Richard Flacks. 2012. *Playing for Change: Music and Musicians in the Service of Social Movements*. New York: Routledge.
- Rosner, David, and Gerrald Markowitz. 2016. “Citizen Scientists and the Lessons of Flint.” *Milbank Quarterly*, October 13. www.milbank.org/quarterly/articles/citizen-scientists-lessons-flint
- Rossi, Federico. 2017. *The Poor’s Struggle for Political Incorporation: The Piquetero Movement in Argentina*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roth, Benita. 2004. *Separate Roads to Feminism: Black, Chicana, and White Feminist Movements in America’s Second Wave*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roy, Olivier. 2006. *Globalized Islam: The Search for a New Ummah*. New York: Columbia University Press.
- Roy, William. 2010. *Reds, Whites, and Blues: Social Movements, Folk Music, and Race in the United States*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rucht, D., R. Koopmans, and F. Neidhardt, eds. 1999. *Acts of Discontent: New Developments in the Study of Protest*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Rucht, Dieter, and Thomas Ohlemacher. 1992. “Protest Event Data: Collection, Uses and Perspectives.” In *Studying Collective Action*, edited by R. Eyerman and M. Diani, 76–106. Newbury Park, CA: Sage.
- Sandoval, Salvador. 2001. “The Crisis of the Brazilian Labor Movement and the Emergence of Alternative Forms of Working-

Class Contention in the 1990s.” *Revista Psicología Política* 1(1): 173–95.

Santoro, Wayne A., and Gail M. McGuire. 1997. “Social Movement Insiders: The Impact of Institutional Activists on Affirmative Action and Comparable Worth Policies.” *Social Problems* 44: 503–20.

Schaeffer, Robert. 2009. *Understanding Globalization: The Social Consequences of Political, Economic, and Environmental Change*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Schlozman, Kay Lehman, Henry E. Brady, and Sidney Verba. 2018. *Unequal and Unrepresented: Political Inequality and the People’s Voice in the New Gilded Age*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Schnabel, Landon, and Eric Sevell. 2017. “Should Mary and Jane Be Legal? Americans’ Attitudes toward Marijuana and Same-Sex Marriage Legalization, 1988–2014.” *Public Opinion Quarterly* 81(1): 157–72.

Schock, Kurt. 2005. *Unarmed Insurrections: People Power Movements in Nondemocracies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

———. 2015a. “Rightful Radical Resistance: Mass Mobilization and Land Struggles in India and Brazil.” *Mobilization* 20(4): 493–515.

———. 2015b. *Civil Resistance Today*. London: Polity Press.

Schofer, Evan, and John W. Meyer. 2005. “The World-Wide Expansion of Higher Education in the Twentieth Century.” *American Sociological Review* 70(6): 898–920.

Schumaker, Paul. 1975. “Policy Responsiveness to Protest-Group Demands.” *Journal of Politics* 37(2): 488–521.

Schussman, Alan, and Sarah A. Soule. 2005. “Process and Protest: Accounting for Individual Protest Participation.” *Social Forces* 84(2): 1083–108.

Scott, James. 1976. *The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*. New Haven, CT: Yale University Press.

———. 1985. *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven, CT: Yale University Press.

- . 1990. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Seidman, Gay. 1994. *Manufacturing Militance: Workers' Movements in Brazil and South Africa, 1970–1985*. Berkeley: University of California Press.
- Selbin, Eric. 2010. *Revolution, Rebellion, Resistance: The Power of Story*. London: Zed Books.
- Shaw, Randy. 2011. *Beyond the Fields: Cesar Chavez, the UFW, and the Struggle for Social Justice in the 21st Century*. Berkeley: University of California Press.
- Shriver, Thomas E., Sherry Cable, and Dennis Kennedy. 2008. "Mining for Conflict and Staking Claims: Contested Illness at the Tar Creek Superfund Site." *Sociological Inquiry* 78: 558–79.
- Sifuentes, Mario. 2016. *Of Forests and Fields: Mexican Labor in the Pacific Northwest*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Silva, Eduardo. 2009. *Challenges to Neoliberalism in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2013. "Transnational Activism and National Movements in Latin America: Concepts, Theories, and Expectations." In *Transnational Activism and National Movements in Latin America: Bridging the Divide*, edited by E. Silva, 1–22. New York: Routledge.
- Simmons, Erica. 2014. "Grievances Do Matter in Mobilization." *Theory and Society* 43: 513–46.
- . 2016. *Meaningful Mobilization: Market Reforms and the Roots of Social Protest in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Singerman, Diane. 2004. "The Networked World of Islamist Social Movements." In *Islamic Activism: A Social Movement Theory Approach*, edited by Quintan Wiktorowicz, 143–63. Bloomington: Indiana University Press.
- Skocpol, T. 1979. *States and Social Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- , and Vanessa Williamson. 2012. *The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism*. Oxford: Oxford University Press.

- Small, Mario L. 2009. *Unanticipated Gains: Origins of Network Inequality in Everyday Life*. New York: Oxford University Press.
- Smedley, Audrey and Brian Smedley. 2012. *Race in North America: Origin and Evolution of a Worldview*. Boulder, CO: Westview Press.
- Smelser, Neil. 1962. *Theory of Collective Behavior*. New York: Free Press
- Smith, Christian. 1991. *The Emergence of Liberation Theology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Smith, Jackie. 2001. Globalizing Resistance: The Battle of Seattle and the Future of Social Movements. *Mobilization* 6(1): 1–21.
- . 2008. *Social Movements for Global Democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- . 2014. “Counter-Hegemonic Networks and the Transformation of Global Climate Politics: Rethinking Movement-State Relations.” *Global Discourse* 4(2–3): 120–38.
- Smith, Jackie, Başak Gemici, Melanie M. Hughes, and Samantha Plummer. 2018. “Transnational Social Movement Organizations and Counterhegemonic Struggle Today.” *Journal of World Systems Research* 24(2):372–403.
- , and Dawn Wiest. 2012. *Social Movements in the World-System: The Politics of Crisis and Transformation*. New York: Russell Sage Foundation.
- Snow, David. 2004. “Framing Process, Ideology, and Discursive Fields.” In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, and H. Kriesi, 380–412. Oxford: Blackwell.
- , and Robert Benford. 1988. “Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization.” *International Social Movement Research* 1: 197–217.
- , and Robert Benford. 1992. “Master Frames and Cycles of Protest.” In *Frontiers in Social Movement Theory*, edited by A.D. Morris and C.M. Mueller, 133–55. New Haven, CT: Yale University Press.
- , Robert Benford, Holly J. McCammon, Lyndi Hewitt, and Scott T. Fitzgerald. 2014. “The Emergence and Development of the Framing Perspective or 25 Years since Publication of

- 'Frame Alignment': What Lies Ahead?" *Mobilization* 19(1): 23–46.
- , and Catherine Corrigan-Brown. 2005. "Falling on Deaf Ears: Confronting the Prospect of Non-resonant Frames." In *Rhythmic Hope and History: Activism and Social Movement Scholarship*, edited by David Croteau, Charlotte Ryan, and William Hoynes, 222–38. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- , Daniel Cress, Liam Downey, and Andrew Jones. 1998. "Disrupting the 'Quotidian': Reconceptualizing the Relationship between Breakdown and the Emergence of Collective Action." *Mobilization* 3(1): 1–22.
- , and Doug McAdam. 2000. "Identity Work Processes in the Context of Social Movements: Clarifying the Identity/Movement Nexus." In *Self, Identity, and Social Movements*, edited by Sheldon Stryker, Timothy J. Owens, and Robert W. Wright, 41–67. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- , E. Burke Rochford, Steven Worden, and Robert Benford. 1986. "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation." *American Sociological Review* 51: 464–81.
- , and Sarah Soule. 2009. *A Primer on Social Movements*. New York: Norton.
- , and Danny Trom. 2002. "Case Study and the Study of Social Movements." In *Methods of Social Movement Research*, edited by B. Klandermans and S. Staggenborg, 146–72. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- , Rens Vliegenthart, and Pauline Ketelaars. 2018. "The Framing Perspective on Social Movements: Its Conceptual Roots and Architecture." In *The Wiley-Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, H. Kriesi, and H. McCammon, 392–410. Oxford: Blackwell.
- , Louis Zurcher, and Sheldon Ekland-Olson. 1980. "Social Networks and Social Movements: A Microstructural Approach to Differential Recruitment." *American Sociological Review* 45: 787–801.

- Sobieraj, Sara. 2011. *Soundbitten: The Perils of Media-Centered Political Activism*. New York: New York University Press.
- Somers, Margaret. 2008. *Genealogies of Citizenship: Markets, Statelessness, and the Right to Have Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Somma, Nicolás. 2010. "How Do Voluntary Organizations Foster Protest? The Role of Organizational Involvement on Individual Protest Participation." *Sociological Quarterly* 51(3): 384–407.
- . 2012. "The Chilean Student Movement of 2011–2012: Challenging the Marketization of Education." *Interface* 4(2): 296–309.
- . 2018. "When Do Political Parties Move to the Streets? Party Protest in Chile." *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 42: 63–85.
- Sosa, Eugenio. 2012. "La contienda política tras el golpe de Estado oligárquico de la resistencia en las calles hacia la disputa político/Electoral." *Bajo el Volcán* 11(17): 21–42.
- . 2013. *Dinámica de la protesta social en Honduras*. Tegucigalpa: Editorial Guaymuras.
- . 2015. "The Movement against the Coup in Honduras." In *Handbook of Social Movements across Latin America*, edited by P. Almeida and A. Cordero, 313–26. New York: Springer.
- . 2016. *Democracia y movimientos sociales en Honduras: de la transición política a la ciudadanía indignada*. Tegucigalpa: Editorial Guaymuras.
- . 2018. "El alzamiento popular contra el fraude electoral en Honduras." *Envío* 16(54, February): 11–22.
- Soule, Sarah A. 2004. "Going to the Chapel? Same-Sex Marriage Bans in the United States, 1973–2000." *Social Problems* 51(4): 453–77.
- . 2009. *Contention and Corporate Social Responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press.
- , and Susan Olzak. 2004. "When Do Social Movements Matter? The Politics of Contingency and the Equal Rights Amendment, 1972–1982." *American Sociological Review* 69: 473–97.

- Spalding, Rose. 2014. *Contesting Trade in Central America: Market Reform and Resistance*. Austin: University of Texas Press.
- Spronk, Susan, and Philipp Terhorst. 2012. "Social Movement Struggles for Public Services." In *Alternatives to Privatization in the Global South*, edited by David McDonald and Greg Ruiters, 133–56. New York: Routledge.
- Stanley, William. 1996. *The Protection Racket State: Elite Politics, Military Extortion, and Civil War in El Salvador*. Philadelphia: Temple University Press.
- Stearns, Linda Brewster, and Paul D. Almeida. 2004. "The Formation of State Actor-Social Movement Coalitions and Favorable Policy Outcomes." *Social Problems* 51(4): 478–504.
- Strang, D., and S.A. Soule. 1998. "Diffusion in Organizations and Social Movements: From Hybrid Corn to Poison Pills." *Annual Review of Sociology* 24: 265–90.
- Stryker, Sheldon. 2000. "Identity Competition: Key to Differential Social Movement Participation?" In *Self, Identity, and Social Movements*, edited by Sheldon Stryker, Timothy J. Owens, and Robert W. Wright, 1–21. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Suh, Cha, Ion Bogdan Vasi, and Paul Y. Chang. 2017. "How Social Media Matter: Repression and the Diffusion of the Occupy Wall Street Movement." *Social Science Research* 65 (2017): 282–93.
- Swarts, Heidi, and Ion Bogdan Vasi. 2011. "Which U.S. Cities Adopt Living Wage Ordinances? Predictors of Adoption of a New Labor Tactic, 1994– 2006." *Urban Affairs Review* 47(6): 743–74.
- Szasz, Andrew. 1994. *Ecopolitism: Toxic Waste and the Movement for Environmental Justice*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Tarrow, Sidney. 1989. *Democracy and Disorder: Protest and Politics in Italy, 1965–1975*. Oxford: Oxford University Press.
- . 2005. *The New Transnational Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2011. *Power in Movement: Social Movements and Con-*

tentious Politics, 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press.

———. 2013. *The Language of Contention: Revolutions in Words, 1688–2012*. Cambridge: Cambridge University Press.

———. 2018. “Rhythms of Resistance: The Anti-Trumpian Moment in a Cycle of Contention.” In *The Resistance: The Dawn of the Anti-Trump Opposition Movement*, edited by David Meyer and Sidney Tarrow, 187–206. Oxford: Oxford University Press.

———, and Doug McAdam. 2005. “Scale Shift in Transnational Contention.” In *Transnational Activism and Global Contention*, edited by D. Della Porta and S. Tarrow, 121–47. Boulder, CO: Rowman & Littlefield.

Taylor, Dorceta. 2014. *Toxic Communities: Environmental Racism, Industrial Pollution, and Residential Mobility*. New York: New York University Press.

Taylor, Keeanga-Yamahtta. 2016. *From #BlackLivesMatter to Black Liberation*. Chicago: Haymarket Books.

Taylor, Verta. 1989. “Social Movement Continuity: The Women’s Movement in Abeyance.” *American Sociological Review* 54(5): 761–76.

———, Katrina Kimport, Nella van Dyke, and Ellen Ann Andersen. 2009. “Culture and Mobilization: Tactical Repertoires, Same-Sex Weddings, and the Impact on Gay Activism.” *American Sociological Review* 74(6): 865–90.

———, and Nella Van Dyke. 2004. “‘Get Up, Stand Up’: Tactical Repertoires of Social Movements.” In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by David A. Snow, Sarah A. Soule, and Hanspeter Kriesi. Oxford: Blackwell.

———, and Nancy Whittier. 1992. “Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization.” In *Frontiers in Social Movement Theory*, edited by A.D. Morris and C.M. Mueller, 104–29. New Haven, CT: Yale University Press.

Terriquez, Veronica. 2015a. “Intersectional Mobilization, Social Movement Spillover, and Queer Youth Leadership in the Immigrant Rights Movement.” *Social Problems* 62(3): 343–62.

- . 2015b. "Training Young Activists: Grassroots Organizing and Youths' Civic and Political Trajectories." *Sociological Perspectives* 58(2): 223–42.
- . 2017. "Legal Status, Civic Organizations, and Political Participation among Latino Young Adults." *Sociological Quarterly* 58(2).
- , Tizoc Brenes, and Abdiel Lopez. 2018. "Intersectionality as a Multipurpose Collective Action Frame: The Case of the Undocumented Youth Movement." *Ethnicities* 18(2): 260–76.
- Tilly, Charles. 1978. *From Mobilization to Revolution*. Reading, MA: Addison Wesley.
- . 1984. "Social Movements and National Politics." In *State-making and Social Movements*, edited by C. Bright and S. Harding, 297–317. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- . 1999. "From Interactions to Outcomes in Social Movements." In *How Social Movements Matter*, edited by M. Giugni, D. McAdam, and C. Tilly, 253–70. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- , and Lesley Wood. 2012. *Social Movements, 1768–2004*. Boulder, CO: Paradigm.
- Touch, S., and A. Neef. 2015. "Resistance to Land Grabbing and Displacement in Rural Cambodia," Conference Paper no. 16, Chiang Mai University, Thailand.
- Touraine, Alain. 1985. "An Introduction to the Study of Social Movements." *Social Research* 54(2): 749–87.
- Trejo, Guillermo. 2012. *Popular Movements in Autocracies: Religion, Repression, and Indigenous Collective Action*. New York: Cambridge University Press.
- Trejos, María Eugenia. 1988. "¿Desnacionalización el ICE?" *Cuaderno de Estudio*, no. 9. San José: Centro de Estudios para la Acción Social.
- Uba, Katrin. 2008. "Labor Union Resistance to Economic Liberalization in India: What Can National and State Level Patterns of Protests against Privatization Tell Us?" *Asian Survey* 48(5): 860–84.
- Useem, Bert. 1998. "Breakdown Theories of Collective Action." *Annual Review of Sociology* 24: 215–38.

- Valdez, Zulema. 2011. *The New Entrepreneurs: How Race, Class, and Gender Shape American Enterprise*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Van Dyke, Nella. 2017. "Movement Emergence and Resource Mobilization: Organizations, Leaders, and Coalition Work." In *The Oxford Handbook of US Women's Social Movement Activism*, edited by H.J. McCammon, V. Taylor, J. Reger, and R.L. Einwohner, 354–75. Oxford: Oxford University Press.
- , and Bryan Amos. 2017. "Social Movement Coalitions: Formation, Longevity, and Success." *Sociology Compass* 11(7): 1–17.
- , and Marc Dixon. 2013. "Activist Human Capital: Skills Acquisition and the Development of Commitment to Social Movement Activism." *Mobilization* 18(2): 197–212.
- , Marc Dixon, and Helen Carlon. 2007. "Manufacturing Dissent: Labor Revitalization, Union Summer, and Student Protest." *Social Forces* 88(1): 193–214.
- , Doug McAdam, and Brenda Wilhelm. 2000. "Gendered Outcomes: Gender Differences in the Biographical Consequences of Activism." *Mobilization* 5(2): 161–77.
- , and Holly McCammon. 2010. "Introduction: Social Movement Coalition Formation." In *Strategic Alliances: Coalition Building and Social Movements*, edited by N. Van Dyke and H. McCammon, xi–xxviii. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- , and David S. Meyer. 2014. "Introduction." In *Understanding the Tea Party Movement*, edited by N. Van Dyke and D.S. Meyer, 1–14. Burlington, VT: Ashgate.
- , and Soule Sarah. 2002. "Structural Social Change an the Mobilizing Effect of Threat: Explaining Levels of Patriot and Militia Organizing in the United States." *Social Problems* 49(4): 497–520.
- , Sarah A. Soule, and Verta A. Taylor. 2004. "The Targets of Social Movements: Beyond a Focus on the State." *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 25: 27–51.
- , and Verta A. Taylor. 2018. "The Cultural Outcomes of Social Movements." In *The Wiley-Blackwell Companion to Social*

- Movements, 2nd ed., edited by D.A. Snow, S.A. Soule, H. Kriesi, and H.J. McCammon, 482– 98. Oxford: Blackwell.
- Van Laer, J. 2010. "Activists Online and Offline: The Internet as an Information Channel for Protest Demonstrations." *Mobilization* 15(3): 347–66.
- Van Stekelenburg, J., and B. Klandermans. 2017. "Individuals in Movements: A Social Psychology of Contention." In *Handbook of Social Movements across Disciplines*, edited by C. Roggeband and B. Klandermans. *Handbooks of Sociology and Social Research*. Cham: Springer.
- Vasi, Ion Bogdan. 2011. "Brokerage, Miscibility, and the Spread of Contention." *Mobilization* 16(1): 11–24.
- , David Strang, and Arnout van de Rijt. 2014. "Tea and Sympathy: The Tea Party Movement and Republican Precommitment to Radical Conservatism in the 2011 Debt-Limit Crisis." *Mobilization* 19: 1–22.
- , and Chan S. Suh. 2016. "Online Activities, Spatial Proximity, and the Diffusion of the Occupy Wall Street Movement in the United States." *Mobilization* 21(2): 139–54.
- , Edward T. Walker, John S. Johnson, and Hui Fen Tan. 2015. "‘No Fracking Way!’ Documentary Film, Discursive Opportunity, and Local Opposition against Hydraulic Fracturing in the United States, 2010 to 2013." *American Sociological Review* 80(5): 934–59.
- Vela Castañeda, Manolo, 2012. *Guatemala, la infinita historia de las resistencias*. Guatemala City: La Secretaría de la Paz de la Presidencia de la República de Guatemala.
- Velasquez Nimatuj, Irma. 2016. "¿Hasta dónde la corrupción definió la participación de los pueblos indígenas en el 2015?" In *La Fuerza de las Plazas*, edited by R. Solís Miranda, 201–33. Guatemala City: Fundación Friedrich Ebert.
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman, and Henry E. Brady. 1995. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Verhoeven, Imrat, and Jan Willem Duyvendak. 2017. "Understanding Governmental Activism." *Social Movement Studies* 16(5): 564–77.

- Vommaro, Pablo. 2015. *Juventudes y políticas en la Argentina y en América Latina. Tendencias, conflictos y desafíos*. Grupo Editor Universitario. Buenos Aires.
- Von Bülow, Marisa. 2011. *Building Transnational Networks: Civil Society and the Politics of Trade in the Americas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- , and Germán Bidegain Ponte. 2015. "It Takes Two to Tango: Students, Political Parties, and Protest in Chile (2005–2013)." In *Handbook of Social Movements across Latin America*, edited by Paul Almeida and Allen Cordero Ulate, 179–94. New York: Springer.
- Viterna, Jocelyn. 2013. *Women in War: The Micro-processes of Mobilization in El Salvador*. New York: Oxford University Press.
- , and Fallon Kathleen. 2008. "Democratization, Women's Movements, and Gender-Equitable States: A Framework for Comparison." *American Sociological Review* 73: 668–89.
- Voss, Kim, and Rachel Sherman. 2000. "Breaking the iron law of oligarchy: Union revitalization in the American labor movement." *American Journal of Sociology* 106(2): 303–49.
- Vreeland, James. 2007. *The International Monetary Fund: Politics of Conditional Lending*. London: Routledge.
- Walgrave, Stefaan, and Dieter Rucht, eds. 2010. *The World Says No to War*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- , and Joris Verhulst. 2011. "Selection and Response Bias in Protest Surveys." *Mobilization* 16(2): 203–22.
- , and Ruud Wouters. 2014. "The Missing Link in the Diffusion of Protest: Asking Others." *American Journal of Sociology* 119(6): 1670–709.
- Walker, Edward. 2014. *Grassroots for Hire: Public Affairs Consultants in American Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- , Andrew Martin, and John D. McCarthy. 2008. "Confronting the State, the Corporation, and the Academy: The Influence of Institutional Targets on Social Movement Repertoires." *American Journal of Sociology* 114(1): 35–76.
- Walsh, Edward, Rex Warland, and Douglas Clayton Smith. 1997. *Don't Burn It Here: Grassroots Challenges to Trash Incinerators*. University Park: Penn State University Press.

- Walton, John. 1998. "Urban Conflict and Social Movements in Poor Countries: Theory and Evidence of Collective Action." *International Journal of Urban and Regional Research* 22(3): 460–81.
- , and David Seddon. 1994. *Free Markets and Food Riots*. Oxford: Blackwell.
- Ward, Michael. 2016. "Can We Predict Politics? Toward What End?" *Journal of Global Security Studies* 1(1): 80–91.
- Weber, Max. 1978. *Economy and Society*, vol. 1. Berkeley: University of California Press. [(2023). *Ekonomi ve Toplum I-II*. (Çev. Latif Boyacı). İstanbul: Runik Kitap]
- Weyland, K. 2014. *Making Waves: Democratic Contention in Europe and Latin America since the Revolutions of 1848*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, James W. 1995. *Ikki: Social Conflict and Political Protest in Early Modern Japan*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Whitman, Gordon. 2006. "Beyond Advocacy: The History and Vision of the PICO Network." *Social Policy* 37(2).
- . 2018. *Stand Up! How to Get Involved, Speak Out, and Win in a World on Fire*. Oakland, CA: Berrett-Koehler.
- Whittier, Nancy. 2004. "The Consequences of Social Movements for Each Other." In *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D. Snow, S. Soule, and H. Kriesi, 531–52. Oxford: Blackwell.
- Wickham-Crowley, Timothy. 1992. *Guerrillas and Revolution in Latin America: A Comparative Study of Insurgents and Regimes since 1956*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- . 2014. "Two 'Waves' of Guerrilla-Movement Organizing in Latin America, 1956–1990." *Comparative Studies in Society and History* 56(1): 215–42.
- Williams, Eric. 1944. *Capitalism and Slavery*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Wilson, John. 1973. *Introduction to Social Movements*. New York: Basic Books.
- Wolford, Wendy. 2010. *This Land Is Ours Now: Social Mobilization and the Meanings of Land in Brazil*. Durham, NC: Duke University Press.

- Wood, Elisabeth Jean. 2003. *Insurgent Collective Action and Civil War in El Salvador*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wood, Lesley. 2012. *Direct Action, Deliberation, and Diffusion: Collective Action after the WTO Protests in Seattle*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2015. "Horizontalist Youth Camps and the Bolivarian Revolution: A Story of Blocked Diffusion." In *Handbook of World Social Forum Activism*, edited by Scott Byrd, Ellen Reese, Jackie Smith, and Elizabeth Smythe, 305–19. New York: Routledge.
- Wood, Richard, and Brad Fulton. 2015. *A Shared Future: Faith-Based Organizing for Racial Equity and Ethical Democracy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Young, Ralph. 1991. "Privatisation in Africa." *Review of African Political Economy* 51: 50–62.
- Zatz, Marjorie, and Nancy Rodriguez. 2015. *Dreams and Nightmares: Immigration Policy, Youth, and Families*. Berkeley: University of California Press.
- Zepeda-Millán, Chris. 2017. *Latino Mass Mobilization: Immigration, Racialization, and Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zermeño, Alejandro. 2017. *Strength-based interaction rituals: The impact of sweatlodges and danza Mexica on Mexican American wellbeing* (unpublished master's thesis). University of California, Merced.
- Zhao, Dingxin. 2001. *The Power of Tiananmen*. Chicago: University of Chicago Press.

DİZİN

1 Mayıs 117, 147, 177, 178, 179
15 Dolar Mücadelesi 119, 122, 123,
124, 125, 174, 176, 182, 202, 241
2015 Paris İklim Anlaşması 260
A
Afrika Barometresi 62, 155
ağ analizi 33, 253, 254
AIDS 90, 197, 285
aktivist: ~ internet siteleri 39; ~ örgütler
107, 110
Allende, Salvador 52
altkültür 97
Amerika Barometresi 62, 154, 155
anket 31, 39, 61, 62, 63, 73, 134, 142,
154, 155, 158, 162, 167, 174, 176,
177, 180, 256
Antifa 111, 200
apartheid 52, 247
aracılı yayılma 118, 119
Arap Baharı 37, 50, 51, 52, 56, 173,
199, 224, 229, 248, 257
Asya Barometresi 155
ATTAC 37, 247
Avrupa Barometresi 62, 155

B

baskıcı tehditler 94, 220
Batı Bölgesi Zehirli Atıkları Koalisyonu
46
bedavacılık sorunu 95
beşeri sermaye 112
Birleşik Tarım İşçileri 60, 63, 107, 138,
199
biyoyakıt 43, 244
Bourdieu, Pierre 112, 273
Bracero Programı 87
Büyük Buhran 58, 163, 207, 230

C

CAFTA 148, 149, 211, 212, 213, 236,
302
Chavez, Cesar 52, 63, 117, 137, 162,

271, 301, 306
Chicano hareketi 138, 164, 197, 215,
264, 274, 304
cinsiyet ayrımcılığı 23, 134, 257
cinsiyetçilik 175
Clinton, Hilary 162
coğrafi genişleme 46
Collins, Randall 76, 98, 116, 170, 171,
253, 277
Correa, Rafael 53
Çay Partisi 62, 71, 204
çerçeve: ~nin kırılmalıkları 133; ~nin
merkezliliği 133
çerçeveleme 28, 30, 33, 38, 77, 83, 84,
88, 94, 100, 126, 127, 128, 129, 130,
132, 133, 135, 136, 137, 138, 143,
146, 147, 149, 150, 151, 152, 181,
193, 194, 253, 254, 255, 256
çevre: ~ aktivizmi 71; ~ kirliliği 21, 23,
45, 46, 60, 90, 112, 151
çevreciler 27, 161
çıktı duyarlılığı 187
çoklu toplumsal hareketler 48
çoksektörlü koalisyonlar 239
çokuluslu: ~ hareketler 36; ~ sermaye
232

D

Dakota Erişim Boru Hattı 46
db 48, 92, 195, 203, 267, 268, 273,
274, 275, 280, 284, 285, 288, 290,
293, 294, 297, 300, 303, 309, 313,
314, 315, 317
değişen siyasi hizalanmalar 86
demokrasiye dönüş 128
Demokrat Parti 86, 111, 162
demokratik olmayan rejimler 53, 219,
257
Demokratlar 62, 106
devlet: ~ baskısı 49, 50, 77, 89, 93,
106, 138, 146, 150, 207, 218, 220,
223, 227, 228, 229, 230, 251; ~ ön-

cülüğünde kalkınma 211, 230, 231, 232, 236, 237, 238, 239, 258
 devrimci hareketler 40, 50, 51, 53, 54, 56, 135, 224, 229
 devrimciler 116, 227
 dış müttefikler 190, 199, 200, 202, 212
 dışlama 14, 19, 99, 116
 dışlanmış sosyal gruplar 21, 35, 80, 151, 219, 252
 direniş 13, 14, 15, 19, 30, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 51, 53, 56, 58, 59, 74, 76, 94, 99, 114, 116, 120, 128, 134, 135, 137, 138, 146, 199, 207, 213, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 236, 240, 241, 251, 258
 doğrudan yayılma 118, 124
 dolaylı yayılma 118
 DREAMers 19, 164, 200, 299
 Durkheim, Émile 76, 77, 100, 279, 281
 Dünya Bankası 37, 211, 234, 235
 Dünya Değerler Araştırması 62, 154, 155
 Dünya Sosyal Forumları 17, 38, 158, 246, 249, 251, 258
 Dünya Ticaret Örgütü 37, 38, 54, 55, 236, 248
 düzen bozucu taktikler 104, 105, 185, 194, 195, 196, 200, 204, 209
 E
 ekonomik adalet 14, 17, 26, 37, 54, 83, 120, 134, 138, 158, 182, 215, 246; ~ hareketi 17, 37, 246
 ekonomik eşitsizlik 23, 216, 259
 El Kaide 37
 elitler 20, 22, 31, 44, 53, 56, 77, 80, 85, 86, 94, 104, 147, 182, 185, 186, 195, 196, 201, 206, 207, 208, 209, 238, 252, 255
 emek esnekliği 17
 engelli hakları 47, 80, 96, 129
 Engels, Friedrich 76, 77, 294
 EPA 205, 298, 303, 304
 erime dönemi 199, 225
 eşcinsel hakları 80
 eşgüdümleme 111, 249
 etki duyarlılığı 187
 F
 Facebook 24, 25, 26, 31, 71, 118, 124, 129, 136, 172, 175, 204, 247, 282

faillik 33, 125, 126
 fast-food 26, 33, 102, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 162, 174, 182, 184, 202
 Foran, John 50, 52, 134, 135, 229, 230, 238, 282
 fırsatlar 22, 25, 32, 49, 60, 84, 85, 87, 88, 89, 94, 100, 105, 106, 122, 126, 151, 170, 228, 240
 G
 G20 Zirveleri 38
 G8 37, 38
 Ganz, Marshall 60, 82, 87, 107, 162, 205, 269, 283
 Gasolinazo 242
 geçimlik ücret 117, 187, 202
 geleneksel: ~ olmayan stratejiler 20, 80; ~ stratejiler 20
 gerçek zamanlı protesto gösteri 35
 Gilman, Charlotte Perkins 77, 100
 Goffman, Erving 127, 128, 283
 Göçmen Özgürlük Yürüyüşü 114
 göçmen: ~ hakları örgütleri 27, 114; ~ karşıtı propaganda 100
 görüşme protokolü 58
 Gramsci, Antonio 103, 128, 285
 grup toplama 200
 Che Guevara, Ernesto 50
 güdüleyici çerçeveleme 83, 132, 133, 143, 146, 149, 150, 193, 256
 gündelik direniş biçimleri 30, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 53, 56, 59, 137
 gündem duyarlılığı 187
 güncübirlik örgütler 107, 108, 109
 H
 Haiti Devrimi 219
 Halkların Küresel Eylemi 37
 hareket: ~ liderleri 33, 57, 63, 83, 98, 111, 114, 127, 130, 137, 152, 187, 189, 229; ~ sonuçları 31, 180, 181, 183, 184, 190, 194, 215, 216, 257, 265
 hava kirliliği 46, 90, 94
 hegemonya 103, 116
 Hristiyan Sağ 71
 hileli seçimler, 226
 homofobi 175
 Huerta, Dolores 63, 137, 162
 I

IMF 37, 234, 235, 244
 Indignado gençliği 111, 171, 173, 294
 Irak-Şam İslam Devleti 37, 54
 ırkçılık 80, 124, 134, 138, 175
 ikinci dalga feminizm 77, 129, 215
 İkinci Dünya Savaşı 51, 232
 İkinci Vatikan Konsili 130, 131
 iklim adaleti 14, 18, 19, 20, 38, 54, 56,
 120, 172, 173, 176, 198, 215, 245,
 248, 249, 250, 257, 258, 260
 İklim Adaleti Hareketi 18, 19, 20, 56,
 248, 257
 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
 226
 istihdam ayrımcılığı 187
 istikrarlı demokrasiler 53
 iş yavaşlatma 41, 42, 56
 işçi sendikaları 32, 71, 76, 111, 119,
 122, 124, 201, 224, 225, 232, 238,
 239
 işsizlik 89, 104, 166, 232
 itaatsizlik 40, 41, 43, 154, 196, 219,
 226
 iyi haber 32, 75, 84, 86, 88, 89, 94,
 105, 106, 127, 206, 232

J
 Jubile 2000 37

K
 kadercilik 103
 Kanadalılar Konseyi 37
 Kara Blok 111
 Kara Panter Partisi 59
 kararsızlar 33
 karşı hareketler 207, 208, 214
 katılımlı gözlem 59, 60
 kaynak: ~ altyapıları 80, 84, 88, 100,
 102, 106, 121, 122, 124, 125, 126; ~
 seferberliği 33, 78, 80, 81, 254
 kesişimsellik 14, 76, 95, 98, 99, 101,
 123, 124, 174, 253
 Jr. King, Martin Luther 60, 66, 117,
 120, 123, 137, 202, 264, 270, 276,
 278, 279, 282, 283, 285, 288, 289,
 290, 294, 297, 299, 303, 304, 306,
 307, 312, 315, 316
 klasik teoriler 78, 79, 80, 98, 102, 104,
 153, 166
 koalisyon 27, 28, 46, 50, 51, 77, 83,
 97, 98, 99, 110, 114, 115, 119, 123,
 124, 130, 134, 146, 190, 199, 201,

205, 212, 224, 225, 239, 253
 kolektif: ~ aidiyet duygusu 115, 117; ~
 bilgi 38; ~ direniş 40, 76, 114, 218,
 221, 222, 226, 228, 229, 258; ~ fay-
 da 32; ~ kazanım 32; ~ kimlikler 22,
 96, 97, 101, 115, 116, 117, 121, 123,
 125, 126, 163, 170, 172, 175, 180,
 213, 254; ~ mücadele 21, 95, 113,
 245; ~ seferberlik 13, 21, 30, 38, 89
 korporatizm 239
 kötü haber 32, 75, 84, 89, 92, 93, 94,
 105, 106, 127, 184, 254
 Ku Klux Klan 99, 208, 297
 kurşun zehirlenmesi 46, 90, 205
 kurtarılmış fabrikalar 111
 kurtuluş teolojisi 131, 135, 146, 223
 Küba Devrimi 51
 Küresel Kuzey 36, 81, 138, 143, 217,
 218, 234, 236, 247, 248, 249, 251,
 259
 kürtaj karşıtlığı 71
 küyerelleşme 241
 küyerel seferberlik 241
 küresel ısınma 13, 18, 54, 91, 161, 198,
 214, 248, 249, 260, 261
 kadın: ~ dernekleri 27, 212, 225; ~ yü-
 rüyüşleri 14, 15, 16, 19, 29, 30, 48,
 71, 93, 99, 130, 136, 162, 172, 174,
 175, 180, 241, 257
 kitlesel: ~ gösteriler 15, 17, 52; ~ özi-
 letişim 204
 kemer sıkma 13, 17, 20, 49, 89, 114,
 148, 164, 167, 171, 176, 177, 184,
 204, 235, 237, 238, 240, 244, 254,
 259
 Küresel Güney 17, 36, 43, 76, 80, 81,
 138, 139, 150, 173, 203, 211, 217,
 218, 219, 220, 221, 222, 224, 230,
 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239,
 241, 244, 245, 246, 247, 248, 249,
 250, 251, 257, 258, 259
 küreselleşme 18, 37, 54, 89, 211, 212,
 218, 230, 241, 244, 245, 249, 251,
 259, 260
 kâr amacı gütmeyen kuruluşlar 20, 45,
 81

L
 Latin Amerika Barometresi 62, 154
 Latin Amerika Piskoposlar Konferansı
 223
 Latinx 123, 164, 189, 196

LGBTQİ+ 15, 35, 47, 70, 73, 96, 97,
129, 176, 213, 214, 225, 256
Lichbach, Mark 38, 54, 55, 71, 95,
160, 247, 268, 292
lobiler 20, 22, 111

M

madun grupları 43, 44, 197, 231
Malcriado 64
Martí, Farabundo 135, 268, 302
Marx, Karl 76, 77, 80, 100, 294, 303
MEChA 73, 107, 164, 200
Meksika Devrimi 41, 135, 242
Michels, Robert 111, 298
mikro direniş 40, 42, 43
milliyetçilik 99
Morales, Evo 52, 137
mugassıp sınıf 43
muhalifler 32, 182, 208, 210, 215, 238

N

NAFTA 236
nefret grupları 208
neoliberal: ~ dönem 203, 204, 234,
239, 244, 254; ~ ekonomi 90, 237,
244; ~ politikalar 49, 90, 231, 237,
250, 251
neoliberalizm 13, 17, 114, 147, 148,
150, 209, 210, 230, 231, 239, 240,
241, 242, 244, 249
norm ihlalleri 33

O

Obama, Barack 86
ortak çıkar 102, 105, 106, 115, 121,
122, 125
Orum, Anthony 17, 21, 22, 31, 33,
38, 49, 50, 54, 74, 83, 110, 113, 126,
127, 128, 147, 151, 152, 158, 159,
163, 187, 193, 194, 196, 204, 206,
221, 223, 226, 236, 242, 244, 246,
249, 251, 254, 255, 258, 260, 266,
274, 283, 288, 295, 300, 301, 303,
317
otoriter yöneticiler 52
Öfkeli Nineler 165
ölçek kayması 222
ölü taklidi eylemleri 91, 197
öngörücü çerçeveleme 83, 132, 133,
143, 149, 150, 193, 256
örgüt içi kaynaklar 45

P

paramiliter gruplar 209, 220
PEMEX 242
PETA 29
Podemos Partisi 203
Polis tacizi 23
politika duyarlılığı 187
postmateryalist unsurlar 97

R

rasyonel aktör 31, 80, 95
refah devleti 232, 241, 244, 258
renk çizgisi 77
Renkli Devrimler 51, 52

S

Sandinista Devrimi 51
Sandino, Augusto Cesar 135
seferberlik 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21,
22, 23, 26, 27, 29, 30, 31, 38, 43, 47,
54, 56, 75, 77, 83, 88, 89, 92, 93, 99,
100, 107, 109, 110, 112, 115, 116,
117, 123, 124, 127, 133, 149, 161,
172, 180, 181, 184, 189, 190, 193,
196, 197, 200, 203, 206, 208, 214,
224, 226, 228, 230, 241, 242, 247,
250, 254, 255, 256, 257, 258, 260
sempatizanlar 33, 63, 127
Sierra Club 61, 275
sivil: ~ haklar 28, 35, 47, 56, 70, 80,
104, 129, 138, 154, 158, 164, 187,
194, 196, 198, 201, 208, 209, 215,
220; ~ katılım 61, 62, 170; ~ toplum
18, 34, 36, 37, 52, 81, 87, 93, 107,
108, 110, 111, 169, 179, 199, 203,
224, 225, 226, 232, 238, 239, 246,
247, 248, 251, 255
siyah feminizmi 215
Siyahların Gücü Hareketi 190
Siyahların Hayatı Değerlidir 24, 93,
104, 120, 123, 124, 164, 173, 200
siyasi süreç: ~ çerçeveleri 31, 78; ~ mo-
deli 75, 98; ~ teorisi 75, 78, 84, 96,
104, 228
siyasi: ~ fırsatlar 85; ~ partiler 20, 86,
87, 111, 135, 148, 151, 179, 202, 203,
212, 220, 239, 241, 242, 246, 249,
255, 260
sosyal: ~ dışlanma 23, 253; ~ güvenlik
yasası 183, 184, 207; ~ medya 18, 24,
25, 26, 31, 38, 44, 71, 72, 100, 109,
112, 118, 124, 129, 136, 137, 151,

152, 163, 172, 173, 174, 180, 204, 247, 252, 253, 256
 Sosyalizme Doğru Hareket Partisi 203
 sömürgecilik karşıtlığı 80
 söz edimleri 42
 STK'lar 108, 111, 212, 225, 232, 239, 240, 241, 247, 249, 255
 stratejik sermaye 113, 114, 115, 123
 şiddetsiz direniş 36, 37, 51, 52, 66, 121, 196, 227, 228, 229, 246
 şikâyetler 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 33, 46, 73, 79, 80, 83, 89, 97, 105, 126, 127, 130, 132, 133, 143, 147, 154, 185, 187, 193, 194, 208, 226, 255
 T
 Tarrow 15, 20, 22, 46, 48, 49, 69, 85, 87, 88, 105, 128, 129, 147, 195, 200, 206, 222, 227, 245, 253, 263, 272, 274, 284, 290, 295, 296, 297, 311
 tehditkâr teknolojiler 41
 teşhis edici çerçeveleme 83, 132, 133, 142, 146, 149, 193, 256
 THÖ 29, 33, 59, 73, 81, 107, 108, 184, 185, 193, 248, 255, 256
 Time dergisi 13
 toplumsal: ~ dönüşüm 13; ~ hareket çalışmaları 29, 36, 40, 64, 73, 97, 118, 190; ~ hareketler toplumu 14; ~ sermaye 113
 toprak gaspı 43, 90, 259
 Trump, Donald 13, 14, 15, 19, 25, 49, 50, 87, 93, 100, 104, 120, 122, 162, 272, 273, 274, 298, 311
 Twitter 26, 31, 71, 118, 124, 129, 136, 172, 175, 204, 247, 266, 287
 U
 Ulusal Halk Direnişi Cephesi 225
 ulusal: ~ hareketler 47, 200, 210; ~ toplumsal hareketler 40, 46, 47, 53, 56, 91, 182
 ulusaşırı: ~ hareketler 18, 19, 36, 37, 38, 39, 54, 55, 74, 81, 218, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 257, 258; ~ örgütlenmiş kadın hareketleri 21; ~ yönetim organları 37
 Uluslararası Çalışma Örgütü 96, 246
 üçgenleme 71, 73

ümme 37

V

vatanseverlik 99
 vicdani bileşenler 163

W

Walkout 165
 Wall Street'i İşgal Et 17, 60, 72, 84, 89, 104, 117, 118, 119, 120, 129, 162, 164, 174, 175, 200, 241, 259
 Walmart 45, 194, 208, 286, 287
 Weber, Max 76, 77, 100, 316
 WhatsApp 26, 31, 172, 204, 247

Y

yabancı işgalleri 40
 yanlış bilinç 44
 yapısal: ~ eşdeğerlik 117, 118, 122, 123, 124, 231; ~ uyum kredileri 234
 yatay mahalle komiteleri 111
 Yeni Kaliforniya İçin Topluluklar 45
 yeni sol 20, 215
 yerel: ~ bölge ve topluluk hareketleri 21; ~ hareketler 45, 46, 53, 60
 yerlilik 151
 Yeşil Hareket 227

Z

Zapatista 135, 208, 223, 287
 zayıfların silahı 40, 44, 58
 Zelaya, Manuel 228

Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde dünya çok büyük değişimler geçirdi. Gelişen internet ve kitle iletişim araçları mesafeleri kısaltıp zamanı hızlandırarak dünyanın dört bir yanındaki insanları birbirine –tarihte daha önce hiç olmadığı kadar– yaklaştırdı. Bu yakınlaşma daha fazla çıkarın karşı karşıya gelmesine yol açtığı gibi, farklı dillerden, dinlerden, yörelerden insanlar, taleplerinin ve şikayetlerinin ortak olduğunu fark edip daha geniş tabanlı örgütlerde haklarını elde etmek için seferber olmaya başladılar.

Bu kitap, sosyal bilimlerde toplumsal değişim meselesini tabandan yeni bir gözle anlamayı sağlayan bir kılavuz sunuyor. Kolektif seferberliğin yapısını ve faillerini, dünyanın dört bir yanında verilen ırkçılık karşıtı mücadelelerden iklim değişikliği protestolarına, köylülerin toprakları için ayaklanmalarından ataerkil düzenin kısılcısından kurtulmaya çalışan kadınların seferberliğine varana kadar, çağdaş toplumların itici gücü hâline gelen toplumsal hareketler olgusunu canlı ve güncel örnekler üzerinden çözümleyerek bileşenlerine ayırıyor ve araştırmacılara toplumsal değişimi hareketler üzerinden anlamanın araçlarını sunuyor.

FOL

TOPLUMSAL
HAREKETLER

KİTAP NO / 292

BASKI / 1

/folkkitap

/folkkitap

/folkkitap

ISBN 978-625-8242-86-1

9 786258 242881

